

ב"ה

דנשזרה

משמחת הנישואין של
לוי ורבקי וילהלם
כ"ח תשרי ה'תשפ"ה

מכתבים, מענות, תמונות ויומנים
בפרסום ראשון

פתח דבר

אנו מודים להשי"ת על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זכנו
בנשואי צאצאינו החתן התמים מ' **לוי יצחק** שי' עב"ג מרת **פריידא רבקה**
תחי', ביום הרביעי בשבת, עשרים ושמונה ימים לחודש תשרי ה'תשפ"ה.

לעונג הוא לנו להביע בזאת את הערכתנו הרבה לכל ידידינו
ומכרינו יחיו, אשר הואילו לבוא, מרחוק ומקרוב, לברכנו וליטול חלק
בשמחת לבבנו, והגנו לכבדם בתשורה ומזכרת נצח זו,¹ שבה מתפרסמים
לראשונה אגרות, מענות, יומנים ותמונות.

ותוכנה הוא:

א. שביבי אור: אגרות ומענות קודש מאת הוד כ"ק אדמו"ר נשיא
דורנו למשפחות החתן והכלה.

בחלק זה נדפסות תמונות מימי החנוכה תש"נ, המתפרסמות כאן
לראשונה.

ב. פרקי יומן: מכתבים ויומנים שנכתבו בידי סב החתן, הרב שלמה
זלמן שי' לבקיבקר, מעיתות הסתופפותו בצילא דמהימנותא.

וזאת למודעי:

רוב הנדפס בקובץ זה לא נכתב כיומן,² אלא כמכתבים ששלח סב
החתן לבני משפחתו. מכתבים אלו נכתבו בזמנים שונים, ומתמקדים
בעיקר בהתוודעויות ובמאורעות שהתרחשותם סמוכה למועד הכתיבה.
רבים מהם משנת ה'קבוצה' שבה זכה ללמוד, ורבים אחרים מפוזרים על
פני שנים; בהתאם לנסיעותיו התכופות לרבי.

מלאכת העריכה צומצמה למינימום: הוסרו קטעים אישיים וכאלה
שאינם נוגעים לציבור,³ וכן בוצעו שינויים קלים כדי להקל על שטף

---

1. כמנהג לאחרונה - שיסודותיו בהררי קודש; התשורה שחילק הוד כ"ק אדמו"ר
מוהרי"צ נ"ע בחתונת הרבי.

2. וראה תשורה משמחת הנישואין של אברהם וחנה וילהלם (תשפ"א) - יומן מלא
מתשכ"ט תש"ל וקטעים מתנש"א.

3. סומנו כך: [...].

הקריאה. ככלל, נוסף על הנחיצות שבבירור כל עובדה והעמדתה על דיוקה - חשיבות רבה ישנה בשימור עדויות שמבטאות את הלך-רוחו של כותבן, שמן הסתם שותפים נוספים היו לה, גם אם בדיעבד ניתן להצביע על איאלו אידיוקים. העריכה נעשתה לאור עיקרון זה.

בסיום חלק זה נספחו מכתבים שנשלחו לסב החתן.

ג. הוספה: מאמר שכתב החתן, העוסק בהוכחת עליונותו של הקב"ה על גדרי השכל, ובהשלכותיה.

רבים נטלו חלק וסייעו רבות במלאכת העריכה. במיוחד יצינו הת' לוי יצחק אייזנבך, יחיאל מיכל אשכנזי, אריה הרצל, שלום דובער וולף, חיים אלעזר וייס, מנחם מענדל קרניאל ויוסף יצחק שוויכה. כמו-כן תודה מיוחדת לת' שניאור קורטס על עזרתו הרבה בפן העימוד והעישוב. לולי עזרתם של אלו ואחרים, ספק אם יכול תוצר מוגמר זה להגיע אל מכבש הדפוס, ועל כך תודתנו.

הא-ל הטוב הוא יתברך, יברך את כבודו ואנשי ביתו, בתוך כלל אחב"י יחיו, בברכות מאלופות מנפש עד בשר, ויזכו החתן והכלה שי' להקים את ביתם, בניין עדי עד, על אדני התורה ומצוותיה כפי שהם מוארים במאור שבתורה - זוהי תורת החסידות, ומתוך הרחבה בגו"ר, לנח"ר נשיאנו.

ומשמחה זו נצעד כולנו לשמחת נישואי הקב"ה עם כנסת-ישראל - "שמחת עולם על ראשם", בגאולה האמיתית והשלמה במהרה בימינו ממש.

"ונזכה זעהן זיך מיט'ן רבי'ן דא למטה אין א גוף, ולמטה מעשרה טפחים, והוא יגאלנו".

מוקיריהם ומכבדיהם

יעקב יוסף קופרמן ורעייתו
קריית גת

אלעזר וילהלם ורעייתו
עיה"ק צפת ת"ו

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 18, N. Y.
HYacinth 3-9250

770 איסטון פארקווי
ברוקלין נ.י.

ב"ה, שלהי תמוז, ה'תשל"א
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!
מטרי הנני קבלה המכתב ^{המפורסם} ממוצש"ק חתום ^{בשם} אדמו"ר ונשיא ^{היה} ישיבת

ישראל ממאסרו במדינת פולדתו, שהי' חבוש שם בעד עבודתו הגדולה והחזקה
אז כפרום כישאן, ובחסידי ה' יצא בנצחון, שהרי אלה שאסרוהו הם ששיחררוהו,
ובלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר (להגינת יב תמוז הראשונה) - לא אוהו "בלבד
גאל הקב"ה בי"ב תמוז, כי אם גם את כל מחבבי תורתנו הק', שומרי מצוה, וגם
את אשר בשם ישראל יבונה, כי כל איש ישראל (מבלי החתשב עם מצבו הפרטי
בשפירת וקיום המצוה) לבו פנים עם ה' ותורתו"

ופקחד"ל עה"פ צדיק כחמר יפרח: מה התמרה הזו לבה מכוון למעלה כך
כר' כר' הם ישראל איך בהם פסולה, ועוד אמרו: מה תמרה זו אין בה פסולה
שלכן ימים הבאים אח"כ יבני סגולה הם לכל בני ובנות ישראל כאשר הם

להוסיף בחיזוק "התורה והיהדות בכל אחר ואחר לפי ענינו" והפצתן הלוך
והוסיף הלוך ואור,

ובפרט בהתבונן כאו"א אשר אם במדינה היא ובזמן הוא ובתנאים הם
עשו ופעלו בחיזוק התורה והמצוה והפצתן והצליחו ועד אשר גם עתה, לאחר
כיובל שנים, רואים פירותיהן ופירי פירותיהן,

כש"כ וק"ו ועל אחת כו"כ במדינות ובתנאים נוחים וטובים שלא בערך.
והיי רצון טיעשה כל אחד ואחת שאחנו, בתוך כל אחב"י שליט"א, בכל
האמור ומתוך שמחה (ומסמילא) בזריזות, האחר.

וה' עוזר וכמס"נ: ה' לעזרתי חושה, אלקים חושה לי עזרי גו" ה' אל

בברכת הצלחה ואמ"י
(Signature)

שני בתי אדר

אגרות, מענות ותמונות
של הוד כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

מובאים בזה בפרסום ראשון

וילהלם-ירות"ו

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

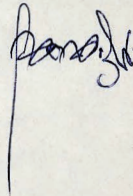
מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש
770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

כ"ה, ימי הסליחות, ה'תש"ל
ברוקלין, נ. י.

הו"ח אי"א נו"נ כו'
מו"ה היים דוד שי'

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל
כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע
ברכתי, לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה
טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

ברכה

מכתב שקיבל סב סבו של החתן, הרב חיים
דוד וילהלם ע"ה,
לקראת השנה החדשה - ה'תשל"א.
הרבי הוסיף בכתי"ק: הפ"נ נתקבל.

אגרות

ווילהלם-ירות"ו
RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

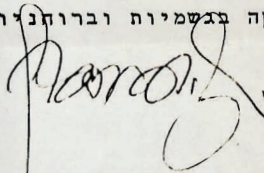
מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש
770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

כ"ה, ימי הסליחות, ה'תשל"א
ברוקלין, נ. י.

הו"ח אי"א נו"ג כו'
מו"ה חיים דוד שי'

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל
כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע
ברכתי, לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתמה
טובה לשנה טובה ומחוקה בגשמיות וברוחניות.

בברכה

כ

מכתב שקיבל סב סבו של החתן, הרב חיים דוד וילהלם ע"ה,
לקראת השנה החדשה - ה'תשל"ב.

בברכה

ווילהלם - ירותיו

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON

Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn, N. Y. 11213
493-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן

ליובאוויטש

770 איסטערן פארקוויי

ברוקלין, נ. י.

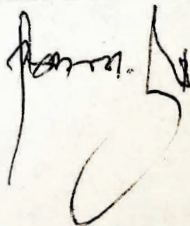
בי"ה, כי"א מני"א תשמ"ו
ברוקלין, נ. י.

האברך אלעזר שמחה שי

שלום וברכה

במענה על ההודעה עי"ד הכנסו לגיל מצות,

הנה יה"ר מהשי"ת אשר מבן שלש עשרה למצות
יגדל לבן חמש עשרה וכו' כפסק המשנה (אבות פרק
ה'), ויוסיף התמדה ושקידה בלימודו בתורה, בתורת
הנגלה וכן בתורת החסידות ויהדר בקיום המצות.
והשי"ת יצליחו להיות חסיד ירא שמים ולמדן.

בברכה

מכתב שקיבל אבי החתן
לרגל בריה המצווה.

לבקובקר - צפת

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn, N. Y. 11213
493-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסמערן פארקוויי

ברוקלין, נ. י.
ב"ה, יב' אלול תשמ"ז
ברוקלין, נ. י.

דבורה לאה תי'

ברכה ושלוש

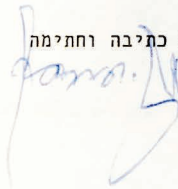
במענה למכתבה, בו כותבת אשר הגיעה לגיל
ששים עשרה שנה, היא עונת בת מצוה,

הנה יהי רצון שתקבל עליך עול מלכות שמים
ועול מצות בלבב שלם, והשם יתברך יצליחך בלימודך
ובהנהגה ותגדלי להיות ראוי' לשם בת חביד', מתאימה
לרצון נשיאינו הקדושים זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע,

ותשפיע גם על החבירות תי' שלך בזה, בדבור
ועוד יותר - על ידי היותך דוגמא חי' של בת ישראל
המחונכת בדרכי החסידות.

וזה יביא לך אושר רוחני וגשמי.

בברכת כתיבה וחתימה
טובה

~ ~ ~ ד ~ ~ ~

מכתב שקיבלה אם החתן
לרגל בת-המצווה.

בברכה

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקווי
ברוקלין, נ. י.

ב"ה, יום שלישי, שלישי בחמוז, ה'תש"ל
ברוקלין, נ. י.

האברך משה שי

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת המכתב מיום כ"ט סיון.

ובימים שלפני ימי חג הגאולה יב-יג חמוז, ובפרט ומחיל מיום השלישי בחודש זה, אשר אז (בשנת המאסר והגאולה - שנה ה' פרז"ה) ז"ל (כ"ט מו"ח אדמו"ר, בעל הגאולה) אל קהל העומדים שם ללותו ויאמר (בחוך שאר הענינים):

... "נאר אונזערע גופים זיינען איבערגעגעבען אין גלות ושעבוד מלכות, אבער אונזערע נשמות האט מען אין גלות ניט פאר טריבען און אין שעבוד מלכות ניט איבערגעגעבען, מיר דארפן זאגען גלוי לעיך, כל, אז וואס עס איז נוגע צו אונזער דה, תורה ומצות ומנהגי ישראל, האבען מיר אידען אויף זיך קיין דעה זאגער",

יהי רצון שיתעורר כל אחד ואחת מאתנו, בחוככי כל ישראל, להתחזק ולהוסיף בכל עניני דתנו, תורה ומצות ומנהגי ישראל

- המחלקים בשלש הסוגים, שלשה הדברים עליהם העולם (בכלל והאדם- בפרט) עומד: תורה ועבודה (תפלה) וגמילות חסדים (כולל כל המצות),

ומשיכן ההתעוררות בפועל ובמעשה שהוא העיקר-בחיני יום יום, לעוסק בתורה ועבודה שבלב זו תפלה, ומקיים את המצות באמונה שהורה בקבלת עומ"ש, ואינו מהפעל כלל משום מניעה ועיכוב",

וזה גם יקרב וימהר קיום היעוד: כי אלקים יושיע ציון ויבנה ערי יודא וישבו שם וירשוה וזרע עבדי ינחלהו ואהבי שמו ישכנו בה.

בברכה
(Handwritten signature)

יום שלישי, שלישי: שהוכפל בו כי טוב, טוב לשמים וטוב לבריות (קדושיך מ,א. אה"ת בראשית לד, א). שלישי בחמוז: תחילת גאולה כ"ט מו"ח אדמו"ר (ראה קונטרס יד - יב-יג חמוז תרצ"א). פנה.. זאגער: רשימה בתחלת קונטרס הנ"ל. נאר אונזערע גופים כו': ראה ויק"ר ספ"ג: במסמך וארזונגות כו' את מלך עלינו אבל לדבר הזה כו' את וחד כלב שוויץ (ובבחיני "פ מסות - דכן הוא לכל החומ"צ). וע"פ מש"כ בפנים מובן זה דמשווה לכלב דוקא, כי הוא חצוף (שמו"ר פ"ב, ט) - לצוות מה שאין ברשותו. וראה סנהדרין קה, סע"א (וכן ע"ג מו, רע"א ותמורה כח, ב - שצ"ל בשניהם: פני מלך כו' - ראה ס' חסרונות הש"ס), שלשה חסדים: אבות פ"א מ"ב, והאדם: הנקרא עולם סק (תחומא פקודי ג). תפלה: שבמקום קרבנות תקנוה (ברכות כו, סע"א, זח"ב פ"ב, כ"ב, רמב"ם הל' תפלה פ"א, ה"ה). כולל כל המצות: דכילס נקראים צדקה (לקו"ח שלח מט, ב, אמור לך, ב). בתורה.. ועיכוב: רד"ה ברוך הגומל - הראשון - די"ג חמוז תרפ"ז. וזה גם יקרב.. היעוד: ע"ד מדה כנגד מדה (משנה ספ"א דסוטה, דרמ"צ ד"ה לרוקע): ירשוה - תורה, מורשה קהלת יעקב (סנה" נט,א), עבדינו - עבודה, ואהבה - פנימיות החסד (אגה"ק סט"ו). הנעצב: תהלים סט, לו-לז.

מכתב כללי פרטי שקיבל סב הכלה, הרה"ח משה שי הבלין.
הרבי הוסיף בכת"ק: [בברכה] לרפוקו"ש.

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn, N. Y. 11213
Hyacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ.י.

ב"ה, סו' אלול חס"ל
ברוקלין, נ.י.

האברך משה שי'

שלום וברכה!

במענה על הודעתו. אודוח יום הולדת שלו,

בודאי נהג במנהג אנ"ש בזמן האחרון ביום
ההולדת. ויה"ר מהשי"ת שחיי" שנת הצלחה אצלו בלימוד
התורה וקיום המצות בהדדור.

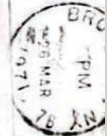
בסה שומר הוא השלש השיעורים השויים לכל
נפש בחומש תהלים וחניא הידועים.

הפ"נ שבמכ" יקרא בעז רצון על הציון הק'.

בברכה לתלמוד תורה ביראח
שמים וכוח"ס

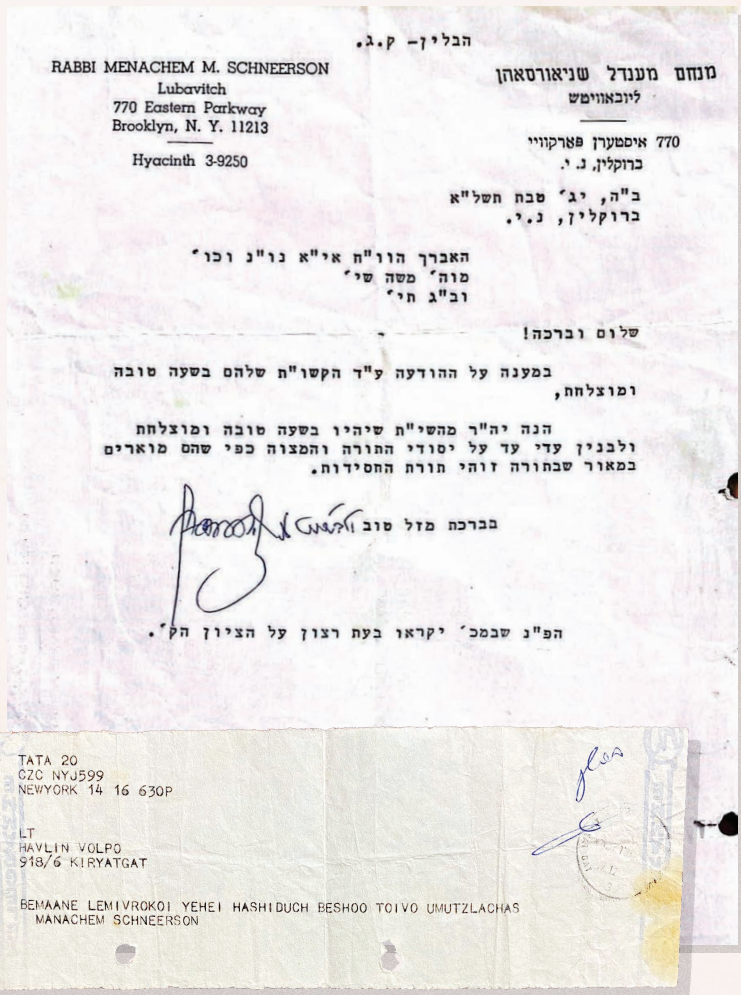
בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר
M.M.S.
10/10/71

מכתב שקיבל סב הכלה
לרגל יום הולדתו.

בברכה
Rabbi

~ ~ ~

מכתב ומברק שקיבל סב הכלה לרגל בואו בקשרי השידוכין.
הרבי הוסיף בכת"ק: [בברכת מזל טוב] ולבשו"ט.

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYcath 3-9250

חננוס מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש
770 איסטערן פארקווי
ברוקלין נ.י.

ב"ה, שלהי אדר,
שנה כ"ח תשפ"ה, אה ראש ב"ה,
ברוקלין, נ.י.

האברך משה שי

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלה המכהניש/א/

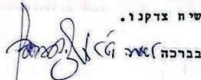
ובפעמנו בימים שבין גאולה (פורים) לגאולה (לפסח),
אשר ליהודים הייתה אורה ושמחה וששון ויקר - כששוסו (סאין
מקרא יוצא מידי פשוטו) וכמסמעו - דרז"ל
אורה זו חורה שמחה זה יום ששון זו מילה ויקר אלו חפליין,
יה"ר שיעשה סאו"א אה החלוי בו בהפצת התורה ובהידור בקיום מצותי'
שהוקשו לחפליין,

הוספה כ"ח ובקיום מצותי' - בכמורה ובאיכות, בעצמו ולזולתו, דיוחיד
ודרבים

כולל, כמובן, הוספה במבצע חפליין,
ויעשה כ"ז מחוך שמחה - נקודה חודש אדר (סאמח"ל שטרבין בו בשמחה)
וימי הפורים,

נקודה ארבעת דברים האמורים, מחחיל מאורה זו חורה עלי' נאמר פקודי
ה' ישיש שמחתי לב ומסירם בחפליין סאמח"ל מאן דמחן חפליין אצטרך למחדי
ואפ"ל הסמחה עד דברת טובא,

ובקורב ממש נזכה לימים עליהם נאמר אז ימלא שחוק פיננו ולשוננו רנה
אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה
בגאולה האמתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

ברכה

כי תשא: חובה (לקח טוב כאן). וראה ג"כ ב"ב (י"ב), הובא בלק"ט תיחק להנ"ל:
במה חרום קרן ישראל (שהו ודאי) בכי תשא. באגלה (לפסח): מגילה ו', ס"ג
ובפרש"י, אפר ליהודים. ונקב: מג"א (ח,טו). ולהעיר אשר ע"פ משעות הכתובים
שם - כ"א החחיל כ"ב סיון שלפני ימי הפורים. וראה ירוש' ברכות רפ"א, אס"ד
בסופו ועוד: ואולחן של ישראל כו' רבה והולכת כו' ואח"כ ליהודים כו' - נאינו
ממשיך בנס פדורים וראה פי' סבעל ס' החרדים (ס)! להודגם. המפלגו: נהובג ע"ש
שכופר בע" (מגילה יג, א) שהוא כמורה בכל החורה כולה (קדושין פ"ג, ואח"כ ע"ש
הפרטים: חורה כו' חפליין. וע"פ קבלה וחסידות: נהודג - כתר וסס"פ. ואח"כ
ועבודה פרטית - אורה ושמחה - חו"ב, וששון ויקר - וז"ן (ח"א), צא, ב ואילך).
שערי אורה בסופו. תג"צ למג"א עה"פ). דרז"ל. חפליין: מגילה (טז, ב) ועד"ז.
בהרגום עה"פ. ויקר אלו חפליין: על ידיהן ועל רישיהן (הרגום (ס), ואף שב"ס
מפרש אלו חפליין שבאש (שהם בגלוי ושיקר ע"ז וראו, יקר) - הרני כל זמן שבין
ענין יתו שתי (מנחות לו, א). ולהעיר מצפע"נ (להרגוצבי) לרמב"ם הל' חפליין
פ"ד ה"ד. מצותי' שוקשו לחפליין: קדושין (לה, א). הוספה בת"ח ובקיום מצותי':
ומדובר בזה בס"י נבכט. ולהעיר מפרז"ל שבפורים קיימו מה שקבלו כבר במ"ח (שבת
פח, א). הוספה במבצע חפליין: להעיר ממש"ג במג"א (ח,יז) שנפל פחד היהודים על
עמי הארץ - שהו ע"ד ראיית חז"ל לויקרא אלו חפליין שנאמר וראו כל עמי הארץ גו'
ויראו מכן. סאמח"ל: ענינית (כט, סע"א), מג"א חתרפו"ו סס"ה. וראה שו"ת חת"ס
האו"ח סס"ה. נקודי אור"ה למתרפ"ו ונשאר בצ"ע. ואולי י"ל שהרמב"ם הל' מסתו שצ"ל
שח"ל למבני (הל' עדות פ"א ה"ד. ועד"ז שם פ"ב ה"ו. וראה ג"כ פיה"מ ברכות
פ"ט מ"ה), מסא"כ מארי דשמעתי' דבאדר מרבין בשמחה דס"ל דשמחה שאינה של מצוה
עלי' נאמר ולשמחה מה זה עושה (שבח ל"ב). ולהעיר מרמ"א סוף הל' מגילה (וסיים
חלק אורה הייט): וטוב לב משה תפרי. וימי הפורים: עיין רמב"ם (הל' מגילה פ"ב
ה"יו) דמספע עבד הטעם ידעוהו פורים ודמשלוח מנות ומתנות לאכנינים הוא משום
עניה (מסא"כ ברמ"א (יו"ד סו"ט שפ"ה) שהו כסאילי שלום לחוד). תורה. לב:
תענית ל"א. סאמח"ל. למחרת: וז"ל שה"ש עה"פ לריח שפניך. ואפ"ל. שבא:
ברכות (ג, ע"ב). ועספתי כו"ח הנה"ל יומתק הסנה בש"ס אנה חפליין מנתה -
שהו יבין הטעם דבדה. וראה חו"מ ברכות פ"ט. שבא: יחד מראי (פרש"י (ס).
ולהעיר מחתיבו לבסומי בפורי עד ללא יעד (מגילה ז, ב). נאמר. אלה: הללים
קכו, ב. וראה ברכות שם. או גו': אפי' רז"ל (שפור"ר פכ"ג, ד) זמן או
אלא שמחה.

מכתב כללי-
פרטי שקיבל סב
הכלה.
הרבי הוסיף
בכת"ק:
[ברכה]
לשמחה וט"ל.

ABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מונח מנגדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטען פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

ב"ה, שלהי תמוז, ה'תשל"א
ברוקלין, נ. י.

המל"ח אי"א נו"נ כו'
מו"ה משה שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת המכתב הממוצש"ק חתונת אורי וגרייטל וצדקת יצחק
בבואנו מימי הגאולה י"ב-ג' תמוז, גאולה כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא
ישראל ממאסרו במדינת מולדתו, שהי' חבוש שם בעד עבודתו הגדולה והחזקה
והרבה בחיזוק בדק התורה והמצוה והפצחן, למרות הגזירה על זה שהי' שם
אז במרום שיאן, ובחסדי ה' יצא בנצחון, שהרי אלה שאסרוהו הם ששיהררוהו,
ובלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר (לחגיגת יב תמוז הראשונה) - לא אוחו "בלבד
גאל הקב"ה בי"ב תמוז, כי אם גם את כל מחבבי תורתנו הק', שומרי מצוה, וגם
את אשר בשם ישראל יכונה, כי כל איש ישראל (מבלי החשב עם מצבו הפרטי
בשמירת וקיום המצוה) לבו המים עם ה' ותורתו"
וכמהז"ל עה"פ צדיק כחמר יפרח: מה התמרה הזו לבה מכוון למעלה כך
ישראל לבס מכוון לאביהם שבשמים; ועוד אמרו: מה תמרה זו אין בה פסולת
כו' כך הם ישראל אין בהם פסולה,
שלכן ימים הבאים אח"ז ימי סגולה הם לכל בני ובנות ישראל באשר הם
להוסיף בחיזוק "התורה והיהדות בכל אחר ואחר לפי ענינו" והפצחן הלון
והוסיף הלון ואור,
ובפרט בהתבונן כאו"א אשר אם במדינה היא ובזמן הוא ובתנאים ההם
עשו ופעלו בחיזוק התורה והמצוה והפצחן והצליחו ועד אשר גם עתה, לאחר
כיוכל שנים, רואים פירותיהן ופירי פירותיהן,
כש"כ וקו' ועל אחו כו"כ במדינות ובתנאים נוחים וטובים שלא בערך.
ויהי רצון שיעשה כל אחד ואחת מאתנו, בתוך כל אחי"ש שליט"א, בכל
האמור ומתוך שמחה (וממילא) בזריזה,
וה' עוזר וכמש"נ: ה' לעזרתו חושה, אלקים חושה לי עזרי גו' ה' אל
חאחר.

בברכת הצלחה וזאת

~ ~ ~

מכתב כללי-פרטי שקיבל סב הכלה.

הרבי תיקן בכתי"ק את "הו"ח" ל"הרה"ח" וכתב: [מאשר הנני קבלת] המכתבים
מאז וממוצש"ק חקת: שלאחריו והרשימות, והפ"נ יקראו עה"צ.

הרבני המרכזי מתעמדם הרקום

הגדולה והחוקה הרבה: ראה לקו"ח נשא (כא, ב) ויש"ג. שיחה ג' תמוז תש"א (בס' השיחה שם ע' קלד). בלשון הראשונה: נדרס בס' המאמרים ה'תש"ח ע' רמב" בס' ישראל יבונה: ראה טושו"ע אה"ע סקכ"ט סמ"ז ובנ"כ. קב ונקי כלל לה. שד"ח אש"ד מע' גס סמ"ז. וראה ג"כ מאורי אור כ, כד, ובמחז"ל לועז אמר: מדרש החלים ע', במדבר"ר רפ"ג. צדיק כו' כן ישראל: וכמשי"נ ועקב כולם צדיקים (ישע"א ט, כא. סנה' ר"פ חלק. ובזח"א לג, סע"א: כולם צדיקים ודאי. זכאין אינון בעלמא דין ובעלמא דאתי). התורה ענינו: בס' המאמרים שם. כינול שנים: כ"ק מ"ח אדמו"ר קיבל הנשיאות ב' ניסן ה'תר"ף. (ראה רמב"ם הל' מלכים סס"א: ואין מושהי מלך בן מלך אלא א"כ הייתה שם מחלוקת כו' יהואחז מפני יהויקים אחיו - והרי הנדו"ד בן יחיד. וראה צפע"ג על הרמב"ם שקלים פ"ד ה"ד שקו"ט האם המשיחה דאביו פועל גם בו או דאין צריך למשיחה. וברמב"ם שם ה"ז: ולא המלכות בלבד כו').

שפחה (ומילא) בדריזוח: ראה אגה"ק סכ"א: עשה זאת בדריזוח נפלאה לראות שפחתו ונצחו כו'. ובמשי"נ: החלים ע', ב, שם וא"ו. ה' אלקיים: ה' הק"ש פ"א המבואר על הג"ש שמו"ה ה' אלקינו ה' שכחוב שמע ישראל (פע"ח ש' הק"ש פ"א ועוד. אמרי בינה ש' הק"ש בחלתו. אוה"ת עה"פ. ובכ"מ). חושט. חושט. אל האחר: להעיר מביעה אחישנה, ואחישנה אפשרי בב' - כן י"ל, ועפ"י סרו כמה קשייות שכולו חייב (ויעמיד להם מלך שגדורתיו כו' - כן י"ל, ועפ"י סרו כמה קשייות המפרשים - אלקים) - עיין סנה' צח, א. וראה ג"כ תיקונים דזוהר חדש (קרוב לחללים - צח, ב); עץ איה בכל דרא ודרא כו' הליא בתרובא ובזכוון ובמדות כו' אבל עץ. קוב"ה. ה"ב. הליא הה"ד למעני למעני אעשה.

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYecinh 9-8250

מוחם מנעדל שניאורסאהן
ליובאוויטש
770 אסטען פארקווי
ברוקלין 13 נ. י.
ב"ה, ס"ו תמוז, ה'תשל"ב
ברוקלין, נ. י.

הקו"ח אי"א נו"נ כו'
מו"ה משה שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת המכתב מיום ו' תמוז והקודמיו הר"ן רמ"ל זצ"ל.
בבואנו זה עתה מימי הגאולה יב"ג תמוז, גאולה כ"ק מו"ח אדמו"ר
וביחד עם זה גאולה "כל מחבבי תורתנו הק", שומרי מצוה, וגם את אשר בשם
ישראל יכונה,

אשר התבוננת הדרוש - עלי' להביא התחוקות והוספה בלימוד התורה
ובקיום מצותי' בהידור,

וה"ו עצמו - עסק בחופ"צ - ענין של גאולה הוא, ובכחז"ל אין לך בן
חורין אלא מי שעוסק בת"ח ועשית מצוה ה"ה מילוי שליחותו של מלך העולם
ובמובן שפחז"ל היו מכבדין את המצות שהן שלוחי ועבד מלך - מלך,
ובפרט אשר בב"ז זכות אבות מסייעת ומכוונ ג"כ מדברי בעל הגאולה
ח"כפ באחלתא דגאולה זו (ג' תמוז) אשר פתח:

מיר בעפען בא געשניט, יהי ה' אלקינו עמנו כאשר הי' עם אבותינו אל
יעובנו ואל ישענו, הטי"ח ואל זיין מיט אונז, און וועט זיין מיט אונז
כאשר הי' עם אבותינו,

ויש להוסיף הסברה בזה - כי ע"י שאוהזים מעשה אבותיהם בידיהם הרי
זה הטיורש הוא במקום הטוריש וכמס"ג מחת אבותיך יהיו בניך - בא בגילוי
ומתבטא במעשה בפועל ועד שבמעשים אלה ה"ה האבות עצמם.

ואף שהמטק בפתיה הוא: הגם מיר זאינען דאך ניט גלייך צו אבותינו,
וועלכע זיינען געווען בעלי מסירת נפש בפועל ממש צוליעב תורה און מצוה,
גנה הצער ע"ו והחרטה וקבלת טובה על להבא - מועלין (ובסודוע עניני
השונות) ובפרט כשצדיקים לזה - מתאים לביאורו של אדמו"ר הזקן - מסנ"פ
(נפש ל' רצון) מסירת הרצון,

וידועה הורת הבעש"ט: במקום שרצונו של אדם שם הוא כולו,
ומקרא מלא את הכתוב - בפרשה שבט י"ב תמוז:

כי מראש צורים אראנו ומבטעות אשורנו - שכאו"א מבני"ה ה"ה מ'מיוסדים
ותוקים בצורים ובטעות הללו ע"י אבות ואמהות (הנקראים צורים ובטעות).

והי"ר אשר יעשה כאו"א בכחנ"ל מתוך מסירת-הרצון האמורה ובחוקף וחוק
המתאימים באופן דעם לבידי ישכון ובגויים (ובדרכי הגויים) לא יחשבש,
ועד אשר בצדיק יאמר: כמות הייתי לרבים ואתה מסתי עוז,

ובכחז"ל לבושו של הקב"ה עוז שנאמר לבש הוי' עוז התאור ונתננו לישראל
שנאמר הוי' עוז לעמו יתן הוי' יברך את עמו בשלום.

ברכה לבשו"ט בכהנ"ל
פריש דתני עיני עיני
פריש דתני עיני עיני

מכתב כללי
פרטי שקיבל סב
הכלה.
הרבי תיקן
בכת"ק את
"הוו"ה"
ל"הרה"ח"
וכתב: והפ"נ
יקראו, בל"ג,
עה"צ. [...]
ברכה לבשו"ט
בכהנ"ל
ובהצלחתו רבה
בעבוה"ק בחינוך
עטה"ק

ש"ו חפזו: מילוי הלבנה (דחודש הגאולה) בשלימות (ראה שמו"ר פ"טו, כו, שו"ע יו"ד סקע"ט, ס"ב, רד"ה נחמו עה"ר). כל יבונה: מכתב בעל הגאולה לחגיגת י"ב תמוז הראשונה נדפס בס' המאמרים חש"ה ע' רסג). התבוננות הדרושה בארוכה קצב - מכתב דג' תמוז השא, עסק בתום"צ, גאולה הוא: ראה חניא של"א, ומפתח"ל אין; אבות פ"ו ס"ב. מפתח"ל היו: תחומא ויגש ו, ולהעיר מלוק"ח ר"ם ויקרא, ועבד מלך - מלך: רש"י לך שו, יח (וראה שבועות מז, ב). מדברי בעל הגאולה: ס' המאמרים - קונטרסים ח"א קעה, ב. באחלתא דגאולה: וי"ל שזהו הטעם שלא בירך אז ברכת הגומל (כ"א לאורי דחרתו מאטראטא לביהו) דכל אדה"ו, אין לברך עד שיצא מהכנה למדרי (כ"ה ג' פ"ג, ה). הנהי' משפנו: מ"א ח, נו, וראה סד"ה יחי ה' השי"ת. שנהבש הוב בעמם המורע: דעני סעמים בירושל: קודמ' וזוהו גם ב"ה היורש, הוא כמו עצם המוריד ולכן אינו שינוי רעות וכו'. וזוהו רק בישראל (ראה תוספתא ב"ק פ"ו ה, ח'). צע"ל להראשון מילואים יג, א, מה"ח יט, א). תת אבותיך יהיו בנ"ך: שלכן אחי (גם) מכא אבות דאבא (ב"ב קנ"א). שבמקשים: האבות: להעיר מדיוק מחד: מהי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב (הרא"י רמב"ח). וכידוע בענין החטובה: ראה אגה"ח פ"א, סה"מ ה"צ מצות חטובה (רמב"ם הל' חטובה פ"ב ה"ב). אהמ"ר חזקני: בונה ירושלים ס"י ע"א, מאה שרשים לז, א, תו"א מקץ לו, ב, וראה סד"ה עתידין צדיקים (ה'ש"ב). נפש ל' רצון: בבב"ב ומה"ש שם: כמו חשקה נפשי כלחה נפשי, אבל בחו"ט השם שם ובכ"מ כמ"ס: אין נפשי אל העם, וראה הערה כה"מ חש"ט ע' רכז. חרות הבעש"ט: הפרש מים ברים סק"ג, ס' המאמרים - קונטרסים ע' החיים, לקו"ד ח"א ע' רכו, וידועה הראי' מעירוב חתומין דבמקום שדעתו שם שם הוא מקומו (ראה שו"ע אדה"ו סח"ח: לפי שדעתו של אדם כו') וברירוס' ברכות ספ"ו: הטע דעתו כמו שהוא שינוי מקום, כי פראש ייתחשב: בלך כג, וראה דהר וביאוה"ז עה"ט, דעם לברוך: ראה לקו"ט לוי יצחק לוח"ג דה"ר, כ"ב, לברדי ישכון: להעיר מאור חורר לה"מ עה"ט, כפופת: שבו: חתלים ע"ז, ומפתח"ל לבשו: שמו"ר רפ"ח, לבש, מפתח"ל חתלים בג, א, וראה דרש"מ תב"צ עה"ט, הנהי' בנה אה עמו כעלום, לאוהה מיום זה אינו ש"ן כלל לחדלו בשבו"ר, וי"ל עתידין מרדן זכיון שריון להם עונו דהקב"ה הרי אין כל אומת ולשון יכולין לעמוד בפניהם, אלא שניתנה להם תורה - שניתנה לעשות שלום בעולם (מב"י סוף הל' תנוכה, ופ"ו מוכן בשבטות הש"ס ביצה (כה"ב), מא"כ המפרשים שם), ואמפתח"ל (מב"י) ספ"א, ואולי דהו מקור הרמב"ם הנ"ל) והרי מבאי ג"כ אותו הפסוק דלה"ן שלא נשלה החורה אלא בשלום שנאמר וכל נתיבותי' שלום.

המשרד המכתב הודעתו הקודם

י"ג-י"ג

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהו
ליובאוויטש
770 איסטרוו פארקווי
ברוקלין, נ. י.

ב"ה, כח' מנ"א תשל"ב
ברוקלין, נ. י.

הרה"ח אי"א נו"נ פלארכו מלאכה שמים
מוה' משה שי'

שלום וברכה!

במקנה על הודעתו אשר נולדה להם בח למזל טוב,

הנה יה"ר מהשי"ת שיגדלה ביחד עם זוג' חי' לתורה
ולחופה גלמקשים טובים מתוך הרהבה.

- ידוע מכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע, אשר מנהגו הוא
לאמר גם בלידה בח' לתורה ולחופה ולמקשים טובים, ע"פ
מרז"ל (ברכות יז' א) נשים במאי זכייין באקרוי' כו' באתנוי' כו'
כו' ונשרין כו'.

בברכה מזל טוב

(Handwritten signature)

מכתב שקיבל
סב הכלה לרגל
הולדת אם
הכלה.

הבלין -

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn, N. Y. 11213
493-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליוכאוויטש

770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

בי"ה, ט"ו מני"א תשד"מ
ברוקלין, נ. י.

שינדיל ת"י

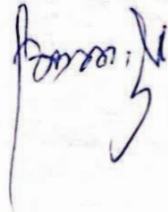
ברכה ושלום!

במענה למכתבה, בו כותבת אשר תגיעה לגיל שתים
עשרה שנה, היא עונת בת מצוה,

הנה יהי רצון שתקבל עליך עול מלכות שמים
ועול מצות בלבב שלם, והשם יתברך יצליחך בלימודך
ובהנהגה ותגדלי להיות ראוי' לשם בת חב"ד מתאימה
לרצון נשיאינו הקדושים זצוקלה"ה נבג"מ ז"י"ע,

ותשפיע גם על החבירות ת"י שלך בזה, בדבור
ועוד יותר - על ידי היותך דוגמא חי' של בת ישראל
המחונכת בדרכי החסידות.

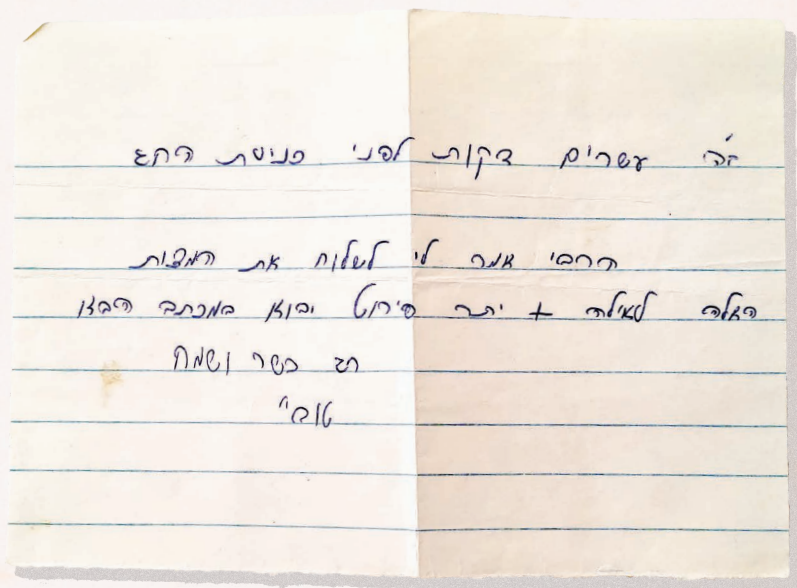
וזה יביא לך אושר רוחני וגשמי.

בברכה

יב

מכתב שקיבלה אם הכלה
לרגל בת המצווה.

בברכה

בשנת תש"ל, נתן הרבי לר' טוביה פלס (ע"ה) מצות עלי־מנת למוסרן
לאחותו איילה (ע"ה), סבתו של החתן.
לפנינו צילום הפתק שצירף ר' טוביה למצות,
שנכתב בסמיכות לחג הפסח.

א

מענה לר' יצחק שי' לבקיבקר¹ על פ"נ
שכתב:

אזכיר על הציון

(סיוון תשכ"ט. לקמן עמ' 55)

ב

מענה לרב שלמה זלמן
שי' לבקיבקר² בקשר עם
יום-ההולדת של אחותו, מרת חווה
מרקוביץ' תח"י:

אזכיר על הציון

(כסלו תש"ל. לקמן עמ' 78)

ג

מענה לר' אברהם לבקיבקר ע"ה,³
ששאל האם להחליף את חנות המכולת
שבבעלותו לחנות לממכר מוצרי חשמל:

כעצת ידידים מבינים שעל אתר

(כסלו תש"ל. לקמן עמ' 78)

ד

מענה לרב שלמה זלמן שי'
לבקיבקר² בקשר עם חזרת דודו,
ר' מנחם גולובינסקי ע"ה, ממילואים:

ת"ח על הבשו"ט

(אדר א' תש"ל. לקמן עמ' 89)

1. דודרזקנו של החתן.
2. סב החתן.
3. אבי סבו של החתן.

ה

מענה לרב שלמה זלמן שי' לבקיבקר,² שכתב על שלוחצים
 אותו לשמוע הצעת שידוך, ושבתחילה לא היה מעוניין כי הוא
 כעת בשליחות כ"ק אדמו"ר בישיבת תורת-אמת בירושלים,
 אלא שאבי המיועדת - ר' יעקב פלס ע"ה⁴ - מסכים לכך שאם
 יעלה השידוך לנכון, תתעכב החתונה לפחות שנה, עד אחר
 סיום השליחות:

[סימן עיגול מסביב למילים "שלפחות שנה אלמד בישיבה עד"

וכו' וכתב:]: **עפ"ז יתעניין**

[נוסח אחר: **על תנאי זה יתעניין**]

(כ"א סיוון תש"ל. לקמן עמ' 174)

ו

מענה לרב שלמה זלמן שי' לבקיבקר,² ששאל
 האם להמשיך בלימודי דיינות:

[סימן קו מחיקה על המילה "האם" בצורת חץ לכיוון המילה

"להמשיך" וכתב:]: **אזכיר עה"צ**

(ה' תשרי תשל"ו. לקמן עמ' 124)

ז

מענה על דו"ח מישיבת חח"ל צפת:

נתקבל ות"ח אעה"צ

(תשרי תשמ"א. לקמן עמ' 142)

ח

מענה לרב שלמה זלמן שי' לבקיבקר² על מכתב שכתב:

אעה"צ

(תשרי תשנ"ב. לקמן עמ' 167)

תמונות

לפנינו תמונות מימי החנוכה ה'תש"נ. תמונות אלה טרם נתפרסמו והן נדפסות בזה לראשונה.

הזקנים וימק...
שמיה וזאת...
קדוש קדוש...
אין כלל...
אין כלל...

צרכי זמן

מכתבים ויומנים שכתב סב החתן,
הרב שלמה זלמן שי' לבקיבקר,
בעת שהותו בחצרות קודשנו

מובאים בזה בפרסום ראשון

ט' ניסן תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] עכשיו אני כבר אחר התפילה, וה'סדר' ביום שישי נגמר - אם איני טועה, ב'12:30. את הרבי עוד לא ראינו, רק כמה ראו. נראה אותו אי"ה ב'5 לערך או במנחה.

[...] ליפסקר הבחור הראה לי את הישיבה, החדר של הרבי שליט"א, שני החדרים של הזאל, ולמטה בית-הכנסת שהרחיבו אותו. הוא די גדול; בימה וארון קודש יפה - עשה אותו ר' יעקב ליפסקר בידיו, וכן שולחן יפה שעומד בזאל, שם עומד הרבי שליט"א בזמן קריאת-התורה בשני וחמישי. [...]

באולם האוכל של הישיבה עושים הכנות לפסח, ואת הבחורים מסיעים באוטובוס מיוחד כ'3 דקות לישיבה קטנה של חב"ד. [...]

כעת אכתוב לכם כיצד עברה הנסיעה בעז"ה: מסרתי את החבילות, לאחר מכן נפרדנו. עברתי כמה פקידים עם חתימות ותעודות, זה לא לקח הרבה זמן. קיבלתי מספר מושב, רקדנו קצת לפני המטוס ועלינו. הראו לנו היכן לשבת. אני התיישבתי ליד בחור מ"תורת אמת" והשלישי היה יהודי שנסע לצרפת. [...] במשך הזמן דיברנו עם היהודי שישב לידנו והנחנו איתו תפילין. בזמן שהוא הניח, דיבר איתי יהודי ממול, והנחתי גם לו. לאחר-מכן הסתובבתי באווירון, אבל הצלחתי קצת מאוד.

[...] אחר-כך הניחו - בחור בשם משה הבלין - ליהודי טלית ותפילין. בתחילה צחקו היהודים האמריקאים, אבל אנחנו שרנו והם עזרו לנו, ועלידייזה נתוספו עוד אמריקאים מרחוק והניחו לעוד תפילין. [...]

שלמה

כ"ו ניסן תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים, שלום רב.

אני מרגיש ב"ה בטוב, לפני כשעה נבחנו, 5 בחורים ואני ביניהם, בנגלה, וב"ה ענינו על הכול. בתחילה שאלו מהגמרא,

רש"י ותוס', ואחר-כך אמרו שאם זוכרים משהו - שיעור וכדו', לומר. [...] אנחנו היינו קבוצה ראשונה, והשאר כנראה שייבחנו בקרוב. צריכים גם לבחון בחסידות.

בקשר לתנאים בגשמיות - החדר שלי בבניין של אולם האוכל, קומה רביעית (אחרונה). אומרים שבקיץ זו הקומה הכי טובה. יש לנו פריג'דר בחדר. חדר גדול; בערך חדר וחצי כמו שבכפר. 4 מיטות, שולחן וכיסאות. יש חימום, כמו בכל חדר. המים במטבח הם חמים וקרים. המקווה הוא כ־30 מטר מהבניין; איזה 4'3 בתים אחרינו. האוכל - בבוקר ובצהריים חלבי, ובערב בשרי. היום נתנו בבוקר סלט, חלב - יש כמה שרוצים, ויש גם מאכל אמריקאי; זה נראה כמו שקדי מרק מרוסקים, ואוכלים את זה עם חלב. גם מזה יש כמה שרוצים. בצוהריים נתנו גבינה וקצת שמנת, ואטריות. כל ערב נותנים בשר ומרק; אתמול היה עם אורז. [...]

ה'סדרים' מתחילים ב־7:30, עד 9 חסידות; 11:00-14:15 - נגלה; 15:30-19:00 - נגלה; 20:00-21:30 - חסידות. זה יוצא נגלה 15 דקות יותר מהכפר. אבל אין כל יום שיעור בתניא. לעומת זאת, ה'סדר' מתחיל מאוחר יותר. לומדים בזאל למעלה, ובבית-הכנסת למטה. הישראלים וחלק מהאמריקאים לומדים למטה, כיוון שלמעלה תפוס. למטה, זה שעונה הוא איצ'ה רייטפורט [...] הוא הוציא כמה ספרים בהסכמת הרבי שליט"א. ולמעלה - ר' שלום מרוזוב. הוא גם עונה בחסידות. [...] מסתמא יהיו לנו שיעורים, אבל מי יגיד וכמה פעמים - עוד איני יודע.

קעת אכתוב מהשיחות של ליל ב' דפסח.

הרביים התחילו בביאורי ההגדה, שזהו עניין סיפור יציאת-מצרים, מ"הא לחמא", וזה נכלל בסימן "מגיד". ולכאורה, "מגיד" - שזהו סיפור יציאת-מצרים, מתחיל רק מ"מה נשתנה"; דהיינו בפרט מ"עבדים היינו", אבל התירוץ בא על-ידי הקושיות. אם כן מ"מה נשתנה", אבל לא מ"הא לחמא". שהרי "הא לחמא" זה שמזמין "כל דכפין ייתי ויכול", ומה נוגע לסיפור יציאת-מצרים.

ועוד צריך להבין הקישור ב"הא לחמא" גופא; דבהתחלה אומר "הא לחמא... במצרים", שזוהי הודעה שאת לחם זה אכלו אבותינו במצרים. אחר-כך חלק ב' - "כל דכפין... ויפסח", שזוהי הזמנה לאלה שרוצים. אחר-כך "השתא... חורין", שזוהי בקשה שנצא מהגלות. ומהו הקישור.

והתירוץ:

"הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא"; אבותינו אכלו לחם עוני. ואם כן מתעוררת שאלה: הרי לחם עוני שהם אכלו זה בהשגחה-פרטית, שגזרו שיהיו עבדים ויאכלו לחם עוני, ואם כן איך יצאו משם. ובפרט, כמו שמבואר, שהיו בשפל המדרגה - ולעומת זאת "נגלה עליהם" וכו', גבוה-גבוה ללמטה-מטה.

על זה אומר "כל דכפין" וכו', שאנו מזמינים מי שרוצה שיבוא לאכול, היינו שלמרות שלשני לא מגיע - אף-על-פי-כן אני נותן לו צדקה. ואיך באה אלינו מידה זו - עלידי אבותינו; "למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו" וכו', ובזכות זה נגאלו.

אם כן, על-פי-זה יובן שלמרות שאנו עכשיו בגלות, וזה בגזירה העליונה, ש"השופט כל הארץ יעשה משפט" - בניחותא, אם כן איך ניגאל - זה גם-כן יבוא בזכות זה שאנו אומרים "כל דכפין", שזה עניין הצדקה, אם כן הקב"ה יגאל אותנו למרות שאין מגיע יעשה איתנו צדקה.

שיחה ב':

מה העניין של "כל דכפין" וכו' "כל דצריך" וכו'; אם "כל דצריך" הולך על קורבן פסח - הא אינו נאכל אלא למנויין, ומדוע אומר עכשיו. אבודרהם מתרץ שאינו הולך על הקורבן, אלא על צרכי פסח. וקשה; דנכלל ב"ייתי ויכול" - שבפשוט זה עניין של עניים, ונותן "אפילו סוס לרכוב עליו" כשצריך לכך, כדאיתא בכתובות. ואין לומר שהכוונה על קורבן פסח ובזמן שביית-במקדש היה קיים אמרו לפני-כן, דאם כן היה צ"ל לפחות לפני קידוש, או כשהולכים לבית-הכנסת.

ותירץ - דמובן על-פי חסידות. דעניין פסח הוא דילוג ועבודה שלמעלה מטעם ודעת. ועניין "ייתי ויכול" הוא עבודה על-פי טעם ודעת.

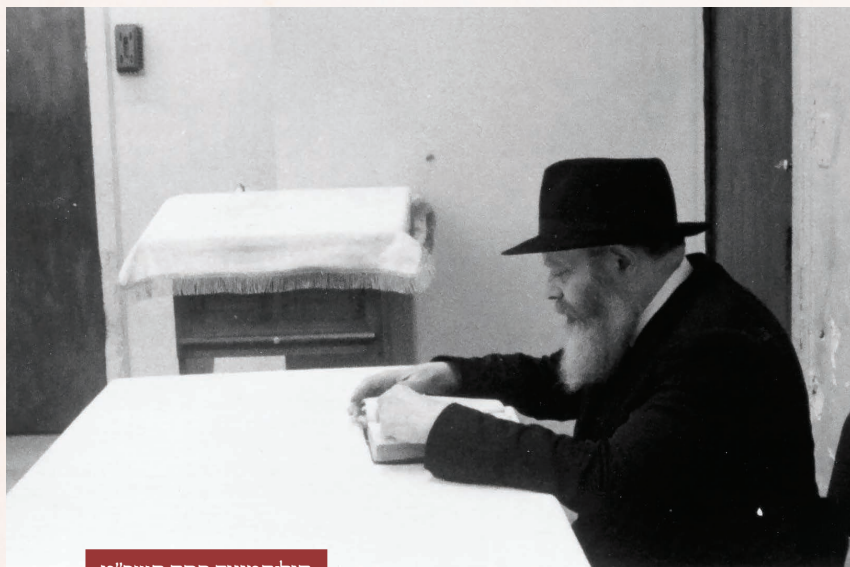
אמנם, כל דבר על-פי חסידות, מוכרח לבוא גם בנגלה. וזהו עניין שיש, במקרה מסוים, על-פי נגלה: באם אחזו בולמוס. כמו שמסופר, שדוד - אחזו בולמוס, ואכל מלחם הפנים. דהיינו שכשזה נוגע לו בנפש - אז נותנים לו. וכמו-כן קורבן פסח; באם אחזו בולמוס - נותנים לו.

כלומר, עיקר הביאור על-פי חסידות, אבל שייכת גם מציאות בנגלה, שאף-על-פי שלא נמנה - אפש"ל אפילו עכשיו; "כל דצריך ייתי ויפסח".

וזהו חילוק הלשון בין "דיכפין" גבי "יכול" לבין "דצריך" גבי "יפסח"; דלאכול מספיק לרצות, משא"כ קורבן פסח - צריך "דצריך", אחזו בולמוס כנ"ל.

קעת אין לי זמן, אולי אכתוב עוד המשך מחר, אם ייצא לי (מחר נוסעים הבחורים). אני שולח מצה בשבילכם ויין, [...] אפשר להוסיף קצת יין בצורה שלא יהיה רוב, כידוע. [...]

שלמה

חול'המועד פסח תשכ"ט

א' דר"ח אייר תשכ"ט

[...] כעת אכתוב המשך שיחת פסח [...]:

שיחה ג':

ברמב"ם מוזכר שאלה חמישית - "שבכל הלילות אנו אוכלים שלוק ומבושל כו'; הלילה הזה צלי". ועכשיו, שאין קורבן-פסח - אין אומרים זאת. אמנם קשה; דהנה, ידוע דהד' קושיות כנגד ד' עולמות, ומה שייך קושיה ה'? והביאור - שזה 'הולך' על עצמות ומהות. ולכאורה, אם כן, מדוע בזמן הגלות אין שואלים קושיה זאת? בשלמא על-פי נגלה - כנ"ל, אבל על-פי נסתר, שזוהי מדרגה שבאין-ערוך לד' עולמות - אם כן שייך גם בזמן הגלות.

והביאור הוא, דאין-הכי-נמי שמדרגה זו ישנה; אבל זה בהעלם. דבזמן הבית, העניין ד"שמש ד'" האיר בגלוי, ולכן יכלה לבוא קושיה זאת עד לדיבור (ו"עקימת שפתיו הוי מעשה"). משא"כ בזמן הגלות, שדומה ללילה - וכמו שבירח לא רואים שמקבל מהשמש; שזה בהסתר, וכמו-כן האלוקות בהסתר, ולכן לא יכול לבוא לקושיה בפועל, אבל בתורה זה נמצא - כמו שמובא במשניות ורמב"ם. רק לבוא לפועל - זה אי-אפשר.

שיחה ד':

כמו שדובר שהקושיות כנגד ד' עולמות, כמורכב ד' הכוסות. והן נגד ד' לשונות גאולה - "הוצאתי"; "הצלתתי"; "וגאלתי"; "ולקחתי". בתורה יש עוד פסוק - "והבאתי אתכם אל הארץ" וגו'. וכנ"ל, שזוהי המדרגה שבאין-ערוך. ולכן יש גם כוס חמישי - שיש מחלוקת בגמרא אם רשות; ומאן-דאמר אחד סובר שחובה. אמנם, בזמן הגלות אין כוס חמישי. וכוסו של אליהו אינו מוזכר בגמרא וראשונים, אלא שזה מנהג. וההסבר - כנ"ל; בזמן הגלות לא יכולה לבוא מדרגה זו בגילוי.

ולכאורה קשה: כיוון שזו מדרגה שלמעלה מהשתלשלות, איך שייך קושיה - וכמבואר ברעיא-מהימנא, שזה מסטרא דרע. אמנם, הנה מצינו כמה ספקות בעתיק-יומין; שזה גם כמו קושיה. וכמורכב מדרגה זו שבאין-ערוך, זה גם-כן עניין עתיק-יומין, שהרי לאריך-אנפין יש עוד שייכות לעולמות, שזה כתר דאצילות; אמנם עתיק-יומין זוהי המדרגה דמהותו ועצמותו.

והביאור: כיוון שהוא כלי-יכול, אז הוא נושא הפכים, וכמורכב עניין הקושיות.

שיחה ה':

"עד שבאו תלמידיהם ואמרו" כו'. וקשה - מאיפה באו? מדוע לא היו עם רבותיהם? יש שמתרצים שמכיוון שרבי אליעזר היה הראש שבהם, והוא סובר שבשבת צריך להיות "עצלנים" כדי לשמח את נשותיהם ולא לבוא לבית-המדרש. אבל קשה על זה; בוודאי היו לו תלמידים שלפני הנישואין, ומדוע הם לא היו שם? והרי זה לא היה במדבר אלא בבני-ברק, מקום "שאפילו מבני בניו של המן למדו תורה", אם כן היו לו תלמידים שלפני הנישואין, ואיפה היו.

אמנם מכאן מיושב; שהיה מוקשה בעיניי, מדוע מדוע אדמו"ר הרש"ב, וכמורכב מובן שנהג אדמו"ר הרי"צ, שלא היו בפסח אלא אלה שהוזמנו לאכול ביחד ב'סדר'. ומדוע לא נתנו לכולם להיכנס, ליהנות מתורתם ועבודתם - כמו שנכנסו ביום ב' דשבועות; אחרון של-פסח ועוד. אמנם, המקור הוא בהגדה - שבפסח תלמידיהם לא היו איתם.

וכאן זה פיוס לאלה שלא הורשו להיכנס ל'סדר', ומבואר שעלידי שלא תמיד נמצאים עם הרב - זה גורם שאחר-כך יוכלו להיות משפיעים, שזה גורם השפעה בפנימיות, שלא יהיה עלידי-זה "ישות". [ועוד האריך; כעת השיחה אינה לפניי.]

שיחה ו':

כאן המקום לדבר על הקושיה שאדמו"ר הזקן בשולחן-ערוך מביא ד' כוסות כנגד ד' לשונות גאולה שבפרשת וארא - "הוצאתי"; "וגאלתי"; "ולקחתי"; "הצלתתי". וקשה: מדוע משנה הסדר? שהרי בפרשת וארא "הצלתתי" הוא לאחר "ולקחתי".

והביאור: יש מחלוקת אם "תלמוד גדול" או "מעשה גדול". והסדר המוזכר כאן הוא מומטה למעלה; "הוצאתי" זה עניין סור-מרע, "הצלתתי" - ועשה-טוב, כמו שכתוב "ואשים

דבריי בפיך, ובצל ידי כיסיתך" וגו'. "וגאלתי" זה עניין נגלה בתורה. "ולקחתי אתכם לי לעם" - כל מקום שנאמר לי - אין לו הפסק; פנימיות התורה, ד"לית תמן קושיה" וכו'. ועליכן בתורה, שבה מסתכלים איך שהתורה בפני עצמה - הנה "תלמוד גדול", ועליכן קודם סורימרע, אחר־כך ועשה טוב, אחר־כך תורה. משא"כ בשולחן־ערוך, שזה עניין הלכה למעשה, ואם פוסקים ממשנה "הרייזה ממבלי עולם", כל־שכן מתורה פרשת וארא, ועליכן על־פי שולחן־ערוך "מעשה גדול"; קודם כול סורימרע, אחר־כך תלמוד־תורה, אחר־כך עשה טוב.

[בחול־המועד פסח אמרו פלפולים; אחד מה'כולל' ומ'770 ומשה הבלין ועוד אחד. הרבי שליט"א הזכיר באיזו סעודה שהתירוץ זה על־פי פנימיות־התורה, אמנם צריך על־פי נגלה, וזה מה'כולל' עשה פלפול ויישב בדוחק על־פי נגלה.

אמנם, בשבת־מברכים הסביר הרבי שליט"א על־פי נגלה, מדוע אדמו"ר הזקן משנה הסדר:

כיוון דכוס ראשון זה קידוש, ובקידוש מזכירים בקיצור יציאת־מצרים; "זכר ליציאת־מצרים". על־כן כוס ראשון זה כנגד "הוצאתי אתכם מארץ מצרים" בקיצור. כוס שני זה על מגיד, שאז מספרים באריכות עניין יציאת־מצרים, וזה מוזכר באריכות ב"וגאלתי אתכם בזרוע נטויה" וכו'. כוס ג' - ברכת־המזון. שצריך להזכיר ברית ותורה, שזהו עניין "ולקחתי אתכם לי לעם". כוס ד', שזה עניין הגאולה לעתיד־לבוא - זהו "הצלתי אתכם מעבודתם".]

דילגתי, והתחלת שיחה ו' היא:

"כנגד ד' בנים" וכו', דזהו כנגד ד' עולמות, ומזה שכתוב "בנים" ולא "אנשים" - זה מראה שמרמז על דרגה ה'; שזהו האב. וזה מוזכר ברמז רק, כנ"ל. ואחר־כך "וכאן המקום" וכו', כמו שכתבת.

אחר־כך מאמר־כעין־שיחה.

אחר־כך שיחה ז':

מדוע רק בבית־הבחירה מוזכרת הסיבה - "לכפר על כל עוונותינו", משא"כ "ונתן לנו את השבת" - לא מוזכר בשביל מה. ועוד, מדוע כתוב "בית־הבחירה" ולא "בית־המקדש"; דמזה משמע שרוצה להדגיש שבו בחר ד' "לשכן שמו שם" - ואם כן מה המעלה ב"לכפר" כו', היה צריך להיות שהמעלה שלו בזה שיש שם גילוי אלוקות. ובפרט, שעניין "לכפר" היה גם קודם בית־המקדש. דבחסא־עץ־הדעת אדם־הראשון חזר בתשובה, וכמורכן עניין חטא־העגל, שבניין בית־המקדש הראה שד' סלח.

ותירץ, דהדגש הוא על "כל עוונותינו". דבחסא־עץ־הדעת עוד נשאר עניין המיתה, וכמורכן בשאר החטאים; בעגל נשאר "וביום פקדי ופקדתי"; אבל עניין בית־הבחירה יש

בו "לכפר על כל עוונותינו", שזהו דווקא בבית־המקדש ולא במשכן - דזה היה מצומח, משא"כ בית־המקדש; מאבנים ודומם, ושם יכול להיות גילוי גדול יותר, וכידוע ש"כל הגבוה וכו' יורד וכו'". ומזכיר "בית־הבחירה", שזהו מה שעצמות בחר, שעיקר הכוונה "לכפר וכו' עוונותינו", על עניין העוונות - בשביל זה זה בא. ד"כל הגבוה". ועניין יציאת מצרים זה עניין התשובה. ובזה ד' מדרגות כנ"ל - סורמרע וכו'. ולכן מוזכרת הסיבה; שזה נוגע ליציאת־מצרים.

בסוף מסתיים "לשנה הבאה בירושלים", ודיבר בעניין "מה טוב" וכו', והאריך בברכה. ובאמצע אמר שהקב"ה הולך בגלות ולוקח כל יהודי ויהודי בידו, ומביאו לעומת משיח. ובכה קצת בזה.

בשביעי־שליפסח, לערך ב־4:30, הלכנו בתהלוכה לווייליאמסבורג - לקרוא שם בבתי־כנסיות את המכתב של הרבי שליט"א די"א ניסן (בחול־המועד למדנו אותו כל הישיבה, ומענטליק המגיד־שיעור הסבירו). ליוו אותנו, אם איני טועה, ג' מכוניות משטרה, וכן שוטרים ברגל. בכל רחוב שחצינו (הרבה מאוד) הם עצרו את התנועה. כשהגענו התחלקנו לקבוצות, בערך בכל קבוצה ג' - אחד קרא ושניים ליוו. אני הייתי מלווה. אחרי מעריב באנו כולנו [...] לאחד מאנ"ש דשם; עשינו קידוש ואכלנו פירות. אחר־כך חזרנו עם ליווי כנ"ל, והרבי שליט"א בירך אותנו ע"י הר' חדקוב:

דער רבי שליט"א גיט א יישר כוח פאר די וואס זענען געגאנגען אין די תהלוכה. דער אויבערשטער זאל העלפן זאל אין גיך מקוים ווערן דער ייעוד [...]. (מוזכר בהפטרות אחרון־שליפסח). זה הוזכר במאמר באחרון־שליפסח.

במשך הפסח התפלל הרבי שליט"א במניין בזאל, כל התפילות. כרגיל - מתפלל מנחה ומעריב, ולקריאת־התורה הוא בא בבוקר בדרך־כלל. [...] בשבת וחג - מעריב ושחרית בבית־הכנסת למטה. בליה, עד עכשיו היה לנו 'סדר' ולא התפללנו עם הרבי שליט"א, אבל עוד מעט ישתנה השעון ולא יהיה 'סדר' בליל שבת. [...]

אחרי ז' אייר תשכ"ט

להורי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] ה'סדרים' עכשיו, לאחר הזזת השעון, השתנו. ביום שישי לומדים עד 14:30, ובליל שבת אין 'סדר', אלא מתפללים עם המניין של הרבי שליט"א בבית־הכנסת למטה. לעומת זאת יש 'סדר' אחר־הצהריים מ־16:00 עד מנחה - 19:30. חוץ מזה לומדים בבוקר מ־8 עד 9:30.

כאן ב'770 המצב־רוח לעבעדיג; כשיוצאת שיחה מוגהת, אפשר לשמוע במשך השבת איך שמתפללים בצעקות להסביר פשט בעצם השיחה, או בהערות...

אגב, בשיחה קודמת (כבר מזמן), לגבי אגה"ת פרק ב - "על שלא קיים דברי חבריו", שאל הרבי שליט"א מדוע כאן חוזר ומפרש שרבי אלעזר בן עזריה צם על שלא קיים דברי חבריו, משא"כ בשאר הדוגמאות אינו חוזר ומפרש סיבת הצום.

ותירץ, שאפשר לחקור ב"לפני עיוור" וכו' ו"הוכח תוכיח", האם זו מצווה בפני עצמה, או שבכל מצווה ומצווה יש פרט ש"לפני עיוור" וכו' ו"הוכח תוכיח".

ואם זה פרט בכל מצווה, אז יוצא שכאשר ראב"ע לא הוכיח את שכנתו וכו' - אז עבר על איסור שבת, שזה חמור, והרי אדמו"ר הזקן מציין שכמה תנאים וכו' התענו על "דבר קל". ולכן מוסיף אדמו"ר הזקן - "על שלא קיים דברי חבריו"; שלא תאמר שצם על איסור שבת, כי אם "שלא קיים" וכו'.

ובשיחה המוגהת שיצאה זה־עתה, "אמור" משיחת תשכ"ד, משמע בפשטות ש"לפני עיוור" זה פרט בכל מצווה ומצווה. ובשיחה היא - הרבי שליט"א לא פוסק, אלא מביא בצורת ספק. כך משמע בשיחה הערות.

ביום שישי, בשלושת רבעי השעה האחרונה של ה'סדר', אומר בחור פלפול. זה 7, או מספר קרוב לזה, של בחורים שתמיד אומרים פלפול. ביום שישי זה שאלו, ותירצו משיחת פרשת "ויקרא".

באשר למצב בארץ - אני שומע בערך פעם־פעמיים בשבוע משהו. אני יודע אבל שהמצב בכלל לא נראה טוב. אחד מארץ־ישראל שאל ביחידות - לפני כשבוע - את הרבי שליט"א, מה יהיה הסוף; נופלים כל פעם חיילים, וענה - שזה כבר לא ייקח הרבה זמן; משיח יבוא.

[...] כעת אכתוב המשך משיחת שבת־הגדול.

רש"י ויקרא פרק ב פסוק ה: "ואם מנחה על המחבת: שאמר הרי עליי מנחת מחבת, כלי הוא שהיה במקדש... והכלי אינו עמוק אלא צף... ומתן שמן בכלי קודם לעשייתו".

לכאורה, לשם מה שצריך להביא כל הדינים. ועוד, מדוע צריך להביא מהפסוק המילים "ואם מנחה על"; שבייא רק המילה "מחבת". ועוד קשה, דבפרשה שלנו, "צו", מובא כמה פעמים "במרחשת" וכו', ובמחבת - כתוב "על מחבת". ומדוע רש"י אינו שואל, הרי זה קשה בדרך פשט; כאן כתוב "במרחשת" וכאן כתוב "על מחבת" ולא "במחבת". ויבואר לקמן.

שיחה ה':

הרי בי' ניסן מתה מרים, אז נגמור עניין שאוחזים בו באמצע:¹

רש"י אומר, ש"חור" בנה של מרים היה. ולכאורה - היה רש"י צריך לומר זאת בפעם הראשונה שמוזכר שד' אמר למשה "ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור" כו', בפרשת "תשא". ושם רש"י אינו מפרש זאת, כי אם בפרשת "ויקהל", כשמשה אמר ליהודים.

וביארנו בזה, שזהו העניין ד"לא ניכר שוע בפני דל"; שאין התורה מחלקת בין בצלאל לאהליאב, למרות שלבצלאל יש מעלה - בן אורי וכו', בנה של מרים. ולכאורה, מה צ"ל מעלת בצלאל - שהוא נין של מרים. וזה מה שרש"י מוסיף. אלא שהרי גם לחור יש מעלות; חור הוכיח על מעשה העגל, וכמוֹכֵן אהרון וחור תמכו בידי משה. אלא שרש"י לא מסתמך על זה, כיוון שאין הוכחה שמעלות אלו עברו לבצלאל. אם כן מה הראיה שמעלות מרים עברו אליו?

והתירוץ פשוט; כתוב גבי מרים ויוכבד "ויעש להם בתים"; יוכבד - כהונה, מרים - מלכות. למרים לא הייתה מלוכה, וכמוֹכֵן לחור, ע"כ שזה עבר לבצלאל, ועניין בתים - מלכות זה גבי הצאצאים.

ואפשר לומר על-פי הלכה; הרי אסור להזכיר לבעל־תשובה את מעשיו הראשונים. אם כן קשה, איך אמר להם משה "בצלאל בן אורי בן חור"; הרי חור הוכיחם על מעשה העגל (כבר חזרו בתשובה, שהרי "שכנתי בתוכם" שבמשכן זו ראייה שנתכפר). אם כן, כשמוזכר חור - לכאורה זו הזכרת החטא. דמיילא כשד' אמר למשה "בן חור" - הרי משה לא היה שייך לכל עניין זה, אפילו לא בשלילה; שהיה למעלה, אם כן ד' יכול לומר לו "חור". אבל כשמשה אמר לישראל - קשה.

ועל זה אומר רש"י "בנה של מרים"; דאס איז געווען משה'ס פלעמעניג וזה היה ייחוסו, ואינו קשור בעגל.

שיחה ו':

באגה"ת פרק ד': "במיתה בידי שמיים - מת ממש קודם שישים שנה, כחנניה בן עזור, הנביא בירמיה".

שביאר, דלכאורה - מיתתו בידי אדם. ולתרץ זה - מביא אדמו"ר הזקן האריכות² ושאלנו, שלכאורה הגמרא בסנהדרין מונה עוד כמה נביאים שמתו בידי שמיים. והתירוץ פשוט - הקושיה אינה קשה; שהם מתו על-ידי עניין ש"חיה דורסתו", שזה דין ד' מיתות, כמו שכתוב בגמרא; "דין ד' מיתות לא בטלו" וכו'.

1. בנושא זה החל לדבר כ"ק אדמו"ר נשי"ד בש"פ "ויקהל" - "פקודי".

2. להשלמת הדברים עיין בלקו"ש חלק ט עמ' 116 ואילך.

ומה שדיברנו - מה מוסיף אדמו"ר הזקן במילה "בנעימים", וביארנו שבא למעט העניין ד"ירדו מנכסיהם", ו"עני חשוב כמת", ועל זה אומר "בנעימים". ושאלו - אולי בא למעט שלא היו להם ייסורים, שהרי "ייסורים ממרקים".

אבל: א. אין זה שולל הביאור הראשון. ב. אין לומר כך, כיוון שזו גופא קושיית אדמו"ר הזקן; מדוע ייסורים ממרקים, הרי היה צריך למות. ועוד - ש"בנעימים" אינו שולל שלא היו להם ייסורים; די ש דין, שחייב כריתות שלקה - נפטר מכת. אם כן יכול להיות שלמשך חצי־שעה היו להם ייסורים וביזיונות כמלקות, ואחרי־כך היו בנעימים.

אלא הפשט - שבא למעט שלא ירדו מנכסיהם. ואף־על־פי שייתכן שהיו ייסורים; זה גופא קשה - מדוע ייסורים ממרקים, כנ"ל.

שיחה ז':

כבר בואר³ שראיית רש"י לזה שמשה השתחוה כששמע קול הקריאה, גבי "וימחה משה, ויקוד ארצה וישתחו" היא מהקושי על הגמרא, שהרי שבאמצע הדיבור אין זה רגיל שמשתחוים. אלא שקשה, מאי־שנא משמונה־עשרה, שמשתחוים באמצע התפילה. ולכן צריך להגיע לתירוץ שהוא לא התפעל כל־כך מ"אֶרֶךְ־אִפְיִים", כיוון שהוא ראה יותר מזה גבי כפרת חטא העגל. ש"אֶרֶךְ־אִפְיִים" זה עניין "מאריך"; לא כפרה לגמרי. כמו־כן גבי מידת אמת: כבר נאמר ב"וארא" - "אני ד' נאמן לשלם שכר". ע"כ שהשתחוה מיד כששמע קול הקריאה.

שיחה ח':

כדלעיל⁴ מהמגיד: "לא תכבה", לכבות את ה"לא", דבפשטות הוא להעביר את המנגדים. ובפנימיות הוא העניין דזדונות (לא) נעשים לו כזכויות (הן). שעיקרו בזמן הגאולה, ומעין זה הוא גם בגלות. והביאור: מצוות־עשה הוא בקירוב והמשכה של קליפת־נוגה. ולא־תעשה הוא העניין דדחיית ג'קליפות־הטמאות. ויש ז' מצוות דרבנן שהן בצורת הן; אמנם הן עצמן כדי שלא להגיע לרע. וזהו דמה"לא" עושים "הן".

ו"ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא", וזהו פסח ומילה; מצוות־העשה היחידות שיש בהן כרת והן עניין 'עשה', ולמרות זאת באות כדי להסיר הרע. דמילה עניינה להוריד העורלה; ג'קליפות־הטמאות לגמרי. וכמבואר בנוגע למילה, שדור המדבר לא מלו את עצמם עד קודם כניסתם לארץ. ורש"י מביא מסדר־עולם שזה היה ב"א ניסן.

וכאמור לעיל, כשפועלים שה"לא" - "תכבה", השכר הוא - כמו שאומר בפסקה השנייה של היום־יום - גם־כן "לא תכבה"; וזהו בתמידיות.

שיחה ט':

3. בש"פ "כיתשא" (שיחו"ק תשכ"ט חלק א עמ' 463 ואילך).

4. ראה שיחו"ק תשכ"ט חלק ב עמ' 11.

בנוגע לפירוש רש"י על "אש תמיד", שזה בנוגע למנורה: לכאורה, בפשטות מדובר כאן מאש המזבח. אלא שבדרך הפשט אין לומר כך, דבפשטות, פירוש "תמיד" - כמו בקורבן; ב"פ ביום. ועד"ז בלחם הפנים, שהחליפו פעם בשבוע. ואם כן "לא תכבה" זה הרי יותר בתמידיות; שהרי פירושו - לעולם לא. ואם כן מה מוסיף במילה "אש תמיד" תוקד על המזבח לא תכבה". אלא על-כורחך שהכוונה למנורה; דאת האש של המנורה צריך ליקח מהמזבח.

וזהו מה שרש"י מאריך, דינו אומר "לעבור עליו בב' לאוין" אלא אומר "המכבה אש על המזבח - עובר בב' לאוין". דאפשר היה לומר שהכוונה לאש שלוקחים מהמזבח למנורה, ומדגיש דהכוונה לאש שעל המזבח גופא; כשהיא עדיין במזבח.

אמנם שאלנו: רש"י אומר ש"ריבה יקידות הרבה", דזהו בשביל המערכות; אם כן ברור שמייירי על המזבח ולא גבי מנורה.

אלא שבאמת, אינו מובן עוד, דמדוע רש"י מונה הפסוקים שמזכירים היקידות; הרי בן-חמש-למקרא יוכל למנותם. אלא - שמדגיש שיש למנות גם "אש תמיד תוקד". וגם, צ"ל מדוע רש"י אומר שנחלקו במסכת יומא; למאי נפקא מינה? אלא - שרוצה לומר, דלמאן דאמר שיש 5 מערכות - אם כן הפסוק הולך על המזבח ולא על המנורה. ורק למאן דאמר שיש 4 - הפסוק הולך על המנורה.

ובן-חמש-למקרא מבין, שרש"י אינו סותר עצמו; לכן על-כורחך שזה למאן דאמר אחד.

רק קשה: למאן דאמר שיש 4 מערכות, מה עושים עם פסוק זה - ועל זה אומר דמייירי על המנורה. וכמו-כן מצינו בעוד מקומות.

הנה, כשיש שני עניינים שקשורים זה בזה, יש חקירה מצד מה הקישור. ובדוגמת שהמנחות באות רק אחר שקרבו כבר "שתי הלחם": אם "שתי הלחם" זה המתיר, שאז אסור להקריב עוד מנחות עד שיקריבוהו, או שמנחות אסורות לבוא ראשונה. ונפקא מינה - כשהקריבו כבר מנחה א' קודם "שתי הלחם"; אם הוא המתיר - אסור להקריב עוד מנחות עד שיקריבו אותו, אבל אם רק אסור שהמנחה תבוא ראשונה - מותר, דכבר אינה ראשונה.

כמו-כן אפשר לחקור כאן, אם ההדלקה היא מצד המנורה - שצריכה להידלק מהמזבח, שאז הנה גם כשעוד לא בנו המזבח, צריך לחכות עד שיבנו (במקרה כזה), אבל אם החיוב הוא במזבח - הנה כשאין מזבח מדליקים ממקום אחר.

ומרש"י כאן משמע שזה פרט במזבח; "אף היא מעל המזבח החיצון תוקד". דאם זה תנאי במנורה - מה עניין זה לכאן, שמדברים מהמזבח.

ובעבודה - "מנורה" לבד לא מספיק; צריך גם "נר מצווה ותורה אור". כדי להדליק המנורה, צריך ממצבח החיצון; חיצוניות הלב - חלקו בעולם. זוהי החסידות - הפצת המעיינות חוצה. זהו "תמיד" - דעלידי שגם בישיבה פועל בחלקו בעולם, אזי זו ראייה שגם כשיצא, יהיה איך שצריך.

שיחה י':

רש"י⁵: "ואם מנחה על המחבת: שאמר הרי עלי מנחת מחבת". דכשאומר סתם, מתחייב במנחת סולת.

והנה, על תנור אין אומר רש"י "כלי היה במקדש". דבתנור כתיב "מאפה תנור", ואין ראייה שהיה במקדש (- מחלוקת בגמרא על כך). משא"כ במחבת; "ואם מנחה על המחבת" - משמע שזה נכלל במנחה, דהיינו שהמחבת היא קודש. ועד"ז גבי מרחשת; "מנחת מרחשת", אומר רש"י "כלי שהיה במקדש". ואומר במחבת, ששם שמן. דאם ישים קודם הסולת - ישרף מהחום. אחר"זה אומר שעשו על האור; מילא בתנור - אפשר לחמם עלידי גחלים, ואחר"כך להוציא ויישאר החום; משא"כ במחבת - אם קודם היה מחמם, היה השמן מיד נשרף.

ומה שרש"י מצטט "ואם מנחה על" - די שדעה שהיה למחבת מכסה, משא"כ תנור. ומזה שכתב "על", משמע שלא היה לו כלי קיבול (וממילא לא שייך מכסה). אמנם לכאורה - מהיכן יודע; אולי אין הכוונה "על" ממש, דצף על המחבת, אלא כמו "ויבואו האנשים על הנשים" - דפירושו "עם". לכן מביא המילה "ואם"; ד"מוסיף על הראשונות", דבתנור ודאי אין צריך להביא, כמרוכן כאן.⁶ ויהירצון שיהיה "וערבה לד' מנחת" וכו', בבניין בית המקדש הג' העומד בנוי וירד למטה, עלידי משיח צדקנו; בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל, בעגלא דידן ממש. [...]

שלמה

כ"ג אייר תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

אני מרגיש ב"ה טוב. קיבלתי את המכתב מל"ג בעומר כבר ביום חמישי.

אצלנו בל"ג בעומר היו גילויים. הרבי שליט"א נסע לאוהל בערך ב'15:40, תמיד תפילת מנחה ב'15:15, אבל כשהרבי שליט"א נוסע לאוהל מתפללים כשהוא חוזר; מאוד מאוחר, ולאחר איזה רבע שעה מתפללים מעריב, כיוון שהוא צם.

5. שיחה זו באה בהמשך לשיחה שתוכנה נכתב לעיל, במכתב זה.

6. להרחבת העניין ראה שיחו"ק תשכ"ט חלק ב עמ' 21.

ב־15:15 לערך התוועד בזאל ר' שלום מרוזוב, עד בערך 20:00. ב־15:20 לערך בא הרבי שליט"א והתפללו מנחה. כמוכן לפי שעון הקיץ. כרגיל לאחר מנחה יוצא מיד הרבי שליט"א מהדלת שהוא מתפלל לידה -

אתאר את הזאל: כשנכנסים לבניין, החדר של הרבי שליט"א משמאל. מימין - החדר הראשון של ה"מרכז", ובדלת השנייה נכנסים לזאל. הדלת היא בצפון־מזרח. הזאל - ממזרח למערב כ־7 מטר, ואורך כ־18 מטר (בערך הגודל הוא פי שניים מבית־הכנסת ברחוב רש"י). במזרחית־דרומית יש דלת, שם יש עוד חדר, ומשם יש דלת למסדרון.

כרגיל - בשחרית - לקריאת־התורה, ומנחה ומעריב, יושב ליד השולחן - שליפסקר עשה לו דוגמה - שליד הדלת ממזרח, סמוך לקיר. השולחן נמשך מצפון לדרום, ואחריו ארון הקודש. ממול ארון הקודש - הבימה. במנחת ערב־שבת ובמנחת שבת ובחול־המועד בכל התפילות - בדרום־מזרח.

יש גם סדר מאיזו דלת נכנס; ביום חול ומוצאי־שבת־קודש וחול־המועד - נכנס ויוצא מצפון־מזרח. בערב־שבת - נכנס ויוצא מדלת מזרחית־דרומית. במנחת שבת־קודש נכנס מדרום ויוצא ממזרח.

בדרום יש שולחן ממערב למזרח, ובמנחת ערב־שבת־קודש ושבת־קודש מעבירים את השולחן של הרבי שליט"א (הבחורים לומדים על שולחן זה כבכל השולחנות) לדרום, ומביאים את הכיסא של הרבי שליט"א לשם. זה שולחן שיושבים בו מכל צד. הסטענדר עומד בדרום־מזרח. לאחר שבת, מוציאים הסטענדר מהזאל.

- אז לאחר מנחה, במקום לצאת מהדלת שלידה התפלל, פנה לכיוון דרום, עבר ליד ארון הקודש (אני עומד שם כרגיל בתפילה), לא הבנתי מה קורה כאן, ולפתע קופצים על השולחנות והבימה ועל מה שאפשר, הרבי שליט"א התיישב בשולחן בדרום על הספסל הרגיל, ועל השולחן היו ספרים וכו'.

הזאל היה מלא לגמרי; עמדו ממש באוויר מרוב הדחיפות. הרבי שליט"א החל לומר המאמר. בחור מכל צד נעמדו בין השולחן והקיר שלא ידחפו. שמעתי מעט, וראיתי רק פעמיים את הרבי שליט"א. באמצע הפסיק ואמר שאם ימשיכו הדחיפות בכזו צורה - אז אפשר להמשיך המאמר במקום זמן אחר. נהיה שקט. לאחר־מכן שוב דחפו, אבל לא כל־כך כקודם.

המאמר ארך כ־17 דקות, בדיבור־המתחיל "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד". להבין מדוע רשב"י, כשהיה אומר תורה על פסוק, זה כש"עלמא צריך למטרא", ירד גשם, ושאר תנאים ואמוראים יכלו לפעול רק על־ידי תעניות ותפילות. והביא, אשר רשב"י קישר פנימיות עם נגלה, וזהו עניין ש"בכל מאודך" - בליגבול, יאיר ב"בכל לבבך ובכל נפשך", עבודה שעלפי טעם־ודעת. [היה טייפ כ־9 דקות של הסוף. תקתקו וצילמו את זה עוד באותו לילה].

אני מעתיק את הלשון בנוגע לארץ־ישראל:

"איז אט דעמאלט (בגלות שלנו) דארף אויך זיין די הנהגה מיט ביטחון גדול בהש"ת, וואס ער איז משגיח בכל אחד ואחד בהשגח"פ, עאכו"כ אויף כללות בני ישראל בכל מקום שהם; צי אין ארץ־הקודש צי אין חוץ־לארץ, עס זאל זיין "ד' צילך על יד ימינך, יומם השמש לא יככה וירח בלילה", "ייפול מצידך אלף, ורבבה מימינך; אליך לא ייגש", און מ'דארף דערצו ניט האבן קיין עניינים בהשתדלות יתרה; מער ניט ע"ד ווי גערעדט ביי ר' חנינא בן דוסא - אז מען האט ביי אים געבעטען ער זאל צושטעלן אן אצבע קטנה וכו' וכו' (אני מדלג קצת)..."

וואס אט אזוי איז אויך דורך די הנהגה איצטער - ביטחון חזק בהקב"ה, אט דעמאלט איז ווי ער געזאגט אין תהלים, אז "מלכי צבאות יודון יודון", אז מ'ווארפט ארויס די אומות־העולם פון ארץ־הקודש, און ס'איז דא דער ניצחון גמור מיט א השתדלות קטנה ביותר, מער ניט כדי ס'זאל זיין אן אחיזה בדרך הטבע, דערנאך איז דער ניצחון גמור נאך אין זמן הגלות, וואס דאס ווערט דערנאך אויך א הכנה און א כלי, און פארענדיקן דעם גלות המר, און ס'זאל זיך אנהויבן דער עניין פון אתחלתא־דגאולה און דערנאך די גאולה האמיתית והשלימה עלידי משיח צדקנו".

וגם המשיח, אשר עלידיזוה שגם בעבודת כל היום צריך שיראו "א מסירות־נפש איד", ועלידיזוה ממשיכים עניין "דגנך, תירושך ויצהרך". וסיים, אשר רשב"י קישר פנימיות עם נגלה, שזה עניין למעלה מטעם־ודעת בעבודה של טעם־ודעת, והוא פתח הצינור לעבודה זו, ואחריו האריז"ל, הבעש"ט, אדמו"ר הזקן ואחריו רבותינו נשיאנו, עד נשיא דורנו, שכל אחד יכול להגיע לעבודה זאת, ועלידי התמדה ושקידה בנגלה ובפרט בפנימיות - ממשיכים ברכת ד' וכו'.

קעת אכתוב משיחת פרשת "שמיני", מברכים־החודש אייר:

כמדובר כמה פעמים, כשבאותו יום ישנם כמה עניינים ש'נופלים' בו מצד הקביעות, אז יש גם זה מה שיש מעלות אלו, וגם מה שהן מתקשרות זו בזו. וכמדובר הראיה מיום־הכיפורים (שמעלה אחת פועלת בשנייה) - שאפילו הקורבנות שבאים בשאר ימות השנה הם אחרת.

וכמורכב בשבת, שהיא פועלת אפילו בעניינים שנמצאים בימות החול, כגון אכילה - שאפילו אכילה כזאת, שבימות החול היא חיוב - כגון "מי שאחזו בולמוס", אף־על־פי־כן בשבת אפילו אכילה שאינה מחמת חיוב - היא למעלה מזה. וכמבואר בספר המצוות מהצ"צ, שאכילת שבת היא עניין "צדיק אוכל לשובע נפשו", וזה בכל אחד; יהיה מי שיהיה.

והנה, בשבת זו יש: א. שבת שלאחר הפסח; ב. שבת־מברכים אייר; ג. שקוראים בה פרשת "שמיני".

ובנוגע לאיזו מעלה צריך להתחיל לדבר, הנה עניין הפסח הוא קודם בזמן לשבת מברכים, וכמורכן במעלה; שהקדימה בזמן מורה על קדימה במעלה. ועניין שבת מברכים אייר קודם לפרשת "שמיני", דפרשת "שמיני" - לא תמיד קוראים בשבת שלאחר הפסח, ו"תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם". וממילא צריך לדבר קודם בעניינים הקשורים עם פסח.

וכמדובר, אשר עליית כל ו' ימי החול היא בשבת. ועד"ז עליית שביעי של פסח ואחרון של פסח - בשבת. וכמבואר, שיש כמה פירושים על "ויכולו", ופירוש אחד הוא - מלשון כליון ותענוג. ואם כן, עליית שביעי ואחרון ש"פ - שתענוג הוא עיקר עניינו - היא בשבת.

וזהו בכל שבת שבה לאחר פסח, ובפרט שבת זו - שהקריאה היא בפרשת "שמיני", שזה מורה על הקישור עם שמיני ש"פ. על דרך "כל השביעיין חביבין", שרואים שאותו המספר מורה על קישור העניינים. בפרט, שיש עניינים שמתאימים בשמיני ש"פ עם פרשת "שמיני", לפי הביאורים בחסידות. כמבואר, שפרשת "שמיני" היא עניינו של משיח, שיהיה העניין של כינור עם "שמונה נימין", וכמורכן כידוע ששמיני ש"פ הוא עניינו של משיח - כידוע מהבעש"ט, וההפטרה כל עניינה במשיח.

בהמשך למה שעוד לא נתבאר לגמרי בשמיני ש"פ, שדובר בעניין שאדמו"ר הזקן אינו מביא הפסוקים על פני הסדר שבפרשת "וארא", כמורכן דובר בעניין ההסיבה שצריכה להיות באכילת מצה ובשתיית ד' כוסות - האם ההסיבה היא תנאי בהמצה ובד' כוסות, או שהעיקר זה דין ההסיבה; חירות, וממנו מסתעף אשר צריך לאכול מצה ולשתות ד' כוסות בהסיבה.

שבשולחן ערוך אדמו"ר הזקן איתא ש"מצווה מן המובחר" לאכול כל הסעודה בהסיבה, שבזה לכאורה דבר פלא על מנהג רבותינו נשיאנו, שההסיבה הייתה רק באכילת מצה ובשתיית ד' כוסות, משא"כ בסעודה. דמזה יש לכאורה ראייה שההסיבה אינה תנאי במצה, אלא באה מחמת עצמה. דאם הוא רק תנאי במצה וד' כוסות - אז מה עניינו בכל הסעודה.

אלא שאין זו ראייה כלל, דאדמו"ר הזקן אומר "כשהוא מיסב בכל מעשה לילה זו"; דכיוון שהסעודה היא ממצוות יום טוב, אז גם בזה תיקנו שאם מיסב - מקיים מצווה מן המובחר.⁷

הנה, יש שיטה שד' כוסות הן כנגד ד' כוסות של פורעניות, או ד' כוסות של פרעה. ולפי זה ודאי שאין ההסיבה תנאי בכוסות; דמה עניין חירות מסתעף מד' כוסות שכנגד פורעניות. אמנם אדמו"ר הזקן אומר שזה נגד ד' כוסות של גאולה, אם כן יש מקום לומר שההסיבה היא תנאי, ומסתעפת מחיוב מצה וד' כוסות.

7. להשלמת העניין עיין בשיח"ק תשכ"ט חלק ב עמ' 86.

ויש להביא ראיה לזה מדין "שמש שאכל כזית אחרון בהסיבה - יצא". דמשמע שאם אכל המצה בלא הסיבה, לא יצא ידי חובת מצה. ואם נאמר שמצה ויין זה תנאי בהסיבה, אז מדוע לא יצא ידי חובת מצה - הרי קיימה. אלא על-כרחך שהסיבה היא תנאי במצה, וכיוון שלא היסב - לא קיים מצוות מצה.

ישנה עוד ראיה בפשטות, שההסיבה היא תנאי במצה: מצה ויין הם דאורייתא, וקשה לומר שהם תנאי בהסיבה - שהיא דרבנן.

ובאמת יש לומר אופן ג' בהג"ל: שניהם עניינים נפרדים בפני עצמם. אמנם, כשבא לפועל, תיקנו ששניהם יהיו ביחד, ואחד משלים השני.

לפי אופן זה יתורצו כמה סתירות בגמרא, שפעמים משמע שמצה העיקר, ופעמים - הסיבה. ויש לפי זה נפקא מינה בפועל, באחד שאין לו ר"ל יין ומצה, ולפי זה יוצא שצריך להסב - ומקיים מצוות הסיבה. ולכאורה אפשר לדחוק, שהסיבה בלא אכילה אינה מורה על חירות; אמנם זה דוחק.

וכמו כן ראיה משולחן ערוך: תלמיד לפני רבו ועבד לפני אדונו - חייבים במצה ויין, ופטורים מהסיבה. ובשלמא גבי מצה, שהיא דאורייתא - חכמים לא ביטלו; אבל יין, שהוא דרבנן - מאי שנא מהסיבה שביטלו? על-כרחך שהסיבה בפני עצמה היא תנועה של חירות. משא"כ יין לבד - לא ביטלו, שזה לא כל-כך תנועה של חירות, שלכן יבטלו.

וכמדובר, שכל דבר צריך לרדת לפועל בעבודת האדם. שקושיית "כולנו מסובים" - כנגד עולם האצילות, וכדלעיל, שאפילו מי שאין לו יין ומצה - עם כל הפירושים שבזה, אף-על-פי-כן חייב בהסיבה; מקושר ושייך לעולם האצילות. ואפילו איך שהוא בגוף החומרי ובנפש הבהמית - הוא מושך לעולם האצילות. וזהו עניין פסח. וזה נמשך על כל השנה וכו'.

שיחה ב':

דיבר בקשר לשכונות - המשך מאחרון של-פסח.

שיחה ג':

סיפר מופת גלוי פון דעם שווער, וואס אף-על-פי עס איז געגאנגען דורך מיר - וועל איך זיך ניט שעמען און דערציילען, ומזה יידעו איך להתנהג בעניין הנ"ל (שכונות):

בבחירות, חילקו שתי המפלגות בהסכם משותף את השטחים, באופן שלמודותינו לא יהיה טוב. והרבי שליט"א ציווה לערער ולפעול שזה נגד החוק והצדק וכו'. ואף שיצטרכו הרבה כסף, אמר שאין זו מניעה. אמנם פחדו לפעול, אבל כן שלחו גויים להודיע שכבר אי-אפשר לפעול בזה, שכבר מאוחר.

האיש שהרבי שליט"א מינהו לפעול בעניין - כמו שזה בדרך-כלל אצל היהודים, שבאים חצי-שעה יותר מאוחר - בא כחצי-שעה/20 דקות יותר מאוחר. אמנם כאן קרה נס

גלוי; שכבר היה שם אדם אחר "חלש" שערער כבר. אחר־כך היו צריכים ללכת ל"קָאָרט", ובא מיד כשסגרו את הדלת, אמנם גם כאן קרה נס; היה שם אדם אחר שפתחו בשבילו, ועלי־דייזה גם הוא נכנס. אמנם לגמרי זה לא עזר, אבל יותר טוב מקודם.

אדם זה התבייש להראות את הפנים כבר 8 חודשים, כיוון שלא הצליח בזה וכו'. אמנם בפועל, באה ידיעה לפני שבעה־שמונה ימים מה"סופרים קָאָרט"⁸ בושינגטון, שביטלו את החלוקה הנ"ל לגמרי, שזה היפך הצדק וכו', והחליטו שצריך עוד פעם בחירות. כל זה למרות ששתי המפלגות הסכימו לזה וכו' וכו'. וזה נוגע לשכונות - שצריך להתעקש, ועלי־דייזה מצליחים וכו'.

שיחה ד':

בקשר "תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל".

שיחה ה':

המשך הנ"ל. עניין ב' בשבת זו, שבת שבה מברכים את חודש אייר, שחודש אייר שונה מכל החודשים; בכל ימי חודש אייר יש ספירת־העומר. ובא בהמשך לפסח, שפסח עיקרו עבודת הצדיקים, אבל גם עבודת התשובה - "מן הכבשים ומן העיזים", וכמו־כן ספירת־העומר, שעיקרה עבודת התשובה - קורבן העומר שהוא משעורים, מאכל בהמה, אבל יש שם שמן. ובפסח עניין "ברח העם"; אתכפיא, ובספירת־העומר בירור המידות; אתהפכא.

שיחה ו':

בנוגע לד' כוסות, שזה המשך מפסח, אז עכשיו, מי שלא השלים באחרון־שלפסח את ד' הכוסות - יכול להשלים.

שיחה ז':

רש"י פרק י פסוק כ: "וייטב בעיניו: הודה מיד, ולא בוש לומר לא שמעתי".

ומוסיפים המפרשים בסוגריים - "אלא שמעתי ושכחתי", כמו שכתוב בגמרא. אמנם מזה שרש"י לא כתב זאת, מובן אשר אינו מסביר כן. שהרי אינו סומך על בן־חמש־למקרא שיסתכל בגמרא. וקשה, מה חסר לפירוש הכתוב שרש"י מוסיף זאת.

והנה, רש"י לקמן ב"מטות", גבי גיעולי כלים, אומר שמשה שכח כיוון שהוא קצף; כעס. וכמו־כן ב"שמעו נא המורים: המן הסלע" וגו'; ששכח מפני שהיה בכעס, כדמוכח מהלשון "שמעו נא המורים". וכמו־כן אצלנו, גבי הקדש שלא אכלו. וקשה, מדוע רש"י אינו אומר זאת כאן, אלא מחכה עד פרשת "מטות".

לעיל, בפרשת "פקודי", אומר רש"י שמושה אמר לבצלאל לעשות הכלים, ואחר-כך המשכן. ואמר לו בצלאל - לא כך דרך ארץ; אלא קודם עושים הבית, ואחר-כך מכניסים לתוכו הכלים. ומדוע רש"י אינו מציין מדוע משה שכח שם? שאמר לבצלאל "בצל א-ל היית"; והיינו שכך באמת היה צריך להיות. ועוד יותר קשה; ששם לא היה עניין כעס (וסתם כך משה לא שכח, שהרי נמסרה לו התורה ככלה לחתן).

ודרך אגב, מפרשה זו ראייה שלפעמים רש"י - למרות שבהתחלה מביא ב' פירושים - אף-על-פי-כן בהמשך מסביר רק לפי פירוש אחד; כיוון שלפירוש השני ההסבר פשוט ואין צורך להסביר. כמו שכאן מביא ב' פירושים מדוע לא אכלו את בשר הקודש; אם "מפני טומאה" או "אנינות", ובהמשך מסביר לפי הפירוש של "אנינות"; למרות שאת הפירוש שלא אכלו משום טומאה מזכיר קודם להפירוש של אנינות. אמנם מזה רואים אשר הפירוש על "וייטב בעיניו", הוא לפי הפירוש של אנינות שרש"י מדבר עליו כל הזמן.⁹ ויבואר לקמן.

שיחה ח':

דיבר מעניין אגה"ת, שמביא כבר בפרק א' ד' פסוקים - מדרגות בתשובה, אשר כבר בזה יש תשובה-עילאה. ועל-דרך המדובר במאמר "ויהי ביום השמיני" שכבר בתחילת הלימוד, שזהו לקשר עצמו בקב"ה על-ידי התורה - יש, מצד פנימיות הנפש, שמקשר התורה בא"ס.

ועל-דרך המבואר, ש"תניא" זהו עניין לבטל הקליפה. ועד"ז באגה"ת - כבר בהתחלה, יש העניין של תשובה-עילאה. וכו'.

שיחה י':

ת' רש"י: כתוב "וישמע משה", ותמיד כשמוזכר עניין שמיעה הכוונה לקבלה. וקשה - מה צ"ל "וייטב בעיניו". ועל זה אומר "הודה מיד, ולא בוש לומר לא שמעתי"; שאם רצה לומר "שמעתי ושכחתי" - מה החידוש ש"וייטב בעיניו"; הרי הקב"ה אמר כך. ע"כ ש"לא שמעתי". והודיע לכולם שהסברה של אהרון היא טובה. דזה מוסיף ב"וייטב בעיניו".

וכאן לא שכח דין, אלא שאצלו היה מונח שאין חילוק בין קודשי שעה לדורות. ועל-כן לא צריך להביא מה שמביא בפרשת "מטות", שעלידי כעס שוכחים.

ומה שמביא בפרשת "מטות", שגם כאן פעל הכעס - דק"ל: אם כעס פועל שכחה - מה כאן פעל הכעס? ועל זה אומר, שפעל את זה גופא שלא כיוון לסברה הנכונה.

וביאר על-פי יינה-ש'לתורה מה סבר משה, ומה ענה אהרון. וכמו-כן בעבודה'.

9. להשלמת העניין עיין בשיחון"ק תשכ"ט חלק ב עמ' 98.

אחרי־כך דיבר מעניין פרקי־אבות.

אני מסיים, ד"ש לכולם. שלמה

אחרי ע"פ בעדבר תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] בקשר ששאלתם איך הרגשתי כשראיתי בפעם ראשונה את הרבי שליט"א; לפני כן התרגשתי, ולפתע יצא במהירות מחדרו, ואז לא הרגשתי כלום...

בהתוועדות יש לי מקום אבל רחוק קצת. בהתוועדות של שבת זו, רוב השיחות שמעתי טוב, אבל המאמר וכמה שיחות - חלש. כעת אכתוב מהשיחות של שבת זו.

שיחה א':

שבת זו זה ערב ר"ח, וכמו שבערב־שבת "מי שטרח בערב־שבת יאכל בשבת", שזוהי אתערותא־דלתתא שיש בה כוח להביא אתערותא־דלעילא, שזהו כדי שלא יהא נהמא דכיסופא - ד"רוצה אדם בקב שלו מט' קבין של חברו", כך גם ערב ר"ח הוא הכנה לר"ח.

וזהו שבערב ר"ח נעלמת הלבנה לגמרי, בחין "אין", ואחרי־כך בר"ח מתגלה - עלידי העבודה של ערב ר"ח; דעלידי עבודה זו פועלים כזה עניין נעלה.

ובר"ח סיוון עוד יותר, שכתוב שלפנייכן הסתפק הקב"ה כביכול אם לתת התורה, ובר"ח - "ביום הזה" (שלומדים בגזירה־שווה "הזה"-"הזה" שהיה בר"ח), "ויחן שם ישראל" - "בלב אחד", זה פעל שהקב"ה החליט לתת התורה לעם־ישראל. שכשאהבת־ישראל אינה רק ש"כולן מתאימות", אלא עוד־זאת שהם אחים - זה גורם הגילוי הזה. והדבר שמביא הגילוי צריך להיות יותר גדול; עד־כדי־כך שיביא את הגילוי. וזוהי אתערותא־דלתתא של ערב ר"ח סיוון.

וזהו מה שכתוב בהפטרה אותן ג' אותיות: פ', ק', ד' בשני עניינים שונים; 'ונפקדת' - שזה מורה על זה שהוא נמצא, ר'וייפקד" - שזה מורה שהוא לא נמצא. וזאת, כי עלידי העבודה בערב ר"ח - "אין", עלידי־זוהי מביאים הגילוי.

שיחה ב':

וראים שלפני קבלת התורה כתוב "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני־ישראל" - שקודם צריך לדבר אל הנשים, שכך צריך להיות הסדר; שהן יכולות לפעול בביתן שיהיה כרצון ד'.

והנה, במצוות יש חילוקים. שיש מעלות בזכר שאין באיש - שאלו מצוות־עשה שהזמ"ג, ויש מצוות באישה - חלה, נר וטהרת־המשפחה. אשר חלה, עיקר המצווה באישה, אבל גם

האיש יכול להפריש. וכמוֹכַן בנר. אבל טהרת־המשפחה מסורה רק לאישה. עניין חלה זה פנימיות; עניין נר זה מקיף (נר הוא לשם שלום־בית, ובית זה מקיף); וטהרת־המשפחה זה עניין עצמי. ורואים מעלה באישה; שזה כל־כך פשוט, עד שאין שמים לב לזה.

בעניין המעלות בבנים - כוהן, לוי וישראל; זכר ונקבה - זה תלוי באב. משא"כ אם הוולד הוא יהודי, מהעם שד' נתן לו את התורה - זה תלוי באם, ולא משנה מי האב ובאיזה מצב שהוא. אמנם המעלות אם יהיה למדן גדול או למדן קטן, בנגלה או בפנימיות - זה תלוי באב.

אמנם, גם מעלות אלו, בהעלם, תלויות באם; כמו שהגמרא מספרת - מדוע זכתה קמחית שבניה יהיו כוהנים־גדולים - כיוון ש"לא ראו קורות ביתי שער ראשי", שאפילו שלא היו בבית, רק "קורות ביתי" - אפילו אז נהגה בצניעות, שאפילו לא גילתה שער ראשה; כל־שכן שאר הגוף. שעלידידה זכתה לכוהנים־גדולים; המעלה הגדולה ביותר. ובזה שבהן תלוי החינוך של כל הבית - זה מראה שניתנו להן כוחות על זה, שהרי "אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו". ועלידידה זוכים לבנים ובני בני שיזכו לקבל פני משיח צדקנו.

אחר־כך היה מאמר על הפסוק "בחוּדש השלישי" וגו'.

שיחה ג':

רש"י פרק ג פסוק טו: "מבן חודש ומעלה: משיצא מכלל נפלים הוא נמנה ליקרא שומר משמרת הקודש. אמר רב יהודה ב"ר שלום - לָמוּד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן, שנאמר "אשר ילדה אותה ללוי במצרים"; עם כניסתה בפתח מצרים ילדה אותה - ונמנית בשבעים נפש; שכשאתה מונה חשבונם לא תמצאם אלא שבעים חסר אחת, והיא השלימה את המניין".

וקשה, מה חסר כאן שבא להסביר "משיצא" וכו'. ועוד קשה, מדוע אינו מסביר זאת לגבי "בן שמונת ימים ימול"; שגם זה בגדר זה. ועוד, מדוע מביא העניין דר' יהודה ב"ר שלום. ועוד קשה - בחומש בראשית מוזכר פעמיים; פעם לגבי בני לאה - 33, ופעם לגבי כלל ישראל - 70, ובשתי הפעמים רש"י מוכיח שיוכבד נמנית, ומדוע כאן מביא מהפעם השנייה - 70. ועוד קשה - רש"י אומר שנקראו "שומרי משמרת הקודש", ולכאורה זה אמור רק לגבי בני קהת, וכאן מדובר בכל הלויים. וקלאץ קשיא, מדוע מסביר שמנאם להיקרא "שומרי משמרת הקודש", הרי הדבר מוסבר, לכאורה - וכך מסבירים גם כמה מפרשים, בזה שזה היה בשביל להחליף את בכורי ישראל; שלכן מנאם. ועוד קשה, מדוע מביא השם של ר' יהודה כו'.

שיחה ד':

באג"ת פרק ד מביא: "ככה ממש" וכו' "יש הפרש עצום בין כל צבא השמיים - ואפילו המלאכים" כו' "ובין נשמת האדם". ולכאורה מה עם הארץ?

והנה, "צבא השמיים" כוונתו בפשטות - שמש, ירח וכו'. שאם מתכוון למעלה, אז מלאכים נכללים בצבא השמיים. ע"כ מתכוון לשמש וכו'. ואם כן עוד קשה; דלקמן בפרק ד, אומר שמלאכים נקראים בשם "אלוקים", ולכאורה כאן אינו מדבר מעניין מלאכים - ומה זה משנה איך נקראים? ואם זה משנה - מה זה יתרץ על צבא השמיים; שמש וכו', שהם אינם נקראים בשם "אלוקים".

שיחה ה':

פרקי־אבות פרק ו (שזה פרק של "קניין תורה") משנה ז: "גדולה תורה - שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם־הזה ובעולם־הבא" וכו'.

ולכאורה, הרי זה בכל המצוות - שמביאות עולם־הזה ועולם־הבא, ומה כאן המעלה בתורה?

שיחה ו':¹⁰

הנה, כאן הלוויים החליפו את בכורי ישראל, ובכורי ישראל נקנו לקב"ה על־ידי מכת בכורות, שזה היה גם פחות מכן חודש. לכן קשה בפשוטו־של־מקרא, מדוע סופרים רק מכן חודש. ועל זה מתרץ רש"י - כיוון שאז "יצא מכלל נפלים". אבל לגבי 8 ימים - לא קשה כלום.

ומה שמסביר "ליקרא שומר" וכו' - כיוון שבפרשה זו לא מדובר שעל־ידי הלוויים הבכורים נפדים, אלא רק לגבי העבודה; "משמרת הקודש".

ומה שקשה - הרי רק בני קהת נקראו "שומרי" וכו'; התירוץ - שם, בפסוק לב, כתוב שאלעזר ממונה על הלוויים: "פקודת שומרי משמרת הקודש", ומכאן שכל הלוויים נקראו "שומרי משמרת הקודש".

אלא שקשה: הרי הוא רק בן חודש, אם כן כל עניינו "ליקרא שומר" הוא על־שם העתיד, אם כן מדוע לא נמנו כל ישראל בתור "יוצאי צבא" (על־שם העתיד), אלא רק מכן 20?

על זה אומר - "אמר רב יהודה ב"ר שלום: למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן".

והעניין של 70 ולא 33 הוא, שזה לא רק קובע לגבי בני לוי, אלא שבט לוי שנמנה - הוא גם שבט כלל ישראל.

ולכאורה קשה, מה שייך שייקרא מ"שומרי משמרת הקודש" כשהוא רק בן חודש - ועל זה מביא שזה אמר ר' יהודה לשיטתו. שלגבי "ביצחק ייקרא לך זרע" אמר שזהו

"ביצחק" ולא כל יצחק; שעשיו לא נקרא זרעו כבר מההתחלה, על-שם העתיד. וכמורכב ב"מידה טובה".

ומה צריך להביא בשם ר' יהודה - ירושלמי, ויכול להביא בשם סתם - בבלי.¹¹ אלא, שעלידיזה מתרץ עוד. דקשה - סוף-כל-סוף הרי הוא משחק, התינוק הזה, ולא "שומר משמרת הקודש".

הנה, גבי מלוכת דוד, שסך-הכל מלך 40.5 שנים, ובפסוק כתוב רק 40 - אומר ר' יהודה שזהו מכיוון שדוד עבר על ציווי התורה שלא לספור יהודים וספר. ועלידיזה, למרות שהיה מלך על-פי התורה - הזמן הזה¹² לא נחשב חלק מהמלוכה שלו.

וכמורכב בענייננו - למרות שאינו עושה כלום, כיוון שזוהי מעלה על-פי תורה (להיות "שומר"), אז כבר עכשיו נחשב לו (קצת עירבתי הסדר, כיוון שהזמן מוגבל).

תירץ גם אגה"ת ופרקיאבות, אחר-כך דיבר בפנימיות העניינים. אחר-כך הייתה שיחה בקשר לזה שעוסקים בעניינים שאין צריך לעסוק, ובעניינים שצריך לא עוסקים. אחר-כך סיים בדבר טוב.

היום הייתה שיחה לנשים, בה דיבר גם-כן מעניין שהחינוך מוטל על האישה, ועלידה יכול להיות הגידול והקמת הבית; שתשרה בו השכינה. השיחה ארכה בערך 20 דקות, זה בזאל ואנחנו היינו בעזרת-נשים. אחרי השיחה (19:30) כל אחת ניגשת עם פתק לרבי שליט"א. בשנה שעברה זה נמשך עד כמעט שעה 4 לפנות-בוקר.

ד"ש לקרובים, שלמה

אחרי שבועות תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים, שלום רב.

שלומי ב"ה טוב. ה'סדרים' בלימוד ותפילה, וכמורכב באכילה ושינה - כרגיל. השבת הייתה התוועדות ומיד לאחריה מנחה, ואחר-כך חזרה [...]. במוצש"ק חוזרים שוב וכותבים את השיחות והמאמר, אבל כיוון שהיום ארוך [...] - אז אפשר לשכוח, ולכן חוזרים מיד. [...]

הייתה שיחה בפרשת "במדבר" (האחרונה) בה תבע הרבי שליט"א שלא לעסוק בדברים חיצוניים - להסתכל עליו בשעת התפילה וכשחוזר מהאוהל, כי אם ללמוד ולהתפלל וכו'.

11. ועיין בשיחוי"ק תשכ"ט ח"ב עמ' 121.

12. 6 חודשים.

קעת אכתוב המשך בקיצור מהתוועדות יום ב' דשבועות:

הביאור במאמר הבעש"ט ש"אמך־האשמי־הרבא" זה ראשי תיבות אשר": שעל "אשרי" כתוב "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך". שענין "ישכון"; "חצריך"; "ביתך"; "היכלך" - זה חילוקי מדרגות שיש ביהודים. מהשאיך כן "אשרי תבחר" - אמיתית עניין הבחירה זה למעלה מטעם ודעת. שזהו עניין "ואוהב את יעקב ואת עשיו שנאתי", שלמרות שאיך שהם למעלה הם אחים - כמו שכתוב בתחילת הפסוק "אח עשיו ליעקב" (משא"כ למטה, שהם אינם שייכים זה לזה) ואף־על־פיכך "ואוהב את יעקב" וכו' - שזה מצד הבחירה שלמעלה מטעם ודעת.

וכמו־כן "אשרי תבחר" - בזה שווים כל היהודים; מהמדרגה הקטנה ועד הגדולה. שזהו עניין איש"ר, שבזה כולם שווים. ועל עניין איש"ר כתוב שהקב"ה מנענע בראשו כביכול - עניין התענוג, שאז מנענעים בראש. וכמו־כן "אשרי"; "כי אשרוני בנות" - עניין התענוג. שזהו הקישור הפנימי בין "אשרי" לאיש"ר.¹³ אחר־כך היה המאמר, ולאחריו הייתה שיחה:

מחלוקת מתי שבועות; בו' או בז'. אבל בזה כולם מודים - שהשבועות הראשון; כלומר שמתן־תורה - היה בשבת. ובארץ־ישראל, לפי הקביעות, אף פעם לא יכול להיות בשבת. ולפני הקביעות על־פי החשבון, יש מחלוקת אם היה או לא. ר' סעדיה סובר שאפילו כשקידשו על־פי הראייה, אף פעם לא חל בשבת.

והנה, יום אחרי שבועות אסור בתענית מן הדין (משא"כ עד י"ב - מנהג). ואומר אדמו"ר הזקן, שזה מפני שהוא "יום טבוח" של קורבן הראייה; דלמרות שלבית־הלל מקריבים בחג גופא, בשבועות - הרבה מבית־הלל נהגו כבית־שמאי. וכיוון שמקריבים, ממילא אסור בהספד ותענית וכו'. המגן־אברהם אומר סיבה אחרת; מכיוון שכששבועות חל בשבת, אז ה"יום טבוח" - אפילו לבית־הלל, הוא גם־כן לאחר שבועות, ולכן אסור בהספד תמיד - אפילו כשלא חל בשבת.

ולמרות שבהרבה מקומות פוסק אדמו"ר הזקן כמגן־אברהם (אף־על־פי שבסוף ימיו אמר שמתחרט על שכליך ער האט נאכגעגעבן למגן־אברהם - אף־על־פיכך, בפסק למעשה - כך פסק), אבל כאן אינו מסביר כמותו - מכיוון שעל־פי החשבון לא חל שבועות בשבת. ואפילו לפני־כן, לדעת ר' סעדיה גם לא חל. ואפילו אם נסבור שכן חל - הנה בזמן הצדוקים, שסברו ששבועות הוא למוחרת השבת [...], ביום א', כדי להוציא מדעתם - היה מותר בהספד ותענית. ואם כן כבר בזמן הבית בטל מה שהיה קודם הצדוקים. ואם כן, על־כורחך מה שאסור ביום א' בתענית - על־כורחך משום שנהגו בית־הלל כבית־שמאי.

13. להשלמת העניין ראה שיחון"ק תשכ"ט חלק ב עמ' 141 ואילך.

[הרבי שליט"א אמר ששיחה זאת היא השתתפות בכנס תורה, שנערך למוחרת ביום א', ובו אמרו פלפולים - הר' פיקרסקי; הראשיישיבה, הר' עלברג; עורך "הפרדס", ואברכים מהכולל.]

והנה, ה"יום טבוח" בשנה זאת חל בארץ-ישראל ובחוץ-לארץ באותו יום; יום א', כיוון שבשבת אין "יום טבוח". ששבעות הוא עניין האחדות, ולכן הוא רק יום אחד; דלא כפסח וסוכות. ובשנה זו, ה"יום טבוח" - ששווה בא"י ובחו"ל - זה גם מורה ביותר על עניין האחדות.

לאחר-מכן היו כמה שיחות בביאור השיחה דשבעות תש"ד.

[ר' נחמן קובלסקי כל שנה מביא ביכורים; עוגה גדולה ופירות, והרבי שליט"א לוקח קצת, והשאר מחלקים.]

אחר-כך הייתה שיחה על היהודים שהם במצב שלא נותנים להם לקיים תורה ומצוות, ומקיימים במסירות-נפש בפועל, שייצאו כולם "וכספם וזהבם איתם" בקרוב ממש. ומיד אחר-כך שוב דיבר, שאלה שבאו ושם עסקו בתורה ומצוות במסירות-נפש - שלא יתפעלו מהניסיונות - שיש להם כאן עולם אחר, ושיהיה כמו ששם "צמאה לך נפשי, כמה לך בשרי, בארץ ציה ועייף בלי מים", כך גם-כן "בקודש חזיתך, לראות עווןך וכבודך". ועל-ידיזה שהם יקיימו כאן - אז "גופא בתר רישא אזיל", וכולם ייצאו. ושוב כפל ואמר שזה לחיזוק - "וכספם וזהבם איתם", בקרוב ממש.

ציווה לחלק 'משקה', ונתן לכוהן, לוי וישראל, לחלק. הוא בעצמו, לאחר הברכה, שתה כל הכוס. אחר-כך שר לבד "צמאה לך" וכו'.

הייתה גם שיחה בעניין חינוך (זה היה עוד קודם לכן), שגם לילד בן שבוע - כששרים לו, אסור לשיר שירים או ניגונים לא טובים, למרות שהוא לא מבין, כי יש לו נשמה 'פתוחה'. ויש מנהג לשיר אז די תורה איז די בעסטע סחורה, "כי טוב סחרה מכל סחורה", אז ס'איז בעסער פון רוזשנקלעך מיט מאנדלען [...], שזה מנהג נשים זקנות, והרשב"א אומר שמנהג נשים זקנות זה למעלה מתשובה של גאון.

אחר-כך, בסוף, בירך וחילק - לאחר מעריב והבדלה - כוס של ברכה.

בשבת זו, פרשת "נשא", דיבר הרבי בשיחה א' שבשבת עולים שאר ימי השבוע, וכמו כן בשבת הנה "מיניה מתברכין כולהו יומין" של השבוע הבא, ואם כן, בשבת זו עולה השבת הקודמת - בעניין ששייך לימי השבוע; וממילא כל השבת - שזה כולל את שבועות.

כמורכן, בשבוע זה היו ימי התשלומים - שיש בהם גם עיקר כיוון שיכולים להשלים, וכמורכן "יום טבוח" - שהיה ביום א'. ואם כן, כמה דברים שלא הוסברו לגמרי בשבועות, כאן המקום להשלימם. [חלקם כללתי בשיחה של שבועות.]

אחר־כך אמר, שבזמן שמקבלים מהרב - עומדים ב'ביטול', ולא שייך כליכך עניין ההבנה. ועיקר העבודה אחר־כך, וכמו־כן בשבועות, היה קבלת התורה, והעיקר עכשו - ללמוד בתוספת התמדה ושקידה וכו'.

שיחה ב':

דיבר מרשימה מאדמו"ר הקודם, שהמאסר היה ביום ג' - י"ד סיוון, ואחרי חצות; אור ליום ט"ו. שיש בזה אריכות, ומדוע זה י"ד; פשיטא שזה אור ליום ט"ו. והאריך, והסביר שזה מצד הגויים - שלילה הולך אחר היום. ועל־פיזה מסבירים איך אברהם שבת, דהרי זו "חומרא דאתי לידי קולא"; ש"נוכרי ששבת חייב מיתה". והתירוץ - אם הוא יהודי, אז שבת; ואם בן־נח - אז אצלו שבת זה גם מוצ"ש, ואז עשה מלאכה וכו' וכו'.

אחר־כך מאמר.

שיחה ג':

בחומש, פרק ה פסוק ט: "וכל תרומה וגו': אמר ר' ישמעאל" וכו'.

שאלה א': מדוע כל האריכות? שיאמר שאי־אפשר לומר שהכוונה על תרומה, שזה לא מביאים לכוהן אלא מחזר אחריה, ולכן הכוונה על ביכורים. ועוד - מדוע מביא "אמר רבי ישמעאל", ששמעו שעלידיזה שמזכיר השם תיושב שאלה שאפשר להקשות. ועוד - מה אומר "ואיני יודע מה יעשה בהם"; הרי זה כתוב בפרשת "קרח" - "תביא בית ה' אלקיך".

אחר־כך שאל באגה"ת פרק ד, מדוע אומר "ולכן נקראו המלאכים בשם אלקים בכתוב", מה מוסיף במילה "בכתוב". ועוד - מדוע אומר "בשם אלקים". ועוד - מדוע אומר "ויבואו בני האלקים להתייצב"; מספיק גם בלי מילה זו, ויאמר "וכו" - כמו בפסוקים הקודמים.

המשך השיחות אני מקווה לכתוב אי"ה במכתב הבא, כיוון שזמני מוגבל. [...]

שלמה

כ"א סיון תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

אני ב"ה מרגיש טוב. [...] נוסף לי בשבוע שעבר חברותא [...] לנגלה - עם משה הבלין אני לומד אחר־הצוהריים, ואיתו, [...] בבוקר.

ביחידות ביום חמישי היו נוסעי הצ'רטור מאנגליה, והמארגן - זלמן יפה, שנתקרב לחב"ד, ביקש מהרבי שליט"א שתהיה התוועדות, וענה לו - בתנאי שישאל שאלות ברש"י; שיהיה על מה לדבר. וכך הווה; בשבת הייתה התוועדות. [...]

כעת אכתוב מהשיחות של שבת זו.

בשיחה א' דיבר בעניין "בהעלותך את הנרות", ומבואר בלקוטי תורה שזה עניין הנשמה; "נר ד' נשמת אדם". וידוע מהבעש"ט, שיכול להיות ארגז מלא נרות - ואינו מאיר. וצריך להאיר. שעלידיזיה פועלים העניין ש"נעשה שותף במעשה בראשית"; ש"שותף" - הכוונה שיש לו חלק בזה בדיוק כמו לשני.

ולכאורה מוקשה, שהרי "אפילו מתכנסין כל באי עולם - אינם יכולים לברוא אפילו יתוש אחד". כי אם כל היכולת היא להוציא ולגלות את הדברים שכבר נבראו. והביאור - כמו שבנר, קודם שדולק הוא במדרגה הקטנה שבדומם, ועלידי הדלקתו מאיר את הסביבה - שזו מדרגה געלית מהקודמת; כמו כן עלידי קיום התומ"צ פועלים עלייה בעולם, שזה עניין "שותף".

ועוד יותר: הרי תכלית מכוון ושלמות הבריאה, היא "בגין דאשתמודעון ליה". אם כן, עלידי שמאירים את הנשמה - משלימים את העניין של הבריאה. שזהו עניין "בהעלותך את הנרות", וכמו שפירש רש"י - "שתהא שלהבת עולה מאליה"; שלא יצטרכו כל רגע להדליק - כן צריך כל אחד לפעול על הזולת, שזה יאיר את סביבתו וכו'.

בשיחה ב' דיבר: לכאורה, "בהעלותך" כתוב על אהרון; אם כן מדוע ההוראה לכולם? וביאר, שבאמת ההלכה היא שההדלקה כשרה בזר, ואם כ"ה "סור־מרע" וה"עשה טוב" - הסרת השמן ושפיכת השמן, נעשים דווקא עלידי כוהן. אמנם, בזמן הגלות, אפילו קורבנות - שרק כשרים בכוהן - הנה "תפילות כנגד תמידים תיקנום", וכולם לא רק מותרים - אלא שמחויבים בתפילה.

ועניין התפילה הוא "ונשלמה פרים שפתינו", שזה לא רק כנגד "תמידים", אלא שזה משלים העניין של קורבנות. דהנה, "צדקה עשה הקב"ה שפזרן לבית האומות"; כיוון שכשהיה מאיר בגילוי בזמן הבית - לא יכלו לברר את כל הניצוצות, משא"כ לאחר שחטאו, יש ברירה שהנשמה תאבד את הניצוצות [...]; לכן "עשה הקב"ה שפזרן" וכו' - כדי שיבררו הניצוצות.

ועלפיזיה מובן כמו שמפרש הבעש"ט הלאו ד"בל תשחית", שזה כמו כל הלאוין שמפרידים מד'. ולכאורה - מה עשה בזה שהשחית ממונו? והתירץ - כיוון שיש בזה ניצוצות שצריך לבררם.

ואלה שנוסעים - בין לארץ־ישראל, שזו עלייה - "עיני ד' אלוקיך בה" וגו', והן אלה שנוסעים למקום אחר - שזו ירידה, שכאן מאיר יותר בגילוי - צריכים לפעול שם וכו'.

אחר־כך היה מאמר על "בהעלותך את הנרות".

אחר־כך שיחה ברש"י על פרק י פסוק לה: "ויפוצו אויביך: המכונסין. וינוסו משנאיך: אלו הרודפים. משנאיך: אלו שונאי ישראל" וכו'.

ולכאורה קשה - מדוע אינו אומר "אלו אויבי ישראל" על המילים "ויפוצו אויביך"? ובכלל, מדוע צריך לומר "אלו שונאי ישראל"; מה זה חסר לפשט - הרי אפשר פשוט לומר "שונאי ד". ועוד - מדוע ב"אויביך" אינו אומר "אלו", משא"כ ב"משנאיך" אומר פעמיים "אלו". [אני כותב מיד התירוץ, למרות שהסדר היה קודם אגה"ת]. עוד קשה - מדוע אומר רש"י הלשון "שונא את מי שאמר והיה העולם"; א' - על-פי רוב מביא רש"י לשון "הקב"ה", ב' - בפסוק כתוב "ד", משא"כ "מי שאמר", הרי ב"בראשית ברא אלוקים... ויאמר יהי אור" - שהאמירה על בריאת העולם היא על-ידי שם אלוקים.

והתירוץ: מדוע אינו מפרש "על אויביך" - כיוון שכבר אמר זאת בפרשת "בשלח"; מדוע ב"אויביך" אינו אומר "אלו המכונסין" - כיוון שהאויב לפעמים לא בא מכונס, וכשבא - על זה אומר הפסוק "ויפוצו". והחילוק בין אויב לשונא, שאויב - זה בגלל תאוה וכו', משא"כ שונא - זה בלב ממש. [...] אויב לא הולך אל השני לעשות לו צרות; אם מזדמן - מהיכי תיתי. משא"כ שונא, הולך אל השני. ועל זה אומר רש"י "אלו הרודפים".

והנה, מתעוררת קושיה: כיוון ש"אויבים" אלו אויבי ישראל, ואם כן - אויבי הקב"ה, אם כן מדוע צריך רש"י לומר ש"שונא" זה שונא ישראל, והרי אם כן ממילא הוא שונא את ד'; דהרי אם אויב - על-ידי שאויב את ישראל, אויב את ד' - כלשכן שונא, שזה יותר בפנימיות.

אלא, שהתירוץ בזה פשוט: שלכאורה, איך אפשר לשנוא את ד', הרי הוא "אמר והיה העולם", וגם הגויים "קרו ליה אלקא דאלקייא". ובשלמא אויב, שזה בא על-ידי תאוה - שייך; כמו שרואים שילד קטן, למרות שיודע שלא ייטב לו על-ידיזה שהמלמד וועט אים שמייסען - אף-על-פי-כן אינו יכול להתגבר. אבל לשנוא - מה שייך?

ועל זה מביא ראה מהפסוק "ומשנאיך נשאו ראש, על עמך יערימו סוד"; שכיוון ששונאים את ישראל, למרות שעל-ידיזה ינחלו מפלה - שהרי על-ידי כך הם שונאי הקב"ה, אף-על-פי-כן הם אינם יכולים להתגבר על שנאתם לישראל.

על-פיזה הכול מיושב. ולכן צריך להביא ש"אלו שונאי ישראל"; שאחרת - אינו מובן איך אפשר לשנוא את ד'. ולכן אומר "מי שאמר והיה העולם", שאף-על-פי-כן שונאים אותו, על-ידי ששונאים את ישראל - למרות שהוא המחייב אותם, שהרי מחייב את העולם.

היו שיחות השלמה על רש"י ואגה"ת משבוע שעבר, ואגה"ת משבוע זה, וכו'. אלא שמאוחר, ואיני רוצה לעכב המכתב. [...]

שלמה

כ"ח סיוון תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] שמעתי לפני כמה שבועות שעשו סטטיסטיקה במקרי הפשיעה בשכונות של ברוקלין (כל שכונה היא כמו עיר שלימה; כ-250,000 יהודים כ"י), ובשכונה שלנו - קראון הייטס לא היה אף מקרה. [...]

השבת, שבת-מברכים תמוז, הייתה התועודת; אכתוב קצת מהשיחות (המכתב אינו מתעכב בגלל זה, כיוון שביום ראשון בין-כך הדואר לא עובד).

שיחה א':

הפרשה מדברת מ"שלח לך אנשים", שזה היה "לדעתך". מדוע משה רבינו שלחם - כיוון שרצה לזרז את הכניסה לארץ עלידי שיבינו גם בשכל שכדאי לכבוש אותה; ולא רק בקבלת-עול.

המעלה בכניסה לארץ היא, קיום המצוות בפועל. שזה עיקר המעלה. הגם שלא ניתנה תורה לידרש אלא לאוכלי המון, שזה, בגילוי, בפשטות, על דור המדבר, מצד מעלת הרוחניות - שלא עסקו בעניינים גשמיים, אף-על-פי-כן עיקר המעלה - "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"; מתי התלמוד גדול - כשיש מעשה, קיום המצוות דווקא כשקשורים בעניינים הגשמיים.

והנה, הרבה מהמצוות קשורות בכיבוש, וחלק בחילוק הארץ. משא"כ מצוות חלה - נתחייבו מיד כשנכנסו לארץ. וזהו מה שכתוב בחלה "ראשית עריסותיכם תרימו תרומה לד'"; שמיד כשלשים את העיסה, עוד לפני שאופים - צריך להרים תרומה. שזה כמו שבבוקר, מיד כשקמים - אומרים "מודה אני", ואז אחרי-כך אפשר לעסוק בשאר העניינים.

העיסה נעשית עלידי קמח ומים. שלפני-כן היה הקמח מופרד, ועלידי המים הוא מתחבר ונעשה לדבר אחד.

והנה, בתורה אנו מוצאים עניינים שקשורים בכל התורה; כגון עניין החזקה, ד"בג' פעמים הווי חזקה" - למרות שזה בג' זמנים ומקומות ובהמות, אף-על-פי-כן "הווי חזקה" - כיוון שבא ממקור אחד, והוא - השור שנגח.

כמו-כן בקדושה ובכל העניינים שבתורה, וכמו שמסביר הראגאטשובער מאמר הירושלמי [...] שכשעוסק בתורה בעניין מסוים - עלידי-זה נוספת לו הסברה בכל העניינים שבתורה. והיינו לא כשיעסוק בהם, אלא עכשיו ממש.

אמנם לכאורה - איזו שייכות יש לזה, ולפעמים זה עוד מחלוקות וכו'. על זה התירוץ - כמו שאת פירווי הקמח מדבקים המים, שעניין המים - "ורדים ממקום גבוה למקום

נמוך", כמורכן כדי להשיג את עניין האחדות בתורה, זה עליידי "שפכי כמים ליבך נוכח פני ד", שזו עבודת התפילה. שצריך להיות "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש", ופירש רש"י "הכנעה ושפלות", וכמו שאומר הרמ"א, שלא מספיק להתבונן בגדולת הבורא, אלא גם צריך להתבונן בשפלות עצמו. ועליידיזה, שזה עניין ירידה; על־דרך המים - עליידיזה נעשה העניין של אחדות בתורה.

וכמו שזה בתורה, כמורכן זה בעולם, ובז' חוכמות (פעמים בשנה מוזמנים לשבת סטונדטים, ד"ר ופרופסורים יהודים, ובשבת זו הם היו) שהן משתלשות מהתורה - שרואים בהן את עניין האחדות, והסיבה לזה היא דהיות שכוח הפועל בנפעל, לכן גם בכל העניינים בעולם רואים את עניין האחדות.

שזהו עניין חוקי הטבע - בגימטריא "אלקים", שהבורא הטביע בבריאה את החוקים שלה, ורואים בכל העניינים את האיחוד והקישור שלהם - ועליידיזה רואים שבורא אחד ברא את כל זה.

ואין זה שכל העניינים הם נפרדים ואלא שכדי להקל על השכל עושים כללים. היינו שבאמת אצל כל דבר - הטבע שבו הוא פרט זה, ובדבר אחר פרט זה, ואמנם יש ביניהם קישור בשכל, אבל במציאות זה לא כך, ורק כדי להקל על המוח, שאינו יכול לזכור כל־כך הרבה פרטים - עושים כללים בשכל.

דאין זה נכון, ואם זה היה כך - לא היו ממשיכים עם הכללים האלה כדי להשכיל עניינים בחוכמות; שהרי באמת זה לא מקושר. ואם רואים שכן ממשיכים עם הכללים המאוחדים - סימן שזה באמת מאוחד, והסיבה שאדם מנסה תמיד למצוא את הקישור בין כל הדברים, היא מפני שד' הטביע כך באדם, כיוון שזו האמת - שהעולם נברא בצורה מאוחדת כמו בוראו; שד' אחד.

בשיחה ב' הסביר מדוע אם כן אומר בתניא שחוכמות אומות־העולם מטמאות את המוח חוץ מהרמב"ם ורמב"ן ודומיהם, והסביר שזאת מכיוון שכדי להגיע להנחה זו - צריך את עניין הביטול וכו'. כאן אסיים.

[...] יצחק יקירי, בקשר לפ"ג, התשובה - "אזכיר על הציון". והיום, ערב ר"ח, כבר היה שם. [...]

י"ב תמוז, חג הגאולה, תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

אני ב"ה מרגיש טוב. היום הייתה התועדות. מחר אי"ה אנו נוסעים לאוהל כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זי"ע, ומחר בלילה - ההתועדות הגדולה, כמו בכל שנה. [...]

בארוחת בוקר נותנים בדרך־כלל דייסות [...], ביצים וקצת ירקות. בצוהריים - סלט, או גבינה ושמנת, ובערב - בשר, מרק ועוד כמה דברים. בבוקר ובערב יש חלב. [...]
בדרך־כלל משתפר האוכל כלפי מה שהיה קודם, כיוון שלפסקר שחזר ממרוקו מנהל את המטבח ומשפר את האוכל. [...]

קעת אכתוב מהשיחות בהתוועדות של שבת זו.

בתחילה אמר מאמר על הפסוק "וידבר... זאת חקת התורה" וגו'.

בשיחה א' דיבר בעניין "זאת חוקת התורה", ולא כתוב "חוקת הפרה". שזה מראה שלעניין הפרה יש שייכות לכל התורה. שהרי יש ג' סוגי מצוות: משפטים - מובן מעצמו על־פי שכל; עדות - לבד, אי־אפשר לחייב את זה בשכל, אבל לאחר שנאמרו - זה מובן בשכל; וחוקים - שהם בכלל היפך השכל. ובפרט פרה - ששלמה המלך השיג כל החוקים, מחמת גודל חוכמתו, ומשא"כ על פרה אמר "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני".

ובאמת - גם כל המצוות זה "שעשוע המלך (בעצמות)", ובעניין הפרה זה מובלט; שזהו ענין שצריך לקיים המצוות למעלה מטעם ודעת - משום שכך ציוה הבורא. וזה עניין המס"נ שלמעלה משכל.

וצריך להבין, דהמדרש אומר שהקב"ה אמר למשה - "לך אני מגלה טעם פרה" ואם כן, שהבין פרה בשכל - אז לא היה אצלו עניין המצוות שלמעלה מסו"ד וא"כ איך היה עניין המס"נ אצל משה. שהרי רק מהמצוות יש עניין המס"נ, ואצל משה רבינו הכול היה על־פי שכל. וחו"ו לומר כך.

וביאר, דהנה, "בכל מאדך" - מס"נ, זהו ענין "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה", ואח"כ מוסיפה הגמרא - "לקבולי בשמחה". ולכאורה, אם מקבל בשמחה - לא יש כאן ענין המס"נ. אלא הביאור, דעל־ידי שמרגיל עצמו במס"נ, עד שזהו כל עניינו - אז המס"נ גופא היא אצלו בשמחה (זה נתבאר במאמר).

ולכן אצל משה, שכל עניינו היה מסירות־נפש - זה לא היה חיסרון מה שיורד בשכל; שזה גופא אצלו גם במס"נ.

וביאר יותר עמוק - הנה ידוע ש"פנימיות אבא־פנימיות עתיק", וחיצוניות עתיק זהו ענין נעתק שהוא מקור (סוכ"ע) לעולמות, משא"כ פנימיות עתיק - שזהו "עצמות", לא שייך שיומשך; שהרי זה "עצמות", ומה שהוא בעצמו זה הוא. ואם כן, "פנימיות אבא" זה גופא "פנימיות עתיק". ועד"ז בעניין חוקת הפרה - הטעם גופא זהו ה"חוקה"; והיינו, שגם כשירד בטעם - נשאר "חוקה". ואם כן, יש גם אצל משה במצוות פרה גופא - מסירות־נפש.¹⁴

14. להשלמת העניין ראה שיחו"ק תשכ"ט חלק ב עמ' 236 ואילך.

בשיחה ב' דיבר בקשר לקאפיטל צ - "תפילה למשה", שזה הקאפיטל של אדמו"ר הריי"צ בענין "מעון... בטרם הרים יולדו... ויהי נועם". אחר-כך תבע כמה עניינים; הן בלימוד נגלה וחסידות, והן בהתנהגות.

בשיחה ג' דיבר על רש"י - פרק כא פסוק ח, וברש"י פרשת "שלח" - שם פירש בזמנו פרק טו פסוק כב,¹⁵ שראיית רש"י שאין הכוונה לכל התורה כפשוטו אלא על עבודה-זרה, ששקולה כנגד כל המצוות, ופירש שראייתו - כיון שאדם אחד אינו יכול לעבור על כל התורה, שהרי ישנם דיני מלך וכוהן וכו'. ואמר שחכמה עד עכשיו שישאלוהו, וכיון שלא שאלו - מוכרח בעצמו להסביר, דתירוץ זה אינו תירוץ; שהרי מדובר כאן שהורו בית-דין, ואם כן יכול להיות שהורו בכל התורה, והכוהן, המלך והאישה וכו' עברו על-פי פסקדין בית-דין שהיה בטעות. ולכן תירץ תירוץ אחר, ועדיין אינו ברור לי.¹⁶

כמו-כן השלים באותו פסוק על עניין "אחת דיבר אלקים" וכו'. אח"כ דיבר בקשר לאגה"ת ופירוש רש"י על-פי פנימיות, ומפאת קוצר הזמן קיצרתי.

ד"ש לקרובים, שלמה

י"ט תמוז תשכ"ט

[...] כעת נתפנית ואכתוב לך מהשיחות די"ב תמוז. אם-כי כנראה שכבר שמעת את הטייפ, אבל כאן יישאר לך בכתב. [...]

בשיחה א' דיבר כ"ק אדמו"ר שליט"א ממעלת התכנסות כמה עשיריות מישראל כדי לשמוע ולהתעורר, ואחר-כך להביא את זה בפועל בעניינים של חיזוק התורה והיהדות; שזוהי תכלית ההתוועדות די"ב תמוז, כמו שכתב בעל השמחה והגאולה במכתב להתוועדות הראשונה בתרפ"ח. שהיא, כדי להביא לחיזוק התורה והיהדות בכל אתר ואתר לפי עניינו. ולכאורה, היה צריך להיות קודם יהדות ואחר-כך תורה; שהרי תורה זה פרט ביהדות.

הנה, ישנם כאלה שטוענים שאסור לדבר איתם ולהשפיע עליהם בעניינים של תורה ומצוות; רק אם הם ירשו. שהרי כאן זו דמוקרטיה כו'.

אמנם התירוץ לזה הוא - אם אחד רוצה לאבד עצמו לדעת ר"ל, אז הנהוג בכל מדינות העולם הוא להפריע לו. ולמרות שצועק שלא יפריעו. והסיבה - כיוון שאז בוודאי אינו בכל דעתו, כיוון שאדם בר-דעת אין עושה זאת.

15. ראה שיח"ק תשכ"ט חלק ב עמ' 220 ואילך.

16. להשלמת העניין ראה שיח"ק תשכ"ט חלק ב עמ' 243.

כמו־כן זה ביהודים עם תורה ומצוות, שהרי "הם חיינו ואורך ימינו". וזה לא כמו שאר הגויים, שאמונתם נוספה על מציאותם ועלי־כן הם יכולים להחליף את אמונתם; אצל היהודים כל מציאותם זה תורה ומצוות. וכמו שרואים בדברי ימי עמנו, שעד עכשיו כל מי שרצו לצאת מתורה ומצוות - או שחזרו אחר־כך בתשובה, או שח"ו לא נשאר מהם שריד ופליט. כמו בעגל, ואחר־כך בכניסה לארץ, ואחר־כך עם ירבעם בן נבט כו'.

ויש טוענים שהם יהודים, רק ממצווה מסוימת אינם אוחזים. אמנם, זה גורר שלמחר אינם אוחזים מעוד דבר, ואחר־כך לא אוחזים מהשולחן־ערוך, ואחר־כך מתורה־שבעל־פה; עד תורה־שבכתב. וזה גם היה בעגל, שאמרו "אלה אלו־קיד ישראל"; ש"ישראל" תישאר, רק "אלה אלו־קיד".

ולכן אומר במכתב "חזוק התורה והיהדות"; שרק עלי־די שמחזקים את התורה, שהיא מראה מה זו יהדות - אז שייך עניין היהדות; קיום המצוות.

בשיחה ב' דיבר על מה שאומר "בכל אתר ואתר לפי עניינו" - ולכאורה, הרי התורה "לא תהא מוחלפת", ומה שייך בכל מקום "לפי עניינו"?

והסביר, שלא כמו שישנם טוענים, שמי שנמצא במקומי - ואין הכוונה מקום גשמי; שהרי עכשיו רואים שלנסוע, ובפרט לדבר בכל קצוות העולם - זה דבר של מה־בכך. אלא אפילו מקום רוחני; דהיינו כמו שידוע שתפילות עולות דרך מקום המקדש - ואף פעם לא נפגש איתו שם, כיוון שהוא כל־כך מרוחק מתורה ומצוות שלא התפלל, אף־על־פיי־כן צריך לקרבו.

ואיך? - לפי עניינו. דהיינו, אמנם צריך לומר לו כבר במקום שיש תרי"ג מצוות, ואת כולן צריך לקיים, אמנם אי־אפשר בבת־אחת - ועל־כן בתחילה תקיים את זה ואחר־כך כו'. ואסור לומר לו שצריך לקיים רק מצווה זאת, כיוון שיותר אינו יכול להשפיע עליו - כיוון שאז לא רק ששאר המצוות לא יקיים, כי־אם אפילו במצווה זו גופא גם חסר. דוגמת לימוד האל"ף־בי"ת, שבתחילה מלמדים האל"ף ואחר־כך הבי"ת וכו', אבל אם אומרים שיש רק אל"ף - אז גם לימוד האל"ף אינו נכון, שהרי האל"ף היא האות הראשונה, שאחריה באות שאר האותיות.

הייתה גם שיחה שדיבר בין היתר גם על ארץ־ישראל. שאסור להחזיר את השטחים, ואדרבה - הגבולות הם כמו שכתוב בתורה: מנהר פרת עד נחל מצרים. ואין רשות להחזיר את השטחים; שאין זו מדינה ככל המדינות; שזו לא מדינת־ישראל, כי־אם ארץ־ישראל. ואפילו הגויים קוראים לה "הולילאנד" (ארץ הקדושה). ולכל היהודים יש בזה חלק, ואסור להחזיר אף שטח.

ובכלל - מה צריך לרוץ אחריהם לשלום; כבשת - האב הנאה דערפון. וכבר מסופר בתנ"ך - שאין זה לשם סיפור, כי־אם להורות לתמיד - שאחאב כבש ממלך אשור (אם איני

ל"ב תמוז תשכ"ד

טועה) ואחר־כך רץ אחריו והשלים איתו, ואחר־כך סבל מזה צרות. ועוד לא מדי מאוחר, ומעכשיו אין צריך לדבר איתם וכו'.

בסוף ההתוועדות שר כ"ק אד"ש לבד "צמאה לך נפשי". [...]

כ"ו תמוז תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] לנו הישראלים יש 'סדרים' כרגיל כל משך הקיץ, כמו שבכפר. אבל האמריקאים נוסעים ל"מרכזשליחות" ברחבי אמריקה; נ.י. ושאר מדינות, גם באמריקה הדרומית וכו'. [...]

בשבת הייתה התוועדות ואכתוב קצת מהשיחות.

בשיחה א' דיבר ממעלת השבת, שקוראים בה ב' פרשיות שהן בעצם ב' פרשיות נפרדות. שהרי כתוב שיש נ"ג פרשיות, ושואלים - הרי יש נ"ד. ויש כמה תירוצים, אבל לכולי־עלמא "מטות" ו"מסעי" הן ב' פרשיות נפרדות. יש תירוץ אחד ש"ניצבים" ו"וילך", כיוון שעל־פי רוב הן מחוברות - לכן נחשבות לפרשה אחת.

וידוע המאמר של אדה"ז שצריך לחיות עם הפרשה, וכמורכן העניין ד"מי שטרח" וכו', שזה שאחר-כך קוראים ב' פרשיות, זה מראה על העבודה; שהייתה יותר בשבוע שעבר, וכמורכן זה יש לזה שייכות על להבא.

וכמו ב"ניצבים" ו"וילך", שיש כלל "לא אד"ו ראש" (השנה). שראש-השנה יכול לחול רק ב'ב'/ג'/ה'/ז'. והכלל - מתי ניצבים וילך בנפרד, זה אם חל ראש-השנה ב'ב'/ג'. שהביאור בזה - כיוון שנשאר עד ראש-השנה פחות זמן, לכן מספיקה פרשה אחת בשביל עבודת השבוע עד ראש-השנה. משא"כ אם יותר מאוחר - צריך יותר עבודה של ימים נוספים, ועליכן קוראים בשתי פרשיות.

והנה, זה שהפרשיות באות במחובר - זה מראה על הקישור שלהן. ולכאורה עניינן של "מטות" ו"מסעי" - הפוכים זה מזה. ש"מסעי" מורה על הילוך; "הלוך ונסוע". משא"כ "מטה" מורה על עניין העמידה. וכידוע החילוק בספרים בין "שבט" ל"מטה" (שלפעמים קוראים "שבט לוי" ולפעמים "מטה לוי", וכמורכן שאר השבטים), ש"שבט" זה מלשון "שביט" - ענף המקושר לעץ שגדל; משא"כ "מטה" מורה על ענף שנפרד מהעץ. אם כן זהו עניין העמידה, וזה הפוך מעניין "מסעי".

והביאור - הדנה, כללות ירידת הנשמה היא בשביל עלייה. דגם קודם הירידה רי עליה מדרגה לדרגה, אבל כדי שתהיה עלייה שלא-בערך - זהו רק עלידי ירידה למטה. וזהו עניין "מטות" - עלידיזה מגיעים ל"מסעי"; תכלית העלייה. וכשהפרשיות במחובר זה מראה שבשעת הירידה גופא מגיעים לתכלית העלייה. כמבואר בחסידות המשל על זה מא' שיש לו קופסה סגורה עם אבנים טובות, ויש לו המפתח כו'.

בשיחה אחרונה דיבר הרבי שליט"א בקשר לארץ-ישראל בעניין "וטרף זרוע אך קודקוד" האמור בגד: [...] הרא"ש אומר שעלידי שמניחים התפילין כתיקונן על היד והראש, מתקיים באנשי המלחמה "וטרף זרוע אף קודקוד", שזה מראה שבניגד היו זהירים במצוות תפילין. כמורכן השי"נים; בשלראש א' הוא עם ג' קווים והב' עם ד', שזה "גד". כך שלתפילין יש שייכות מיוחדת למלחמה; ש"אם סח בין תפילה לתפילה - חוזר מעורכי המלחמה". אלא שעד עכשיו היה מספיק העניין של "ויראו ממך" - אלו תפילין שבראש, אבל מאיזוסיבה-שהיא לא זכינו, וצריך עכשיו להגיע גם לתפילין-שליד וגם לשלראש, בשביל העניין של "וטרף זרוע אך קודקוד".

ואמר גם-כן שיהירצון שהעניין "וטרף זרוע אך קודקוד" מ'זאל יוצא זיין מיטן נעכטיקן טאג, און נישט מיטן היינטיקן. וסיים בברכה לגאולה השלימה. [...]

ד' עני"א תשכ"ט

[...] השבת - מקרה לא רגיל בשבת־חזון שלפני תשעה־באב - הייתה התועדות. אכתוב מהשיחות והגילויים בסוף. העניינים כרגיל, כעת הישראלים מהווים את רוב הזאל. [...]

כעת אכתוב מהשיחות.

הרבי שליט"א קידש על היין ואכל 'מזונות'.

בשיחה א' דיבר מעניין שבת־חזון, שכוללת ימי השבוע הבא; "מיניה מתברכין כולהו יומין". וידוע הסימנים בא"ת"ב"ש, דא' דפסח הוא ת'שעה באב, והשייכות בפנימיות העניינים הוא - דט' באב, "הימים האלו ייהפכו לששון ולשמחה", אתהפכא, ודווקא על־ידי שיש עניין לא טוב - אז מזה רואים אחר־כך את עצם הטוב, כמו שכתוב "אודך הוי" כי אנפת ביי", שאחר־כך מודים על ה"אנפת" גופא, שזה גופא נהיה הטוב בגלוי. ומר' לוי יצחק מברדיטשוב ידוע, ומוזכר בהגה"ה בלקו"ת מהצ"צ, שבשבת־חזון אפשר לראות את בית־המקדש הג', שזהו אותו עניין וכו'.

בשיחה ב' דיבר הרבי שליט"א על הידוע שהבעש"ט היה מלמד זכות על אלה שעוסקים במלאכתם לא איך שצריך ולא על־פי השולחן־ערוך, שזהו מכיוון שליהודי ישנן הרבה הוצאות; למסור בניו ל'מלמדים', להשיא בנותיו לת"ח, וצריך ליתן "קעסט" - ולכן עוסקים בצורה זאת. וניכרים דברי אמת; שזה מתאים לבעש"ט, דהיינו שהסיפור אמיתי.

ועלידי לימוד הזכות פועלים שלא רק בפנימיות זה אצל היהודי כך; אלא אפילו בחיצוניות, ד"מרובה מידה טובה" וכו', ובלשון־הרע כתוב שזה שמספרים עליו גם־כן נענש. ומבארים, כיוון שעלידי שמספרים עליו - מעוררים בו את הרע שבו בגילוי. ו"מרובה מידה טובה", ובוודאי שאם מלמדים זכות - מעוררים בו את הטוב, שיהיה כך באמת, אפילו בחיצוניות.

וכל זה הקדמה, שלכאורה הרוב עוסקים בעניין הנסיעה לירח, וחוץ מזה שבאותו זמן שמדברים מזה זה ביטול־תורה - הרי אין ליהודי לעסוק אלא בתורה ומצוות. ועל זה צריך ללמד זכות.

ורואים מעניין נסיעה זאת כמה עניינים בעבודת ד':

א' - העניין ד"כל ישראל ערבים זה לזה". כמו שכאן, על־ידי שהנוסע למעלה לא נוהג במדויק כפי ההוראות - מקלקל הרבה, ואת כל ההכנות למטה.

ב' - מעצם העניין, שבן־אדם כל־כך קטן יכול להגיע לכאלה הישגים. זה מראה שאין הכמות העיקר אלא האיכות, ולכן כל יהודי יכול לפעול בכל העולם למרות שהוא קטן

בכמות. וזה - עליידי תורה ומצוות, שזה רואים מזה, שאם רוצים לנסוע לירח צריך לפני כן לא 'שר' לנסוע, אלא לשבת במקום שקט, וללמוד וכו', ורק אחר־כך עושים - כמורכב בגשמיות, לא עליידי שזורעים וחורשים אפשר לקבל פירות, אלא בפרט ובעיקר עליידי קיום תורה ומצוות, ואחר־כך צריך לעשות גם־כן.

ג' - רואים שכל העולם מתפללים שיצליחו, וכל האפיקורסות זה בחיצוניות; שרוצה לתרץ עצמו על שאינו נוהג איך שצריך.

בשיחה ג' דיבר שהעיקר ללמוד, ועליידי שהתלמיד מתייגע - הוא מוצא, וזה למעלה מכל ההישגים; אפילו של הדורות האחרונים.

אחר־כך מאמר על הפסוק "ציון במשפט תיפדה".

אחר־כך שיחה על רש"י בדברים, שמדבר על "וטרף זרוע אף קודקוד", אגה"ת פרק ד. בסוף דיבר מעניין "וטרף זרוע" בפנימיות, ושרואים מהרא"ש שעליידי שיהודי אחר מניח - זה פועל באנשי המלחמה, כיוון שכל ישראל ערבים, וזה פועל. כל מצווה בכלל; ולתפילין יש שייכות מיוחדת. וכדאי לכל אחד לבדוק התפילין א' לשנתיים, כמו שכתוב במכילתא. וזה אמור אפילו בצדיק־גמור; ש"לא יאונה לצדיק כל אוון". ומה טוב - א' ל"ב חודש. ולהפיץ בין כולם הנחת התפילין. ועליידיזה יקוים "וטרף זרוע אף קודקוד", ובאופן ד"ולא נפקד ממנו איש ונקרב את קורבן הוי"ו וכו'.

אחר־כך התחיל הרבי שליט"א לשייר "הוא אלוקינו" וכולם שרו. אחר־כך קם מלוא קומתו והיכה כף אל כף בכוח כמה זמן, וכולם רקדו במקומם, עד שהפסיק וישב. נשמו ונשפו בכוח, והרבי שליט"א גם־כן.

וסיים, שמעניין "וטרף זרוע" עליידי הנחת תפילין - מגיעים ל"ואתחנן", שמבקשים מתנת־חינם, ואפילו צדיק־גמור, ועליידיזה מהגאולה הפרטית לכללית וכו'.

בירך ברכה־אחרונה והחל "ניעט־ניעט".

*הרבי שליט"א דיבר גם ששאלוהו אם יש ברואים חיים בכוכבים, וענה שזו גמרא מפורשת בד' מקומות, וזה רש"י בשופטים ה על "מרוז", שמפרש שזה כוכב, ו"ושביה" בפשוטו הכוונה ברואים. ואין זו קושיה, מה עם מתן־תורה - כיוון שזה ניתן למבחר הברואים כו'. [...]

י"ג עני"א תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

שלומי ב"ה טוב. אתמול אחרי 10 בלילה הייתי ביחידות. הזכרתי את המשפחה, גם דיבר על החנות, ובקשר [...] הרבי שליט"א בירכני להצלחה בלימוד התורה ושיביא

לקיום המצוות בפועל וכמורכן וכו'... ובקשר מה שהזכרתי את המשפחה - גם כן בירך שיקוים, שד' יעזור. וכו'. ובירכני שאהיה למדן וחסיד כו'. בתחילה גם אמר לי להוסיף ביום ההולדת בנתינת צדקה ולימוד, נוסף מהרגיל.

בדרך כלל יש יחידות בימי א' וה', ונכנסים לפני יום ההולדת, לכן נכנסתי אתמול. [...]
בשבת הייתה התוועדות. אכתוב בקיצור כדי שלא יתעכב המכתב.

בשיחה א' דיבר מעניין השייכות של ואתחנן להפטר נחמו; שהגם שקוראים קודם לכן, בשבת, בב' ובה' - ואז אין קוראים ההפטר, אבל זוהי הכנה. ופסוקי ההפטר כנגד הקוראים - ג' פסוקים כנגד ראשון וכו', בדרך כלל, ועלידי ההכנה בשבוע הקודם מגיעים לעבודה של השבת - קריאת התורה. ועלידי "ואתחנן" - שמבקשים מתנת חנים (אפילו צדיק גמור), עלידיזה "נחמור נחמו", נחמה בכפליים; שלפי ערך הירידה, שהיא באיך ערוך - ט' באב, מגיעים אחר כך לעלייה עוד יותר גדולה מאיך ערוך של הירידה - ט"ו באב, שזה למעלה מט"ו תשרי וט"ו ניסן שסימו בשבועות וכו'.

בשיחה ב' דיבר מעניין שבפרשת ואתחנן מוזכר גם תפילין שלנו וגם "דמארי עלמא, דכתיב בהו" מי גוי גדול" או "הניסה אלוקים". וגו', וכו'. והביא מאור התורה, שאומר שמתפילין רואים שהמצוות מלוכשות בגשמיות; קלף, דיו ואותיות גשמיות. והרי גם אתרוג הוא גשמי, ומדוע מביא מתפילין?

והתירוץ - שמרמז לכל התרי"ג. ששתי השי"נים - ש"ש; 600 + 6 (שכך נקראים) + ג' קווין בש"ן א' + ד' קווין בשנייה = תרי"ג. כ"כ בזוהר. והרי גם ציצית מרמזת לתרי"ג; 600 + 5 קשרים + ח' חוטים. והתירוץ - שמתפילין מוקש לשאר המצוות ונלמד מזה דין, ולכן מביא מתפילין. והסביר גם מדוע אינו דומה למזוזה וציצית בפנימיות, שיש לזה מעלה עליהן; שזה באופן פנימי וכו'.

בשיחה ג' - ברש"י, דיבר על הפסוק "וקשרתם: אלו תפילין שבזרוע", מדוע אינו אומר זאת גבי "ודיברת בה", שזו מצוות קריאת שמע שחרית וערבית, וכמורכן גבי מזוזה. והתירוץ - שכבר נזכר קודם לכן, ואם כן גם תפילין נזכרו בפרשת בוא.

וכמורכן "לטוטפות: ועל שם מניין פרשיותיה; טט בכתפי שתיים, פת באפרקי שתיים". והאריך בעניין "אפרקי", שהכוונה - כמו שמביא באור התורה בשם השל"ה, שבמקור זה לשון הקודש, ומשתמשים בה בארצות אלה.

וקשה - מדוע אין התורה אומרת ישר - "ארבע"; ולא "שתיים ושתיים". ועוד קשה - בפרשת בוא אומר שזה כנגד ד' בתים, ולא כמו כאן - פרשיות.

וע"ד שכאן קשה מדוע אומר "שתיים ושתיים" - עד"ז קשה באגה"ת, בסוף פרק ט, שאומר שצריך להיות במקום הקשר כפול ומכופל. שנתבאר על זה כבר, שהכוונה "כפול"

- פיישניים. וכמוֹכֵן "מכופל" - פיישניים; דהיינו פִּיאָרְבֵּעָה. ומדוע אינו אומר לשון ישר - "ארבע פעמים". וכו'.

י"ח בענין תשכ"ט

להורי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] באמצע השבוע באו ארבעה בחורים מפריז, אחר־כך עוד אחד מבלגיה, ביניהם יוסף יצחק לפקובסקי. הם נשארים כאן ללמוד. [...]

השבת הייתה התוועדות, שהסיבה לזה - אמר הרבי שליט"א - מכיוון שמדובר כאן מפרשת תפילין, ודורשים מכולם לעשות מה שבאפשרותם ל'מבצע' - אז אי־אפשר שלא לדבר מזה. וסיים בברכה, שנזכה שכל המחויבים במצווה - ללא יוצא מן הכלל - יניחו תפילין כפשוטו, וכל אחד שיהדר כפי יכולתו ומדרגתו, וכמו שכתוב בשולחן־ערוך עניין "שעבוד המוח והלב". ובמה שעד עכשיו חיסרו במצווה - מכאן ולהבא לתקן את זה וכו'.

זו הייתה הקדמה לרש"י אחר המאמר.

בשיחה א' דיבר, שההפטרות הן בדרך־כלל מעין הפרשה, ויוצא שפרשת "עקב" זו הפרשה השנייה מ"ז" דנחמתא, וכמש"כ בשיחה מאדמו"ר הריי"צ זי"ע, שאפילו עלה תלוש שמתהפך זה בהשגחה־פרטית, וכמוֹכֵן הסיבה לזה. בענייני העולם אנו רואים סדר, ואפילו במה שאיננו יודעים; בכול יש סדר, אלא שזה אינו נוגע לנו, רק מה שאנו שומעים או רואים - שזה כדי להראות לנו בעבודת ד'. משא"כ סדר בתורה נוגע לכל אחד ואחד. וכמש"כ "לאמר", שכל אחד ואחד אומר "עימי הדיבור מדבר".

הפטרות "ותאמר ציון", מהשבוע, באה לאחר "נחמו נחמו". ש"נחמו" זו הפטרה ראשונה מ"ז" דנחמתא, וכוללן כולן, וזה מלמעלה; אתעדל"ע, ואחר־כך "ותאמר ציון"; אתעדל"ת, עבודת הבע"ת.

וכמוֹכֵן הפירוש ש"ואתחנן" זו אתעדל"ע, שמבקשים מתנת חינוך, כמו שרש"י מפרש, ואחר־כך "עקב" זה מלמטה, שזו שמירת המצוות מהמדרגה התחתונה ביותר, עד שאחר־כך מגיעים לפרשת "ראה"; שראייה היא החוש הגבוה ביותר שתופס גשמיות. שבתחילה, עבירות קלות - הוא נשמר מזה, "סור־מרע", ואחר־כך "חמורות" - מעניינים חומריים; גראבקיט, אחר־כך הוא מגיע ל"ראה" - שבכל דבר הוא רואה אלוקות וכו'.

אני מסיים כעת, כיוון שאני ממחר. [...]

שלמה

כ"ה מנ"א תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] בכ' מנחם-אב התפלל הרבי שליט"א לפני העמוד. בלילה הייתה התוועדות; בהתחלה סיום מסכת זבחים, אחר-כך פירוש על הזוהר מאביו זצ"ל, וביאר באריכות וכו'. [...]

השבת הייתה התוועדות ואכתוב מהשיחות.

בתחילה דיבר מעניין סדר העבודה הרגיל ודרגות התשובה. תשובה רגילה מחמת חיובה כמו כל המצוות; חרטה וקבלה על העתיד כמבואר. אחר-כך מדרגה למעלה מזה, שזוהי מעלת התשובה "אנוכי"; שעלי-דייזה משלימים הפגם בשם הוי', וזה גם-כן פועל שהתורה והמצוות יהיו באופן אחר. ומעלת תשובה מצד עצמה - "עתיד הקב"ה לאתבא צדיקיא בתיובתא". וכו'.

בשיחה ב' דיבר המשך מב' עניינים שדוברו בהתוועדות כ' מנ"א.

בשיחה ג' דיבר מרש"י, פרק י"ג פסוק א'. רש"י: "לא תוסף עליו: חמישה טוטפות בתפילין וחמישה מינין בלולב, ארבע ברכות בברכת כוהנים".

וקשה:

א. מדוע אינו מסביר ש"לא תוסף עליו" הכוונה להוסיף מצווה לתרי"ג, ו"לגרוע" [פירוש] - אם-כי אין הוה-אמינא לומר שיפחיתו מתרי"ג, אבל בא ליתן "לא-תעשה" על ה"עשה" של תרי"ג.

ב. מציינים את מקור רש"י מהספרי, ששם כותב הזאת דם מתנה אחת וכו', וכמו-כן הדוגמה דציצית; אבל תפילין וברכת-כוהנים אינו מזכיר. ומדוע רש"י אינו מזכיר עניין המתנות ומוסיף את אלו?

ג. ועוד - מדוע אינו מזכיר לפי הסדר; דתפילין בפרשת "ואתחנן", לולב - ב"אמור", וברכת-כוהנים - ב"נשא". ואפילו אם נאמר דתפילין כבר מוזכרים ב"בא" - ואף-על-פי שזה קודם מתן-תורה מכל-מקום ה"בן חמש למקרא" יודעו משם - אז שיזכיר קורבן-פסח שלא להוסיף, וכמו-כן עניין הז' ימים דפסח שלא להוסיף.

ד. כמו-כן קשה ה' טוטפות; הרי פירוש "טוטפות" הוא - ארבע, "טט בכתפי שתיים פת באפריקי שתיים". אם כן יוצא יותר מה' פרשיות או בתיים.

ה. כמו-כן קשה, מדוע בפרשת ואתחנן פרק ד' פסוק ב' אומר "תפילין, לולב וציצית" וכאן דוגמאות אחרות?

ו. מדוע שם נעמד רק על "לא תוסיפו" ואינו אומר "על הדבר", ואצלנו אומר "לא תוסף עליו"?

מסתמא ישנן עוד קושיות אלא שאיני זוכר כעת. [...]

שלמה

גב. אני מקווה שכבר קיבלתם את מכתביי הקודמים שבהם גם כתבתי מהיחידות. שהזכרתי גם על דבר [...], והרבי שליט"א בירך שזה יתקיים. בקשר ל[...], איני מכניס עוד פתק כיוון שאני רוצה לדעת ברור אם הוא עובר ל"מרכז"; שצריך לכתוב בפרטות.

ג' אלול תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים, שלום רב

[...] אם חסר לי משהו - בינתיים אין חסר לי כלום, ובאם יחסר לי אכתוב לכם. רק אתם חסרים לי, ואי"ה נתראה עוד לפני גמר השנה עם ביאת משיח צדקנו. [...]

השבת הייתה התוועדות ואכתוב מהשיחות:

בשיחה א' דיבר הרבי שליט"א מפרשת שופטים, שהשם מתייחס לכל הפרשה. ואם כי בגשמיות אין שייכת עכשיו מצווה זו, כיוון שאין בית המקדש בנוי ואין בניישראל יושבים על אדמתם, אבל מכיוון שהתורה היא נצחית - אם כן ברוחניות העניינים יש לזה אותו תוקף כמו אז.

ובגשמיות, עניין שופטים ושוטרים הוא, אשר ישבו סנהדרין גדולה וקטנה, והם היו מסבבים מעיר לעיר, ממקום למקום, ללמד תורה לאלה שאינם יודעים ורחוקים מהתורה, כמו שכתוב (בגמרא).

ועל פיזה מובן הדין שכתוב במשנה - שסנהדרין שהרגו אחת לז' שנים - ולדעה אחרת, א' לע' שנים - נקראת "קטלנית". ולכאורה, הרי זו מצוות עשה לדון את החייב ולקיים את פסק הדין. התירוץ הוא, מכיוון שהיו צריכים לדאוג שלכתחילה לא יבוא לכך. שעלידי שהיו מלמדים תורה את העם - ממילא לימוד מביא לידי מעשה, ולא היו עוברים על דיני התורה.

ותפקיד השוטרים הוא, שאף על פי שבית דין פוסק, אבל הרי הנשמה מלובשת בגוף גשמי, ולפעמים לא ירצה לקיים; אז הם רודים בעם.

ועכשיו - אם כי בגשמיות אין עניין זה, אבל ברוחניות ישנו. והוא, שצריך על כל דבר ודבר לשפוט עצמו, עלידי שמסתכלים בשולחן ערוך - שהוא המורה מה לעשות, "זהה זה שופטן" - בינונים, יצר טוב ויצר רע, ו"אלמלא עוזרו" וכו', ועלידי שמסתכל בשו"ע - יודע ויכול לנצח ולבחור בטוב.

והשוטר הוא, הדנה לפעמים אינו יכול לפעול על עצמו, מכיוון שהוא מלובש בגוף כנ"ל, ואז צריך את הרידוי; דהיינו כמאמר רז"ל שאם בא היצירה הרע בטענות וכו', ואם כל זה אינו עוזר - יזכיר לו יום המוות. ולכאורה, שיתחיל בזה. התירוץ הוא, שהתורה אומרת שאין זו הדרך; אלא לכתחילה צריך להתבונן (בגדלות הא-ל ובשפלות עצמו) וכו', אבל אם בכל זאת אינו עוזר - אז רק צריך להשתמש עם ה"יזכיר לו יום המיתה". ועלידיזה שמקיימים זאת, באים אחרי-כך ל"שום תשים עליך מלך", שזה נכלל בפרשה זו, ומגיעים לגאולה וכו'.

ט' אלול תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] השבת לא הייתה התועדות, ואכתוב משבת שעברה.

בפרק כ פסוק א: "כי תצא למלחמה" וגו' "וראית סוס ורכב, עם רב ממך" וגו' "כי ד' אלוקיך עימך, המעלך מארץ מצרים". ומעניינא דיומא, דבר שמפרשה זו רואים, אשר אין לפחד מהאויב; והגם שזה "עם רב ממך", אבל "בעיניי" - כמו שכתב רש"י - "הוא כסוס (אחד) ורכב (אחד)"; לשון יחיד. ולכאורה - זה בעיני ד', וכאן כתוב "וראית סוס ורכב, עם רב ממך" - זו סתירה מיניה וביה, שרואה סוס אחד וכו' ומוסיף "עם רב ממך".

אלא הכוונה - הגם שעל-פי החשבון של מצרים, על-פי הטבע, זה "עם רב ממך", אבל כיוון ש"ד' אלוקיך עימך", שהוא שליח של ד' בעולם, ובעיני ד' אינו "רב" - אם כן גם בעיניך תראה רק סוס אחד וכו'. שהמספר הוא רק על-פי חשבון של מצרים; אבל "ד' אלוקיך עימך, המעלך מארץ מצרים", למעלה ממדידות של חשבונות וכו'.

ובשבוע זה, דיבר אחד (שמעתי שזה היה דיין) מזה שכתוב בתורה שאין צריך לפחד. אבל לא סיים את הפסוק - כיוון ש"ד' אלוקיך עימך, המעלך מארץ מצרים". ואין לזה הסברה אחרת, שהרי צריך לדעת את כמות ומספר האויב, וכלי-נשק, ושולחים מרגלים, ו'קונים' שם אנשים, ומודיעים - שזה "עם רב ממך", ואף-על-פי-כן אומרים שלא לפחד; אין לזה הסברה אחרת כ"אם ש"ד' אלוקיך עימך".

אמנם, כל זה באחד שתמיד בתורה ומצוות, ואם כן הוא שליח של הקב"ה, והוא יודע ש"ד' אלוקיך עימך", והוא לא יפחד. אבל מה יהיה עם אלה שרוב זמנם כו' - ועל זה אומר הכוהן (בפסוק ג) "שמע ישראל", אפילו אין בכם זכות אלא קריאת-שמע וכו'. כאן התחיל לדבר מהרש"י פסוק ח, אלא שזמני מוגבל. [...]

כתיבה וחתימה טובה, שלמה

ט"ז אלול תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] היום, יום א', התפללו מנחה בשעה 6 (כרגיל - ב'15:15), כיוון שקייטנת "גן ישראל" באו להתפלל עם הרבי שליט"א. התפללו בבית הכנסת למטה (כרגיל - בזאל), והם התפללו בקול וניגון. אחר התפילה אמר מישהו כמה מילים באנגלית, ביניהן - שהם למדו מעל 14,000 והם מוסרים את הזכות לרבי שליט"א. אחר-כך ניגנו "פרזות".

כתיבה וחתומה טובה, שלמה

כ"ד אלול תשכ"ט

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

אני ב"ה מרגיש טוב. הכול כרגיל; בלימודים ובגשמיות. כבר החלו לבוא האורחים לראש-השנה. מענדל פטרפס בא ביום ה', ואתמול בלילה - לפני הסליחות, הוא היה ביחידות, והרבי שליט"א נתן לו 'משקה', ואמר שיתוועדו עם הרוסישע יידען. התוועדו לאחר הסליחות.

באמצע השבוע הייתה שיחה שארכה כ-10 דקות לערך, לנשים העסקניות. זה היה בבית הכנסת, אבל שמעו ברמקול בזאל. הוא דיבר, בין היתר, על המשל של אדמו"ר הזקן על חודש אלול. שהמלך הוא אז בשדה, וכל מי שרוצה רשאי ויכול ללכת אליו ולקבל פניו, והמלך מקבלו בסבר פנים יפות ובפנים שוחקות, ואז בוודאי ימלא המלך את כל משאלותיו.

ושדה זה לא בארמון, ולא בעיר הבריה; אפילו סתם עיר. שבעיר ישנם (נימוסים) וכו', ואף-על-פי-כן - עם הלבושים שהוא בשדה, שאינם מתאימים עם נימוסי העיר - מקבלו המלך בסבר פנים יפות, וממלא משאלותיו. ועד"ז ברוחניות: שהגם שרגע קודם לכן לא היו איך שצריך, אבל אם פונים למלך - אז הוא מראה סבר פנים יפות, וממלא את הבקשות, וכו'.

ושד' ייתן בכל מקום שיהודים נמצאים שתהיה מנוחה, ובפרט (כאן נשתתק, ובשקט יותר - בקול רועד, המשיך -) בארץ הקודש וכו'. ולבסוף סיים בברכה לשנה טובה וכו'.

[...]

בשבת הייתה התוועדות, ואכתוב מהשיחות.

שיחה א':

מפורסם מה שאמר האדמו"ר הקודם, שהטעם שאין מברכים החודש תשרי, הגם שזהו מה שאחר־כך נמשך - עלידי שמברכים בשבת, וחודש תשרי הוא השביעי; ששבע ומשבע בכל טוב, והוא למעלה מכל החודשים - כולל ניסן, הגם שניסן הוא "ראשון לחודשי השנה"; שזה שהוא ראשון בזמן זה מפני שהוא ראשון במעלה, מפני שהוא כולל את כל החודשים (כולל חודש תשרי), על־דרך הראש שכולל חיות כל הגוף; אמנם כל זה בהעלם, ושמחה - שייכת בזה, כמבואר בחסידות ממשל שיש לו קופסה סגורה ובתוכה אבנים טובות; אמנם עניין השובע - אין שייך בזה. שלשם שביעה - לא מספיק מה שמונח על השולחן, אלא רק עלידי "ואכלת" - רק אז יכול להיות "ושבעת", ואז - "ובירכת", מן התורה.

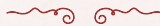
והסיבה שאין מברכים החודש היא, מפני שד' מברכו, ועלידיזה נותן הכוח לברך אחר־כך את שאר החודשים.

ועל־פיזה קשה: הרי מה שמברכים החודש, הוא זכר למה שאז קידשו בית־דין החודש. כמבואר בגאונים, בפוסקים ובאחרונים. ומה שזה בשבת - הוא כדי שלא יהיה "טירחא דציבורא" להתאסף בחול. והרי בזמן קידוש בית־דין, קידשו גם את ראש־חודש תשרי, ומדוע עכשיו שזה זכר - אומרים שד' מקדש; אם כן [...] גם אז היה צ"ל כך.

והתירוץ - בזכר, לגבי הדבר עצמו, יש מעלה וחיסרון. על־דרך־משל "זכר ליציאת־מצרים", "זכר למעשה בראשית". יציאת־מצרים הייתה בזמן מוגבל, משא"כ זכר - בכל יום אומרים בו' זכירות. שאינו מוגבל בזמן. כמו־כן מעשה בראשית. אמנם - זה רק זכר, ולא עצם הדבר.

ומה שאז היו מקדשים על־פי עדים - זה היה עצם הקידוש כדי שהיה מקודש החודש. אמנם הברכה - גם אז, בחודש תשרי, נמשכה מלמעלה ביתר־שאת; שזהו החודש המשובע בכל מיני טוב. ועכשיו - עצם מה שהחודש מקודש - הוא על־פי הלל הנשיא (לא הזקן; רק הנשיא), שמסר לנו חשבון, [...] וזה גם בחודש תשרי. אמנם הברכה בכל החודשים - מברכים, זכר לאז. משא"כ בחודש תשרי - הקב"ה מברכו.¹⁷ ומכיוון שהעניינים בפנימיות מוכרחים לבוא גם בנגלה, ועד"ז הפוך, מוצאים את זה בהלכה; בשולחן־ערוך אדמו"ר הזקן מביא, שבחודש תשרי - גם בארץ־ישראל היו ב' ימים, מכיוון שלא יכלו להודיע לכל הארץ; שהרי אסור לצאת מחוץ לתחום. רואים, שבחודש תשרי לא הכול מסור ביד בית־דין. שצריך מלמעלה. וכו'.

[...] כתיבה וחתימה טובה, שלמה

17. להשלמת העניין ראה תו"מ כ"ר נז עמ' 338 ואילך.

ג' תשרי תש"ל

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

אני ב"ה מרגיש טוב. בימים אלו צריכים לבחון אותנו בנגלה וחסידות. עברו מאז מכתבי האחרון הרבה עניינים, ואכתוב על פי סדר. [...]

ביום ג' בלילה, לאחר מעריב, היה מאמר. שרו ניגון, הרבי שליט"א בכה ולא יכול לדבר כמה פעמים באמצע - ד"ה "אני לדודי" - כשדיבר שרק בגלל זה שנקרא בשם "ישראל" יכול לזכות בדין, ומעניין "הן השמיים ושמי השמיים לא יכלכוך" - דאף מי שעבודתו היא "שמיים" ו"שמי שמיים" - גם כן "לא יכלכוך". ועוד. מאמר ככזו צורה עוד לא ראיתי.

אחר־כך נתן 'משקה' לאחד מנחלת־ה'ר"חב"ד - עולה חדש, לא ספרדי. ולכל העולים החדשים, גם ליעקב, ונתן פעמיים; פעם בשבילו ופעם בשביל בני עירו שברוסיה. אחד בכה כשקיבל 'משקה' והזכיר לפני הרבי שליט"א את בני משפחתו, אז הרבי שליט"א ענה שעכשיו אין מבקשים בפרטיות; כולם יבואו.

היו כמה שיחות קצרות, שיחה א' בעניין "שלום עליכם" וכו', ובפרט לכאלה שהיו במיצר (אחר־כך רק היה ה'משקה').

הרבי שליט"א נתן לכל אחד בקבוק לחלק. ציווה לנגן כמה ניגונים. אחר־כך אמר שיוצאים מהשנה בשמחה ונכנסים לשנה הבאה וכו'. שרו "כי בשמחה", והרבי שליט"א עמד מלוא קומתו ורקד. נתן 'משקה' גם לי. ליבוב, ממנהלי 'מבצע תפילין' ואמר שעל ידי 'מבצע תפילין' נפעול "וטרף זרוע אף קודקוד", ועלידי זה אחר־כך שוב נשוב למצב ד"ויראו ממך". בצאתו שר "ופרצת".

בערב־ראש־השנה התפלל הרבי שליט"א עם המניין, אחר־כך עמד בפתח חדרו (שם חילק גם את המצה בערב פסח) וקיבל פ"ב. [...] אחר־כך, בפ"ג כללי, בירך הרבי שליט"א ברכה ארוכה מכרגיל:

שה' ימלא משאלות לבבו של אחד ואחת, בתוככי כלל ישראל, לטובה ולברכה, בטוב הנראה והנגלה, למטה מ' טפחים, כתיבה

תש"ל

וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב וכו' טפחים. שיהיה "בני חיי ומזוני רוויחי" והצלחה בכל מעשה ידיהם, ורפואה קרובה ורפואה שלימה לכל הזקוקים לזה, "זרעא חייא וקיימא" לכל הזקוקים לזה, גוטע שידוכים פאר זין און טעכטער לכל הזקוקים לזה, וכל העניינים שיהיו "מידו המלאה, הפתוחה, הקדושה והרחבה". שיהיה הצלחה רבה בלימוד התורה ובקיום המצוות, ובפרט בעבודת התפילה.

השנה מתחלת בשבת - שביתה מהמזיקים, ושיהיה למטה בפועל כמוֹכֵן כל השנה; שנה של מנוחה, שלום, השקט ובטח, און אידן זאלן לערנען תורה ומקיים זיין מצוות מתוך שמחה וטוב לבב, ומתוך הרחבה אמיתית, עד לקיום הייעוד של הגאולה, על־ידי משיח צדקנו, בקרוב ממש.

זה היה באידיש וביותר אריכות. אחר־כך נסעו לאוהלה.

מנחה מעריב וכו' - כרגיל, למטה בבית־הכנסת.

אתמול, יום ב' דראש־השנה, תפסתי מקום ליד הבימה בשעה 9. מתחילים להתפלל ב־10 (זאת לא הייתה התאמצות וכו' כיוון שאפשר לומר תהלים בעמידה). הצפיפות והדחיפות היו לעניין - בשמונה־עשרה היו צריכים כמה פעמים לקפוץ כמו חזן ב"כורעים"...

במפטיר - יום א' דראש־השנה, שבת, בכה הרבי שליט"א. ביום ב' לא הרגשתי בזה. כמוֹכֵן בשבת לפני ראש־השנה. [...]

לתקיעות עלו העולים החדשים על הבימה. הגבאי שמכניס ליחידות וכו' שם על הבימה כ־5:4 חבילות עטופות בנייר (אומרים שיש שם פ"נ), והרבי שליט"א כיסה טליתו על החבילות. שמעו בכיות נוראות, כל מי ששמע (רק הקרובים לבימה שמעו; אני עמדתי קרוב) היה מוכרח להוריד דמעות. כמוֹכֵן היה "למנצח לבני קורח" (שכיסה טליתו ובכה), וכמוֹכֵן לאחר הפסוקים קודם הברכה.

התקיעות היו מהר וכמעט ללא מניעות, משא"כ אצל הש"ץ בתקיעות דמעומד; בניגוד לשנים עברו שהיה הפוך, שאצל הרבי שליט"א בתקיעות יצא תמיד בקושי וכו'.

לתשליך הלכו העולים החדשים עם הרבי שליט"א, ואנחנו רק אחר־כך.

ב־7 לערך החלה ההתועדות. מאמר ד"ה "ובחודש השביעי, באחד לחודש" וגו'. לא שמעתי ברור - היו דחיפות וכו'.

שיחות קצרות, שיחה א' - ראש־השנה נוגע כל רגע לכל השנה, על־דרך ראש, שכל פרט בו נוגע לכל הגוף, שזה כולל הכול. ולפני ברכת־המוזון עוד נמצאים בראש־השנה.

דיבר מתורת הרב־המגיד על "עשה לך חצוצרות" - ב' חצאי צורות, שיהודים עם הקב"ה משלימים זה את זה, שכל חצי משלים החצי השני; שעושהו למושלם. וזוהי בקשת הקב"ה "תמליכוני עליכם": שאם מבקש, זה כביכול חסר לו, והיהודים משלימים את זה.

האדמו"ר הקודם לתקיעות לקח איתו את סידור האריז"ל של ר' שבתאי ראשקובער, שבכוונת התקיעות יכוון הר"ת קר"ע שט"ן של הפסוקים שאומרים, יכוון תש"ל ת' שם אלוקים במילואו עם הכולל של הגימטריא ה' פעמים אלוקים - ה' גבורות.¹⁸ ובירך שיהיה באמת כך, שיירדו המניעות וכו'.

אחר־כך שרו הניגונים של הרביים. לאחר ברכת המזון, מעריב והבדלה, חילק בידו הק' כוס של ברכה. [...]

בערב יום־הכיפורים אי"ה יברך אותנו - הבחורים, הרבי שליט"א.

מאחל גמיר־חתימה־טובה, שלמה

כ"ט אלול תשכ"ט

18. ראה שיח"ק תש"ל חלק א עמ' 3.

י"א תשרי תש"ל

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

אני ב"ה מרגיש טוב. [...] נבחנתי בלמעלה מ־30 דף בעל־פה וגם בעיון; פרק "מרובה", פרק ראשון, ומהשני. ב"ה הצלחתי בכולם. כעת אצטרך להיבחן בחסידות. - כבר נבחנתי ב'סדר', בערב.

בו' תשרי, יא"צ של אימו של הרבי שליט"א, התפלל לפני העמוד, ובלילה הייתה התוועדות. בתחילה - סיום מסכת מנחות, ואחר־כך כמה שיחות. בסוף אמר לרוסים, העולים החדשים, להתחיל לשיר "הוא אלוקינו", ועמד מלוא־קומתו ורקד. בשבת הייתה התוועדות. אכתוב קצת, אם־כי לא כל־כך מדויק ולא לפי סדר.

בשיחה א' דיבר מזה שנקראת שבת (ת)שובה; שהשם מורה על תוכן העניין, כמבואר בתניא. ואין זה על־דרך ששבת־נחמו ושבת בראשית נקראות ע"ש ההפטרה, כיאם מצד עצמה שייכת השבת לתשובה. והאמת - גם בשבתות בראשית ונחמו זה לא מצד ההפטרה, כיאם מצד עצם העניין, כיוון שהשם על־פי תורה מורה על זה. אמנם בשבת תשובה הסדר הוא הפוך - מכיוון שזו שבת תשובה, לכן קוראים את ההפטרה הזאת. עוד היה הסבר בזה.

והנה, כל שבת שייכת לתשובה; אותיות "תשב", כמו שכתוב בתניא. ומכיוון שאי אפשר להיות "חדווה" כו' ו"בכיה" בבת־אחת, לכן תשובה־תתאה - זה בתיקון־חצות, לפני השבת, ובשבת הוא עניין תשובה עוד יותר עילאה.

והנה, בעניין "עשרה ימים שבין ראש־השנה ליום־הכיפורים", ידוע הדיוק על לשון "בין" - דמשמע שאינו כולל ראש־השנה ויום־הכיפורים, ואם כן הווי רק שבעה. ומזה מוכיחים, שהלשון "בין" יכול לכלול גם את ב' הקצוות.

אמנם, אין מקרא יוצא מידי פשוטו, וזה גם משמע על "בין", שהם ז' ימים (שכוללים בהעלם ז'), וכתוב בכתבי האריז"ל שכל יום נותן חיות בתשובה על כל השנה. שהרי יש בז' ימים אלו את כל ימי השבוע, ויום א' נותן חיות בתשובה בכל ימי א' של השנה.

ואם כן, שבת נותנת חיות לכל שבתות השנה, לתשובה. מזה מובן גודל מעלת התשובה בשבת זו. ואין זה סותר למה שידוע, ששבת "בראשית" נותנת חיות לכל שבתות השנה; שאין זה לעניין התשובה.

והנה, ידוע ששבת מעלה את השבוע הקודם, וכוללת השבוע הבא - "מיניה מתברכין כולהו יומיין". ואם כן, זה כולל גם את יום־כיפור, דיש לה מעלה יותר אפילו מיום־כיפור. אמנם, יום־כיפור הוא עניין נתינת כוח בכללות על תשובה, ושבת היא על שבתות השנה.

גם השלים כמה עניינים מהסיום, ונתן 'משקה' בשביל זה.

שיחה ב' - מעניין מעלת שבת־שובה שבח' תשרי, כבשנה זו.

מאמר. לפני־כן - ניגון שלפני מאמר. היה בניגון מאמר שלא כבכל שבת. ד"ה "שובה ישראל" וגו'.

רש"י: "כי אשא שמיים אל ידי" - שישי. [דיבר מזה גם בו' תשרי, ומסיים ב"וכיפר אדמתו עמו", ואז דיבר על ארץ־ישראל, שאין לאף אחד שליטה עליה, שהיא "אדמתו"; על־דרך ש"עמו" הוא שלו, ואין לאף אחד שליטה עליו.]

אגה"ת פרק ה - "פגימת הסכין" וכן על "כמו שכתוב בישיעה עוונותיכם" וכו'.

בערב יו"כ חילק לעקאח ובירך - כשנתן, "לשנה טובה ומתוקה". ביקשתי בשביל המשפחה וגם־כן בירך "לשנה טובה ומתוקה". [...]

אחרי מנחה הייתה ברכה; עלה על שולחן ובירך: "כתיבה וחתימה טובה וגמיר־חתימה טובה, בטוב הנראה והנגלה למטה מי' טפחים. שיזכו כולם לתשובה־עילאה. כמו שהתחיל השנה בשבת, שביתה מהמזיקים - שיימשך כל על כל השנה. הצלחה בלימוד התורה, ושיביא לקיום המצוות, ובפרט בעבודת התפילה. שכולם ייצאו - אלא שנמצאים ב"מיצר". שתהיה שנת אורה, שנת ברכה, שנת תורה, עד לשנת גאולה עלידי משיח צדקנו". כל זה בערך.

לנו הבחורים, לפני "כל נדרי", בירכנו "וידבר... יברכך" וגו'. בערך כמו הברכה הכללית, אלא שבשבייתה מן המזיקין אמר ד"גופא בתר רישא אזיל" (דהיינו יום א' דראש־השנה), ועוד כמה שינויים.

ב"תתקבל", במארש־נפוליאון במוצאי יו"כ, עלה על כיסא, ורקד וספק בידיו.

אחרי קידוש לבנה, עלה לסעודה אצל הרבנית הזקנה. בכל יום־טוב וחול־המועד אוכל שם, ומוזמנים אורחים. היו שם דיבורים נפלאים. הרש"ג ועוד. שואלים על מנהגים וכו'. אכתוב מעט, מקוצר הזמן.

הרבי שליט"א תבע בהתוועדויות ובברכה תשובה־עילאה. ושאל הרש"ג איך שייך קודם תשובה־תאה. וענה - ראה מרבי אלעזר בן דורדיא, ומה שהייתה הוראת־שעה (- שאלת הרש"ג) זהו ש"יצאה נשמתו", אבל לא על קודם לכן. ורואים גם במוחש, שיש חיות בלימוד התורה או תפילה או מצוות, בצדקה וכו'. ואדרבה, עכשיו, אם יתחילו להתעסק עם העבירות - זה קשה, ואפשר להישאר בזה. ושאל - שיכול להיות מזה ישות. וענה הרבי שליט"א - מי אמר שצריך לתת לו שלישי, שישי, מפטיר. הוא יכול להישאר בלימוד

וכו' בלי כיבודים. שאל - מה שייך אם כן "על חטא"? (- תשובה: תתאה). וענה, שאחר
שמונה עשרה - למעלה מתשובה עילאה, גם כן אומרים וידוי.¹⁹
שאלו גם על מנהגים וכו'. שמענו מאלה שהיו שם. [...]

ו' מרחשוון תש"ל

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] יוסף יצחק לבקובסקי וחבריו מפריז חוזרים בימים הקרובים לצרפת, לאחר הוראה
מפורשת מהרבי שליט"א, והייתה להם יחידות כללית ביחד עם בחורים ממונטריאל שגם
הם רצו להישאר כאן, וביחד עם השלוחים באירופה.

התחיל עם המשל המובא בהמשך תרס"ו, מבן מלך שאביו רוצה שמעלותיו וכוחותיו
של בנו ייצאו מההעלם אל הגילוי - מהכוח אל הפועל, שזוהי השלימות של הבן, ולכן
שולחו למדינה רחוקה, ששם יכול להיות ח"ו היפך איך שצריך להתנהג, אמנם עלידי
שהוא מתגבר, וגם שם מתנהג איך שצריך בן מלך להתנהג - עלידי זה הוא מגיע למעלה
הכי גבוהה.

זוהי כללות ירידת הנשמה. אמנם בפרטיות ישנן עוד ירידות; על דרך זמן הבית
הגלות - שבזמן הבית, עיקר העבודה היה ברוחניות, ובגלות - יותר התלבשות בגשמיות.
דווקא עלידי זה מגיעים למעלות הגבוהות.

כמו רב - כשירד לבבל, לא היה שם כלל מקום תורה, ואחר כך הפך מקום זה למקום
תורה, עד כדי כך שבבלי וירושלמי - הלכה כבבלי; דווקא עלידי הירידה הגיעו לכזו
עלייה.

וכן מצינו בתלמידי הבעש"ט והמגיד, שנשלחו למקומות שונים, למרות שלהם היה
המקום הכי נעלה - להיות עם רבם, אף עליפי כן הלכו בשליחות כדי לפעול במקומות
ההם, ועלידי זה הם בעצמם נתעלו; שאי אפשר לומר שהם בעצמם לא נתעלו יותר
מאשר אילו היו נשארים אצל רבם, שהרי זה היפך התורה והיפך היושר וכו'.

עד"ז האדמו"ר הקודם שלח שלוחים אל מחוץ לנוי יורק, שזה ד' אמות שלו, ודווקא
אלה שנשלחים הם מהבחירים, כמו בתלמידי הבעש"ט והמגיד, שנשלחו החשובים שבהם,
שלהם יש את הכוחות לפעול במקומות שנשלחו.

19. וראה המלך במסיבו חלק ב עמ' כג ואילך.

ואם באות במחשבה כל מיני טענות וסיבות לכך שצריך להיות כאן - עליו לדעת שזוהי עצת ה"מלך זקן וכסיל", אמנם עליו לשמוע לעצת היצר הטוב. וכו'.

ועל-דרך שיש בכללות בעלי עסקים ויושבי אוהל, כמו-כן ביושבי אוהל ישנם ב' סוגים: א' - אלה שכל הזמן צריכים לשבת בישיבה ולהצליח, ועל-ידי-זה יוצא שם לישיבה ובאים מכל המקומות ללמוד בה, והב' - שבזמן הסדרים עליהם ללמוד כמו כולם, אלא שמוחץ לסדרים עליהם לצאת ולפעול. ומי שייך לסוג זה או זה - צריכה לקבוע הנהלת הישיבה.

והרי "שלוחו של אדם כמותו", ועליהם לדעת שאיתם נמצא נשיא דורנו וכל רבותינו נשיאנו. ובירכם בהצלחה בלימוד וכו'.

כתבתי מה שאני זוכר ושהזכירו לי, כיוון שהשיחה אינה נמצאת אצלי. הסדר כנראה לא מדויק וזה חלק קטן.

ממני, שלמה, המאחל לכם כל טוב

ה' כסלו תש"ל

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

אני ברוך השם מרגיש טוב, הכול כרגיל. השבת לא הייתה התועודות. [...] בשבת שעברה - ברש"י פרשת חיי שרה כד י':

"וכל טוב אדוניו בידו: שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו, כדי שיקפצו" כו'.

וקשה: א. מדוע "כתב ליצחק"? בפרשה מוזכר אליעזר; אולי כתב לאליעזר ובאם יסכימו - אז הוא, אליעזר, ייתן ליצחק. ב. במדרש כתוב "דייתקי", ומדוע רש"י כותב "מתנה"? ג. ועוד, מדוע כתב "כל אשר לו"; לכאורה, יקפצו גם אם לא יכתוב הכול. ד. ועוד, איך אברהם יכול לאכול וועטשערע מאז ש"כתב".

ותירץ - דכתב ליצחק ולא לאליעזר מזה שהכתוב קוראו "אדוניו", ואם היה נתן לאליעזר - הרי גם הוא מה"טוב", ואם כן אינו עבד. על-כרחך שכתב ליצחק.

ומה שכותב "מתנה" ולא "דייתקיי" - מפני שבפשוטו-של-מקרא לא יקפצו על זה, מפני שהוא יכול להתחרט עד מיתתו.

ומה שכתוב "כל", "כדי שיקפצו" - שאחרת, היה נתן לבנים אחרים גם-כן מתנות, ואם כן - כיוון שליצחק היה נתן יותר - היו אמנם נותנים את בתם; אבל כדי ש"יקפצו" - נתן את הכול.

והנה, הדין הוא שאם אחד כותב מתנה, ומוסר השטר לאחד שימסור למקבל - אז "זכין לאדם שלא בפניו", וזוכה מיד כשמסר. וכל זה אם הוא בעצמו רוצה לזכות למקבל.

אבל אם רוצה בדווקא להשאיר בידו - אז אין זוכה המקבל עד שיגיע לידו. ואליעזר היה עבדו, וכאילו הוא עצמו. ומסר לו בדווקא, דהיינו שיצחק לא יזכה בנכסים עד שיגיע השטר לידו - וממילא בינתיים אכל אברהם מממונו, ובינתיים הרוויח מריבוי נכסיו, ואחר שיצחק קיבל - כבר היו לו נכסים אחרים. [...]²⁰

ד"ש לכולם, שלמה

י"ט כסלו תש"ל

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] בשבת הייתה התוועדות:

מאמר ד"ה "קטונתי" (רובו אן כולו נאמר עכשיו, במוצש"ק בד"ה "פדה בשלום").

שיחה א':

"י"ט כסלו מתחדש מדי שנה. אמנם רש"י מביא - "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים", שכל פעם מתחדש אור נעלה, אמנם בעניין הקביעות של המועדים בימי השבוע - רואים בגלוי את ההתחדשות. בפרט בשנה זו שחל בשבת (בהתוועדות דמוצש"ק אמר שקביעות השנה - ראשי השנה הכללי בשבת, ראשי השנה לחסידות בשבת, וכמורכן י' שבט. שזה פועל בכל השנה שביתה מן המזיקים וכו'). שכמה שנים לפנייזה לא הייתה כזו קביעות.

ועניין י"ט כסלו הוא "פדה בשלום"; שישנה פדייה שאינה בשלום, אמנם זו - בשלום [כמבואר]. וכמורכן עניין השבת הוא שביתה מן המזיקים, כמו שכתוב ב"כגוונא", ועניין העבודה בשבת הוא עניין התפילה, שיש בה ג' עניינים, כמדובר במאמר המיוסד על מאמר הרבי נ"ע 50 שנה לפנייזה. ועלידייזה פועלים עניין השלום, עד לשלום האמיתי בגאולה וכו'.

בשיחה ב' דיבר, שהמעלה של חסידות, בפרט אחר פטרבורג, היא הבנה והשגה, עד שגם הנפש הבהמית מבינה, עד שהופכים אותה לקדושה. ואם יטענו שאינם רוצים לעסוק בהפצת המעיינות, כיוון שיש לו קאך בעניינים לא של קדושה, וממילא קודם יתקן עצמו - אין צריך לנהוג כך, אלא אדרבה; ליקח את הקאך (ההתלהבות) ולנצלו בקדושה, בהפצת המעיינות וכו'.

רש"י ד"ה "והיה המחנה הנשאר לפליטה". אגה"ת פרקים ט"י.

ההתוועדות הגדולה החלה בשעה 9, נמשכה עד בערך 3. בשיחה א' דיבר שהגאולה אינה של איש פרטי, אלא של שיטה. שכל מהותו של אדמו"ר הזקן הייתה השיטה.

20. להשלמת העניין ראה שיחון"ק תשל"ח חלק א עמ' 205 ואילך.

ולמרות שגם לולי הפדייה ח"ו היה נשאר עניין החסידות, שהרי יהודים מורגלים בניסיונות וקשיים; על־דרך "כור הברזל" של מצרים, ואף־על־פי־כן "לא שינו שמם ולשונם", אמנם על־ידי שיצאו - יכלו לקבל התורה באופן הכי מורחב, ובהתפשטות הכי גדולה. ועד"ז גם בגאולה של אדמו"ר הזקן.

בקשר ליום־הולדת של חוה"ה - הכנסתי פתק וענה "אזכיר על הציון". [...]

בקשר לתשובה שהרבי שליט"א כתב בקשר לחנות - כמובן שצריך לדייק בכול, דהיינו: "ידידים מבינים שעל אתר". [...]

בקשר ל[...] היא אמרה לי שרוצה לעבור לנחלת־הרחב"ד. חלילה וחס לעשות צעד אחד בלא תשובה מהרבי שליט"א. אפשר על־ידיזוה ח"ו זיך מאכן אומגליקלעך. תדבר איתו [...], שלא יהין לעשות שום דבר בלא הסכמה, ואם התשובה תיקח הרבה זמן - עליו לחכות עד אז. מה שצריך לענות מיד - הרבי שליט"א עונה. כשהיה צריך לקנות שטח לקייטנה, הממונה - ר' אברהם שם־טוב, הכניס פתק, והרבי לא ענה עד איזה שבוע או שניים קודם שהתחילה הקייטנה. ואז זה הוזל. ומיד לאחר שקנה - הציעו לו בעד זה אלף דולר יותר. [...]

ממני, שלמה, המאחל לכם כל טוב

כ" כסלו תש"ל

לאחי היקר יוסף יצחק שלום וברכה.

[...] הרבי שליט"א כבר ענה בקשר לשאלת אבא שי' להחליף החנות למוצרי חשמל: "כעצת ידידים מבינים שעל אתר". בערך בזה"ל. וצריך באמת לשאול בהקדם ידידים שעל המקום, דהיינו שחיים לידינו (עובדים או גרים). גם באם ח"ו לא נצליח עד פסח לעשות משהו, נשאל את הרבי שליט"א איך להסתדר עם זה, [...] מה שלא יהיה - הרבי שליט"א מן הסתם ייעץ מה לעשות.

[...] בהתוועדות השבת, ב' שיחות הראשונות כתבתי מהן הביתה. מאמר ד"ה "קטונתי" (כולו או מקצתו נאמר בלילה, בד"ה "פדה בשלום") היה קודם השיחות.

על רש"י שעל הפסוק "והיה המחנה הנשאר לפליטה" קשה:

א. מדוע לומד שיהיה לפליטה "על כורחו, כי אלחם עימו"; מדוע אינו לומד בפשטות - משום שאם יילחם, יוכלו לברוח, כיוון שהם שני מחנות.

ב. כל פעם שכתוב "אם" - זה ספק. ובפשטות, הספק נמשך על כל הפסוק, דהיינו גם על "והיה" וגו' "לפליטה" - שזה ספק, וכמו שכולם לומדים - שזה ספק, שאם יברחו אולי יתפסם ואולי לא (משא"כ רש"י לומד "על כורחו").

ג. מהו הלשון "התקין"; בשלמא באברהם כתוב (פרק יח פסוק כג ברש"י) "נכנס", מובן ששם נכנס בפועל, משא"כ כאן עוד לא נכנס למלחמה, ולכן זה לא שייך. אבל היה צ"ל "הכין", שהרי "התקין" זה כמו "תיקון סופרים".

ד. מהו שאומר "התקין עצמו".

ה. מספיק שיאמר "ותעבור המנחה"; לשם מה צריך "על פניו".

ו. מדוע מביא פסוק זה ("ותעבור המנחה על פניו"), שנאמר אחר-כך; יכול להביא פסוק קודם - לב יג.

ז. מדוע גבי תפילה אינו מביא את המילים "הצילני נא", שהן עיקר התפילה.

ח. גבי מלחמה - מדוע צריך להעתיק הפסוק, הרי על זה מדבר.

ט. מהו הסדר מהסוף להתחלה - "ותעבור" כתוב אחר כולם; "והיה המנחה" ראשון. היה צ"ל תחילה "מלחמה", אחר-כך "תפילה", ואחר-כך "דורון".

באגה"ת בפרקים ט י, מדובר ע"ד מה שמדובר במאמר; שיש בתפילה ג' עניינים²¹ שבפרק ט מדובר מלמעלמ"ט ובפרק י עלידי תפילה מלמטלמ"ע.

מה שנשאר קשה: מדוע לא היה בזמן החורבן, שאז נמשכה החיות דרך הסט"א, "ובפשעיכם", שהתחיל בחורבן, אם כן היה צ"ל "נוטל חלק בראש".

ישנם ב' תירוצים:

א. "שפך חמתו על עצים ואבנים". או, כגירסה אחרת - "כילה". דהיינו ששפך את כל חמתו. אם כן בו ברגע נהיו כולם צדיקים, ואם כן - אינם יכולים ליטול "חלק בראש". ועל-דרך שבזמן החורבן "געתה פרתו" ואמר שנחרב, ואחר-כך געתה פעם שנייה - ואמר שנולד גואלן של ישראל; כיוון שנהיו צדיקים עלידי החורבן.

ב. עוד דרך לתרץ: כיוון שזה לכללות ישראל, לא יכול להיות שבכללות ימשיכו לסט"א ויטלו "חלק בראש". בפרט, אצל יחיד בפני-עצמו - שייך. אבל כלל ישראל - "להחליפם באומה אחרת איני יכול".

רש"י אינו יכול ללמוד כמו כולם, שעשה ב' מחנות נפרדים, וממילא השני יוכל לברוח, כיוון שהלשון שכתוב כאן - "ויחץ" וגו' "לשני מחנות", כתוב לקמן בפרק לג בפסוק א: "ויחץ את הילדים על לאה". ורואים שהכוונה בב' המחנות היא, שהוא ניגש ראשון, ואחר-כך השפחות וכו'. דהיינו שהיה בקרבת-מקום, ולא שייך לברוח. אם כן על-כורח הפשט "לפליטה" זה ב"על-כורחו, כי אלחם עימו".

21. להשלמת העניין עיין בשיחוק"ק תש"ל חלק א עמ' 224.

ומה שכתב "התקין", על־דרך "תיקון סופרים", שהכוונה ליציאה מגדר הרגיל; וזה גם כאן, כמו שכתוב "ותעבור המנחה על פניו", וכמו שכתב רש"י לקמן - על אפו וחמתו, שאין זה מדרכו לשלוח "דורון". ולכן מביא פסוק זה, שמורה על "התקין". כמו־כן הפסוק "אלוקי אבי אברהם" זה נגד דרכו; שתמיד מתפלל ב"אם", שלא בתוקף. כמו "אם יהיה אלוקים עימדי" - למרות שרק עכשיו הבטיחו.

ומה שמביא "והיה" וגו' "לפליטה", למרות שעל זה נעמד לפרש - כיוון שרוצה להדגיש שאינו הולך על "אם" - תחילת הפסוק; אלא בוודאי שיהיה לפליטה.

והסדר - "מנחה" מוזכר ראשון, פרק לב פסוק יד. ומה שמביא פסוק הבא - כדלעיל. ומה שמביא "תפילה" לפני "מלחמה" - בן־חמש־למקרא יודע שלפני שנלחמים, צריך להתפלל; שזה ספק אם יצליח. משא"כ לשלוח דורון - זו דרך הארץ. ולכן מקדים "תפילה" ל"מלחמה".

ומה שצריך "התקין" - על־דרך "מאה פעמים ואחת"; שבשביל להציל יידישע קינדער מעשיו - צריך דווקא על־ידי היציאה אצל עצמו מגדר הרגילות, ועל־ידי־זה מצליח.²²

בהתוועדות הגדולה בסוף, ב"ניע זשוריצ", קם מלוא קומתו ורקד. היה לשון - "ט כסלו לע"ל (כמה שזכור לי) ואחר־כך הבעל"ט. אם איני טועה זה היה גבי חלוקת הש"ס. היה גם שראש־השנה הכללי, ראש־השנה לחסידות ויו"ד שבט - כולם בשנה זו בשבת.

אחיך שלמה

ליל נר ה' דחנוכה תש"ל

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

אני ב"ה מרגיש טוב; הכול כרגיל. בשבת הייתה התוועדות, כמו־כן היום אחרי מנחה, ואכתוב מהשיחות.

כל יום אחר מנחה, לפני "עלינו", מדליק ר' זלמן דוכמן את הנרות בזאל. ביום הראשון דחנוכה, במוצש"ק, וכמו־כן היום, שרו את "הנרות הללו". מאוד יפה איך שהרבי שליט"א נראה אז.

[...] בתחילה היה מאמר (כעיין־שיחה). דובר מהעניינים שהיו במאמר של שבת.

שיחה ב': ידוע מנהגנו, שמדליקים הנרות לא בפתח ביתו מבחוץ, או בחלון הפונה לרשות־הרבים, כיאם בפתח שבין חדר לחדר או מחדר לפרוזדור - שכך נהג האדמו"ר הקודם. אין־הכינמי בזמן הבולשביקים לא יכלו להדליק בכזו צורה, אבל גם אחר־

22. להשלמת העניין עיין בשיחוק"ק תש"ל חלק א עמ' 227 ואילך.

כך - בריגא, [...] בפולין ובאמריקה - כך נהג, וכמוֹכֵן נהגו כל הרביים. כמוֹכֵן גם אלה שבשיטת חג"ת; החסידים המדקדקים במצוות.

והגם שיש לזה טעם בפנימיות, לכאורה יש להבין מה הביאור על־פי נגלה. ואין לומר שזהו מצד שצריך שיעברו עשרה מישראל ברשות הרבים; דגם בכאלה מקומות שעוברים נהגו כך.

ויש ביאור, שזה מכיוון שרוב החנוכיות הן עם קיר, ואם זה מופנה כלפי חוץ דארף ער אינבויגן די נאז מעל החנוכיה, און מ'דארף היטן דעם בארד; זאל זיך נישט פארטשפען, ואזי בני ביתו לא יראו. אלא מה - יסובב כלפיו כשידליק; הנה אפילו כשמשאירה לזמן מועט - לכתחילה צריך להדליק במקום הראוי. נדמה לי שסיכס שאף־על־פי־כן זה לא מובן (דלכאורה קל להשיג חנוכיה בלי קיר).

אמנם - צריך לסמוך על הרביים. ופלא על חסידים שאינם נוהגים כך.

אחר־כך אמר, שזה בדוגמת פורים - שחנוכה ופורים יש להם שייכות זה לזה - שכתוב בתורת חסד מהלובלינר רב (חסיד הצ"צ), דבין שקוראים זכר בצירי או בסגול - אבי למחות זכרו. עד"ז כאן; בין שמדליקים בפתח שבין חדר לחדר, ובין שמדליקים בפתח מבחוץ - העיקר שיהיה נרות להאיר, מוסיף והולך ואור.

בסוף ההתוועדות אמר שאדמו"ר הקודם סיפר לו - וידע שיעשה מה שביכולתו לפרסם, ובאמת הדפיס במנהגים - שאדמו"ר נ"ע חילק חנוכה געלט בנר ד' או ה'. וכן שיעשו וכו'.

ההתוועדות הייתה באופן פתאומי, לאחר מנחה; הודיע לחדקוב שתהיה. מיד תפסו מקומות. [...]

ממני, שלמה, המאחל לכם כל טוב [...]

ד' טבת תש"ל

[...] אכתוב משיחות רש"י שהיו בשבת פרשת וישב, וההמשך על זה בנר ה' דחנוכה. שבת זו לא הייתה התוועדות.

לו, ז: "מאלמים אלומים" - פירש רש"י: "כתרגומו - מאסרין אסרין עומרין. וכן "נושא אלומותיו". וכמוהו בלשון משנה - "והאלומות נוטל ומכריז".

וצ"ל מה קשה לו כלל. ועוד - מדוע מביא מה שכתוב בתרגום; מספיק שיאמר "כתרגומו", ונסתכל ונדע. ועוד - מה צריך להביא ראייה מ"נושא אלומותיו", ובזה עוד לא מסתפק ומוסיף ראייה מלשון המשנה, שאין הכוונה למשנה שם ממש; ששם זה אינו, אלא הכוונה לתוספתא דבבא מציעא, ששם כתוב לשון זה. ומכאן כלל - שבלשון "משנה"

בפירוש רש"י על התורה מתכוון לשלול רק הגמרא; אבל לא התוספתא וברייתא וכו'. וקשה - מדוע אינו מביא לשון התוספתא דמעשר־ראשון; שזה קודם לבבא־מציעא - ששם כתוב "והאלומות יש בהן משום גזל".

והתירוץ:

"מאלמים אלומים", שתי מילים אלו הן מאותו שורש. ואם כן צ"ל הפירוש - קושרים קשרים. של מה - זה אינו משנה, העיקר הוא שהקשר שלהם השתחוה לשלו. ובפשטות הייתי אומר שהקשרים הם של צאן, שזו הייתה מלאכת האבות והשבטים; ובמה שתמיד עוסקים - מזה חולמים. ואת זה בא רש"י לשלול, ומסביר שהכוונה כתרגומו - "מאסרין אסרין עומרין". ומדוע רש"י מסביר שהכוונה לעומרים - כיוון שבחלום הבא מביא רש"י: "מכאן אמרו שאין חלום בלא דברים בטלים", ובשלמא אם "אלומים" פירושו עומרים - אז מובן שדווקא מהחלום הבא לומדים זאת, משא"כ מחלום זה אי־אפשר ללמוד, כיוון שפרט זה גם־כן התקיים, והוא - שבאו והשתחוו ליוסף בגלל התבואה; בר. אבל אם פירוש "אלומים" - קשרים, ובפשטות הכוונה שקשרו הצאן כדלעיל, אם כן כבר מחלום זה אפשר ללמוד שאין חלום וכו'.

ועל זה מביא ראייה, דלמרות ש"אלמים" הוא מאותו שורש של "מאלמים" - אף־על־פי־כן הכוונה לעומרים. אמנם משם אין זו ראייה לגמרי מוכחת; שאולי אף־על־פי־כן הכוונה לקשרים, ושל מה - לא כתוב, וזה מובן מלעיל, שהכוונה לזרע - לכן מביא לשון המשנה: "והאלומות נוטל ומכריז", ואין הכוונה לקשרים אלא לעומרים, כיוון ששם מדובר שהסימן הוא בעמרים.

אמנם אינו מסתפק בהבאת המשנה בלבד, כיוון שלשון תורה ולשון משנה לחוד, אמנם כיוון שמ"נושא אלומותיו" אפשר על־כל־פנים להידחק ולדחות - על זה עוזרת המשנה, שאין צריך לדחות אלא הכוונה היא עמרים.

ומה שמביא מבבא־מציעא ולא ממעשר, ששם כתוב "יש בהם משום גזל", כיוון שדין זה הוא תוצאה מדין "נוטל ומכריז"; שלכן אם לוקח לעצמו עובר משום גזל. ולכן מביא עיקר הדין; מבבא־מציעא.

ומה שמביא "מאסרין אסרין", שהכוונה קושרים עומרים - אף שמספיק שיאמר "כתרגומו", הביאור בזה - יש תרגום (ירושלמי) שמתרגם: "מכרכין כריכין". שכאן יכול הבן־ה"למקרא לטעות, שאמנם יש לשון "כריכה" שפירושה קשירה כמו באלומות, אבל יש גם לשון שאינו מורה על קשירה, כיאם כורך; על־דרך "כורך" בפסח. ומכיוון שעמרים קושרים ממש - מעתיק רש"י הלשון של "מאסרין", שאין כאן מקום לטעות. [...]

י"ח טבת תש"ל

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] בקשר לבקשתך אימא יקירתי, אכתוב על סדר היום:

בדרך-כלל אני קם ב־7.7. ה'סדר' מתחיל ב־7:30, עד 9. בשעה 11:00 מתחיל 'סדר' נגלה, עד 14:15. ב־15:15 מנחה, ו'סדר' נגלה עד 18:45, ואז מתפללים מעריב ואוכלים ארוחת ערב, וב־20:00 'סדר' חסידות ערב עד 21:30. [...]

חוץ מימים ב' וה'. ביום ב' לומדים חברי ה'קבוצה' שלנו שיחה [...], וביום ה' אחרי ה'סדר' לומד החוזר ר' יואל כהן את השיחה השבועית על רש"י, עם כל הבחורים בזאל.

ביום ו' לומדים עד 12:30, ומהדלקת-הנרות עד 8 חסידות. בבוקר - מתחיל ה'סדר' ב־20:00 עד 21:30, וב־10 מתפללים. מ־19:30 עד 21:30 במוצש"ק 'סדר' נגלה. [...]

ליל שבת, בחצי השעה האחרון של ה'סדר' - פלפול בחסידות, ובמוצש"ק, בשלושת רבעי השעה האחרונים - פלפול בנגלה של ה'קנים'. [...]

השבת הייתה התועדות, ואכתוב מהשיחות. היו אורחים; כ־60 סטודנטים. [...]

שיחה א':

התורה היא תורת חיים ותורת אמת, וכל חלק שבה הוא אמת. ובכללות, "בראשית" הוא "מעשה אבות - סימן לבנים". אז אין זה שהוא רק הכנה לבנים, כיאם שהוא תכלית בפני עצמו, כיוון שאמת היא עניין ותכלית בפני עצמה.

ובפרשת "ויחי", סוף ספר בראשית והכנה לגלות מצרים, כתוב: "ועתה, שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך" וגו', "כראובן ושמעון יהיו לי". וקשה: מה אומר "עד בואי אליך"? כמו־כן, מדוע מזכיר שמותם; מספיק שיאמר "שני בניך", ושמותם כבר כתובים קודם.

והנה, מה שמוזכרים בפסוק אפרים ומנשה - אין זה רק על עצמם, כיאם על כל השבט שייולד אחר־כך, שהרי משווה אותם לראובן ושמעון גבי נחלת הארץ וכו'. ועוד יותר; זה על כללות ישראל. שיוסף מרמוז על כלל ישראל, כמו שכתוב "נוהג כצאן יוסף". שמנשה נקרא על שם "כי נשני אלוקים את כל עמלי ואת כל בית אבי", דהיינו - השכיח ממני. אמנם זה גופא שקוראים לו כך, מזכיר את "עמלי ובית אבי". ואפרים נקרא על שם "כי הפרני אלוקים בארץ עוניי", והגם שמוזכר "ארץ עוניי" - הנה בשם "אפרים" עצמו אינו מוזכר אלא "הפרני".

והם ב' סוגי עבודות; ד"מנשה" הוא שהוא עלול לשכוח שצריך הארעווען, ואת "בית אבי", ולחשוב שיותר טוב הוא לשכוח, וממילא יחיה חיים טובים (- כפי מחשבתו). ועל-

ידי שמו הוא נזכר שהוא יהודי וצריך לעמול וכו'. ו"אפרים" הוא סוג עבודה באופן נעלה יותר שאינו שוכח. וכו'.

בשיחה ג' הקשה, אם כן - ש"אפרים" הוא מדרגה עליונה יותר, ולכן יעקב שכל ידיו ושם את ימינו על אפרים - מדוע הוא לא נולד ראשון, ולא יצטרכו את השקלא־וטריא שאחיו יגדל והוא יגדל ממנו. והרי הכול בהשגחה־פרטית.

והתירוץ - דאין־הכי־נמי דההמשכה מלמעלה; "הברכה", מלשון "המבריך את הגפנים" - היא קודם באפרים, שזוהי המדרגה הגבוהה יותר. אמנם בלידה, במעשה, דהיינו בעבודת האדם מלמטלמ"ע - קודם מנשה, ואחרי־כך עולים למדרגה העליונה יותר וכו'.

הזכיר בשיחה על אגה"ת פרק ז, דהטעם שאומרים תחנון בהילולא (של אדמו"ר הזקן, ביום ו') - הגם שמנהג פולין הוא שלא לומר, כיוון שאז מאירים גילויים מלמעלה, ואין לך שעה כשרה לבקש מה שמבקשים בתחנון כאז. [...]

המאחל לכם כל טוב, שלמה

כ"ה טבת תש"ל

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

אני ב"ה מרגיש טוב והכול כרגיל, באו קצת אורחים על י' שבט והשיחות בשבת זו היו על עניין י' שבט. [...]

אכתוב כעת מההתוועדות (השיחות על רש"י ועל אגה"ת היו קשות, וגם בעת החזרה היו כמה דברים בלתי מובנים):

שיחה א':

היום זוהי שבת מברכים שבט. ישנו עניין פרטי בכל מקום; נוסף על העניין הכללי שמברכים בו את החודש - שזה בכל מקום [בכל ש"מ]. וכאן, שזה אתריה דרב והלכה כרבי שיום ההילולא שלו הוא ב' שבט.²³

ודובר שנה לאחר ההסתלקות בתש"א, שגם לאחר כ' שנה זה כאילו בימיו. והראיה, משמשון - שענייניו, כתוב בגמרא, שהוא שמש הוי', כמו שכתוב "שמש ומגן הוי' אלוקים"; ד' זה בדוגמת השמש - שזה בגלוי, ושם "אלוקים" בדוגמת המגן, ו"אלוקים" לשון רבים, שזה העלם והסתר. ובירושלמי ובילקוט־שמעוני מביא שיש סתירות - פעם כתוב ששפט את ישראל כ' שנה ופעם מ'. והתירוץ - דגם לאחר פטירתו כ' שנה יראו ממנו פלשתים כבחיו.

23. להשלמת העניין ראה שיחוק"ק תש"ל חלק א עמ' 335.

שלאורה תמונה; דבפסוק כתוב ששפט את ישראל, ומה מתרצים שיראו ממנו פלשתים? והתירוץ בפשטות - שעניינו הוא שהושיע את ישראל מיד פלשתים, וכיוון שיראו ממנו - הושיעם לאחר מותו.

אמנם עדיין אינו מובן; דלשון "שפט" זה על־דרך "שופטים ושוטרים תיתן לך" - שזה לפסוק "דברי ריבות בשערך". והביאור גם־כן בפשטות: בהקדים מה שכתוב בגמרא "במחשכים הושיבני זה תלמוד בבלי"; שמכיוון שהיו בגלות וצרות שעבוד הגויים - אז אפילו הלימוד הוא באופן של "במחשכים". עד־כדי־כך ששאלו לסנהדרין בקשר לפורים, וענו שאינם יודעים לענות, מסיבת הטלטול של הגלות. וממילא, על־ידי שיראו ממנו פלשתים - יכלו ללמוד התורה באין מפריע ולפסוק ההלכות לאמיתתן. יוצא, ששמשון שפט את ישראל גם לאחר מותו.

ואין זה רק כ' שנה, אלא כמו־כן גם אחר־כך (איני יודע הכוונה) - כמו שיבואר לקמן (בשיחה ב'). [...]

על־דרך שבשמשון - שהיה עניינו שמש הוי', כמו־כן באדמו"ר הקודם, שעניינו היה שלא התפעל מהגלות וכו'. וכיוון שעכשיו נגמרת תקופה של כ' שנה - צריך לעשות חשבון־צדק; האם מתנהגים עכשיו כמו בזמן שהוא היה כאן למטה, ולעשות תשובה. ישנם עניינים שדורשים זמן כדי לתקנם וכו'. אמנם ידוע שעל ידי 'אין קער' גם־כן נקרא צדיק־גמור - על־דרך שרואים בגמרא: "הרי את מקודשת לי על־מנת שאני צדיק־גמור - מקודשת"; דלמטה זה ספק, כיוון שהיא אינה יודעת, וכמו־כן אצלו זה ספק אם הרהר תשובה, אבל לגבי הקידושין של הקב"ה עם כנסת־ישראל, שנקראים חתן וכלה - "כלפי שמיא גליא", ואפשר אפילו על־ידי־זה. אמנם - מה שעליו מוטל ימלא, והשאר - מה שלא תלוי בו - ישלימו מלמעלה. וכו'. [...]

ממני, שלמה, המאחל לכם כל טוב

כ"ו טבת תש"ל

[...] חדשות מכאן איני יודע מה לכתוב לך, החבר'ה חיים כרגיל. ואכתוב לך מהשיחות

של השבת:

שיחה א':

היום, שבת־מברכים שבט, שהגם שהוא בכל תפוצות ישראל באופן כללי - אף־על־פיכך ישנו עניין פרטי בכל מקום, שכאן הוא אתריה דרב, והלכה כרב, שיום ההילולא (היארצייט) שלו הוא ב' שבט.

שדובר בשנה לאחר מכן, בתשי"א, שגם לאחר כ' שנה זה כאילו שהוא חי, והראיה - משמשון, שהגמרא אומרת עליו ששמו מורה על שם הוי"; כמו שכתוב "שמש ומגן הוי" אלוקים"; ש"שמש" קאי על שם "הוי".

ובירושלמי מקשה: פעם אחת כתוב ששפט את ישראל כ' שנה, ופעם כתוב מ'. אלא "מלמד, שיראו אותו פלשתים כ' שנה לאחר מותו". ולכאורה קשה - הרי בפסוק כתוב ששפט את ישראל, ומה מתרץ שיראו ממנו פלשתים? אמנם הביאור בפשטות: כיוון שעניינו ששפט את ישראל, היה שהושיעם מיד פלשתים, ומכיוון שיראו ממנו גם לאחר מיתו - הרי ששפט את ישראל.

אמנם עדיין אינו מובן, דלשון "שפט" פירושו על-דרך "שופטים ושוטרים"; שהכוונה - לשפוט דינים "בין דם לדם" וכו' "דברי ריבות בשעריך". דהיינו בישראל גופא; דינים ביניהם.

אמנם גם כאן הביאור בפשטות:

בהקדמה, מה שאומרת הגמרא "במחשכים הושיבני - זה תלמוד בבלי". שמרוב הגלות והשעבוד, אז אפילו התורה היא באופן - כמו שהגמרא אומרת - "במחשכים". ועד-כדי-כך ששאלו לסנהדרין בקשר לפורים, וענו שאינם יודעים; מחמת הטלטול של הגלות. ואם כן על-ידי שיראו ממנו פלשתים כ' שנה לאחר מיתו - יכלו ללמוד במנוחה, ולפסוק ההלכות והדינים. אז יוצא ששפט את ישראל גם כ' שנה לאחר מותו.

וכמו שמשמשון, עניינו הוא "שמש הוי"; להמשיך גילוי אלוקות - עד"ז הוא גם באדמו"ר הרי"צ צוקל"ה נבג"מ זי"ע, שעניינו הוא להמשיך גילוי אלוקות וכו'. ואין זה רק לאחר כ' שנה, אלא כמו-כן אחר-כך (איני יודע בדיוק הפירוש), והגויים בוודאי מפחדים ממנו.

אמנם, ליהודי יש בחירה. וצריך לעשות חשבון-צדק; איך התנהג בתקופה זאת של הכ"שנה, האם התנהגו כמו בהיותו בחיים כאן למטה, וצריך לעשות תשובה על מה שלא היה בסדר.

והגם שישנם דברים שבכדי לתקנם צריך לקחת משך זמן - אף-על-פי-כן הרי ידוע ש-מיט איין קער אפשר להיות צדיק, כמו שכתוב בגמרא: "הרי את מקודשת לי על-מנת שאני צדיק-גמור - הריזו מקודשת". ולמטה - זה מספק; שהיא אינה יודעת אם הרהר תשובה, וכמו-כן הוא אינו יודע. אמנם גבי הקידושין ונישואין של הקב"ה עם כנסת-ישראל - הרי ידוע הכול למעלה, ובוודאי מקודשת וכו'. [...]

די שבט תש"ל

[...] בקשר לחנות - הרי כתוב בתשובה "כעצת... שעל אתר" וממילא צריך לשאול עוד אחד (לפחות; שהרי "ידידים" לשון רבים) שגר בסביבה, ואם הוא מציע לעשות אז

צריך להתעניין בחברות, ואת ההצעות אפשר לשאול את הרבי שליט"א. אמנם ייתכן ולא נצטרך לכל זה; מי יודע מה יהיה אי"ה בשבת.

בשבת הייתה התוועדות ואכתוב מהשיחות.

שיחה א':

דיבר בקשר להכרזה שמכריזים בבית הכנסת לאחר התפילה, בקשר למלווה מלכה, שזו נתינת כוח וכו'.

שיחה ב':

בקשר למכתב שיצא בראש חודש שכתוב שם "בעשתי עשר חודש באחד לחודש" ומצוין הפסוק בו כתוב "באר היטב", שהכוונה - כמו שמפרשים, ל'70 לשון. שלכאורה מי היה צריך זאת; הרי ביריחו שכבשוה על ידי הליכה עם הארון, לא מוזכר שהיה עניין מיוחד בכבישתה על ידי לימוד התורה בפרט. ובמדבר, שהארון היה מיישר הדרכים - אמנם שם בוודאי היה בפרט גם עניין לימוד התורה, כמו שכתוב "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן", אמנם לא הייתה התעסקות עם גויים - ומדוע צריך 70 לשון?

והביאור:

כדי שאחרי כך יוכלו לכבוש את הז' עממים, שהם המקור לע' אומות - היה קודם לכן צריך להיעשות העניין בתורה. אם כן, זוהי מעלת היום הזה.

בקשר לראש חודש, שבתפילה אומרים "זמן כפרה" - "למחילת חטא"; שזהו יום מסוגל לעשיית חשבון צדק על כל החטאים. ולכאורה, הרי מוצאים שזה שעירי ראש חודש מכפרים, זהו על טומאת מקדש וקודשיו.

אלא שבתפילה על-כורחך שזה על כל העוונות [כיוון שהיו זמנים שלא היה שייך טומאת מקדש, שלא נתנו להיכנס. וגם - הכפרה היא על שלא ידע; לא בשעת מעשה ולא אחרי-כך, ואפילו עכשיו, ששייך - זה שייך רק במזיד לגמרי וכו'. לכן התפילה היא על כל החטאים וכו' וכו'].

וסיים, שעכשיו לפני יו"ד שבט, נשאר ז' ימים; כל יום תשובה על יום זה של כל השנים. דהיינו - ביום א' תשובה על כל ימי א' שבמשך הכ' שנה, וכו'. על-דרך שיש ז' ימים בין ראש השנה ליום הכיפורים.

בשיחה ג' דיבר בקשר לספר-תורה לקבלת פני משיח צדקנו, שעומדים לסיימו בימים הקרובים. ומדוע ההתעוררות על זה הייתה דווקא מארץ-ישראל, ולא מכאן - שנמצא כאן הספר-תורה וכאן הייתה כל עבודתו וכו' של בעל-ההילולא, ר'770 בגימטריא "ו) פרצת" - "יעלה הפורץ", ומדוע לא מתעוררים כאן? (- אלא שזהו בגלל שכולם "בידי", בלשון המדינה). יכול להיות אוצר, ושהאדם יהיה במקום שבו הוא נמצא, והשמש זורחת

י' שבט תש"ל

לשם במלא תוקפה - ואף על־פי־כן האדם לא יראה זאת. וזהו משום "כי פנו אליי עורף"; שטרודים בין בעניינים גשמיים בין בענייני קדושה.

ושיהיה "בראשית ברא אלוקים", שזוהי ההתחלה, שזה יהיה "לעיני" - לא רק שמיעה, אלא גם ראייה, ול"כל ישראל" וכו'.

אחר־כך אמר שבספר־תורה יכולים להשתתף כל אחד ואחת מישראל. ואמר לוועד שמונה על ידי כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ צוקלל"ה נבג"מ זי"ע להכריז הזמן ומקום הרישום, וכו'. כאן אמר להדפיס - לסימפסון (אב המזכיר), שהוא נכנס לרבי שליט"א בקשר לזה מהוועד - כפי שהודפס בארץ, השם וכו'. והרבי שליט"א אמר לו שההשתתפות היא מכל אחד כמה שרוצה. [...]

י"ג שבט תש"ל

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

אני ב"ה מרגיש טוב, [...] הלימודים ב"ה כרגיל. [...] כשהאורחים באו ביום ה', כמה מהם נכנסו לרבי שליט"א וגם קראו לסימפסון מהוועדה של הס"ת שמונה על־ידי הרבי הקודם, וכשיצא - הודיע שהסיום יהיה ביום ו' בשעה 13:30.

סימספון הלך בראש ובידיו הס"ת, ואחריו הרבי שליט"א עם קופסה בידי, ואחריו כמה מהמזכירות עם כל מיני חפצים; חופה ונרות. שמו את הס"ת על השולחן לימין הרבי שליט"א, והרבי שליט"א שם את הקופסה משמאלו והתיישב. פניו הק' היו ברצינות גדולה (אגב, מראה פניו הק' שונה ממש, בשעת שיחה - אחרת, ובשעת מאמר - אחרת, וכו').

הוא דיבר בעניין הס"ת, שגומרים אותו ביום ו' אחר חצות - כדי לקרב את הזמן מה שיותר ליו"ד שבט, וכולם שהשתתפו יש להם בו חלק, והרבי הקודם התחיל אותו בזמן הגזירות וכו'. איני זוכר בדיוק, ומן הסתם יש - או שיהיו, השיחות. לאחר-מכן אמר שיאמרו פרק כ בתהלים, פסוק בפסוק; הזקן שבועדת הס"ת יקריא, ואחריו כולם. והגם שעכשיו יום ו' אחר חצות, ואין אומרים זאת, אבל כיוון שהזמן בלתי רגיל - יעשו זאת, שזה גם לא רגיל. הוא נעמד, ושמאל לוויטין אמר פסוק בפסוק.

לאחר-מכן בא הסופר, התיישב, וגמר הס"ת, והרבי שליט"א עמד כל הזמן. עד שהדיו התייבש, אמרו "אתה הראית"; הרבי שליט"א אמר פסוק ראשון ואחרון, ובאמצע כיבדו. לאחר-מכן כיבדו את ר' מאיר גורקוב, מראשוני התמימים, להלביש הס"ת במעיל, והרבי שליט"א שם את הכתר; רובו צבע זהב, ומקומות בצבע כסף. לאחר-מכן הכניס אותו הרבי שליט"א לארון, ואני לא ראיתי; שלא יכלו לעזוב את המקום, כדי שהרבי שליט"א יחזור להתוועד.

כשחזר, לקח פרי, ואמר "שהחיינו" בקול, וחילקו פירות. אמר מאמר ד"ה "להבין עניין כתיבת ספר-תורה". בשיחות, אמר שעניין הכתיבה זה [שהמשיח צריך ספר-תורה, כמו שכתוב "וקרא בו כל ימיו"; שיש ב' ס"ת, אחד איתו [...]] - זה היה כנראה לא בערב-שבת. שהוריד את המחוסר-מעשה ונשאר רק מחוסר-זמן; לגמור את ה"פכים קטנים" שנותר לברר בגלות.

במוצש"ק, לאחר הבדלה, הכניס ס"ת קטן יותר, עם כתר של כסף. אני שולח כוס של ברכה עבור כל המשפחה. [...]

ממני, שלמה, המאחל לכם כל טוב [...]

ליל א' דר"ח אד"ש תש"ל

להורי ואחיי היקרים שלום רב.

אני ב"ה מרגיש טוב. כבר נבחנתי בנגלה ובחסידות בו' מאמרים הראשונים בתרס"ו, וב"ה הצלחתי. הכנסתי פתק שמנחם²⁴ חזר ב"ה, וענה - "ת"ח על הבשור"ט". [...]

בשבת הייתה התוועדות ואכתוב מהשיחות. [...]

24. הכוונה לר' מנחם גולובינסקי ע"ה, דודו של הכותב.

שיחה א':

כמדובר כמה פעמים, שישנם לפעמים - וכמו בשבת זו - כמה עניינים שבאים בבת אחת, והם: א' - שפרשה זו היא "ויקהל", וכמוֹכֵן 'מברכים', וכן "מחר חודש", וכו'.

וצריך להבין מדוע דווקא כאן היה עניין ה"ויקהל", שעניינו הוא לא רק עדה שהם עשרה, [...] וגם לא עוד יותר - ש"קהל" זה גם על שבת שלם; "ויקהל" כאן עניינו - קיבוץ כל השבטים; האנשים ונשים, ועדי־כדי־כך שנעשים בצורה של איחוד וייחוד - "ויקהל".

ובמדרש מביא, שלומדים מכאן שהתורה טענה שכשיבואו לארץ, ויחרשו ויזרעו ויעסקו בדרך־ארץ - "תורה מה תהא עליה". ועל זה ענו לה, שיתקהלו בשבת ללמוד תורה.

אמנם, זה אינו מובן; שהרי עיקר הפרשה, ששמה "ויקהל" - שזה מורה על התוכן של כל הפרשה - מדברת במלאכת המשכן; ושבת זה רק כדי להזכיר שמלאכת המשכן אינה דוחה שבת. אם כן מהו עניין "ויקהל" שצריך במלאכת המשכן.

והביאור - הדנה, במתן־תורה "פסקה זוהמתן" שנהייתה עלידי חטא־עֶזְרָה־הַדַּעַת, ולא היו שייכים לחטא, וביום־הכיפורים נתרצה הקב"ה בלב שלם, ואמר למשה לבנות המשכן, ששם יהיה ה'ושכנתי". בדוגמת שהיה באדם הראשון, ש"נברא יחידי", ואף־על־פי־כן כל הנשמות נלקחות ממנו; יש מראשו ומזרועו וכו'. אמנם דווקא עלידי שהיו כולם בהתכללות באדם הראשון עד שאי־אפשר להפריד ביניהם - עלידי־זה היה בהם עניינו - ש"נברא יחידי" ובמצב של קודם החטא. ולכן, כשהיו צריכים במשכן לבנותו - היה צריך להיות אותו עניין של התכללות. וזה, עניין ה"ויקהל", נעשה בכוחו של משה. ועלידי־זה יכולים לבנות את המשכן.

ובכל לימוד בתורה ישנה הוראה לפועל, והיא - שצריך, עלידי משה שבכל א' וא', לקבץ כל כוחותיו ביחד - והוא עלידי עבודת התפילה; בפסוקי־זמרה - בביטול העולמות שכוח ד' מהווה אותם, ב"דבר ה' שמיים נעשו", ובביטולם; "הללו את ד' מן השמיים". אחר־כך, בברכות קריאת־שמע - בביטול המלאכים; עד שמגיעים לקריאת־שמע - "ואהבת בכל לבבך"; ביצ"ט ויצה"ר. דהיינו, שקודם התפילה היה העולם דבר נפרד, ואלוקות לא מאירה בגילוי, ועלידי התפילה הוא פועל בעצמו שרואה אלוקות בגילוי - שהעולם הוא דבר ד'.

וזה בדוגמת שקודם התפילה נשמה באפו, ועלידי התפילה מתפשטת בכל הגוף, ואחר־כך מבית־הכנסת לבית־המדרש, [...] ומבית־המדרש ל"הנהג בהם מידת דרץ־ארץ"; בירוים.

וכל זה עליידי ההקדמה של "הריני מקבל עלי מצוות־עשה של ואהבת לרעך כמוך"; ש"רעך" - הכוונה לכל א'; אפילו אינו מכירו. בדוגמת "ויקהל", שזהו איחוד כל היהודים. ועל־ידיזה ממושיכים את בית־המקדש השלישי וכו'. [...]

ד"ש לכולם, ממני, שלמה, המאחל לכם כל טוב

פורים תש"ל

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] אתמול בלילה התפללו למטה בבית־הכנסת. כמובן שהיו הרבה מאוד מתפללים; באו הרבה מאנגליה. אחר־כך התוועדו בישיבה; אמנם אני הלכתי לישון, כדי שאוכל לשמוע ולהבין את ההתוועדות של היום בלילה, שכפי הנראה גם אתם תשמעו אותה בע"ה בישיבה.

בשבת הייתה התוועדות ואכתוב מהשיחות.

שיחה א':

בש"פ זכור יש מצווה מדאורייתא בקריאת פרשת זכור. ומה שקוראים כל שבת ובימים ב' וה' - זו מצווה מדרבנן, שהחלה מיד כשמשה ירד עם התורה; שאי־אפשר ג' ימים בלא תורה. אבל פרשת זכור היא דאורייתא. בפרשיות פרה והחודש, ואפילו (לגרועותא) שקלים - ישנן דעות, משא"כ פרשת זכור - בפשיטות שזה מדאורייתא.

וצריך להבין: לכאורה, הרי ישנן עוד זכירות, ומדוע עליהן אין מצוות־עשה לקרוא פרשה בתורה בשבת מיוחדת? ולכאורה, אדרבה; זכירת עמלק הכי פחות נוגעת משאר הזכירות; שבשלמא זכירת מעמד הר סיני - זה נוגע רק כדי שיזכור ויקיים המצוות, וכמור כן זכירת מעשה העגל ("את אשר הקצפת"), שזוהי השלילה מההיפך.

כמורכן זכירת השבת, כמו שכתוב ברמב"ן שצריך יום־יום לזכור, שזהו נוגע כדי לעשות את ימי החול לשבת־דיקע. שהרי עניין השבת הוא המנוחה מעובדין־דחול, שלומדים ומתפללים, ומתחיל עם שלום־בית (הדלקת הנרות), שזוהי ההתכללות והכיליון למדרגה נעלה יותר ("ויכולו השמיים"), שאיך מגיעים לזה - עליידי "מי שטרח בערב־שבת", שזה כולל את כל ו' ימי החול. וכמורכן לעשות מימי החול גופא - שבת; שילמד ויתפלל. שעל־ידיזה הוא יודע את העיקר והתכלית, ואז העבודה היא בתענוג - כיוון שזה יביא לו את התועלת (שיוכל אחר־כך ללמוד ולהתפלל). משא"כ אם אינו יודע - שאז עבודתו כבדה עליו ואין לו בזה תענוג. אם כן נוגעת זכירת השבת יום־יום.

וכמו־כן זכירת מרים, שדיברה לשוֹן־הרע - זה נוגע לשמור זאת בפועל. דהיינו שלא רק שלא לפגוע בשני במעשה, אלא אפילו בדיבור. וכמבואר בגמרא שלשוֹן־הרע מזיק גם למי שמדברים עליו.

אבל זכירת עמלק - לכאורה מה נוגע; הרי תכלית הזכירה היא כמו שאומרים בה, "והיה בהניח... תמחה את זכר", ועכשיו מה זה נוגע, הרי זה שייך רק לאחר כניסה לארץ ומינוי מלך, וכעת - לאחר שבא סנחריב ובלבל את כולם, צריך לברר מי הם עמלק, ורק אז למחות שמם. אם כן, לכאורה זה עוד פחות נוגע משאר הזכירות.

והתירוץ - דכמו שרואים, שמתי שייך לצאת למלחמה כפשוטה - רק לאחר שאין מלחמה בפנים. שאם יש מלחמה אצלו בפנים, לא שייך לנצח האויב מבחוץ (כנראה הכוונה במסופק בעצמו 'האם הוא אויב לי ואיני רוצה בו' וכו'). ולכן עכשיו צריך לנצח את עמלק שבתוך כאו"א, ועלידי"זה אנו מוכנים למלחמה בגשמיות - בביאת המשיח.

שיחה ב':

כל הנ"ל מסביר מדוע שייכת זכירת עמלק כשאר הזכירות; אמנם עדיין יש להבין מדוע היא חשובה יותר עד־כדי־כך שקובעים לה שבת מיוחדת. דלכאורה, אדרבה; מצוות זכירת מעמד־הרסיני קשורה לכללות התורה, משא"כ עמלק - פרט א'.

פורים תש"ל

אמנם, בתורה רואים שקודם היה מעשה עמלק, ורק אחר־כך קבלת התורה. וזה בהשגחה־פרטית, ומראה החשיבות שבדבר.

ויובן בהקדים, דהנה "אין שמו שלם" עד שיימחה זכרו של עמלק. ולכאורה, עמלק צריך להילחם בכל השם; ומשמע שחלק מהשם נמצא, והמלחמה היא רק בחלק השני. וכמו שכתוב "כי יד על כס י-ה, מלחמה" וכו'. דהיינו ש"י-ה" נמצא, והמלחמה היא ב"ו-ה".

והביאור - דהנה, ראשית ההמשכה של הנפש במין המדבר, היא נקודת ההשכלה. שזה מרומז באות יו"ד; נקודה. אחר־כך, כשלוקח זאת להבנה והשגה, לאורך ולרוחב - מרומז באות ה"א. אחר־כך נמשך למידות - וא"ו, ולמעשה - ה"א. ומלחמתו של עמלק היא אפילו באלה שיש להם הבנה והשגה; דהיינו י-ה (כנראה שעל שכל לא שייך ספקות וכו', דאם השכל מחייב - מוכרח להיות כך), ולא רק באלה שדרגתם היא שאינם משיגים. דהיינו שעמלק נלחם עם כולם, שאפילו שהשכל מחייב, אמנם "רם על השמיים כבודו", ו'אני נברא שפל, ומה נוגע לקב"ה פעולתי, אם כן אעשה איך שאני מבין'.

והנה, לפני מתן־תורה טענו המלאכים: "תנה הודך על השמיים", וילמדו התורה ברוחניות מלאכים ונשמות בגן־עדן. וענה להם: "כלום למצרים ירדתם?" דהיינו שהעיקר הוא מעשה בפועל. ואת זה רוצה למנוע עמלק. ו-ה. ומספיק לו זה, כיוון שתהיה הטענה "תנה הודך"; דההשגה בגן־עדן נעלית יותר.

ולכן אדרבה - ההקדמה למתן־תורה והעיקר - זה להכרית עמלק, ואז "וישמע יתרו" - "שמע מלחמת עמלק", ואחר־כך היה מתן־תורה.

ממני, שלמה

כ"א אד"ש תש"ל

לאחי היקר שלום רב.

[...] כעת אכתוב משיחות השבת.

שיחה א':

השבת, פרשת פרה, הנה הגם שהגמרא אומרת שאסור לשקול המצוות, אלא צריך להיות "קלות כחמורות" - אמנם מזה גופא משמע שיש מצוות קלות ומצוות חמורות. ובפרה רואים עניין מיוחד:

הגמרא בקידושין מספרת, שפעם קנו מנוכרי, בדמים מרובים מאוד אפילו, בשביל פרה אדומה. ומאיפה לקחו כליכך הרבה - מתרומות מחצית־השקל, שעל זה מנויים הסנהדרין - שמזה יכלו לקנות ריבוי גדול מאוד של קורבנות ציבור.

ועניין הפרה הוא לטהר מטומאה, שיוכלו להיכנס למקדש להקריב קורבנות. וממשה רבינו עד היום היו ט' פרות. ואם כן שימשה לכמה דורות לכלל ישראל - והרי בשביל כזה דבר חשוב יכלו לקחת, לכאורה, מהנוכרי, ללא תשלום. ואיזה איסור עוברים - איסור גזל, ולא של ישראל, אלא נוכרי - שזה בהרבה יותר קל. והרי אפשר לעשות שלקודשים יגיע עלידי שינוי הרשות, על־דרך הפסק גבי ערבות, שלא לקנות מהמוכר הנוכרי.

ואף־על־פי־כן לא התחשבו בכל זה, ושילמו לנוכרי, כיוון שזו מצוות ד' - שלא לגזול נוכרי. וההוראה מזה - שכשעוסקים באיזה עניין, צריך לדאוג שלא יבוא על־ידיזה אף הפסד. שכשמבקשים צדקה עבור מוסד, או כדי להדפיס ספרים, שלא לעשות חשבון, שכשיבקשו ממני מחר צדקה לא יהיה לי; אלא צריך לתת ללא חשבון, העיקר שעכשיו תתקיים המצווה. וכידוע מ' מרדכי טשערנאבילער, שכשצריך לקנות עניינים שלו - קצר או דירה - אז לא באים בלבולים, אלא רק כשצריך לעניני צדקה וכו'.

הזמן קצר ואני רוצה שיגיע יותר מוקדם אליך, לכן לא אכתוב שאר השיחות.

באמצע אמר שכיוון שלא קיימו בהידור בפורים "עד דלא ידע" - שיקיימו עכשיו; אמנם לא הבחוריישיבות, שעניינם ללמוד נגלה וקאכן זיך אין יינה של תורה, אך נכון שיקיימו זאת 3:2 בעליבתים שעוסקים כל הזמן בענייני העולם ומושקעים בעסקם באדמה²⁵ או משהו כזה וכו'.

בסוף ההתוועדות הרבי שליט"א שתה כוס שלימה והחל ניגון, ומיד שרו אחריו. [...]

אחיק שלמה

כ"א אדר"ש תש"ל

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] בוודאי שמעתם את השיחות בפורים. גם בשבת זו דיבר הרבי שליט"א בקשר לארץ־ישראל - לאחר המאמר, שהיה המשך למאמר פורים (ד"ה "וידבר" גו' "זאת חוקת" וגו'). על השיחות בקשר לארץ־ישראל לא חזרו מסיבות צדדיות (חוסר זמן וכו'), ואכתוב כמה שאני זוכר.

בשיחות הראשונות (לפני המאמר) דיבר, שאפילו שעלידי פעולה מסוימת יוצאת טובה לכלל ישראל לכמה דורות, אף־על־פי־כן צריך להתחשב אז גם עם פרטים קטנים

25. ראה שיחוק תש"ל חלק א עמ' 658: "אבער די בעליבתים וואס א גאנצע וואך ליגן זיי אין אנדערע עניינים, און זיי געפינען זיך למטה מעשרה טפחים, אדער גאר למטה משלושה טפחים, וואס למטה משלושה טפחים איז כילבוד, ס'איז גלייך מיט עפר הארץ, איז איצטער בשבת זאל ביי זיי זיין "עד דלא ידע"."

שלא להזיקם; אפילו גזל־עכו"ם וכו', שאת זה רואים מזה שהחכמים קנו פרה־אדומה אצל גוי בדמים יותר יקרים, אפילו בשביל פרה־אדומה.

אחר־כך דיבר בקשר לזה שעשו הפגנות נגד צרפת וארצות־הברית ורוסיה, שמשם עמדו לצאת מאות משפחות ואמרו להם (כנראה שלוחי הרבי שליט"א) שעלידי כאלה עניינים מפריעים לזה, ואף־על־פי־כן עושים זאת. מדוע - כיוון שעלידייך יידעו שהוא מנהיג של היהודים. והגם שעלידייזה מפריעים למאות משפחות - אז הוא עונה שהוא דורש את טובת כללות ישראל, וממילא אי־אפשר להסתכל על כמה מאות. חכה רק חודשיים ואחר־כך תעשה זאת - לא. עושים הפגנה נגד צרפת, מציעים לו שאפשר לפעול עליהם, איך - על ידי אחות קטנה יש לנו בבית המלכות; עלידי שתדלנות - אז עונים שעכשיו כבר לא צריך להיכנע ולהשפיל עצמנו, וישנה דרך אחרת - ככל העמים. כך טוענים.

אבל זה ודאי שנכון שישראל הם לא פחות משאר העמים; ואדרבה - "אתה בחרתנו", אנו למעלה מהם. אבל היות שכעת זמן הגלות, צריך ללכת בדרך כזאת. הגם שצריך להתפלל ולצום, אבל צריך לעשות גם פעולות בגשמיות, על־פי טבע. וממילא צריך ללכת בדרך שתדלנות. כמו שרואים מאסתר, שאמרה שצריך לצום וכו' - ואף־על־פי־כן אמר לה מרדכי שתלך לבית המלך, הגם שלא נקראה שלושים יום. שכדי להציל את כלל ישראל צריך לילך במסירות־נפש ממש.

כל זה כאשר דואגים לכלל ישראל. אמנם כאשר דואגים שיהיה לו שם של מנהיג - אז עושים הפגנות, ואומרים שצרפת אינם כמו שצריך, ולא שילמו ולא ישלמו את הכסף, ומיד אחר־כך מבקשים - "ועכשיו תשלם את הכסף". בדיוק כמו שיהודי אינו רוצה שיפגעו בו, עד"ז גם הם; וזה נורמלי שבצורה כזו הם לא ישלמו. אמנם הוא אינו דואג שיקבל הימאה מיליון פרנק; רק דואג שיקראו לו "מנהיג"...

שמים כיסא ריק בסדר של פסח, לאות שמחכים ליהודים ברוסיה; דאג למלא אותו, מי צריך כיסא ריק, אתה יכול לפעול שיבואו משם. להביא את הבן שלו אינו דואג; הוא כבר עצמאי, שיעשה מה שרוצה... תלמד אותו הלכות הסדר, ואם גם אתה אינך יודע - לך לאחד שילמדך.

מרדכי היה שר המלך, וידע את חוקי הפוליטיקה; אחרת אחשוורוש לא היה לוקח. לא בגלל שהוא צדיק הוא לקח אותו, הוא לא סמך על ניסים; הוא היה צריך שר שיידע את חוקי הפוליטיקה שצריכה להנהגת 127 מדינות. מה שנגד את הדת הוא לא קיים - "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה", אמנם מה שלא נגד - זאת קיים; "דינא דמלכותא". זהו "אין לבוא אל המלך בלבוש שק". וכשהוא רצה להפיל את המן הוא לא שם כיסא ריק וצעק באמצע העיר את האמת - שהמן הוא עבד וחייב לו כסף וכו'; גם לא את האמת על אחשוורוש - שהוא מלך טיפש וכו', כמסופר בגמרא. מה הוא כן עשה - אחות קטנה יש

לנו, שלחה להשתדל אל המלך ועלידייזה פעל את מפלת המון, עליידי צומות ותפילות, ועליידי פעולה נכונה בדרך הטבע. וכו'.

איני יודע אם כתבתי בסדר נכון.

גם דיבר בקשר למפלגה הדתית שבממשלה - שלא עשתה כלום בקשר לניתוחי המתים-ניבול המתים, ובקשר לטלוויזיה, שתחילה אמרו שזה נוגד המצפון [להפעיל בשבת. המו"ל] ואינם יכולים להרשות, ואחר-כך [הפעילו לכמה שבתות. המו"ל] נשאר; שהרי מה יש, זה כבר הופעל כמה זמן. הרי שבת נמסרת ממתן-תורה! מה הם עושים - משתדלים שבחורי ישיבות יילכו לצבא... זה הרי יביא את ההיפך וכו'. גם דיבר בקשר לזה שעליידי שעושים מגויים בעל-כורחם יהודים - מעבירים את החזית על כל טפח בארץ. כששומעים מהרבי שליט"א זה מכאיב מאוד מאוד... [...]

מרדכי היה שר המלך, וידע את חוקי הפוליטיקה; אחרת אחשוורוש לא היה לוקח. לא בגלל שהוא צדיק הוא לקח אותו, הוא לא סמך על ניסים; הוא היה צריך שר שידע את חוקי הפוליטיקה שצריכה להנהגת 127 מדינות. מה שנגד את הדת הוא לא קיים - "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה", אמנם מה שלא נגד - זאת קיים; "דינא דמלכותא". זהו "אין לבוא אל המלך בלבוש שק". וכשהוא רצה להפיל את המון הוא לא שם כיסא ריק וצעק באמצע העיר את האמת - שהמון הוא עבד וחייב לו כסף וכו'; גם לא את האמת על אחשוורוש - שהוא מלך טיפש וכו', כמסופר בגמרא. מה הוא כן עשה - אחות קטנה יש לנו, שלחה להשתדל אל המלך ועלידייזה פעל את מפלת המון, עליידי צומות ותפילות, ועליידי פעולה נכונה בדרך הטבע. וכו'.

י"ד ניסן תש"ל

[...] לפני זמן קצר קיבלנו - אני ויצחק, את המצות מהרבי שליט"א, שאיחל "א כשר'ן פריילאכן פסח". ביקשתי עבורכם את המצות, וגם באלה כשנתן איחל "א כשר'ן פריילאכן פסח". [...]

בשבת היה בהתחלה מאמר ד"ה "החודש הזה לכם", לאחר-מכן שיחות בקשר לשבת הגדול. דיבר גם-כן בקשר ל'מיהו-יהודי' ואמר שעל המפלגה לומר בשקט אבל בתוקף, שאי אפשר שיהיה כזה חוק, ושייצאו מהממשלה. (לא הייתי בחזרה במוצ"ש, כיוון שעבדתי בהכנות למצות של הרבי שליט"א, שנאפו היום, ולכן איני יכול לומר בבירור, אבל נדמה לי שזה היה באגה"ת וכמו שאכתוב.)

באגה"ת פרק יא כתוב שהקב"ה מרבה לסלוח, וכמו שכתוב בעזרא "ורב לסלוח". וקשה - שאין מילים אלו בעזרא ולא בתנ"ך כולו. בעזרא אמנם מסופר על תשובה, על זה שלקחו נשים נוכריות, אמנם את זה אפשר למצוא גם בחומש.

והתירוץ - שאדמו"ר הזקן רוצה להביא דווקא מעזרא, כיוון ששם ישנו עניין שאינו בשאר התנ"ך. שבמקומות שמסופרים גבי תשובה, כגון גבי קין, זה היה חטא שעבר עליו רק פעם א' וכו'. משא"כ בעזרא, מדובר גבי חטא חמור מאוד, שהגם שאינו מפורש עונשו, עונשו חמור - "קנאים פוגעים בו", בבועל ארמית. ועוד, ששם מדובר שחטאו בזה זמן רב; כמה דורות. ועזרא אמר שאינו יודע מה יכול להועיל כאן. אז באו אליו ואמרו לו "תן תודה"; דהיינו, שכל אחד מאלה שהתחתנו עם נוכריות יודה שלא עשה טוב, וכמובן שאחריכך יגרשום.

אותו דבר גם כאן; צריך לומר שהייתה טעות מצד כמה סיבות, ואף אחד לא ישאל עליהן, ואין בזה בושה; זו לא טעות ראשונה וגם לא אחרונה, וצריך לומר שזה לא היה טוב, ולשלח הנשים זה יותר טוב לבעל ויותר טוב לאישה, והיא אחריכך תודה לו על זה. וצריכים לומר זאת בשקט ובתוקף, לתת דפיקה על השולחן ולומר שיוצאים מהממשלה.

שבכלל דעתי (כך אמר) היא, שאסור להשתתף (- בממשלה -), שחוקקים חוקים גנד התורה. וייתכן שמה שעד עכשיו השתתפו בה - זה רק כדי שעכשיו ייצאו ממנה (ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות [...]).

ומה שאומר "וכמו שכתוב בעזרא" - צריכה להיות הנקודה לאחר המילה "בעזרא", ו"רב לסלוח" נמשך לאחריכך. [...]

כ"ג ניסן תש"ל

[...] בלילה הסדר השני עלינו למעלה; איפה שהרבי שליט"א ומשפחת הרב ערכו את הסדר. ואי"ה אספר הכול בפרטות כשנחזור בע"ה. כעבור כמה זמן, ב'1:30, הייתה ההתוועדות; שיחות בקשר להגדה, ומאמר. אחריכך הייתה 'חזרה' ואחריכך הלכו לישון כמה שעות. ב'10 מתפללים.

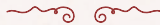
אתמול כמורכן הייתה התוועדות דאחרון שלפסח. היא החלה לפני השקיעה, ב'19:40 (הזינו כבר את השעון שעה קדימה), נסתיימה לערך ב'2:30, ואז התפללו, והרבי שליט"א הבדיל וחילק כוס של ברכה - שאביא איתי בע"ה. [...] בתחילה היו שיחות בקשר לאחרון שלפסח ומאמר. אחריכך הייתה גם שיחה בקשר ל'מיהויהודי', נוסף לשאר השיחות.

בקשר לשיחה שדיבר אז, הביא מאמר הגמרא, שמספרת סיפור על ר' יהודה בן בתירא שגר בניצבין, ו"ארמאה" אחד התפאר לפניו שהיה בפסח בירושלים, מננה עם חבורה על קורבן פסח, ואכלו - למרות שהוא נוכרי ולמרות שאינו מהול. אמר לו רבי יהודה בן בתירא שבפעם הבאה יבקש חלק יותר טוב, ואמר לו מה שיקש. לשנה הבאה, כשביקש זאת - אמרו: איך מגיע שיהודי יבקש חלק שקרב עלגבי המזבח? בדקו אחריו ומצאו שהוא "ארמאה", וקטלוהו.

תוס' שואלים, מדוע רבי יהודה בן בתירא עצמו לא עלה לירושלים - ובכך לא היה צריך לסמוך על זה שישמע לדברו ויבקש החלק הקרב על-גבי המזבח - ובעצמו היה אומר שהוא "ארמאה"? ומתוך תירוץ א' - שהיה זקן שאינו יכול להלך. ב' - שלא הייתה לו קרקע, כיוון שהיה מבני אפרים, מ"העצמות היבשות" שיחזקאל החייה ולא הייתה להם נחלה. ג' - שנציבין זה בחוץ-לארץ וממילא לא עלו להקריב. וכו' וכו'.

סיפור זה, שהגמרא מספרת, נוגע לנו. שאפילו א' בחוץ-לארץ, שאין לו שום דבר, אינו יכול להלך ועני; אין לו קרקע - אף-על-פי-כן הוא יכול לומר דעה בקשר לארץ-ישראל, ואדרבה - הוא יכול לפעול. ולכן לא טוב עושים כאן, ששותקים. אמנם עשו אסיפה (כנראה שהייתה אסיפת רבנים בקשר לזה) - אבל תכליתה היא שיהיה בפועל. וזאת אפשר לעשות בקל; פשוט צריך לשלוח לשרים הדתיים, ולומר להם שזה אי-אפשר להיות, שהגויים יקבלו את הארץ; הקב"ה נתנה לנו - ועכשיו אומרים שהארץ הפקר, ומי שאומר שהוא יהודי - שיהיה אפילו גוי, כבר יש לו הזכויות. והרי זה נוגע ממש כעת לגבי נישואין וכו'.

אחר-כך דיבר בקשר לסידור שזרקו, ומפאת קוצר הזמן והמקום אני מקצר. [...]

כ"א אלול תשל"ב

[...] אתמול התפללתי עם הרבי שליט"א מעריב. אחר־כך רמז הרבי שליט"א לחדקוב שהוא רוצה לדבר איתו, והודיעו שתהיה שיחה מהנהלה. ב־10 לערך התכנסו בזאל ודיברו משמירת־הסדרים וכו' וכו'. [...]

בבוקר [...] לאחר סדר־חסידות, התפילה וקריאת־התורה, הרבי שליט"א לא בא, וסיפרו אחר־כך שהלך מאוחר מ־770, וחדקוב הסתובב מחדר כ"ק אד"ש ל'מרכז' וחוזר חלילה, וה'מרכז' היה סגור, וטלפונים וכו'.

קיבלתי עלייה ובירכתי "הגומל", וכמו־כן כל האורחים.

בערך ב־12:10 בא כ"ק אד"ש; ראיתיו. הייתה קריאה בג"ע התחתון (לא נכנסתי, אם־כי יונגעלייט רשאים להיכנס). אחר־כך הלך למקווה (ראיתו אז; חזרתי בדיוק מחדר האוכל), ואחרי 4 נסע לאוהל. כעת הגיעו חלק מהאורחים. [...]

כ"ק אד"ש חזר מהאוהל ב־20:15 (19:09) - הדלקת־הנרות מחר, לשבת ניצבים־זילך) ונכנס עם בגד המשי (של שבת). התפללנו מנחה. אחר־כך - 20:30 - קרא לחדקוב (חדקוב עומד ליד כ"ק אד"ש בתפילה, וכשכ"ק אד"ש פותח הדלת לצאת ואינו עוצר תנועת הדלת לגמרי - מבין חדקוב שהוא נקרא) ונכנס לחדר. [...]

כ"ג אלול תשל"ב

[...] הייתה חזרה על ההתוועדות [...], אחר־כך למקווה, וב־1 סליחות עם כ"ק אד"ש. אחר־כך אכלתי, כיוון שמחר הרי יום צום (כ"ק אד"ש דיבר על זה בשבת שעברה, ובח"י אלול, ושוב השבת) בגלל 'מיהרי־הודי'. [...]

כעת אכתוב מעט מפה:

בערב־שבת נכנס כ"ק אד"ש למנחה בזאל - מדלת צפונית, שם נעמד ליד הסטנדר, ובצד עומד השולחן המקושט והכיסא

אגב, ארון הקודש בזאל והספסל רופד, וכן העמוד למטה) - כ"ז דקות לאחר הדלקת הנרות. אחרי מנחה יצא מאותו חדר.

אחר־כך אמר הת' ש. רסקין מאמר, אחר־כך ירדתי למטה, כ"ק אד"ש בא לערך ב"15:20 והתפללו. [...] הלכתי לישון. [...]

לאחר המקווה למדתי כחצי שעה עם פרידמן (איתו נסעתי לכ"ק אד"ש, וקבעתי ללמוד איתו כל בוקר). אחר־כך ירדתי למטה. ב"30:8 נכנס כ"ק אד"ש ואמרו תהלים. כ"ק אד"ש אמר קדישים וכן אתמול בלילה (אין יודעים עבור מי). אחרי תהלים עלה כ"ק אד"ש לחדרו.

בינתיים לבשתי את הטלית, ונעמדתי מאחורי השולחן השני. בתחילה הסתירו אלה שלפני השולחנות, אבל אחר־כך סילקו אותם וראיתי את כ"ק אד"ש שנכנס כעבור כחצי שעה.

לפני התפילה הביאו הס"ת של משיח עם הכתר (בי"א ניסן הביאו אנ"ש ממדינה בארה"ב כתר לס"ת הקטן הנמצא בזאל, ראיתם כשקראו בו ביום חמישי), בהוצאת הס"ת מסתכל כ"ק אד"ש אחרי הספר ואז מסתכל על הקהל שמאחוריו (תענוג להסתכל בפניו; הן ממש שונות מימי החול). בין 'חמישי' ל'שישי', כמדומה, אמרו ברכת "הגומל", אחר־כך כ"ק אד"ש אמר חצי קדיש לאחר 'שביעי' ועלה לתורה והפטרה, ובהחזרת הספר שוב הסתכל כ"ק אד"ש ממקומו לשם.

באמצע מוסף הלכתי למקום בו עומדים בהתוועדות, ועמדתי ליד מקום הנתון בדרך כלל לאורחים. אחרי התפילה התיישבתי שם, ולייבל רסקין אמר שלא ייתנו לאורחים לעמוד שם; רק מי שרוצה לשבת, לכן נשאר המקום ריק - רק אני ישבתי שם, אחר־כך נכנס שם גם יחזקאל כהן. אחר־כך נכנסו - בפניה בה אין הספסל, שניים מקומיים קבועים. בקיצור, כשכ"ק אד"ש נכנס, נעמדנו ונשארנו כך. זה היה מקום נהדר; כ"3 מטר מכ"ק אד"ש. יעזור ה' שיישאר לי המקום.

כ"ק אד"ש קידש ואחר־כך מסר ה'מזונות' לרש"ג שיאכלם אחר קידוש, והחזיר בצד ימין של כ"ק אד"ש.

ניגנו "בך השם", אחר־כך שיחה א':

עניין שבת־מברכים שזה ה' מברך ונותן כוח וברכה, עד־כדי־כך שאחר־כך אנו נוכל לברך שאר החודשים. דבר זה נתגלה כעת בדפוס - וזה מאדמו"ר הזקן, שקיבל מרבו המגיד, שקיבל מרבו הבעש"ט - אבל דווקא בזמננו נתפרסם ונדפס. וקשה, מדוע זכינו אנו, הדור הנמוך.

והביאור - שזה על־דרך כללות תורת החסידות, שנתגלתה דווקא בדורות אחרונים, והביאור ידוע - משל אדמו"ר הזקן מאבן הנתונה בכתר המלך, ששוחקים אותה כשבן

המלך חולה; לא קודם. והמשל הוא בדיוק, שהרי היה כדי להוריד 'קפידא' כידוע (מר' פנחס מקוריץ) שהייתה על הפצת תורת החסידות, וכמו שבמשל האבן הייתה תמיד, אלא שהייתה בכתר שהקיף אפילו על ראש המלך, ואחר־כך ירדה למטה עד שנכנסה בפנימיות בבן המלך כששותה, ובאופן שנעשתה דם ובשר כבשרו, דוגמת אכילה - ולא באופן סגולה - ועוד יותר; שהיא מסממני רפואה, שיש בה חיות יותר ומחיה ומרפאה.

אמנם, כל זה מהבעש"ט, ואדמו"ר הזקן הוסיף עוד יותר - שעלידי שירוד בחב"ד; דהיינו, שלא רק שמונח אצלו העניין בפשיטות (שזהו על ידי הבעש"ט), אלא עוד יותר - שהוא מבין שמוכרח כך להיות ואחרת לא, כל זה הוא מבין, וזהו בעצם הייחוד הנעלה ביותר, שהרי זהו עניין האדם; היותו בעל נפש המשכלת, עניין החוכמה.

עד"ז גם בתורה זאת של הבעש"ט, שנתגלתה דווקא כעת, כיוון שדווקא כעת, בגלל הדור הנמוך, צריכים לזה. ותוכנה - שה' מברך את החודש ונמשכת ברכה בכל העניינים המפורטים בברכת "החודש", וכן ב"בני חיי ומזוני" בכל הפרטים, ובאופן של "רוויחי", וזה נמשך לא רק ברוחניות, אלא גם בגשמיות ואפילו בחומריות, כדי שהיהודים יעשו מהחומריות גשמיות, ומהגשמיות רוחניות, ולראות זאת בעיני בשר - עד גם לברכה, "וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר", בגאולה בקרוב ממש ובעגלא דידן.

שיחה ב':

המשך תורת הבעש"ט, שהברכה היא שניצבים ועומדים וזוכים בדיון. כלומר, לא רק בגלל שה' רוצה - ו"היד ה' תקצר" - אלא אפילו בבית־דין־של־מעלה, וכו'.

מאמר ד"ה "אתם ניצבים".

שיחה על רש"י פרק ל' פסוק א':

מדוע אין רש"י מפרש מדוע התורה אומרת "נותן לפניכם ברכה", שהרי כאן מדבר בתשובה הבאה על ידי תוכחה, רעה בגשמיות.

והתירוץ - מתי נראית הרעה שהיא תביא לתשובה - כשקדמה לה טובה. אחרת אינו מרגיש כל כך בחיסרון. דוגמת עני מתמיד, או היה עשיר והעני. וזה למדנו כבר - "די מחסורו אשר יחסר לו" - "אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ", אם היה מורגל.

אלא שקשה, האם באופן שלא הייתה לו טובה לא יוכל לעשות תשובה.

והתירוץ - שאין כזאת מציאות, כמו שכתוב בתחילת פרשת "ראה" - "הברכה אשר תשמעו", ופירש רש"י "על־מנת שתשמעו", כלומר, שנותנים; אלא שאומרים על־מנת מה נותנים - על־מנת שתשמעו. והוכרח לפרש כן, כיוון שבברכה כתוב "אשר", ובקללה - "אם" (בקיצור. בע"ה כשאחזור אסביר לך).

באמצע ההתוועדות דיבר על 'מיהויהודי', שזו לא רק גזירה על נייר, אלא שרוצים שהגויים יהיו במעלה שרצון ה' מתגלה בם ח"ו, דוגמת היהודים.

אחרי־כך הייתה שיחה על הצום.

באמצע לקח כ"ק אד"ש - לאחר שרמז לו למלא את כוסו - ממענטליק את בקבוק היין, ואמר לו להביא כוס. הבקבוק נפל מידי כ"ק אד"ש (פעם ראשונה שזוכרים כזה דבר) ומיד א' הרימו, והודה לו, ונתן למענטליק ולעוד א'.

אחרי־כך בסוף, לפני ברכה אחרונה, החל כ"ק אד"ש בניגון של אביו, והרקיד (בישיבה) חזק את הקהל בתנועות ראשו וגופו הק'.

אחרי ברכה אחרונה נתן למלווה־מלכה את המזונות ושארית היין, ורמז לו לשתות. הוא שתה מהגביע הכול וכן מהתחתית [...] ורצה להחזיר לכ"ק אד"ש, ואמר לו "מיהב היבי משקל לא שקל". ושאל אם נשאר ואמרו טיפה, ושוב מזג ונתן לו.

אחרי־כך הביאו לו מים ונטל ידיים. התפללו למטה (תמיד זה כך בהתוועדות), וכ"ק אד"ש עלה לשלישי; זה הרי בס"ת של משיח. אחרי מנחה שוב החל ניגון אביו, ואחרי־כך כשיצא מחדרו.

אחרי מעריב הבדלה, אחרי־כך יצא כ"ק אד"ש.

כתיבה וחתומה טובה, להתראות בע"ה בשעה טובה, שלמה

אחרי ש"פ ניצבים תשל"ב

שיחת רש"י (פרק ל, פסוק א):

בזמן האחרון, הסדר הוא שמסבירים מדוע אין רש"י מקשה דבר הקשה בפשוטו־של־מקרא. ומוסבר - או כפשוטו, שהבן־ה"למקרא מבין שאין זו קושיה מצד העניין עצמו; או מצד שרש"י כבר הסביר זאת קודם. ושואלים פה, מדוע מתחיל בפסוק שהקב"ה נותן ברכה; הרי הפרק מדבר על עניין התשובה הבאה מצד שרע לו, ועל־ידי־זה "ושבת" וכו'.

ואין בא כאן לספר סיפור דברים; שלקמן, כשמספר משה מה שיהיה לאחר ימיו, מוזכר שם "רע" ולא "ברכה", כיוון שכך זה יהיה. אלא, לספר שישנה אפשרות - זאת סיפר כבר בפרשה הבאה, ובאריכות ב"תבוא". ומהפרשה כאן משמע שאינו אומר אפשרויות, אלא כאשר וכו' יהיה "ושבת".

אחרי השאלות בלקוטי לוי"צ, התירוץ הוא שמתי שייך, בעיקר, שעלידי רע יחזור בתשובה - דווקא כשהיה טוב שקדם לזה. וכמו שרואים, שא' שהיה עני תמיד - אינו בערך הצער דוגמת א' שהיה עשיר ונתהפך הגלגל. לכן גם - מתי שייך שתהיה ממש תשובה - כשקודם לזה הייתה ברכה, ואחרי־כך, מצד העבירות, באה הקללה.

ומאיפה יודע זאת הבן־ה'למקרא - זה כבר כתב רש"י גבי "די מחסורו אשר יחסר לו" - "אפילו סוס... עבד" כו'. וזהו מה ש"אי אתה מחויב לעשרו"; רואים שלא' כזה שהיה עשיר - חסר לו. ומוכיח זאת מדיוק, "די מחסורו אשר יחסר לו".

אלא שעל־פי־זה קשה: אם כן, פרשה זו שייכת רק לא' שקודם הייתה לו ברכה; משא"כ א' שאף פעם לא הייתה לו - אין יכול להגיע לעניין ה"ושבת". וזה ודאי אינו, שהרי פרשה זו מדברת מכולם. וכעת הקושיה היא לא רק הייתור של הברכה; אלא שזהו היפך העניין.²⁶

אחרי הסברה בלקוטי לוי^צ, התירוץ - דזה שליהודי לא תהיה ברכה בהתחלה - אין כזו מציאות.

כמו שכתוב בפרשת "ראה": "את הברכה אשר תשמעו", ואומר רש"י: "על מנת אשר תשמעו"; דמסבירים מפרשים דק"ל מדוע בברכה כתוב "אשר", ובקללה "אם". והגם שתמיד "אשר" משמש במקום "אם" - אין זו קושיה, אבל כאן, שבאותו עניין משנה - קשה. וע"כ תי', דהברכה ניתנת מיד; על־מנת ש"תשמעו". אם כן יש לכל יהודי ברכה.

כ"ד אלול תשל"ב

[...] היום [...] כ"ק אד"ש נכנס לקריאת־התורה. [...] לאחר נפילת אפיים נכנס כ"ק אד"ש. על השולחן יש סטענדר מיוחד שליפסקר עשה, ועל זה הניח הסידור. פתחו הארון ושרו "אבינר־מלכנו" פעם א' (יודעים כמה פעמים לפי תנועות ידיו הק'). אגב, בשבת לא שרו "הוא אלוקינו". אחר־כך קריאת־התורה, נקרא לג'. כשהתחילה הגלילה חזר למקומו והחל לומר תהלים.

כרגיל, הוא יוצא לאחר הכנסת הס"ת להיכל, ואילו היום - חיכה עד שגמרו לומר תהלים, ואז (לפני קדיש) החלו לומר קאפיטלאך כ, כא, לא, נה, עא, פו, קב, קכא, קכט, קל, קמב (כמדומה שכך קבעה אגודת הרבנים דפה). לייבל גרונר אמר לפני כל קאפיטל איזה לומר. אחרי תקיעת השופר, הודיע לייבל שמנחה יתפלל ב'2. ואז יצא כ"ק אד"ש.

לפני 2 ירדתי למטה לבית־הכנסת. כ"ק אד"ש נכנס, החלו מנחה, וכ"ק אד"ש עלה לג'. אמר ההפטרה והלך אחר הס"ת עד שהקביל למקום שבו היה צריך לפנות למקומו (וכן עשה אתמול במנחה), שם חיכה עד סגירת הארון וחזר למקומו. לאחר נפילת־אפיים - "אבינר־מלכנו" שרו פעם א'.

26. ליתר־ביאור ראה שיחוק תשל"ב חלק ב עמ' 560.

[...] למעריב יצא כ"ק אד"ש בערך ב'19:55 ואחר־כך אמר הקדישים (גם בכ"ה באלול אין יודעים על מי אומר). אחרי מעריב יצא לחדרו, וכעבור זמן קצר יצא עם חבילה קטנה ביד (חיכינו בחוץ לראותו) ונכנס למכונית. יודל נהג אותה. [...]

בכלל, כל דבר (לפעמים איני תופס מקום טוב בתפילה) - אני חושב שמוטב כך, רק הלוואי שתמורת זאת יהיה לי מקום טוב בהתוועדות... [...]

כ"ד אלול תשל"ב

להוריי ואחיי היקרים שלום רב.

[...] השבת הייתה התוועדות, והיה לי ב"ה מקום מצוין; ראיתי ושמעתי היטב.

תוכן שיחה ב':

בשיחה א' דובר מתורת הבעש"ט על ברכת החודש של תשרי, שד' מברכו, וזה נותן כוח ליהודים לברך את שאר חודשי השנה, ונמשכת הברכה בכל הפרטים; ב"בני, חיי ומזוני רוויחי" וכו', וכן נמשכת הברכה. מה שכתוב בפרשתנו - "אתם ניצבים היום כולכם", ופירש "ניצבים" מלשון "ניצב מלך"; דהיינו ניצבים ועומדים וזוכים בדין (- זהו המשך תורת הבעש"ט).

ועניין "זוכים בדין" היינו ב"ד של מעלה. כלומר, שאינו מסתפק בזה (שד' מעמידו) ש"ניצב מלך", שזוהי עמידה איתנה, ד"מלך ביופיו תחזינה עיניך", שזה רק מצד למעלה - ד"היד ד' תקצר", ולכן זוכה בדין; אינו מסתפק בזה אלא מוסיף דאף מצד ב"ד של מעלה נפסק שזוכים בדין.

וזהו עניין נעלה ביותר. דאם רק מצד עצמות - אז יש בזה מעלה שזה א"ס וממילא נמשכות כל הברכות עד למטה בגשמיות וחומריות, און דער איד מאכט פון חומריות - גשמיות, און פון גשמיות - רוחניות, ובכל הפרטים, שהרי זה בא מצד א"ס; אמנם באם זה נפסק אף בב"ד - יש בזה המעלה שזהו מצד שמגיע לו, דהיינו שאין זה נהמא דכיסופא אלא נהמא שעבד עליו.

וזה עניין נעלה, שהרי בגלל זה ירדה הנשמה בגוף, שד' הוא תכלית הטוב ו"טבע הטוב להיטיב", לכן נותן ד' את כל הברכות - עד בגשמיות וחומריות, ובכל הפרטים; אבל תכלית הטוב היא כאשר מרויח זאת בעבודתו.

וזהו תוכן הברכה ד"ניצבים ועומדים וזוכים בדין". וזה כולל את כל הדרגות, מ"ראשיכם" עד "שואב מימך".

וזהו ההמשך בפסוק - "אתם ניצבים היום כולכם"; כלומר, שהתנאי הוא שיהיה "כולכם"; כולם יחד, דאף "שואב מימך" עומד יחד עם "ראשיכם", ואדרבה - יש מעלה

ב"שואב מימיד", שאצלו עד כה הייתה התנהגות באופן לא רצוי, וכעת מתהפך ממצב, עד כדי דך שזוכה בדין. משא"כ אצל "ראשיכם", דגם כל השנה הוא כך, אלא שנוספה בו מדרגה - אבל אין זו התהפכות.

ואם כן הפלא הוא מדוע "ראשיכם" עומד יחד עם "חוטב עציך"; הרי הוא נמוך ממנו. אלא, שיש גם מעלה ב"ראשיכם", בזה שאין סחרו רע. כמו שידועה תורת הרב המגיד, שצדיק יכול לומר "אפשי" - אבל מה אעשה שאבי שבשמיים גזר עליי"; משא"כ אצל בינוני ורשע - צריך לומר "אי אפשי", והסיבה - מפני שסורו רע. ולכן עומדים "ראשיכם" ו"חוטב עציך" יחד. אמנם מזה מובן גודל העניין ד"חוטב עציך", ועליכן צריך לתת מהדבר היקר בשל האדם - זמן, וללמד את הזולת "אל תבט אל מראהו" וכו', וצריך ללמדו אל"ף-בי"ת כפשוטו, או אל"ף-בי"ת של יהדות וכו'.

היום, יום צום, כ"ק אד"ש נכנס ל"אבינו מלכנו" (שרו פעם א') וקריאה, ונשאר עד אחר התהלים. אמרו קאפיטלאך תהלים - לייבל גרונר אמר איזה (קבעום אגודת הרבנים - ארה"ב וקנדה). מנחה ב'2, שרו פעם א' "אבינו מלכנו".

[...] כתיבה וחתימה טובה, ממני שלמה, המאחל לכם כל טוב

כ"ה אלול תש"יב

[...] הבוקר קמתי ב'6 לערך והתחילו סליחות בבית הכנסת למטה עם הרבי שליט"א ב'7. גמרו ב'7:30. כעבור זמן-מה יצא כ"ק אד"ש מחדרו לזאל למעלה, לקריאת התורה. נקרא בג'. [...]

[אגב, כשכ"ק אד"ש עלה אתמול לקריאת התורה, כשאמרו הציבור "ד' ד'" וכו' - אמר גם כ"ק אד"ש, ואחר-כך גס'כן עם הבעליקורא. נשאר לומר קדישים, ועד אחרי תקיעת השופר. אחר-כך נסע לאוהל, לערך ב'11:30. [...] לאחר שכ"ק אד"ש יצא מקריאת התורה, ירדנו לבית הכנסת ללמוד חסידות.

[...] כשחזרתי, הלכתי לאכול בהכנסת האורחים [...]. יסד את זה ר' משה ירוסלבסקי בשנה שעברה, וכ"ק אד"ש שיבח זאת מאוד. והשבת בהתוועדות, כשנתן למענטליק 'לחיים', נתן גם לו. הוא אוסף פה כסף מאנ"ש, וזו מסעדה לאורחים; יש שם כל טוב (יותר מהישיבה אפילו), ומרגישים כמו בבית.

כ"ק אד"ש בא מהאוהל לערך ב'20:10. אמר קדיש דרבנן (תמורת הקדיש בבוקר שלפני התפילה - שלא אומר [...]) כיוון שנכנס רק לקדישים האחרונים). כשאומר קדיש-דרבנן אחרי משניות, לפניכן מעביר ידו הק' על מצחו ואומר כמה מילים. בספר המנהגים כתוב לומר כמה מילים מתניא.

אחר־כך חזר כ"ק אד"ש לחדרו. כעבור כ־15 דקות - מעריב. אחר מעריב ירדנו למטה, ור' מענטליק לימד את מכתב כ"ק אד"ש לח"י אלול עם מראי־המקומות. [...]

כ"ו אלול תשל"ב

[...] הבוקר כ"ק אד"ש בא לסליחות כרגיל, ויצא למנחה בזמן הרגיל (15:15). כ"ק אד"ש יצא לערך ב־13:18, ולפני דקות ספורות חזר. עמדתי מול הדלת, ותמיד כשעובר ליד פתח הזאל (כדי לצאת או להיכנס) - מסתכל פנימה. בעוד זמן קצר, ב־8, ישנה שיחה לנשים. אני כאן בזאל; יש פה רמקול (קבוע באופן תמידי בגג). [...]

בשיחה, דיבר כ"ק אד"ש על שאנו עומדים בימים האחרונים של חודש אלול, שתוכנו הוא הכנה לשנה הבאה לטובה, וראש־השנה כולל את כל השנה, שלכן נקרא "ראש" (-) שבו יש חיות כל האיברים), ובראש־השנה צריכה להיות ההחלטה כיצד להתנהג במשך ימי השנה. וחודש אלול, ובפרט הימים האחרונים, ובפרט ימי הסליחות - הם הכנה לעבודת ראש־השנה.

בראש־השנה נמשכת חיות על כל השנה, אז ככל שמתפללים יותר מקירות הלב - זוכים שתימשך שנה מבורכת ברוחניות ובגשמיות, בגוף ובנפש.

הנה, יום א' דראש־השנה השנה חל ביום השבת. ואין זה מקרה ח"ו, שהרי כל העניינים הם בהשגחה־פֿרטית, ומכל דבר שאדם רואה או שומע - עליו ללמוד בעבודת־ד'. כידוע תורת הבעש"ט.

ועניין ראש־השנה שביום השבת הוא - (גם אם ראש־השנה חל בחול, העיקר תמיד הוא אותו דבר, רק ההבדל הוא שכראש־השנה חל בשבת, רואים גם בצורה חיצונית את העיקר; משא"כ כשחל בחול - העיקר מוסתר יותר) שעניין שבת הוא שביטה ממלאכת חול והמשכת אור בבית, כמו שרואים שהאדם בשבת הוא "שבת־דיג"; אין את ה"ה־הא" של ימי החול, האדם מתעסק יותר בלימוד, ויש זמן לאב ולאם לבחון את הילדים. ובעיקר המשכת קדושת ואור השבת הוא על־ידי האישה, שכבר בעת כניסת השבת מדליקה נרות - שעניינם המשכת אור, עד כדי שרואים את זה בגשמיות, ועושה על זה ברכה.

ולכן, ראש־השנה שחל בשבת, עניינו הוא שבכל ימי השנה יראו את עניין השבת בגילוי; כלומר שכל העניינים - אפילו הגשמיים - יהיו בכוונה ובתכלית רוחנית. זוהי המעלה כשחל בשבת, שזה בתוקף יותר, וכנ"ל - שאפילו בחיצוניות נראה שהעיקר הוא ה"שבת־דיג" - רוחניות.

ובהוספה, שהשנה היא שנת שמיטה. שבזמן שבית־המקדש היה קיים, עניין השמיטה היה שביטה ממלאכת הקרקע שנה שלימה א' לשבע שנים, כדי שיהיה זמן להתעסק בעבודה רוחנית, וזה נתן אחר־כך כוח לכל שש השנים הבאות. ואם־כי כעת בית־המקדש

י"א ניסן תשל"ב

חרב, ואין את עניין השמיטה בגשמיות (מדאורייתא) - אף־על־פי־כן, ברוחניות העניין תמיד נשאר; אפילו בזמננו ובחו"ל. והוא - התמסרות־יתר לרוחניות ולעבודת־ד' בלימוד התורה ובקיום המצוות.

ימים אלה בעיקר הם ההכנה לראש־השנה, שכל אחד צריך להחליט החלטות טובות בהנהגה במשך ימי השנה, ובעניין מסירת הבנות לבית־רבקה ובית־יעקב - המוסדות שמחנכים אותן על דרך על דרך התורה, ושד' יעזור שתהיה לכולנו, בתוככי בני־ישראל, כתיבה־וחתימה־טובה, ונחת מהבנים, ומרוב בריאות ושמחה וכו' וכו', ושנוזה לביאת המשיח בקרוב וכו'. [...]

כ"ק אד"ש עדיין נשאר למטה בזאל, והנשים ניגשות אחת־אחת; כעין יחידות. מתי זה ייגמר - איני יודע, עדיין יש תור ארוך. אחר־כך מתפלל כ"ק אד"ש מעריב.

כ"ז אלול תשל"ב

[...] הבוקר בסליחות התפלל בערל זלצמן והייתה טלוויזיה, וכן בקריאת־התורה. מיד אחר סליחות נעמד מניין, וכשהגיע לקריאת־התורה יצא כ"ק אד"ש לזאל. נקראו לתורה החכמים יעקב ורפאל שי', וכ"ק הסתכל עליהם היטב. אחר־כך בירכו האורחים "הגומל". אחר־כך הודיעו שהיום ב' 21:30 תהיה התועדות. [...]

כ"ט אלול תשל"ב

[...] כעת אספר מעט מהנעשה כאן.

אתמול - מנחה עם כ"ק אד"ש הייתה כרגיל ב־15:15. [...] אחר־כך הודיעו שתהיה התוועדות ב־21:30, כעבור זמן קצר הודיעו שוב שהיא תהיה ב־21:00 ומנחה ב־20:30. למדתי עד 19:00 לערך, [...] לבשתי בגדי שבת ובאתי לבית־הכנסת למטה, ונעמדתי במקום שבו עמדתי בשבת. ב"ה אני מתפלל לד' שמקום זה יישאר הלאה. לא התפללתי מעריב למעלה עם כ"ק אד"ש, כדי שלא יתפסו את המקום. ב־21:00 בא כ"ק אד"ש.

דיבר מגדלות הכנסת־אורחים, ומעלת האורחים שבאו לכאן כבזה זמן שעל פי טבע רוצים להיות בבית עם המשפחה... ועניין הלגימה שמקרבת, ועניין נוסף בקירוב - שכעת, ערב־ראש־השנה, שזו הכנה לראש־השנה, וראש־השנה זה עניין קבלת־עול־מלכות־שמיים, שעלי־די־זה גורמים את התענוג במלוכה, להוות את העולם, וזה עלי־די התענוג למטה בקבלת־עומ"ש. ועיקר קבלת־העול זהו ה'ביטול'; שמוסר עצמו לגמרי לכל מה שיאמר לו המלך. ובפרק ל"ב בתניא מסביר שעיקר עניין "ואהבת לרעך כמוך" שייך רק אצל אלה שעושים גופם טפל ונפשם עיקר, ומצד הנפש "כולן מתאימות ואב א' לכולנה" (לאחר השיחה בעניין הלגימה רמז לשני החכמים שיאמרו לחיים).

אחר־כך דיבר מעניין שראש־השנה חל בשבת; שאת ההמשכה שהשופר עושה - משלימה השבת, ועבודת האדם היא רק באמירת פסוקי מלכיות וכו' - לגלות זאת. ונוסף לזה השנה - שהיא שמיטה, שבזה ישנה תוספת על שבת, דלכאורה שבת גם אסורה במלאכת הקרקע, אלא שההוספה היא שהשדות הם הפקר; תמיד אסור שיהא כך משום "בל תשחית", כלומר שקרקע השייכת ליהודי בהיותו נכד אברהם, שניתנה לו האדמה בברית־בין־הבתרים, ובשמיטה הוא מפקיר כיוון שד' רוצה כך. ונוסף לזה עוד עניין, ש"בזמן שפְּלָה לחיה בשדה פְּלָה (לבהמתך) בבית", שהאדם הושווה לבעל־חי, כלומר שעניין ה'ביטול' ניכר במיוחד.

ואם כן, שתהיה השנה הזאת שנת עונג; שזהו עניין השבת, וראש־השנה מתחיל בשבת. וגורמים זאת עלי־די שמקבלים עול־מלכות־שמיים בתענוג למטה, ואז ממילא תהיה השנה שנת תענוג בכל הפרטים, ותכלה שנה והיפך הברכות, כולל עניין 'מיהר יהודי' וכו' (כנראה שקצת אמרו לך מהשיחות, שהיה שידור), ותחל שנה וברכותיה, ובפרט בברכה של ביאת המשיח. [...]

הבוקר החלו סליחות כרגיל, ב־7, נגמרו ב־8, עשינו התרת־נדרים, ב־9:30 ירד כ"ק אד"ש (הרגע שתייתי מעט תה משירי התה של כ"ק אד"ש. מישהו הביא זאת לכאן. פעם ראשונה אצלי) בטלית ותפילין. התפללנו שחרית. אחר־כך עשה כ"ק אד"ש התרת־נדרים ופרחובול (את האחרון שמעתי בבירור). דחיפות די רציניות... [...]

כתבתי [...] פ"נ ושמתי דמי פ"נ ומסרתי בתור לכ"ק אד"ש, שאיחל לכל אחד "לשנה טובה ומתוקה". לפני שמסרתי אמר כ"ק אד"ש ברכה על הפ"נ הכללי: "שד' ימלא משאלות לבב כל אחד ואחת בתוככי כלל ישראל, כולל גם העניינים שכתבו פה בכלליות ובפרטיות, וזשה ימשיך ברכת ד' בכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, בטוב הנראה והנגלה, ושיהא למטה מ' טפחים בכל הפרטים ופרטי פרטים, ושיהא באופן - מכיוון שהשנה הזאת מתחילה בשבת - של "בשובה ונחת תיוושעון", ובקרוב ממש שתהא הגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו". אני עמדתי במרחקמה ולכן לא שמעתי את המילים; רק את קולו של כ"ק אד"ש. [...]

כ"ק אד"ש כעת באוהל, ומנחה יתפללו כשיחזור. [...]

כתיבה וחתימה וגמרת חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה. [...]

מוצאי ר"ה תשל"ג

[...] וכן מקום התוועדות הוא מקומי הישן - שהייתי בו בשתי התוועדות הקודמות, וזה ממש נהדר.

לתאר מה שהיה כאן במשך יומיים אלו - אין זה מן המלאכות הקלות, אבל אנסה.

[...] הלכתי ל-770. כ"ק אד"ש עדיין לא חזר מהאוהל, הוא בא רק אחרי 7 כמדומה; הדלקת הנרות ב-18:53. הוא רחץ ידיו כרגיל כשחוזר משם, ושהה זמן בחדרו (פדיונות הגיעו כל הזמן). אחר־כך יצא למנחה. העמידו לו את הסטנדר בצפון. מקום זה בערב חג - רק בראש־השנה.

לאחר מנחה (כמדומה שנסע לביתו; עכ"פ סיפרו שכן נוהג תמיד, והשנה עדיין לא ביררתי). ירדתי למטה ואמרתי תהלים. כשנכנס למעריב החלו לשיר "אבינרמלכנו" (על פי תנועות ידיו הק') שלוש פעמים, כמדומה שחיכו זמן אחרי "שמע ישראל" - כלומר, כשהחזן מסיים היה צריך לחכות עד שכ"ק אד"ש יגמור. אני בטוח שהיה בכל התפילות, אבל זה היה. וכן כל תפילות שמונה־עשרה, שמספרים שכן היה רק בשתי השנים הראשונות של הנשיאות.

אחרי מעריב אמרתי תהלים. [...] (כעת שמעתי מ[...]): היה כאן ד"ר אחד מקנדה, שהיו לו פעם אדמות, ובנה בניינים שלמים, ובסוף היו לו חובות ולקחו לו את הקרקעות והבניינים, וכמובן - במחירים אפסיים, וזה שקנה את הקרקע מכר את זה לשדה תעופה ונעשה מהעשירים, או העשיר הגדול ביותר בקנדה. אז כדי שלא יירד מדעתו או יתאבד, היה נוסע לעתים תכופות מקנדה ל-770, היה נכנס למעריב להסתכל על כ"ק אד"ש, והיה מקבל חיוך ממנו - וחוזר. כעת מצבו משתפר ב"ה ובתוכניתו להשיג את הבניין הגדול ביותר שבנה, ברובע העשיר ביותר). הלכתי לישון. [...]

[...] מקווה, ושוב תהלים, שוב לפני התפילה (ב'10) שרו שלוש פעמים "אבינו מלכנו", שני החכמים הגרוזינים קיבלו עליות, עלה לתורה במפטיר, היו בכיות בכמה מקומות; בהפטרה וכן בברכה - "נשבעת לו שלא יכבה נרו". פניו הק' שונות מתמיד, חיוורות ביותר, ובהפטרה נראה מצחו הק' בצורה גבוהה ביותר. לקריאה הכניסו ס"ת של משיח (- וכ"ק אד"ש -) ובמפטיר היה הספר הקטן, שכ"ק אד"ש עולה בו בשני וחמישי.

ב"כתר" שרו "הוא אלוקינו" בשני הימים. אחרי ברכת כוהנים, במוסף, אומר לעומדים סביבו "ישריכו". [...] מנחה ב'30:18, כך הכריזו. [...] (גמרו אחרי 3). [...] אחר כך אמרתי תהלים, ולמדתי את המכתב של כ"ק אד"ש. אחר כך גם הקריאו אותו. [...]

לפני מנחה שוב שרו "אבינו מלכנו". קראו בס"ת של משיח וכ"ק אד"ש עלה בג'. התפללו למטה בבית הכנסת.

אחרי מנחה עלה כ"ק אד"ש לחדרו, מעריב אחרי 8. שוב שרו "אבינו מלכנו" ... (בלילה א' יצא כ"ק אד"ש לביתו ב'30:21). [...]

[...] תהלים, מקווה, שתייתי קפה (ללא 'מזונות' כמובן), אחר כך נעמדתי לתקיעות לערך ב'9:45. במקומות הראשונים לא רציתי - ויותר נכון הפחידוני (בסופו של דבר ראו רק מרוחק כדלקמן).

הדחיפות כדבעי - וב"ה שלא נקרע הסירטוק ולא הטלית; "הודו לד' כי טוב". לפני ההפטרה נדחפה הבימה אחורה (זה קבוע בבריחים לקרקע כיוון שזה על גלגלים), וראה פלא - נהיה ב"ה מקום...

כ"ק אד"ש אומר קדיש ביום ב' דראש השנה (וכן בליל ב'), לכן עלה אחרי 'חמישי', ואחריו הלכו המזכירים עם חמש חבילות, גדולות וקטנות.

לפני ההפטרה - שאותה כמעט לא שמעתי, שמו את החבילות, וכ"ק אד"ש כיסה עצמו עם החבילות שסידרן. לא עטף את החבילות, אלא חלק (של כולן). בתש"ל זרק ממש טליתו על החבילות וכיסן לגמרי, ושהה כך זמןמה.

אחר כך "מן המצר" והפסוקים (הטעים): "קולי שמעה כחסדך ד'. כמשפטיד" (וגו'). ובפסוק "עלה אלוקים" אמר בקול בכי. אחר כך שוב כיסה ראשו ובכה קצת מאוד (כמה ששמעתי). אחר כך הברכות והתקיעות. מעט פעמים יצא שניסה ו'לא הלך'. אחר כך מוסף.

מנחה ב'17:30. כשחזרתי מ[...] כבר היה כמעט מנחה (חשבו שייכנס מדלת דרומית; בסוף בא מדלת צפונית. הלך לא כל כך בנוח), "אבינו מלכנו" פעם אחת וכן בבוקר. שרו "אתה בחרתנו" לפי סימונו, אחר כך 'תשליך'. לא נכנסו אלא מניין.

התוועדות - אחרי 7. דיבר שיחה אחת ממעלת ראש השנה של השנה - שיום א' הוא שבת, שמעלתו היא שנעשה הכול מלמעלה, ובתכלית השלימות שאצל האדם שייך תמיד

יותר, משא"כ כשמלמעלה. ויש מעלה ביום ב', והמעלה של כל יום משלימה את השנייה וקשורה במיוחד, ויותר מכל יום טוב שני - שזה רק מצד ספיקא דיומא, משא"כ בראש השנה יש לשני הימים שייכות מיוחדת.

וזה לא רק בא' ממ"ט פנים לתורה, או ע' או ס' ריבוא - כמבואר בכתבי האריז"ל שיש ס' ריבוא פירושים בכל אחד מהפרד"ס, כנגד כל אחד מישראל, משא"כ הלכה; שבזה כולם שווים, כיוון שזה נלקח ממקום גבוה ביותר שלמעלה מהתחלקות. על דרך המבואר בתניא שכל הנשמות מתאימות ו"אב אחד לכולנה". ופסק ההלכה הוא, שביצה שנולדה ביום טובא' מותרת ביום טובב' - ד'ממה נפשך', משא"כ בראש השנה אסורה; דנחשב ליום אחד.

וזהו מה שכתוב "יחינו מיומיים", שהולך על ראש השנה שזה יומיים. וזה מה שאמר הנביא, שאם כי בתורה כתוב שזה רק יום אחד, אמנם ישנם בו שני עניינים, ולפני הגלות הייתה אפשרות לעשות זאת ביום אחד, משא"כ עכשיו - בכל המקומות יומיים.

וזהו מה שכתוב בלקוטי תורה וכן בקבלה, שזה לעולם יומיים. והכוונה, שיש בזה שני עניינים. ואמנם לא תמיד יומיים, כנ"ל.

ואם כן, מובן הקשר האדוק בין שני הימים ועניין ראש השנה. דהנה, אין מובן מדוע היה לפנינו עניין הצמצום הראשון ואחר כך הצמצומים הבאים והפרסא וכו', ועל זה כתוב ש"נתאוהו הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים"; שבתחתון תתגלה עצמותו, ועל תאוהו אין שואלים קושיות. אולם קשה, שהרי יודעים שכוונתו היא דירה בתחתונים (ורק מדוע - אין יודעים), אם כן מדוע צריך את כל העולמות? ועל זה מבואר בחסידות שכוונתו הייתה שישראל יעשו את זה, לכן היה צריך את כל ההשתלשלות, שיוכלו על ידי תורה ומצוות להמשיך את האור מלמעלה.

וזהו עניין התקיעות - שממשיכים את המלוכה על ידי עבודתנו. שעניין התקיעות הוא כמו שכתוב ברמב"ם: שאף על פי שאין טעם למצווה זאת, אף על פי כן - "רמז יש בדבר" (עניין "סור מרע" ו"עשה טוב", כמו שכתוב שם הלשונות).

ומוקשה - מה האריכות; כידוע שהרמב"ם דייק בלשונו עד שפוסקים מזה הלכות, והיה צריך לכתוב "מצוות שופר - רמז יש לזה".

אלא, שרצה להדגיש, דהנה לפעמים שיש רמז, אבל יש לזה גם טעם, ולפעמים אין טעם ואין גם רמז. ואם כן, אם לא היה כתוב שאין לזה טעם - אפשר היה לטעות שטעם כמוס יש לזה; על דרך "אמרת אחכמה, והיא רחוקה ממני", גבי פרה אדומה. שכתוב במדרש שמושה רבינו ידע טעמה; אם כן יש לזה טעם, אלא שהוא נעלה. משא"כ גזירת הכתוב - אין לזה טעם כלל. וזה [- ניסוח הרמב"ם. המו"ל]. מדגיש שזהו עניין תקיעת שופר (לשונות הרמב"ם: "עורו ישנים משנתכם (סור-מרע)", "ושפרו מעשיכם (עשה טוב)").

המעלה ביום ב' כשחל יום א' בשבת - שאז ביום ב' רק יש את המעלה שבתקיעה, שזאת היא הכתרת המלך וקבלת עול מלכותו. ובשבת - אם כי העניינים נעשים מצד שבת, אבל הגוף ונפשי הבהמית אין מרגישים זאת. משא"כ כשתוקעים - האוזן הגשמית שומעת, ואפילו גוי, וכל שכן יהודים - שזהו עניינם. שגבי שבת - אם כי זה נעשה על ידי השביתה, אבל אין מרגישים זאת בגלוי. זוהי המעלה ביום ב'.

והלימוד בזה - ביום א' כנ"ל (שאף על פי שעניין התקיעה נעשה ממילא, אבל יהודי צריך להביא זאת בגילוי על ידי אמירת הפסוקים של שופר וכו' - שזה אפילו בשבת), וההוראה ביום ב' היא, שאפילו שדבר לכאורה מושלם, שה' מקבל מלכותו עלינו על ידי השבת; ללא עבודת האדם, וזה בשלימות, כנ"ל - אף על פי כן צריכים בעבודתנו להוסיף לזה שלימות. שאם הדבר חסר - מאי קמ"ל שצריך האדם לתקן? אלא - אפילו בכזה אופן.

וזאת ההוראה: אם בא לידי מישהו אפילו דבר שלם, אבל כיוון ששמע על זה - הרי זה בהשגחה פרטית, ועליו להוסיף בזה. והשנה, שחל בכזו צורה - זו נתנת כוח שיהיה יותר קל. וכו'.

אחר כך ניגונים: בתחילה של הבעש"ט כמדומה, אחר כך אמר ליואל [...] של אדה"ז, ולא ידע איזה ניגון, שהרי ישנם כמה... אז כ"ק אד"ש החל "א-לי אתה", אחר כך של כל הרביים (בסוף, לפני מים אחרונים, שוב אמר ליואל, ואז שר את הד' בבות). אחר כך "אתה בחרתנו".

אחר כך מאמר. מיד אחריו - ניגון "אתה" כו'. אחר כך [אמר. המו"ל]: "כעת הזמן להזכיר העולים, אז שישירו". וקמו שני החכמים, ושרו שירים גרוזיניים, ובאו עוד כמה. אחר כך חילק להם 'משקה' ואמר שיחלקו בין הקהל.

אחר כך דיבר מ'מיהו'יהודי, שכעת ראשי השנה ואין עניין להזכיר עניין רע, לכן נזכיר זאת בצורה חיובית - שד' בחר אותנו ואין שייך שמישהו אחר יבוא, והחל לשיר "אתה בחרתנו", והצטרפו, וקם ורקד על מקומו כל כך חזק וכו'. אחרי מ'מיהו'יהודי' מזג לו מענטליק כוס מלאה, ולקחה בידו הק' ואמר: "יהירצון שד' יקבל המלכתנו של כולם, ראשיכם" וכו' (פירט) וכו' עד לגאולה וכו'". פעם ראשונה שאני רואה כזה דבר. ושתה 'לחיים'.

אחר כך ברכת המזון. כל פעם אומר כל ברכת המזון בקול, והפעם רק הסיימים - "פותח", "ואכלת", "ביום הזיכרון", "ממרום", "אמן". אחר כך אמר שמה שבירך בשקט, כדי שלא יחשבו שהוא מוציא ידי חובה בברכת המזון (כנראה שכך נוהגים חלק מהגרוזינים).

אחר כך מעריב והבדלה, וכוס של ברכה. הכריזו שלא ייקחו בעד אחרים אלא בשמחת תורה. [...] בשעת החלוקה שרו, וכ"ק אד"ש נענע בידיו הק' ואף שרק והראה לאחרים לשרוק (יודעי דבר [...] מנבאים לשנה שמחה). השעה 2:15 [...]

שחרית ב־9:30. 'לסליחות' נכנס כ"ק אד"ש, היה חזן שָקט וכ"ק אד"ש לא שמע, ההראה תנועות שאינו מבין היכן אוחז, אז נהיו בשקט וכו'. "אבינו־מלכנו" שרו פעם אחת. בעלייה לתורה הוציאו את הכוהנים. [...] אחר־כך עלה כ"ק אד"ש. [...] מנחה ב־2.

*בתקיעות שם החבילות לפניו, וממילא מקרוב לא ראו - אלא או מהצד או מרחוק.

*אחרי שחרית יום ב', אמרתי תהלים בזאל וכשכ"ק אד"ש הלך לביתו הלכתי אחריו. תמיד הולכים שלושה אחריו (כעין שמירה [...]) (מכושים)). והפעם הלכו שלושה ומאחוריהם עוד שלושה, ואני ביניהם.

ד' תשרי תשל"ג

[...] כבר צריך להתכונן להתועדות של ו' תשרי, ועוד איני יודע מתי אכנס ליחידות. [...] כעת אכתוב מעט מאתמול:

ב־13:50 לערך הודיעו שמנחה יתפללו למטה בבית־הכנסת, וצריך להכין אותו - עדיין היה בלגאן מהכוס־שלי־ברכה; נוסף לשולחנות וכיסאות, אחד ושניים ושלוש בפירמידות, היה גם לכלוך מבקבוקים שבורים, יין, כוסות, נייר ועוד ועוד. אז החברה ניגשו לעבודה: 6 מטאטאים וכו' וכו' (תמיד עובדים בזה השחורים אבל עדיין לא הספיקו).

ב־14:20 לערך היה מנחה. כ"ק אד"ש עלה לשלישי ומפסיר. מעריב היה עם הזמן. זה תענוג, כמעט בכל מנחה ומעריב לראות את כ"ק אד"ש, ושלוש בכוס־שלי־ברכה הייתה הרגשה שמסתובבים באיזה עולם אחר, אולי גן־עדן. [...]

בינתיים ב"ה לא שמעו תקריות עם יהודים; אם־כי זה מאוכלס עם הרבה כושים - זה האזור הכי שָקט (הייתה ברכה על זה מכ"ק אד"ש עוד כשהייתי פעם ראשונה). [...]

ה' תשרי תשל"ג

[...] מחר בלילה צריכה להיות התועדות ו' תשרי. אתמול - מנחה התפללו למטה (כנראה מחמת הדוחק הרב השורר למעלה בזאל), הייתה יחידות עד שעה 5, ומעריב התפלל כ"ק אד"ש בשעה 1. [...]

כעת התפללנו עם כ"ק אד"ש מנחה למטה. אין שרים ב"אבינו־מלכנו"; לא היום ולא אתמול, רק בצום־גדליה שרו. [...] במעריב יתפלל כ"ק אד"ש לפני העמוד. [...]

היה מקרה שלשום, שדף נפל על הרצפה וכ"ק אד"ש כבר החל לגשת להרים, אלא שהקדים א' והרים...

וי תשרי תשל"ג

למנחה בא כ"ק אד"ש לערך ב'19:30. התפלל למטה ולא שרו "אבינרמלכנו". מעריב לא התפללתי עם כ"ק אד"ש למעלה - כדי לשמור על מקומי. מסיבה זאת ויתרתי על ארוחה. [...] ב'21:00 החלה ההתוועדות. על השולחן היו מונחים 'מזונות'.

שיחה א':

מעניין שבעשרת ימיתשובה כתוב בכתבי האריז"ל שצריך למעט בהתעסקות בענייני עולם הזה, ולהרבות בתורה, בבדידות, בתפילה, בתשובה ובקיום המצוות. ומקדים, שימים אלו נקראים חול'המועד. ואומר זאת גם בשם ר' יונה, דהיינו ששייך לכל אחד ואחד. ולכאורה, מה מוסיף בזה שנקראים חול'המועד? והביאור - דנוסף לזה שחייב בהוספה בענייני תורה ומצוות מצד שממעט בעסקיו וזמנו פוני, יש לו חיוב נוסף מצד חול'המועד; שיש לזה דינים של יום טוב, ויום טוב חייב בתלמוד תורה. ועד"ז בעשרת ימיתשובה שנקראים חול'המועד.

שיחה ב':

'סיום' על מסכת שביעית.

שיחה ג':

המשך עניין שמיטת כספים בדיבור. ביאור על-פי קבלה. ועל-פיזה מובן מה שבתניא מקדים "מיוסד על פסוק "כי קרוב אליך הדבר בפיק" וכו'; שזה אינו באף ספר חסידות של רבותינו נשיאנו, וזה מצד שאמרו בראש השנה בניין עולם הדיבור.

שיחה ד':

חילוק בין דיבור, שזה כתוב בשמיטה, לבין ציווי - שדיבור מוכרח להתקיים. ועד"ז "דבר ד' זו הלכה". שתתבטל הגזירה וכו', ועלידי הוספה בטוב - שיעשו ספריות בכל מקום.

מאמר ד"ה "שובה ישראל". ותוכנו - שעלידי שקיבלו עול'מלכות ומושרשים בעצמות, עלידיזה ממשיכים כל טוב.

[בסוף שיחה א', כמדומה שדיבר בעניין שזה יום טוב, אלא שצריך להיות "וגילו ברעדה"; כלומר שיש גם עניין המרירות וגם עניין השמחה. על-דרך יארציט, שיש בזה עניין המרירות וכן עניין השמחה, ובפולין קוראים לזה "תיקון". וידוע, מדוע אומרים אצלנו תחנון - בשם אדמו"ר הקודם, שזה הזמן הכי טוב, דוגמת "סלח לנו כי חטאנו", ולא "על אשר חטאנו", כיוון שרק במדרגה דשמונה עשרה שקודם היה חטא.]

שיחה ה':

מהבעש"ט, ש"פנינה" היינו שאין מעלה מצד עצמה, ועסוקים בענייני העולם. ו"חנה" עניינו תורה ומצוות. ["חנה" ראשית־יבות: חלה; נידה; הדלקת הנר - שזה המצוות הנתונות בעיקר לאישה. זה אמר אחר־כך.] ולחנה אין ילדים - כיוון שעסוקים בענייני עולם־הזה אמנם פועלים, שחנה ילדה שבעה - שזה כולל כל העולם, שנברא בז' ימים. "ורבת בנים אומללה [...]" כי אמילם", דהיינו שחוזרים בתשובה ועוסקים בענייני תורה ומצוות. וזאת הוראה, שצריך לעבוד עם הנוער והנוער צריך להתקרב, וכל־שכן הזקנים וכו'.

שיחה ו':

זה־עתה יצא מהשבייה ספר שנכתב בחיי אדמו"ר הזקן, ושם כתוב לגבי שמקבלים חיות חדשה בראש־השנה, ומסיים מה שלא כתוב באגה"ק אצלנו, ש"הלוואי (לשון אחר) שזה יבוא בגילוי למטה". ויעזור ד' שזה יקוים, ובשנה זו, ביאת משיח צדקנו. [ייתכן שביטוי "בשנה זו" היה בשיחה אחרת.]

דיבר גם מעניין התשובה בשמחה, עד ש"זדונות נעשו לו כזכויות". [בהתוועדות התענגתי מהסתכלות על כ"ק אד"ש.]

בסוף בירך ברכה־אחרונה. הר' חזקוני ניגש אליו והזכיר לו שלא הייתה מגבית קרן חנה, ודיבר על זה. ואמר לחזן ולצמן שישיר ניגון רוסי. אחר־כך לקח רוסי אחר יוזמה, ושר "ניע זשוריצ"י", וכו"ק אד"ש הרקיד אותנו בתנועותיו.

ההתוועדות נגמרה ב־23:40; מאוד קצרה.

[...] כעת עליי ללכת [...] אולי אספיק לכתוב את השיחות בהרחבה [...].

ייתן לנו ד' [...] בתוך כלל ישראל, שיהיה רק אושר ותענוג (- לשון כ"ק אד"ש; "שתהיה שנת תענוג"). [...]

ו' תשרי תשל"ג

[...] כ"ק אד"ש התפלל אתמול מעריב לפני העמוד, וכן העמוד. עמדתי על שולחן צר וגבוה, כלומר שולחן וספסל מחוברים, די קרוב וללא דחיפות. כ"ק אד"ש מתפלל למטה.

הסידור הוא בצורה כזאת: העמוד הוא לצד ימין של ארון הקודש, ומשם עד הקיר הדרומי שמו ספסלים, ולא עומדים שם. לצד ימין של העמוד ולצד שמאל של ארון הקודש מונחים, לאורך בית־הכנסת, שני שולחנות, והם מתחברים בסופם לרוחבם על־ידי שולחנות, כך שלא יוכלו לדחוף. זה יוצא בצורת ח', וארון הקודש והעמוד סוגרים את המרובע. כשכ"ק אד"ש נכנס ויוצא מזיזים את השולחן בסופו. בתוך המרובע נמצאים גם כמה מאנ"ש. מעריב התפללו כרגיל, ב־21:30.

שחרית היום - שוב עמדתי באותו מקום (כל פסיעה של "עושה השלום" בשמונה עשרה היא של כסנטימטר, כשחלק מכף הרגל באוויר). כ"ק אד"ש נכנס ב־9:30, מוכתר בתפילין, והטלית מכסה את התיאורא. כל משך זמן קצר ממשמש בידו בתפילין. בחזרת הש"ץ לא פסע שוב אלא גמר את פסיעותיו והחל להתפלל. אחרי שגמר "גאל ישראל" - רק אז החל לפסוע לאחור. ב"אבינו מלכנו" שרו פעם א'. הלך עם הס"ת לבימה, הניחו שם, ויצא שידו הק' הייתה על הס"ת, וכשעזב - נשק ידו. זו פעם ראשונה שראיתי שכ"ק אד"ש ניח ידו על הס"ת וינשק ידו (במזוזה רק מניח ידו, ואינו מנשק, אבל בס"ת מנשק בטליתו או בחגורה של הס"ת). אחר־כך חזר לעמוד, ובשלישי קראוהו ואמר חצי־קדיש. אחר־כך בירכו "הגומל" כמה שבאו. אחרי הגבהה חזר לעמוד, ואחרי קדיש - כשהחזירו הס"ת, ניגש וינשק. בתהלים סיים בג' קאפיטלאך שאומרים בימים אלו. כל פעם אחר התפילה מסתכל על הקהל, אבל אתמול והיום לא; רק כשהסתובב לצאת הרים ראשו לכיוון בו עמדתי.

ב־13:40 לערך נסע כ"ק אד"ש לאוהל.

י"א תשרי תשל"ג

[...] ביקשתי שייתנו לי להיכנס מחר ליחידות (כלומר ולא אחרי שבת־תשובה שמא...), והבטיח לי.

בערב־יום־כיפור [...] - מקווה, מנחה ואחריה אמר כ"ק אד"ש את הברכה. עמדתי בין השולחנות ממולו וראיתי. היה גם רמקול וכולם שמעו. [...] כ"ק אד"ש בירך את הבחורים בזאל (שמעתי אחר־כך שגם חברי הכולל יכולים להיכנס. לא ידעתי מזה קודם, ועדיין צריך לברר אמיתות השמועה).

"כל נדרי" - כ"ק אד"ש לוקח ספר ראשון (זה שקוראים בו בזאל הקטן) ומתקרב לצד החזן. [במוצאי־יום־כיפור ראיתי ספר־תורה מרוסיה קטן מאוד; אוֹרֶךְ כ־10 ס"מ.] אחרי התפילה אמרו כל התהלים. כעבור כ־10 דקות אחר־כך, יצא כ"ק אד"ש לחדרו, וכעבוד כ־10 גקות הלך לביתו. הלכתי אחריו בין שאר ההולכים. לפני התהלים שלפני "כל נדרי", שהה כ"ק אד"ש מעט, כנראה שאמר "על חטא" (כך ההלכה עכ"פ). אחר־כך ניגנו "אבינו מלכנו".

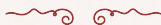
גם בבוקר, קודם התפילה, ניגנו "אבינו מלכנו". כן ניגנו "האדרת והאמונה". כל פעם מנגנים לפי תנועות ידיו הק'. ב"עלינו" ראיתי איך שכ"ק אד"ש כורע (פעם ראשונה) [...]. כ"ק אד"ש כורע לפני "והכוהנים" וכן לפני "ואנחנו" ב"עלינו", ואחר־כך מסתכל על כריעת החזן. שרו "מראה כוהן", וכל פעם שרו "כי אנו עמך". בפעם האחרונה של "כי אנו עמך", בנעילה, ניגנו בסוף גם אחרי שגמרו את המילים.

אחרי מוסף יצא כ"ק אד"ש לחדרו. [...] אחר־כך עליתי לדירת כ"ק אדמו"ר הקודם לחדר היחידות וכו'. זה פתוח ביום־כיפור.

אחר־כך מנחה - לקחתי מקום ללא דחיפות. בתחילה חשבתי שלא אוכל לתפוס מקום שמיעה וראייה בגלל חולשתי, אבל כאמור - נדחפתי לכזה מקום טוב בין השולחנות (שם הייתי עד אחרי מעריב) ב"ה (על כל צעד ושעל אני רואה איך שד' עוזר). את החצי הראשון של מפטיר לא שמעתי, כיוון שכ"ק אד"ש בכה אז ואמר מאוד בשקט, אבל אחר־כך שמעתי (בשחרית לא עלה לתורה).

בסוף נעילה רציתי לעבור למקום אחר, יותר טוב, אבל לא הרשו לי... נוכחתי שדווקא מפה ראיתי הכי טוב, ב"ה. באמצע קדיש "תתקבל" החלו לשיר מארש, וכ"ק אד"ש עלה על כיסאו ורקד.

אחרי מעריב והבדלה (עליתי על השולחן וראיתי), נענע כ"ק אד"ש בידו ואמר "גוט־יום־טוב" וכולם צעקו־ענו אחריו, וחוזר־חלילה ג' פעמים. אחר־כך עליתי לזאל והייתי בדיוק כשיצא כ"ק אד"ש מחדרו ושוב אמר "גוט־יום־טוב". [...]

ח"י אלול תשל"ו

[...] במטוס השתתפתי במבצע תפילין, והצלם פריידין הסריט את זה. [...] זושא וילמוסקי דיבר קצת ברמקול של המטוס, אבל מכיוון שזה היה ג'מבו לא הייתה כמעט אפשריות לעשות שמח כי זה ענק. בנ"י. לקחנו ארבעה חבר'ה - וזושא בתוכם - מונית, והגענו כרבע שעה לפני מעריב.

[...] כשאד"ש יצא למעריב הוא חיך חיוך רחב לזושא, אחרי מעריב דיבר עם הצלם כחצי שעה. [...]

היום בבוקר סיפר לי זושא שהוא נשאר בלילה עם הבחורים עד 00:30 בערך, ואז יצא אד"ש מהחדר וכולם שרו (בפקודת זושא) "ושמחת". הרבי עשה עם היד ואמר לזושא "לחיים" וניגש עד לדלת היציאה מ־770. אחר־כך חזר לחדר והוציא בקבוק ונתן לזושא ואמר לו להוסיף וכו'. [...]

כבר אתמול סיפרו שאד"ש אמר שהיום יקראו בס"ת של משיח, ואכן לקריאת התורה הביאו את הספר, ואחרי שאד"ש עלה לתורה, בירכו כולם "הגומל".

היום נוסע אד"ש לאוהל. השעה 6:30. [...]

י"ט אלול תשל"ו

[...] אתמול היה אד"ש באוהל. חזר הרבה אחרי השקיעה והתפללנו מנחה. [...] וירדתי לתפוס מקום להתוועדות. הפעם הייתי מול אד"ש וזה מקום טוב, אם־כי לפעמים מסתירים. אני רק מקווה שבשבת, כשאין רמקול, גם שומעים שם טוב.

אריק שרון בא בלילה, אחרי שאד"ש הלך. הוא עוד חשב להגיע להתוועדות, שלדעתו הייתה צריכה להימשך (נגמרה ב־12). [...]

בבוקר למדתי עם זושא חסידות [...] למדנו בקונטרס "אהבת ישראל" שיצא זה עתה, וכן 'ליקוט' שאד"ש ליקט. אד"ש גם דיבר על זה אתמול בהתוועדות. [...]

אסיים בלהתראות וכתובה וחתימה טובה, ממני, שלמה

תשל"ו

כ"א אלול תשל"ו

[...] יש לאורחים שיעורים בנגלה וחסידות [...]. היום התפללתי מנחה ואתמוול מעריב במניין של אד"ש ב"ה, שאפשר לראותו יום-יום. חושך-משפט אני לומד ב'כולל' אחרי האוכל, וקודם לכן השיעורים בקונטרס "אהבת ישראל" שאד"ש הוציא בימים האחרונים. [...]

כ"א אלול תשל"ו

[...] היום נסע כ"ק אד"ש לאוהל ולכן מנחה נתפלל מאוחר. זה עתה הגיעה קבוצה מהארץ, נסעו עם מטוס ישיר ללא חנייה ב' 11 שעות (יצאו ב' 8:30 וברבע ל' 4 נמצאים פה - קפיצת-הדרך ממש...). [...]

אכתוב משהו מההתוועדות של ח"י אלול:

פרק ל' פסוק א': "והיה כי יבואו עליך" וכו', "הברכה והקלה" וכו', "ושבת עד ד' אלוקיך". שואל הבעש"ט - מילא אם תבוא קלה, מובן שעל ידי זה יתעוררו בתשובה; אבל ברכה - כיצד?

עד"ז גם כתוב "א-ל נקמות ד'", וידוע ששם "א-ל" מורה על השפעת טובה וחסדים, ומה עניינו לנקמות? היה צריך להיות כתוב "אלוקים נקמות".

והתירוץ - משל למלך שכפרי פשוט חטא לפניו ורצה לעונשו. מה עשה? לקחו, הלבשו, לימדו ועשאו אדם חשוב עד שמינהו לשר וכו'. ושר זה תמיד היה נזכר איך שחטא למלך, ולעומת זאת איך שהמלך מתנהג כלפיו - וזה היה שוברו; ואת חרטתו מי ישער.

עד"ז גם ד' משפיע טובה ליהודים, וכשמתבוננים בזה - מיד מתעוררים בתשובה (בשעת ההתוועדות, כשהרבי שליט"א אמר שד' משפיע טובה, נזכרתי על [...]). [...]

כתיבה וחתימה טובה, שלמה

כ"ב אלול תשל"ו

אצלי ב"ה הכול בסדר. אתמוול אחרי ה'סדר' לימד הרב מענטליק את מכתב אד"ש ש יצא לח"י אלול. התפללנו מנחה ומעריב עם אד"ש. מנחה בערך ב' 8 (כניסת השבת ב' 18:43). [...]

כ"ד אלול תשל"ו

[...] הספקתי להגיע למנחה, אד"ש התפלל למעלה, נכנס ויצא דרך דלת דרומית ושם התפלל. למעריב עמדתי בין הכיסאות וחסכתי לעצמי דחיפות. גם בשבת בבוקר - בתהלים ובתפילות, ובסליחות במוצש"ק, עמדתי שם. כ"ק אד"ש אמר קדיש בשבת, ואני עמדתי בספסל השני ממנו (הראשון שמור לאורחים, ומהשני בורחים הקבועים - כי יודעים שיהיה דוחק), כך ששמעתי טוב, וגם בהפטרה, שאד"ש אמר על הבימה - שמעתי משם. [...]

בתוועדות עמדתי במקום שעמדתי בח"י אלול. שמעתי וראיתי את כ"ק אד"ש בשיחות הראשונות; אבל במאמר הפריעו לי, וממש השתגעתי, עד שד' ריחם עליי ומצאתי מקום על ספסל מאחורי המקום שעמדתי, והחבר'ה הסכימו שאעלה עליו, וזה מקום נהדר; יעזור ד' שאמשיך לעמוד שם.

אד"ש עשה קידוש, ובשיחה הראשונה דיבר שבפרשת השבוע - "ניצבים", מדובר ש"ניצבים כולכם", ואחר-כך מפרט; כלומר שגם כאשר עומדים בעניין של כולכם לאחדים כאחד ממש, צריך לדעת שיש פרטים - "ראשיכם" עד "שואב מימך". עד"ז גם בעניין "בכל לבבך" וכו' "ובכל מאורך", שגם זה שבדרגה ש"בכל מאורך" - מסירות-נפש - צריך להיות אצלו הפרטים של "בכל לבבך".

על-דרך האור, העולה על כולנה, שיש מצירוף אותיות. כגון תיבת "ברוך"; כל אות יש לה מובן, ובהצטרפן יחד בסדר זה - יש לזה מובן חדש, אעפ"כ - חייב שתהיה כל אות בתיבה זאת, ואם תחסר אות אחת - יחסר גם במובן התיבה.

עד"ז גם מוצאים בתפילה, שצריך להיות "ליבו למעלה ועיניו למטה". כלומר לא לשכוח מה'מטה'; ואין הפירוש להעלותו שיהיה 'מעלה', כי אז אינו 'מטה'. אלא - כמו שהוא 'מטה' צריך לזכרו ולהתעסק עימו.

עד"ז, ישנו סיפור עם אדה"ז, שהוא עם המלאך עשו עיגול, ואחר-כך מצאו אותו שאכל בייגל. שלא הסתפק בציווי ד' ש"לשבת יצרה", כדי שלא יהיה לו כלות הנפש, וציווי זה היה בו קודם שנכנס בשלום, אלא עשה פעולה של אכילת בייגל. וזוהי גם הוראה ב"ואהבת לרעך כמוך"; שאין מספיק שיאהב על-דרך שאוהב את עצמו בעניינים שהוא אוהבת את עצמו, אלא אם השני שייך לעניינים גשמיים - צריך לתת לו את ענייניו.

שיחה ב':

ועל פי זה יובן מה שקוראים ניצבים-וילך מחובר. שלכאורה, ענייניהם הופכיים; זהו "ניצבים" - עומד, וזהו "וילך". אלא, שגם ב"ניצבים כולכם" צריך "וילך" לפרטים; לרדת או לעלות לכל אחד, כפי המדרגות של הזולת.

בסוף ההתוועדות שרו "תרננה שפתיי" ללא המילים, ואד"ש מחא בכפיו הק', והתפעלתי מזה: היה באופן נפלא (ואז הפסיק). אחר־כך התפללנו מנחה עם אד"ש למטה ואד"ש עלה שוב לתורה כי קראו בס"ת של משיח (גם בבוקר). [...]

אחר־כך באנו למעריב עם אד"ש למעלה עם הסטענדר בצפון מזרח [...] אחר־כך הבדלה ואד"ש יצא. הייתה חזרה. [...]

מקווה, סליחות ואד"ש דפק בידו על הסטענדר ושרו "רחמנא". אחרי מנחה חייד אד"ש לזושא ורמז לו לשיר. זושא עמד על הבימה והתחיל ניגון אביו של אד"ש, ואד"ש עשה בידיו. [...]

כתיבה וחתומה טובה, שלמה

כ"ה אלול תשל"ו

אתמול חזר אד"ש לערך ב' 19:45 מהאוהל. התפללנו מנחה. [...] באתי בסוף ערבית, אד"ש אומר היום קדיש. תהיה הלילה - כנראה בשעה 8 - שיחה לנשים. אתמול דיברתי כמה הלכות לתוך "טייפ" והשמיעו את זה כמה פעמים בשעת האוכל. זהו בברכת הרבי; כלומר, ירוסלבסקי כתב קודם לכן שעומד לעשות כזה דבר ואד"ש ענה "אזכיר עה"צ ועכ"פ גם לפחות פסוק א' מפ' השבוע" (- זהו התוכן).

[...] סליחות אמרנו עם אד"ש למטה, ואחר־כך קריאת התורה למעלה. אד"ש אמר הקדישים והתכוונן לצאת, אבל התחילו לתקוע בשופר ונשאר. פריידין עובד פה מאוד קשה; מצלם על ימין ועל שמאל... [...] עוד מעט תהיה השיחה לנשים ואשתדל למסור ממנה. [...]

הרבי דיבר מהמאורעות משך החודשים האחרונים (לבנון). שזה מראה איך שד' שומר עלינו, וזה עושה קל יותר להתמסר לתורה ומצוות, שצריך לקבל עלינו שנשתפר וכו'. מבצע נש"ק. חילק דולר לכולם ואמר שהמורות והמדריכות תחלקנה (לפועל לקחו נוספות).

כעת אני הולך למעריב. [...]

כ"ט אלול תשל"ו

[...] אתמול התפללתי ערבית ללא המניין של אד"ש כדי לתפוס מקום, ואכן הצלחתי. זהו מקום שאם באים מוקדם אפשר תמיד לתפוסו, ואני מקווה שבע"ה אכן כך יהיה. אד"ש חילק לכולם דולרים, והטנקיסטים היו צריכים לחלק לקהל, ואני ועוד רבים כמוני

- אמיכי אנו טניקיסטים, אבל מפאת אייהסדר (כנראה) הפסיק אד"ש לחלק, והקודמים חילקו מה שהיה להם. כמובן שיש לי את הדולר.

היום התפללנו סליחות ושחרית עם אד"ש. שמעתי איך שעשה התרת נדרים. אחר־כך נתנו פ"נ, ושמעתי את הברכה של הפ"נ הכללי, שחלק גדול ממנו הוקדש ל'מבצעים'. אחר־כך נסעתי לאוהל, קראתי גם את הפ"נ שלכם. חזרתי אחרי 2. [...]

מוצאי ר"ה תשל"ז

[...] אחרי המקווה - ערב־ראש־השנה - הלכתי לבית־הכנסת, לזאל, ואד"ש חזר ב־18:20 (ב־18:30 הדלקת הנרות) מהאוהל.

בתחילה שמו את הסטענדר בצפון, אבל אחר־כך הודיעו להעביר לדרום כבכל ערב־שבת וחג, כי אד"ש לא ילך אחרי מנחה לביתו. ירדתי למטה ועמדתי בספסל השני בו עמדתי בשבת ובסליחות. אד"ש נכנס וסימן ביד לשיר "אבינר־מלכנו" ג' פעמים, כן היה לפני כל תפילה, ובתפילה, כשאמרו "אבינר־מלכנו", שרו פעם אחת. בתפילה שרו "אתה בחרתנו" ו"הוא אלוקינו". אד"ש עומד בתפילה על בימה שעשו במקומו למשך החגים. [...]

קמתי לערך ב־7:30. בתפילה עמדתי קרוב לבמה של הרבי (מקום לאורחים), לא נדחפתי וראיתי איך שאד"ש נופל "כורעים". להפטרה התקרבתי מעט ושמעתי כחצי הפטרה, כי בחלק אד"ש בכה ואז לא שמעו הרחוקים.

בלילה אחרי התפילה אד"ש אמר בקול לכולם "גוטי־שבת גוטי־יום טוב לשנה טובה תיכתב ותיחתם" (אף פעם זה לא היה). זושא התחיל לשיר אחרי התפילה אבל אד"ש לא הגיב.

היום בבוקר הוא עשה עם היד, וגם אתמול בלילה וגם היום במנחה. [...] את ההפטרה היום כמעט ולא שמעתי (אד"ש אומר קדיש ביום ב' דראש השנה). כשבא לתפילה הבוקר היו לו כמה ספרים ושופר עטוף בכמה מטפחות, ששם אותו בסטענדר, והמזכירים הלכו עם ג' חבילות. כשאד"ש עלה לבמה לומר חצי קדיש, לפני מפטיר, המזכירים לקחו את החבילות.

לפני התקיעות אד"ש סידר את החבילות וכיסה עצמו איתם. התקיעות היו 'חלקות', חוץ מפעם בשברים - התחיל, הפסיק ומיד התחיל; והתקיעה האחרונה - ניסה הרבה פעמים עד שתקע. כשחזר ועלה על הבמה, עשה סיבוב מהיר והסתכל על כל הקהל (כתוב שה'בעל־תוקע' אחרי התקיעות מסתכל על הקהל).

ב'כורעים' שוב ראיתי טוב ב"ה. אחרי התפילה והתקיעות (גם התקיעות האלו הלכו כמעט לגמרי 'חלק') יצא אד"ש. אני התפללתי מנחה ותשליך מיד כדי לתפוס

ב' תשרי תשל"ז

מקום להתוועדות, וב'ה הייתי באותו מקום כמו בערב־ראש־השנה - כלומר מול הרבי. התיישבתי אחרון בשולחן ונשארתי לעמוד כשאד"ש נכנס, וגם היום שמעתי הכול וראיתי הכול; "הודו לד' כי טוב".

אד"ש אמר לשיר ניגונים של הרביים. באדה"ז שר ר' יואל "א-לי אתה", ואד"ש צחק ורמז להמשיך, אבל אחר־כך אמר לשיר "אבינו־מלכנו". בסוף אמר לשיר "אתה בחרתנו".

במשך ההתוועדות אמר לכמה לומר 'לחיים'; לאחד רמז שייקח כוס גדולה, ולזושא רמז לעבור לבמה.

מאמר ד"ה "יחינו מיומיים, ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו" והסביר בעולם, שנה, נפש, מחדו"מ, תורה, עבודה וגמ"ח. אמר בשיחה שזהו המנהג של הרביים לומר תורה בהתוועדות, ומתפללים יחד, ואחר־כך כוס של ברכה; שאלו ג' הקווים וכו'. ודיבר על אהבת־ישראל ובשם הבעש"ט עד מסירות־נפש, וג' עניינים לספר בשבחו, לשמור על כבודו ועל ממונו, והסביר ששבחו - פירושו אפילו מה שאין בו, שזהו שבח דוגמת קרקע שהשביחה.

אחרי־זה ברכת המזון, מעריב, הבדלה וכוס של ברכה - שרו אז והרבי עשה עם ידי הק', אני לקחתי באמצע כשכבר לא היה דוחק. השארתי לכם כמובן... [...]

שלמה

ד' תשרי תשל"ז

[...] אתמול יצא אד"ש לסליחות, וכשהמניין גמר שמונה־עשרה ירדנו למטה. ב"אבינו־מלכנו" סימן לשיר פעם אחת. עלה לתורה ב'שלישי' ואחרי קריאת־התורה חזר לחדרו. מנחה התפללו ב'2 למטה. עלה לתורה ל'שלישי' וקרא את ההפטרה. שמעתי כי לא עמדתי כליך רחוק. קראו בס"ת של משיח. [...]

כשחזרתי אחרי האוכל של יום ב' של ראש השנה ברחוב של 770, ראיתי מולי את אד"ש, אבל זה היה רחוק, ולכן ניגשתי לכיוון בית־הכנסת ומשם הסתכלתי עליו. [...]

גב. אד"ש ירד למנחה למטה. נשאר לעמוד בשמונה־עשרה. ב"וכתוב" וב"בספר" העמיד עצמו יותר ע"ד ב"אמן־יהא־שמי־הרבא". לא שרו "אבינו־מלכנו". הסתכל בעיניי. בראש־השנה רמו לעברי לומר 'לחיים'. אני בטוח שזה היה לי; אולי למישהו אחר, אבל אמרתי.

ה' תשרי תשל"ז

[...] אתמול התפללתי עם אד"ש מעריב למטה. אחרי התפילה מישהו רצה לצלמו, אבל אד"ש הסתיר את פניו הק' בסידור.

היום, לפני מנחה, הכנסתי פתקה לאד"ש ובה שאלתי האם להמשיך ב"ידין־ידין", ואחרי מנחה קיבלתי תשובה חיובית ו"אזכיר עה"צ". כך שאני צריך כעת להיות מאוד עסוק, כי בתוכניתי להשתדל להיבחן בעוד שני חלקים (גם את זה כתבתי בפתקה).

היום התפללתי מנחה עם אד"ש; לא שרו ב"אבינו־מלכנו". בערב בע"ה יתפלל אד"ש לפני העמוד. [...]

גמ־ר־חתימה־טובה, שלמה

ו' תשרי תשל"ז

ב"והיו לטוטפות", אחרי שממשמש בשל־ראש, שם שתי אצבעות על עיניו. בקדושה אינו קופץ ב"קדוש" וכו'. ואינו מטה ראשו ב"וקרא זה אל זה ואמר". [...] קראו בספר־תורה של משיח ועלה בשלישי. במעריב ירק ב"עלינו" לשמאלו (אף־על־גב שזהו לכיוון הקהל - משמע שלא זאת הסיבה שירק תמיד בכיוון ההפוך). ובשחרית מולו. חדקוב הוציא הס"ת ואד"ש התכופף הרבה כדי לקחתו. בתהלים הסתכל בסוף, בלוח של ג' הקאפיטלאך, לפני שאמרם. [...] כמורכן ב"והוא רחום" סיים כל קטע בקול, ובקטע הב' אמר "הבט נא" בקול. [...]

מוצאי יום הכיפורים תשל"ז

[...] בשבת הייתה כמוכן התוועדות, שיחות בעניין השבת ושזה חל ביום ח' תשרי, שאז התחילה חנוכת בניין בית־ראשון. מאמר "שובה ישראל". שיחות; רש"י פסוק י פרק יא. ובשאלה מה הרבותא שהענן לוקח חיצים, הרי מלאך לא שייך לירות בו חץ, ומה ההשוואה מנשר - אמר ש"אף־על־פי שילדים לא ראו מלאך, וגם ה'מלמדים' על כל פנים יש כאלו שלא ראו, למשל אני לא ראיתי אף פעם מלאך, אף־על־פי־כן יודע הילד שלא שייך לירות בו חיצים" כו'.

אחרי ההתוועדות - מנחה. אד"ש עלה לתורה בס"ת של משיח (גם בבוקר קראו בו).

[...] ביום ראשון [...] הספקתי גם להיות במקווה ולתפוס מקום ללעקאח, ולהיות בכפרות של אד"ש. התפללתי עם המניין של אד"ש אבל הייתי בעזרת הנשים. [...] מנחה ב'־15:15, לאחריה הברכה. מאוד משונה, כשדיבר על הארץ התאפק מבכייה ולא אמר בברכה "גמ־ר־חתימה־טובה". רק בברכה של הבחורים - אני גם הייתי שם בפרוודור, והיה רמקול, אז שמעתי בלי להידחק (גם שם עמדו בחורים כי בפנים לא היה מקום לכולם) - שם אמר גם "גמ־ר־חתימה־טובה" בעניינים שהזכיר בברכה קודם.

לעקאח לקחתי רק לעצמי, כי הזהירו כמה פעמים לא לקחת לאחרים, אבל אד"ש נתן חתיכה גדולה ובירך "שנה טובה ומתוקה" (הוא נראה מצונן ואמר זאת בקול צרוד. עכ"פ אני שמתי לב לזה).

למעריב נכנס אד"ש דקות מספר אחרי הברכה לבחורים. כשנכנס ל"כל נדרי", וכן לפני כל תפילה (חוץ מגעילה שהיא בהמשך למנחה) שרו ג' פעמים "אבינו מלכנו", וב"אבינו מלכנו" גופא שרו פעם אחת ב"חי העולמים" בראש השנה שרו בשחרית, אבל היום רק בתוך תפילת עמידה.

אחרי מעריב - תהלים. החזן גמר כעבור כשעה וחצי, אבל אד"ש גמר יותר מאוחר ונשאר לערך חצי שעה נוסף. [...]

אני לא הייתי צריך להידחף, כי עמדתי במקום של האורחים. רק במנחה, אחרי קריאת התורה, נפרץ הסכר, והבחורים חדרו ודחפו כנראה גם את הרש"ג, ואד"ש עשה בידו, ודוד רסקין אמר שאד"ש רוצה שהבחורים יחזרו למקומם, אז אד"ש אמר שלא אמר זאת, אלא שלא ידחפו.

מאחורי העמוד של החזן עמדו ילדים, ואד"ש אמר "אמנם הם הבל שאין בו חטא, אך אינם צריכים לעמוד לפני הארון קודש". אחר־כך דחפו את הילדים, אז אד"ש אמר שיעלו לבימה שלו. הילדים נדחפו, עד שלייבל אמר שמספיק ילדים. אד"ש, בכל שיר, עשה להם שישירו. אחר־כך, לפני מארש־נפוליאון, אמר שכל הילדים שיודעים להתפלל ולפני בר־מצווה - שיעלו, ואז נהיה שמח; ילדים בכו והעבירו מעל הראשים וכו'. אד"ש הזיז את הסטענדר שלו, אז לייבל מיד הזיז לקצה וגם את הכיסא; שיהיה מקום לילדים. כשהתמלא, אד"ש אמר שיעמדו גם למטה ליד הבימה, אבל הדוחק היה רב, ולא זזו, עד שאד"ש עשה עם ידו לבחורים, והנה זה פלא - נהיה מקום (מ.פ. התעלף לשעה קלה)... אד"ש עשה חזק בידו; פעם פנה לימינו ופעם לשמאלו לילדים. אחר־כך עלה על הכיסא ועשה חזק. בכה לפני המארש כמה פעמים.

מפטר־יונה שמעתי טוב, כשעמדתי על בימת אד"ש. אחר־כך אד"ש חיכה עד שתקעו. אחר־כך הבלדה, ואד"ש אמר "גוטי־טוב". כשירד שאל איפה זושא הפרטיון, כי תמיד שר כשאד"ש יצא וביום הכיפורים לא שר. מיד התחילו מארש־נפוליאון. קידוש־לבנה עם אד"ש. [...]

שלמה

י"ד תשרי תשל"ז

אד"ש בא לערך ב'11. נכנסו מהכפר ומנחת ה"ח לאתרוגים ואחר־כך ברכה לכפר, ואד"ש נתן להרב ג. 30 דולר לחלק לכל אחד ולתת לצדקה.

אתמול - אד"ש בקריאת התורה עלה למטה. נסע לאוהל. מנחה עם אד"ש למטה. מעריב ב'20:00 למעלה. לא התפלתי איתו בגלל המקום להתוועדות. לקחתי דולרים לטנקיסטים מאד"ש.

א' דחול-המועד סוכות תשל"ז

בערב-החג בא אד"ש ב' 11 לערך, וב' 12 נכנסנו לקחת לולבים וכו'. ראיתו כשיצא מסוכתו לאחר סידור הלולב, וכשיצא לביתו. מנחה למעלה, מעריב למטה. שחרית - שרו "אתה בחרתנו" וקדושה. אד"ש עלה למפטיר ושמעתי הכול, וכן למוחרת. מנחה ב' 17:45 וכל פעם סימן לזושא להתחיל לשיר.

בראש-השנה פגשתי את אד"ש כשחזרתי [...] וכן ביום ב' בבוקר לפני המקווה, כשבאתי לתפוס מקום - בדיוק אז בא אד"ש מביתו (7:50 לערך).

מנחה יום א' עם אד"ש - שרו לפני שנכנס, וכשהגיע למקומו הפסקו. וכן במעריב, אולם כשהגיע למקומו סימן בידו הק' - כמו בשירים בתוך התפילה, ואחר-כך הסתובב ומחא כפיים וכו'. שרו אז "על הסלע הק'".

ביום ב' בבוקר הגעתי לתור לנטילת-לולב בערך ב' 9. [...] לקחתי ספר-תורה ב' אחרי "יהללו" מרש"ג, ולהפטר חזרתי למקומי. ברכת כוהנים - אומר אד"ש לכוהנים "יישר כוח". ביום א' וכן ביום א' דראש-השנה עמדתי קרוב לאד"ש וראיתי בסידורו; בסידורו אין מסודר הכול על מקומו וצריך הרבה לדפדף.

בראש-השנה ישב בהרבה דברים. עמד ב"ונתנה תוקף" ו"לא-ל עורך דין", ואולי בעוד משהו. אתמול - מעריב למעלה, הייתי בחדר-שני. הבדלה בקול בסוכה, ומברך "לישב בסוכה", וזה גם כתוב בלוח.

היום בירכתי לפני 10. שרים גם "הושיעה את עמך" ואד"ש מנענע בראשו. גם היום גם אתמול בהושענא. אד"ש עלה לרביעי. סימן לזושא לשיר.

ב' 12:25 לוויא, אד"ש יצא ללוות. כשבא ליטול ידיו, עמדו ילדים, וסימן שיזוהו. נטל 8 פעמים ונכנס לזאל (כנראה ל"יושב בסתר"), ואחר-כך נכנס לחדרו.

[בא' הימים בתפילה התכופף אד"ש ב"מודים" הרבה זמן, כמו ב"מודים" דרבנן; אולי קצת פחות זמן.]

הושענא-רבה תשל"ז

בנענועים, קודם שם בליבו ואחר-כך מנענע. לצד צפון מטה מעט גופו צפונה, ובפעם הג', כשמחזיר לליבו, מיישר עצמו כך שכשמגיע לגופו כבר עומד ישר. כשמקבל הלולב מוריד 3 הקשרים למטה ובודק העלה אמצעי, מחזיק את הלולב בימינו והאתרוג בשמאלו. כשאומר עם החזן "הושענא", הולך ללא סידור. שרו יום-יום "הושיעה".

אתמול אף אחד לא ניגש שחרית, ניגשתי (אד"ש) הסתכל אז לקהל בשעת קדיש דרבנן, שלא כדרכו) עד הלל, ואחר-כך ניגשתי "תתקבל" עד קריאת-התורה.

היום נכנס אד"ש מאוחר מעט אחרי 10, לא שמתי לב כשהוריד 2 לולאות. [...] לקחתי ספר-תורה להושענות. עמדתי קרוב לאד"ש בחביטת ערבות, אבל לא ראיתי. [...]

אחרי שמע"צ שמח"ת תשל"ז

יום ד', ג' דחמה"ס, הייתה שיחה לילדים וראינו בטלוויזיה פנימית. - 1:00 תהלים עם אד"ש עד 2:30. בבוקר תפילה - 10:00-12:30. אחר-כך לעקאח לאלה שלא קיבלו בערביום כיפור, ולנשים. [...]

מנחה - 16:30 למעלה [...]. תפילת ערבית של שמיני-עצרת - 19:30. אד"ש מחא כפיים ושרו כמה דקות. תפילה עד 19:40 (אני לא הייתי).

הקפות - 19:40. פסוק ראשון ואחרון - אד"ש. אחרי פעם א' הסתובב אד"ש והחל לשיר "פרצת". פעם ב' - "פרצת". פעם ג' - "הושיעה". כיבדו בפסוקים את תושבי הערים בארץ, כולל גם צפת. הקפה ראשונה - אד"ש ורש"ג (טיפסתי על עמוד אבל לא ראיתי. כל הזמן עמדתי קרוב לבימת אד"ש). הקפה שנייה - כל האורחים מישראל. הקפה רביעית - טנקיסטים (גם כאן הלכתי). "וכל קרני רשעים".

אחר-כך אד"ש התקרב לקצה הבימה, ואמר שיש יהודים שרוצים לעשות הקפות בחברון, והבעש"ט אמר שבמקום רצונו של אדם - שם הוא נמצא, וחברון היא אחת מארבע ערי הקודש, ששייכת ליהודים ולאף אחד אין שליטה על זה, והיא אחת מערי הלוויים, אז שילכו להקפה זאת הלוויים, ובזה ש'ונשלמה פרים'; שאומרים הפסוקים ועאכו"כ ורקדים וכו'. ואד"ש אמר מילים של ההקפה.

הקפה שביעית - אד"ש ורש"ג (טיפסתי על העמוד וראיתי מעט). ב' 12 נגמרו ההקפות. שמיני-עצרת ביום - כרגיל, וב' 17:30 מנחה. מעריב ב' 19:00 [...]. התועדות ב' 20:45 (איחרתי, אבל הדיבורים עדיין לא החלו), עד 00:40.

"אתה הראית" פעם ראשונה - רק אד"ש. בשני - אד"ש פסוק א' וב', ואחרון. [...]

ואחרי "אתה הראית" שרו שירים כדאמול. הקפה א' - אד"ש, ב' - ישראלים משגירות וכו', וכשהרצוג היה למטה בהקפה, אמר אד"ש לאחרים שיאמרו לו שהוא לוי וחברון שייכת לו, ואפילו אם אד"ש רוצה לקנות הוא לא יכול. ושיאמר באו"ם באנגלית, או אפילו בעברית, וזה יפעל. שרו "עוצו עצה" בהקפה זו.

מוצאי יום הכיפורים תשל"ט

נחתנו ב־4 לערך, ביום א'. הגעתי ל־770 בסביבות 7. מנחה התפללנו ב'קנדי'. שמתי המזוודות בפארבאנד והלכתי ללמוד בקביעות, ולקחתי עימי המכתבים למסירה. באמצע הלימוד נזכרתי שמכתב לאד"ש מ[...] עדיין לא מסרתי, ורצתי מהר ומסרתי. למעריב התפללתי עם כ"ק אד"ש. [...]

למוחרת, יום ב' ח' תשרי, קמתי ב־6. למדתי בקביעות. [...]
אמרתי את השיעור בקביעות. שחרית - התפללתי בזאל, ואד"ש נכנס לקריאת התורה. מנחה שוב עם אד"ש, וכן מעריב; היה אז דוחק גדול.

בבוקר (יום ב'), לאחר שחרית, ב־11, חילק אד"ש לעקאח. הזמנתי תור, הלכתי לאכול וחזרתי לתורי כעבור כחצי שעה. הגעתי לאד"ש, הוא בחן אותי כשלפני קיבל, אחר־כך שוב בחן אותי ובחר עבורי חתיכה, ניערה מהאחרות, ובירך "לשנה טובה ומתוקה". לפני - כמה אנשים; היה רוסי, ואד"ש דיבר איתו ברוסית, ואחר שאמר לו "לשנה" כו' - הסביר לו שוב ברוסית.

בערב יום־כיפור (יום ג') קמתי ב־4:30 ונסעתי עם [...] לכפרות. אחר־כך הלכתי לישון, כי אמרו שלא יהיו בכפרות של אד"ש. ליתר ביטחון ביקשתי שיעירוני ב־6:40, אך התעוררתי אחרי שבע, ובאמת היו בכפרות...

שחרית עם אד"ש; מחזיק הציצית מהאצבע הקטנה ודרך כף היד לאגודל, ובנשיקות לוקח ביד השנייה את יתרת הציצית, מנשק פעמיים (אולי לא בכל הנשיקות). לפני שעזבם הסתכל עליהם. [...]

אחר־כך הלכתי למקווה, וליד 770 בדיוק הגיע אד"ש במכונית. נעצרתי עד שנכנס (וקודם לכן נתן צדקה). 15:15 - מנחה, ואחר־כך הברכה; הסתכל היכן המיקרופון.

אחר־כך סעודה מפסקת, ואחר־כך שוב למקווה. שמענו ברמקול ברכה לת'. אחר־כך ירד למטה, אמר "על חטא". שרו "אבינו". קיבל ס"ת הקטן, בכל פזמון עשה באגרופו הק' לשירה.

ט' תשרי תשל"ט

כל התהלים אחר התפילה. [הציצית נקרעה לי לאחר התפילה קודם תהלים, ולקחתי מ[...]...] נשאר בחדרו בלילה.

הבוקר, שוב לפני התפילה שרו "אבינו". וכן "לחי עולמים" "כתר" גם בנעילה, וכן בפזמונים כשהחזן עשה עם ניגון. התפילות - באריכות יחסית.

מנחה ב'16:45 לערך; הפטרה לא שמעתי. פניו הק' בחנו את הקהל לאחר תפילת מעריב, וכן בהוצאות הס"ת, וכן לאחר מוסף. ב"מראה כוהן" הוסיף גם אחר־כך. כמה פעמים, גם ב"חי עולמים", גם ב"אבינו־מלכנו" שבנעילה שעשה בידי ובגופו הרבה. וכמה פעמים. "כי אנו עמך" - כל פעם עשה שישירו.

מארש־נפוליאון - בתחילה מחא כפיים על הבימה עליה מתפלל, אחר־כך עלה על הכיסא והלהיב זמן מרובה ובשמחה. לבש כובעו ב"קווה" (נכנס למנחה לבוש כובע). אחרי מעריב [בחן הקהל] והבדלה, אמר ג' פעמים "גוטיים־טוב" והקהל יחד עימו. זושא החל לשיר ניגון אביו ועשה בידיו הק'. כשיצא, טלישבסקי ניסה לדבר עימו, אך ללא הצלחה. כעבור זמן קצר הלך למכונית ושוב עשה בידיו כששרו הניגון של אביו. לא קידשו לבנה כי לא הייתה. ד"ר רזניק היה בתפילות.

מקומי היה מצוין; ללא הרבה דחיפות. אתמול בלילה היה מקומי פחות טוב, עם דחיפות יותר.

י"ב תשרי תשל"ט

ביום ה' קמתי ב"6. אמרתי שיעור בחסידות לאורחים; מאמר ו' תשרי. התפללתי למעלה. לקריאת התורה בא אד"ש. מנחה עם אד"ש למעלה; הדוחק גדול. [...] אמרתי שוב שיעור בחסידות בלקו"ת בלילה, עד למעריב. מעריב עם אד"ש - שוב דוחק גדול.

לאחר מעריב היה קידוש לבנה, כי במוצאי יום כיפור לא נראה הירח. מסביב לאד"ש היה שטח ריק. ראיתי כיצד שאמר "שלום עליכם" לשלושה, וניער הטלית קטן בציציות, ונפנה לכל הכיוונים ובירך "גוט חודש". הייתי מאחוריו; איני זוכר שחוויתי אף פעם כזה ברוך.

[...] אחרי התפילה והאוכל ראיתי את אד"ש שבה ושם צדקה. עזרתי משך יום אתמול וגם היום לעשיית הסוכה. [...]

י"ב תשרי תשל"ט

[...] כשהגענו ל-770, מסרתי את המכתבים המיועדים לאד"ש. [...]

אגב לא כתבת לי בקשר ל[...] אבל גם אם לא סידרו את זה - האמיני לי שכאן זה אינו מבלבל אותי ב"ה. כשרואים את פניו הק' של אד"ש עם טוב הלב השפוך עליהן - נשכח הכול. על אחת כמה וכמה כשהעיניים מופנות אליי.

עד כה ב"ה כל קריאה בתורה, מנחה ומעריב - הייתי עם אד"ש, ובמקום די טוב. ביום הכיפורים היה לי מקום מצוין, רק לקראת 'נעילה' היה דוחק, אבל המקום נשאר. במארש נפוליאון עלה על הכיסא ורקד, כרגיל, וזה היה לעילא. בכל מקום ששרו בתפילות יום הכיפורים - הלהיב אד"ש בידו ובראשו הק'. ראיתו ברור, וכל ה"כורעים" ראיתי ממקומי, ובאופן כללי שומרים על שטח גדול מסביב לבימת אד"ש; שאף אחד לא יעמוד שם.

ביום ב' בבוקר ניגשתי לתור - שלא היה גדול, לקחת לעקאח, כי אד"ש חילק מיום א' ואילך כשעה עד שעה וחצי כל יום. כשהגעתי אליו בחן אותי ואחר כך עוד פעם, נתן את העקאח ובירך "לשנה טובה ומתוקה" [...]; זה היה טוב ומתוק.

בערב יום הכיפורים התפללנו עם אד"ש שחרית וראיתי ב"ה הכול; כיצד מנשק את הציצית וכו'. גם בעת הברכה לאחר מנחה עמדתי במקום קרוב וטוב.

אצל הקביעות של האורחים יצא לי כמה פעמים להיות מגיד־שיעור. אתמול בלילה הזמינוני לחתונה של [...], וליבי אינו נותן לי לעזוב את 770 - בפרט שבמוצאי־יום הכיפורים לא היה קידוש לבנה, ושמא זה יהיה לאחר מעריב. בקיצור לא מיהרתי, וכשיצאתי האוטובוס כבר נסע, כך שנשארתי. ואכן היה גם קידוש לבנה והיה לי מקום מצוין, ושמעתי וראיתי כיצד אד"ש מפנה פניו הק' לכולם ומאחל "גוט־חודש". אחר־כך היה לי טרמפ ונסעתי גם לחתונה, כך שיותר טוב מזה לא יכול להיות.

אגב, במוצאי־יום הכיפורים, כבכל שנה, איחל אד"ש ג' פעמים "גוט־יום־טוב" והקהל הריע יחד עימו. כשיצא, החל זושא לשיר את ניגון אביו של אד"ש, ואד"ש הלהיב בידיו הק' וכן כשנסע אחר־כך לביתו.

שכחתי לספר שכפרות עשיתי איפה ש[...] עשו, ומכיוון שהודיע שאף אחד לא ילך לכפרות של אד"ש - הלכתי לישון, אך ליתר־ביטחון ביקשתי שיעירוני ב־6:40, כי ב־7 לערך עושה אד"ש כפרות. לדאבוני שכחו להעירני. התעוררתי לבד בסביבות 7, ובאמת היה קהל קטן שראה את הכפרות, ואני איחרתי ב־10 דקות.

להתראות במהרה, שלמה

שלומקו²⁷ היקר והחמוד שלום וברכה. אני ב"ה אצל הרבי; רואה אותו ומתפלל איתו, ובקרב אשמע גם התועודות שלו, ותדע שזה כמו בבית־המקדש - שהיהודים היו הולכים לשם בחגים כדי שאחר־כך, במשך כל השנה, יתנהגו איך שה' רוצה. [...]

י"ד תשרי תשל"ט

בלילה - תפילה עם כ"ק אד"ש. "בואי כלה שבת מלכתא" - גם משתחווה. עמדתי במקום טוב. גם בבוקר. "האדרת והאמונה" - שרו. הפטרה - שמעתי חלקית. מוסף - שרו "הוא אלוקינו". אחרי התפילה החל זושא לשיר אך אד"ש לא הגיב. אמר אחר התפילה "גוט־שבת". מנחה עם אד"ש. גם מעריב; במעריב עמדתי קרוב. אד"ש עלה לתורה במנחה בס"ת של משיח.

מוצש"ק - תפסתי מוקדם מקום שלפני שנתיים היה מצוין, ללא הפרעות. לאחר ההתועודות עשה בידו שישירו. היה די רציני בהתועודות. הסתכל הרבה זמן בעת שדיבר לעבר שבו עמדתי. אמרתי פעם אחת "לחיים". [...] ההתועודות נגמרה בסביבות 1.

לא הייתי בזאל בעת שהקליטו דברי אד"ש בעת מסירת האתרוגים. [...] אחר־כך עזרתי בעשיית הסוכה. [...]

ראיתי כשאד"ש נכנס לסוכתו בעת שהלכתי למקווה.

27. הכוונה לר' שלום שי' לבקיבקר, דוד החתן.

א' דחווה"צ סוכות תשל"ט

למעריב, כשנכנס אד"ש, שרו, עשה בידו וכשעלה לבימתו הסתובב והרקיד. אחר־כך נשם בכבדות כדרך המתעייפים. כשיצא ועבר לידי, הסתכל לעברי. [...]

בבוקר קמתי ב־7:30, תפסתי תור ללולב; חילקו מספרים. ב־9:30 לערך בירכתי.

בתפילה שרו "האדרת והאמונה". בנענועים - בין "אנא" ל"אנא" מניח האתרוג ומסדר טליתו. הציצית בין זרת דרך כף היד ויוצאת תחת האגודל, וכשמנשק מוסיף יד ימינו. להפטרה נדחפתי מעט כשקראו לאד"ש לעלות, ושמעתי. [...]

הלכתי למבצע־לולב באיסטרך־פארקוויי, אך לא מצאתי 'קונים'.

מנחה למעלה עם אד"ש, שרו "אתה בחרתנו".

מעריב למטה, מקומי כרגיל - בשורה הראשונה בטור האמצעי; המקום מצוין. [...]

בבוקר קמתי כדאמול ובירכתי לערך ב־9. שרו "האדרת". הביאו לו הלולב כשכבר אחזו בברכת־כוהנים. אתמול הצלחתי לסבב סביב הס"ת בלולב של [...], היום לקחתי הס"ת (של משיח) לבימה, וראיתי ברור כשאד"ש הסתובב. גם אתמול וגם היום שרו "הושיעה את עמך", וכשאד"ש הפסיק השירה החזרתי הס"ת. הפטרה - שוב נדחקתי כשקראו לאד"ש, ושמעתי ברור. גם היום וגם אתמול, אחרי שחרית שר זושא אך אד"ש לא הגיב, ידו הימנית מחזיקה בלולב והשמאלית - תחת בית־השחי קופסת האתרוג (עץ זית) וביד מחזיק בסידור. לפני ברכת־כוהנים מניח הלולב, המונח על הסטענדר, בפניה.

כשפוסע לפני שמונה־עשרה - מרים פסיעה רביעית, ומיד מחזירה כדי לחזור לתפילה; דהיינו שלוש וחצי אחורה ושלוש וחצי קדימה.

מנחה עם אד"ש למעלה. רקדו עד לפני שנכנס. שרו "אתה בחרתנו". ערבית עם אד"ש, לאחר־מכן הבדלה, ובירכו "לישב בסוכה". אחר־כך חיכו ליציאת אד"ש. בינתיים שוחחתי עם רמי. כשאד"ש יצא שרו, ואד"ש הלהיב בידו גם כשעבר לידי. [...]

אתמול, כשאד"ש בא למנחה, נכנס קודם לסוכה ואמר למי שעמד שם שלא צריך (-) דהיינו לפתוח הגג), ראיתיו כשיצא מהסוכה. הנענועים - מחזיק בידו הימנית בלולב בלבד. ערבית בקיר הצפוני.

י"ז תשרי תשל"ט

[...] מועדים לשמחה.

[...] בליל החג שרו כשאד"ש נכנס לבית הכנסת, וכשעלה לבימה הסתובב והרקיד... ביום בתפילה לקחתי ספר-תורה של משיח ל'הושענות', וראיתי ברור כשאד"ש הסתובב סביב לבימה. [...] מנחה ומעריב עם אד"ש, בהבדלה בירכו "לישב בסוכה". [...] שחרית עם אד"ש. מיד לאחר התפילה שמתי תהלים ומקווה שאד"ש יאמר בו מחר. מנחה התפללו למעלה, ביקשוני להיות חזן ואכן כך היה. התפללתי מהר, כך שאד"ש יצא מספר דקות לפני 15:30 לאחר התפילה...

י"ז תשרי תשל"ט

בבוקר קמתי לפני 8, הייתה קביעות בחסידות בסוכה. אד"ש בא לערך ב-9, ראיתיו ששכנס מחדרו לסוכה. לאחר-מכן ברכת לולב. תפילה ב-10 למטה. [...] מנחה עם אד"ש; הייתי חזן. נסיעה לאיסט-סייד - דיברתי בבית הכנסת ורקדנו. [...] ערבית עם אד"ש למעלה, בקיר דרומי. בקריאת-שמע עדיין לא אחז ולא עשה בידיו, ומיד - זמן קצר - החזיק כבר בקריאת-שמע.

י"ט תשרי תשל"ט

יום ה' בבוקר - קמתי בסביבות 8. ברכת לולב. תפילה עם אד"ש. אד"ש אמר בתהלים ששמתי אתמול. מקפיד שד' המינים יתחילו מלמטה יחד, ומכסה בידו על הקשרים האוגדים ג' המינים. [...] נסעתי למבצע-לולב בברייט ביטש. מנחה לא עם אד"ש, אחר-כך מסרתי שיעור לנשים [...], לקחתי הדברים שקניתי קודם לליפסקר, אחר-כך נסענו לשמח יהודים בבעל פארק; היה מוצלח, גם אני דיברתי. הבוקר קמתי ב-7:30. קביעות בחסידות, ברכת לולב, תפילה עם אד"ש. לקחתי ס"ת של משיח בהושענות, כי לא לקח מישהו אחר. כשאד"ש יצא הסתכל לזושא והתחיל "ושמחת".

אד"ש חילק אתמול והיום לעקאח לאלה שעדיין לא קיבלו. [...]

מקווה, וכעת השעה 17:30 חערך. הדלקת הנרות בעוד כ-15 דקות.

כ' תשרי תשל"ט

ליל שבת עם אד"ש.

בבוקר, אד"ש שר ב"האדרת", "אתה בחרתנו", וכמה שירים במוסף ששר טלישבסקי הצעיר, וב"שים שלום" ממש הלהיב זמן רב.

מנחה עם אד"ש, עלה לתורה בס"ת של משיח. [...]

ליל הושענא־רבה; תהלים עם אד"ש. הושענא־רבה - הלך אד"ש הקפה שמינית, אמר שלא הלך עם הקהל והלך בשמינית. הקפה ראשונה לא לקח אתרוג. לקחתי ס"ת להקפה ועליתי לבימה, כשהחזירו ס"ת לארון - אחרי קריאת התורה, החל לשיר "אנא עבדא". [...]

ליל שמיני־עצרת; הייתי בבית־כנסת קרוב. [...]

אחר־כך לקחתי מקום טוב להקפות. אד"ש החל כשנכנס ניגון אביו. ב־9 החלו הקפות. כל הקפה הייתה קצרה. לפני הקפה ב' דיבר על ירושלים, והכריזו שיהירושלמים ילכו להקפות. לפני ג' - ארץ־ישראל וחברון, והכריזו כנ"ל. לפני ד' דיבר על צה"ל, ואמר שילכו להקפה. לפני ה' - רבנים ומלמדים. לפני ו' - רוסים. או הפוך. [...] לפני ז' אמר שצריכים לילך אלה שהלכו בא'. ראיתי ברור גם כשרקד.

למוחרת בבוקר רקד לפני התפילה. ניגון אביו, ניגנו "האדרת והאמונה" הצרפתי. להפטרה נדחקתי ושמעתי. לאחר התפילה ביום ב' ודאי, היה ד' פעמים "גוטי־טוב", וכמדומה גם בשמיני־עצרת.

בערב, התחלתי לדבר עם בעל־תשובה בזאל, ולא שמתי לב, ולפתע הגיע אד"ש למעריב, ולא הלכתי לבית־הכנסת. החל לשיר ניגון אביו - היה זה למעלה. אחרי מעריב דיברתי שוב עימו.

בהתוועדות דיבר אד"ש הפסוק "אתה הראית" - ב' פירושים; ב' קצוות, עד"ז פסוקים ג, ד.²⁸ סיים, שעושים הפסקה בשביל הריקודים, ושיהיה על־דרך שהיה בבית־המקדש; "עומדים צפופים ומשתחווים רווחים", עאכו"כ שרוקדים "רווחים".

הקפות ב־15:00 לערך. אמר כל "אתה הראית" הראשון, ופסוק ראשון ואחרון של השאר. וגם אתמול, אחרי פסוק ראשון של "אתה הראית" השני - התיישב, לכל הקפה גם אתמול ומחא כפיים, ומדי פעם בחוזק גדול, והייתה שמחה לעילא ולעילא, גם אתמול. הקפה ב' - לשגרירות, ואד"ש הפעילם בשיר "הושיעה את עמך" כ־20 דקות. בא'

28. להשלמת העניין ראה שיחון"ק תשל"ט חלק א עמ' 127 ואילך.

מההקפות שרו "חיילי אדוננו", ובתחילה לא מחא, אך אחר־כך ביתר שאת ועוז. ההקפות נגמרו ב־2:30 לערך.

הלכתי לישון לערך ב־5:10. בלילה הראשון, רגש השמחה היה בחוזק גדול מדי פעם כשזכרתי במה שהיה בעת זו בשנה שעברה.

בבוקר תפסתי מקום - איפה שעמדתי בהקפות; מאחורי אד"ש, בינו לבין מקום הריקודים. ב"האדרת" שרו צרפתי. לפני התפילה החל ניגון, עד"ז לפני "אתה הראית". וכן בין "אתה" ל"אתה", וכן היה כל פעם. בפסוק האחרון ב"אתה הראית" השני - קרא אד"ש לחדקוב, והכריזו שכולם יכולים להצטרף; הן מי ששילם עד כה והן מי שאחר־כך.

הכריזו לפני שמחת־תורה שהרב דבורקין פסק שיכולים לעלות לתורה מהמקום עצמו. אגב, הפעם לא היו פירמידות אלא בפינות בית־הכנסת הכי גבוה היה שולחן, וירד ג' מדרגות לכיסא מושכב. במקום הריקוד עשו במה גבוהה כ־40 ס"מ. אד"ש אישר הורדת הפירמידות ב"ת"ח", ועל הבימה שאל האם אי־אפשר להיזוק, ענו שלא.

ראיתי הריקודים של אד"ש בכל ההקפות, ורקד עד שרש"ג הפסיק. היה מעט זמן.

אד"ש עלה כרגיל לחתן־בראשית עם אדמו"ר הקודם. אחרי התפילה - "גוטי־טוב", ושר "כי בשמחה". כמדומה הן בשמיני־עצרת והן בשמחת־תורה. הכריזו לאחר התפילה זמן מנחה - 17:15, והתוועדות - 17:50. בעת שהכריזו זמן מנחה, עדיין א' אמר קדיש, ואד"ש אמר להכריז שוב זמן מנחה. במנחה לא הייתי כי תפסתי מקום.

אמר בהתוועדות לומר "לחיים" כל השלוחים באם נמצאים, או קרוביהם, והזכיר - ירושלים, צפת, נחלת הר חב"ד, כפר חב"ד, אמריקה, צרפת, בריטניה ובכל מקום. [...] אחר־כך הבדלה, מעריב, כוס־שלי־ברכה. רמי לקח עבור צפת. ההתוועדות נגמרה, כמדומה, לפני 10. כוס־שלי־ברכה - כשעה וחצי. ד"ר וייס היה ורקד הרבה. קובלקין רקד בשמיני־עצרת ליד אד"ש, כשאמר שחילים ילכו להקפות, ורקד ביד ורגל א' על השנייה בסיבוב, ואד"ש הסתכל הרבה וחייך. גם הסתכל, בעת "הושיעה את עמך" לישראלים (כמדומה), הרבה על ד"ר וייס כשהלה הסתכל על הישראלים. [...] רמז לכמה לומר "לחיים" על כוס גדולה. [...]

אתמול התפללתי מנחה עם אד"ש. [...]

הייתה יחידות ואד"ש נתן לאנשים תניא וחתימה שלו בסופו, ולנשים סידור. הרבה הוא עיכב, וכנראה שהרבה גם עיכבוהו. אתמול נרשמתי להיום, אבל איני בטוח שאכנס. [...]

מעריב היה לערך ב־10, אבל בדיוק ירדתי, וכשעליתי - אחזו בעמידה, אבל ראיתיו.

היום קמתי ב־8 לערך, הייתי בשיעור מ־8:30 עד 9. מקווה, תפילה. אד"ש עלה לתורה. שלמה קונין דיבר עם חדקוב; הלה שלל זאת, וכוונתם רצויה.

מנחה עם אד"ש; פנים מאוד רציניות. [...] אחר־כך עשו הגרלה ליכנס ליחידות, ולפי החשבון יצא שלא אכנס; אך א' כנס עם נכדו, שאל אד"ש למה לא עם אביו, וענה שלא זכה בגורל, וענה אד"ש שכולם ייכנסו.

מעריב ב'21:35. אד"ש הסתכל פעמים רבות לכיוון מענדל, שעמדתי מאחוריו.

כ"ז תשרי תשל"ט

ביום ו' הייתה יחידות מ'2 עד 5 לערך. אחר־כך מנחה; הייתי שם. ערבית - עמדתי במקומי הרגיל. [...] נעל שמאל, אד"ש דורך על אחורי הנעל.

הבוקר קמתי ב'8. הזדרזתי, וכשאד"ש הלך למקומו לתהלים - נכנסתי לבית־הכנסת והלכתי אחריו. זו פעם ראשונה שיורד לתהלים שבת מברכים מאז שנה שעברה. גמרו ב'9:50. ב'10:30 תפילה. שרו "האדרת". ב"שוכן עד" ניגש טלישבסקי, ניגן "ישמח", וכן במוסף - "תיקנת" בניגון "אתה בחרתנו", ואד"ש עשה בידו "שים שלום" בניגון, ואד"ש עשה שישירו כמה פעמים.

מנחה למעלה עם אד"ש, וכן ערבית והבדלה. התוועדות ב'21:30.

בשבת, כשבאתי אחרי האוכל, הלך אד"ש לביתו ובדרך עשה "שלום" לילדים. בחזור עמדתי על ספסל ב'70 וראיתיו.

שיחה א':

חודש תשרי הוא כללי, ועדיין אין זו התעסקות על־דרך כל השנה, ומכאן לוקחים שההתעסקות תהא על־דרך חג ומועד - שאז יש הצלחה על־ידי ראיית המלך (ביום השמיני שלח) זה גורם ביטול ושמחה וממשיכים על כל השנה.

שיחה ב':

מכיוון שזו בריאה בשביל ישראל, ממילא הכול עושים איך שד' רוצה, וברכות.

מאמר מעניין זה שהמעשה פועל בשמיים וארץ, כתר, חוכמה ומידות. ג' הפירושים ב"בראשית" מ"לקדמין בחוכמתא", "ברא שית".

שיחה ג':

רש"י; למה "נתנה להם", שיינתן ישר לנו. ומובן בפשטות, ולא מעניין הבירורים שעל־פי הסוד.

לקוטי לוי"צ - בקשר לנרות.

מכירת מצוות - מי שלא קונה יאמר "לחיים". ביקש רשות למכור ברכת המזון, אחר כך אמר אד"ש שגם הוא לא קנה ואמר "לחיים".

והסביר רש"י על-פי מה שכתוב "פן תרבה חיית השדה, ובתים מלאים"; ולכאורה, בשלמא הארץ נתנה להם - זמני, אבל בתים מלאים - למה אין גניבה? ותירץ - שהוא עבור שכר דירה.²⁹

ודיבר על הארץ, א' מיום-כיפור, וב' רבנים מדברים על "לא תחנם", בעוד שיש פיקוח-נפש - וזה כל איש צבא יאמר; אפילו גוי. ג' שלום של נייר.

והסביר לקוטי לוי"צ - ג' עניינים, "נהורא", "אכמא", "חורא סתימאה". מל' ז"א בינה שבה כתר גילוי עתיק בבינה. שעלידי נרות של ילדה פועלים שלום-בית וכו'. וגם בסביבה עלידי ה"סתימאה". מבצעים.

שיר "אני מאמין", "המבדיל" עלידי טלישבסקי, שהוציא התקליט. "הופ קוזק", "לכתחילה אריבער". החל "ניעט ניעט". ברכת-המזון, "כי בשמחה".

יצא מחדרו למכונת ועשה בידי. לפני מכונתו נסע א' עם סירנה. השעה - 1:35. ההתוועדות נגמרה - 00:40.

כ"ט תשרי תשל"ט

[...] מנחה עם אד"ש ב'15:15. [...] יחידות החלה ב'8. מעריב לערך ב'20:22. כשיצאתי מהיחידות היה 23:25. הייתי מס' 118. נכנסתי לזמן קצר מאוד. כתבתי רק ב"ה והשמות [...]. הפתק היה מקופל ולקח זמן עד שאד"ש פתחו, קרא בו (ללא משקפיים) ואמר ברכות; שד' ימלא משאלות לבבך לטובה, ובדבר עיקרי שלך [...], תזכו לגדל לנחת מכל ילד ומכולם יחד. שאקח תניא במזכירות; חסידישע יאר וכו'. [...]

הבוקר הייתי בשיעור אורחים. מקווה, תפילה, קריאת-התורה - אד"ש עלה. נסע לאוהל. [...]

ב'18:45 מעריב. אמר לנוסעים "פארט געזונטרהייט א גוטן חודש שהם עתידיים להתחדש כמותה, בשורות טובות". [...] אני המשגיח בלימודים, במקום זושא, ליום אחד.

ז' מרחשוון תשל"ט

ביום א' יחידות. מנחם עם אד"ש; גם מעריב שהיה לערך ב'22:30. ואז כבר נכנסו ליחידות, מס' 84 לערך. אני הייתי 18, ונכנסתי לערך ב'23:25.

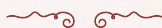
29. להשלמת העניין ראה שיח"ק תשל"ט חלק א עמ' 215.

למוחרת - קריאת התורה עם אד"ש ונסע לאוהל. [...] מנחה עם אד"ש וכן מעריב, ונסע לביתו.

יום ג': מנחה עם אד"ש. הייתי במנחה, ואחר־כך רצתי החוצה לפרוודור; אך כמעט ולא ראיתיו, ובירך הנוסעים שייסעו לשלום ושהם עתידים להתחדש כמותה ובשורות טובות.

חילקו תניא לאחר מנחה ולקחתי עבור [...] , אך עבורי בסוף לא נשאר. [...]

חזרתי ל־770. אד"ש נכנס לערך ב־18:30. עמדתי לידת המעלית עם משה דיקשטיין מת"א, אד"ש הסתכל עליי כמה פעמים וכשעבר אותנו נעצר ואמר "פארט געזונטערהייט און ס'זאל זיין בשורות טובות". [...] בסוף לקחני [...] בטרמפ. לפניכן נשקתי מזווחת חדר אד"ש.

ד' תשרי תשמ"א

[...] יום ראשון דראש־השנה נדחפתי לתקיעות, ושלומק'ה חיכה לי עד שאחזור. ביום ב' דאגתי שגם הוא יראה. בתפילות הוא איתי ורואה הכול. בראש־השנה אד"ש היה מאוד שמח ואמר שיאמרו 'לחיים', ואחר־כך אמר שכולם יאמרו, כי זה נוגע להשפעת ברכות וכו'. כוס של ברכה היה בהתוועדות דשבת ושלחתי את שלומק'ה לקחת, והחלטתי שאני אקח במוצאי־שמחת־תורה, אך אד"ש אמר שאלה שאינם לוקחים הם טיפשים וכולם צריכים לקחת וכו', וכמובן שגם אני לקחתי והשארתי לכם.

בערב־ראש־השנה בנתינת הפ"נ בירך אד"ש "לשנה טובה תיכתב ותיחתם לשנה טובה ומתוקה". אחרי תפילת ערבית דראש השנה אמר אד"ש ג' פעמים "גוטי־יום־טוב" ואחר־כך אמר "לשנה טובה תיכתב ותיחתם". [...]

ממני, שלמה, המאחל לכם כל טוב

ד' תשרי תשמ"א

התוועדות דערב ר"ה - יום ג' ב'21:30. בכניסת אד"ש התרגשתי מאוד. [...]

יום ד', ער"ה - סליחות עם אד"ש ב'7, שחרית ב'9:30. [...] אחרי שחרית - פ"נ, ובירך "לשנה טובה תיכתב ותיחתם לשנה טובה ומתוקה". בפ"נ־כללי חתמתי אך לא הייתי, התרת נדרים - שמעתי. מנחה - התפלל מוקדם למעלה, ולא הייתי. מעריב - "אבינו־מלכנו", אחר־כך אמר ג' פעמים "גוטי־יום־טוב" עם היד, כדי שכולם יצעקו, ואמר "לשנה טובה תיכתב ותיחתם".

שחרית - "אבינו־מלכנו" (לא הלך הביתה בראש־השנה). היה לי מקום טוב, ובתקיעות נדחפתי, וכמדומה ששמעתי בכיית אד"ש. עמדתי במקום מצוין וראיתי היטב. וכן את שלומק'ה הרמתי, שיראה ההשתחויה ב"עלינו". תשליך - לבד, וכן מנחה.

תשמ"א

כשהסתכל על הקהל אחרי התקיעות, הצלחתי לראות כשכבר עבר את השטח בו עמדתי. אמנם למוחרת הצלחתי - וגם שלומק'ה, לראות היטב.

בתקיעות למוחרת לקחתי את שלומק'ה שיראה, ועליכן עמדתי מרחוק. אמנם, ההשתחויה ראינו שנינו. התוועדות - תפסנו מקומות מוקדם. בסוף, כששרו "אתה בחרתנו", עשה עם הראש בחוזקה וכבשנו. בכל פעם כשיצא, עשה לזושא שישיר. מנחה - שוב לא התפללתי עם אד"ש, בגלל המקום. אמנם עד כה ב"ה תפסתי מקומות ישיבה מצוינים, ושמעתי הכול - אפילו בראשיהשנה.

לילשבת עם אד"ש - ביום ב' דראשיהשנה אמר קדיש, וכן לפני "כגונא". בבוקר יום ב' החזן טעה והחל "הודו", ואמר אד"ש שיסיים הפסוק - ולא שמע, ואד"ש עשה תנועת ביטול בידו הק'. "האדרת" שרו. ביום ב' חיכו מעט שיתחיל לעשות בידו הק', ועשה, גם ב"אתה בחרתנו" וב"הוא אלוקינו" עשה שישירו, וגם בעת שהחזן חזר עשה שישירו. בשבת לא שרו ב"האדרת". תפסתי מקום בבוקר בסביבות 8, [...] וב"ה שמענו; וכן כל ההתוועדויות דשבת. [...]

בשבת, בכוס של ברכה, שלחתי את שלומק'ה, ואני לקחתי אחרי שאמר שאלה שלא לוקחים הם טיפשים וכו'. לא שמעתי זאת מפיו הק'. בעת שלקחתי לא הסתכלתי עליו, כי קירבתי כוסי, והרגשתי שמרים ראשו הק' אליי אך לא הספקתי להרים.

מנחה אחר־כך, ואד"ש עלה. ראיתי מקרוב.

צום־גדליה: שחרית, סליחות ועלייה לתורה, שרו ב"אבינרמלכנו". ראיתי מקרוב. מנחה - שמעתי מפטיר. אמר שיאמרו קדיש, אך גורארי אמר לו שיפטיר. אחר מנחה - שיחה. ערבית - [...] למעלה; שלומק'ה ראה היטב כשאד"ש נכנס, כי עמדנו מול והרמתיו. [...] מנחה - חשבו שייצא לשיחה לילדים, אך הייתה למעלה, והסתכל עליי אחר התפילה והורדתי עיניי - ג' פעמים!

ו' תשרי תשמ"א

[...] אחר־כך היה כינוס של ילדים, כהוראת אד"ש. חשבו שאד"ש יירד לבית־הכנסת, לכינוס הילדים, ולא נתנו בדרך־כלל למבוגרים להיכנס, ועליכן הייתי למעלה. לבסוף אד"ש לא ירד והתפלל למעלה, והרווחתי מבט ממושך. אחר־הצוהריים השכבתי את [...]. לישון [...], בלילה הערתי אותו ולקחתי אותו לתפילת אד"ש; שהתפלל לפני העמוד. תפסתי מקום טוב. גם בבוקר ובמנחה תפסתי מקומות מצוינים. [...]

בראשיהשנה [...] רצה לראות את אד"ש נכנס, ועליכן לא רצה ללכת לישון. בסוף נרדם על השולחן. [...]

מסרי מזל טוב לוויילשנסקי, ושיצאה תשובה על הדו"ח של הישיבה - "נתקבל ות"ח אעה"צ".

עכשיו אני שומר מקום להתוועדות. מיד אחרי מנחה, ב־15:30 לערך, כבר תפסתי את המקום, ואני עוזב אותו מדי פעם עם עדים... [...]

בהתוועדות דראש־השנה היו הניגונים של כל האדמו"רים, ובניגון "אתה בחרתנו" (של אד"ש) - עשה עם הראש והידיים וממש כבשני ב"ה. [...]

ו' תשרי תשמ"א

אתמול בלילה התפלל אד"ש לפני העמוד, וכן היום. אין מנשק התפילין ב"ישמחו השמיים". בזמן שאמרו "היום יום" בערך, הסתכל בתהלים ששמו לידו, אם יש שם שם. כשעלה לתורה בצום־גדליה למנחה אמר עם הקהל "ה' ה' לאט, ועד שהגיע בערך ל"נקה", שם כבר הגיע הבעל־קורא והמשיך עימו. בתהלים היום, כשאמר את של יום החודש, הסתכל הרבה זמן בסוף הלוח של ג' הקאפיטלאך.

אמר בפעמים האחרונות "פנים שוחקות" ופעם היה אומר "שוחקות". במנחה עמדתי קרוב, ואחר־כך תפסתי מקום להתוועדות.

[...] מעריב ב־21:15. עליתי לאד"ש; אם־כי כבר התפללתי לעצמי. כשנכנס חייד לרב יאלעס. בהתוועדות - שיחה בקשר ל'הקהל', וכו'. בסוף כששרו ניגונים, אמר ללייבל משהו, והלך והביא שיורי כוס של ברכה. אחרי ההתוועדות לקחתי את שלומק'ה ועמד קרוב, וראה איך שאד"ש נכנס למכונית ונוסע הביתה (חיכה במכונית קצת לחודקוב).

ז' תשרי תשמ"א

[...] בהתוועדות אתמול תפסתי מקום מוקדם. [...] מעריב היה ב־21:15 למעלה, וכשראיתי ש[...] שומר על מקומי, העזתי ועליתי לראות את תפילת כ"ק אד"ש, וחזרתי אחר־כך למקומי. בהתוועדות אמרנו 'לחיים', אד"ש הסביר בהתוועדות שזהו כינוס שבו תפילה, תורה וצדקה, שכל אחד ירשום שמו וכו'. וגם [...] שלח מעטפה עם 1 דולר. בזמן ההתוועדות שלומק'ה כל הזמן כמעט מסתכל על הרבי והוא נהנה, כשהוא היה צריך אתמול לצאת - שלחתיו וחזר לבד ב"ה; עם כל הקפיצות מעל גבי השולחנות וכו'.

היום נסע הרבי לאוהל, וכשחזר מהמקווה ביקשתי משלומק'ה שיעמוד למעלה, גם עמד שם גרייזמן עם בנו בידיו, ועוד ילד, ואד"ש נתן לכולם מטבעות שישימו בקופה. אד"ש נסע לאוהל די מאוחי; כעת 18:35 ועדיין לא חזר. [...]

יש לי עבורכם [...] יין מכוס של ברכה ומזונות שאד"ש השאיר לאורחים (אחרי כל התועודות הוא קורא לר' משה ירוסלבסקי ונותן לו 'מזונות' ויין. נזכרתי שבראש השנה בתחילת ההתועודות, שאל הרבי היכן ר' משה, כי עדיין לא היה. אחר־כך כמובן שהופיע). שלומק'ה נרדם לפני ההתועודות, וכשנכנס כ"ק אד"ש הערתיו. אחר־כך הוא טען שזה "בול" כמו בסרט... [...]

שלמה

ז' תשרי תשמ"א

כשאד"ש בא הבוקר מהמקווה, עמדו שלומק'ה ועוד שני ילדים, ואד"ש נתן גם לו כסף לשים בקופה, והסתכל עליי (הבנתי שלא הייתי צריך להיות שם אלא בקביעות). [...]

אד"ש נסע לאוהל. [...]

ח' תשרי תשמ"א

מנחה מאוחר למטה, עם אד"ש. ערבית ב'21:30. למדנו, רצנו וראינו אד"ש נכנס למעלית, ואחר־כך רצנו למטה וראינוהו נכנס לבית־הכנסת. הבוקר בכניסתו ראינוהו מבחוץ והתקרבונו אחריו, והחל לחלק לילדים צדקה, ובתוך־כך הסתובב אחורנית ונתן גם לשלומק'ה. אחר־כך ירד למטה ועלה לתורה. מנחה למטה ב'15:15. הסתכל על שלומק'ה. ערבית למטה ב'21:30.

מוצאי יום הכיפורים תשמ"א

ערב יו"כ: [...] הערתי את שלומק'ה, וראינו בדיוק כשאד"ש הגיע. ראינו אחר־כך את אד"ש מביא התרנגול, שחיטה, תלישת נוצות, ואד"ש כיסה ע"י את הדם. חזר לחדרו. שחרית ב'10 פלוס, ואמר ללייבל שלא יפריעו לחלק לעקאח; ע"ד כוס של ברכה בש"ת, ושלא ישחקו עימו.

בערב יו"כ אני ושלומק'ה לקחנו לעקאח. [...] בירך בלעקאח "לשנה טובה ומתוקה". גמר לחלק בסביבות 1. כשחזרתי מהמקווה ראיתי חוזר מביתו.

ביום ה', כשבאתי בסביבות 7 בערב לקביעות ללמוד, בדיוק נסע; אך לא ראיתי, כי לא ידעתי שנוסע, אם־כי חשדתי.

בברכה של מנחה היה שלומק'ה לידי. [...] באנו ל־770 באמצע הברכה לבחורים [...]. נשארנו אחר מעריב עד אחרי תהלים.

ל"ד תשרי תשמ"א. כותב השורות נראה מימין בעת קבלת ד' המינים

בבוקר היה רוב הזמן שלומק'ה לידי. מנחה - שמעתי הפטרה, ושרו אחרי "כי אנו" כמה פעמים, ו"אבינו מלכנו" 5 פעמים, ואד"ש עשה חזק בראשו. ב"אבינו מלכנו" נמשך זמן רב עד שגמר לומר, ונשמעו בכיותיו, וניגב דמעותיו כשכבר החלו לשיר מארש; ניגב בטלית וחזקה מעט זמן עד שעלה ועשה בחוזק רב.

ב'עבודה', כשהסתכל על החזן, הסתכל כמה סיבובים על הקהל. אחרי מעריב - ג' פעמים "גוטי'ום טוב". "כי בשמחה". [...] כשיצאתי כבר היה בחוץ, וגם כשהלך לביתו - כשיצאתי, כבר היה במכונת.

למד בשחרית וכו' שיחה, כנראה של יום ב' דראש השנה שיצאה 'מוגה'. ראיתי כשהוריד כובעו לפני מנחה, וכשלבשו לפני מעריב. ב"הוא אלוקיננו" עד כה, חוץ מבנעילה, עושה שישירו - גם כשהחזן אומר. אתמול בלילה שרו ב"רחמנא דעני" ובכל המזמורים. שרו "אנא עבדא" בכל ההוצאות, חוץ מ[...] פעם או יותר. [...] עליתי עימו [עם שלומק'ה] לפני שחרית לחדר של אדמו"ר הקודם.

י"ב תשרי תשמ"א

[...] ביום כיפור היה לי קצת קשה הצום, אבל כשאד"ש הרקיד במארש-נפוליאן לא הייתה ברירה [...]. הוא בכה ב"אבינו מלכנו" של נעילה וניגב את הדמעות גם אחרי

שהחלו לשיר את המארש. ורק אחר־כך עלה על הכיסא. [...] במוצאי יו"כ קידוש לבנה עם אד"ש, ולפני שיצא מבית־הכנסת - ג' פעמים "גוטי־יום־טוב", ואחר־כך שר "כי בשמחה", ואין זוכרים מקרה דומה שישיר שיר זה במוצאי יו"כ.

אני עסוק בקביעות של האורחים ובלימוד עם שלומק'ה. [...] בערב יום־כיפור קמתי ב־3:30 לכפרות, ולא היה בסביבה, ונסעתי וכו'. אבל בסוף הצלחתי להיות עם שלומק'ה בכפרות של אד"ש ולראות מקרוב; שלומק'ה - מתחת לשולחן עם ילדים, ואני - בפרוטקציה של תלמידים, נכנסתי למקום טוב.

בברכות של כ"ק אד"ש בערב יום־כיפור אחר מנחה, אמר ברכות לפי סדר האל"ף־ב"ת; שנת תשובה, תפילה, ותשועה, [...] שנת אורה, ברכה וגאולה [...].

היום - קריאת־התורה עם אד"ש, וכעת מתכוננים למנחה. אתמול במעריב בא ר' זלמן יפה מבריטניה. אד"ש חייך אליו וסימן לו לשיר, והחל "ושמחת". הכנסתי פתקה לאד"ש בקשר [...].

י"ב תשרי תשמ"א

יום א' - מנחה (נשאר לעמוד הגם שגרונר הקריב לו הכיסא) וערבית עם אד"ש. בערבית בא זלמן יפה, אד"ש אמר לו בשבועות - מסתמא תהיה בהקהל; אם לא בראש־השנה אז בסוכות, ואד"ש כשראוהו בקדיש דרבנן חייך אליו, ואחר־כך עשה לו תנועת שירה והחל (ר' זלמן) "ושמחת".

קריאת־התורה עם אד"ש. איחר היום לבוא, היה בערך ב־10:45. מנחה עם אד"ש - עשה תנועות שירה ור' זלמן החל "ושמחת".

י"ג תשרי תשמ"א

אתמול בהתוועדות, כששרו ניגון "לכתחילה אריבער", רצה שישירו מספר פעמים התנועה האחרונה, והמנגנים החלו מתחילה, ועשה בפניו תנועה של אישביעות־רצון ותפסו העניין. מעריב - עליתי למעלה לפני ההתוועדות. היום נסע לאוהל; מנחה מאוחר ומעריב ב־21:30. הרש"ג נלקח לבית הרפואה. עזרתי לעשיית הסוכה. [...].

ב־11:30 בערך נכנסו לקבל ד' מינים בקשר לצפת. אמרו - אם יש ב"ג, שייכנסו כולם. לפועל היו הרבה. נכנסתי עם קרמר ופאפאק החליט שאני ללא גורל וכו'. בנוגע לד' מינים - זכיתי באתרוג, פאפאק בלולב, קרמר בהדסים וערבות. אמר - "מ'זאל ממשיך זיין אלע המשכות, און ס'זאל זיין הצלחה־דיקע יאר".

ב' חשוון תשמ"א

בכל חג הסוכות, וכן היום ובשבת, כשנכנס המשיכו לשיר. הוא הסתובב ומחא כפיים. "האדרת והאמונה" שרו כל פעם, ובסוף עוד כמה פעמים ללא מילים. "הוא אלוקינו", גם כשהחזן אומר, ופעמיים - בשבת וכנראה בש"ת, שרו כמה פעמים אחרי שהחזן גמר, ללא מילים. ביום ב' בא לסוכה. נודע לי מס' דקות קודם שבא, וראינו - אני ושלומק'ה - משולחן, אד"ש עמד על כיסא שהביאו מהזאל.

הספקתי ב"ה תמיד לברך על לולב אד"ש קודם התפילה. בש"ת ושמע"צ בבוקר הספקתי לבוא באמצע ניגון אביו בהקפות ניגון אביו רקד עם הרש"ג. בליל שמח"ת דיבר עם ילדים והיה מאוד אפגעלייגט.

ביום ב' בלילה נסענו לנ. ג'רסי. כל לילה הייתה שיחה משמחת: בית השואבה, וביום ב' לא שמעתי.

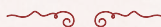
מוצש"ק דפ' נח תשמ"א

שרו תמיד "אנא עבדא" חוץ מפעם א', ואיני זוכר מתי. "א-לי אתה" שרו בפעם ראשונה רק הבית הראשון, כי הקהל החל הבית השני ב"הודו" והיה צריך לנענע. אמנם ביום ב' דסוכות, כמדומה, כבר עשו בידו, ושרו בית ב' ללא מילים, וכן המשיך בכל הימים.

ביום ב' דפרשת "נח", הייתה קריאת התורה למעלה, והייתי עם שלומק'ה, וראינו היטב. יותר לא התפלתי עם אד"ש, אלא שביום ב' באנו כשאד"ש יצא ממנחה, לערך ב'18:40, ועשה לשלומק'ה שישיר.

מעריב יום א' - עם אד"ש, לערך ב'15:1, כי הייתה יחידות. ביום ב' איחרתי מעריב כי [...], מנחה יום ג' לא היה שייך כי אד"ש יצא ב'6 כי הייתה יחידות, לאחר שהתייאשו מיחידות: כללית, כי כמה לא רצו, טענתי שאפשר וכו', ולייבל שאל אד"ש אם הולך משפחות יחד עם יחידים, ותשובתו - "בכל הכבוד". [...]

ביום ג' בבוקר, קודם שהגיע אד"ש, נעמדתי עם שלומק'ה ליד דלת המעלית, וכשהגיע לא התייחס אלינו.

היום היה יום חופש ואני לא
 כ. ביום ג' לא היה שייך כי אד"ש יצא ב'6 כי הייתה יחידות, לאחר שהתייאשו מיחידות: כללית, כי כמה לא רצו, טענתי שאפשר וכו', ולייבל שאל אד"ש אם הולך משפחות יחד עם יחידים, ותשובתו - "בכל הכבוד". [...]

כ' תשרי תשד"מ

השעה 2. בזאל למטה עוד מעט מנחה ושיחה לילדים (ב'14:30). לנו אין אפשרות להיכנס.

במטוס היו הרבה מאנ"ש. [...] הכנסנו, כל הבאים, פתק לאד"ש, שיהא בהצלחה, והחתמתי עליו את כל הנוסעים במטוס. כבר לפני הטיסה התברר שההתוועדות תהיה בעת טיסתנו.

כשהגעתי, הלכתי למקווה, ולמדתי עם האורחים למטה. התפללתי שחרית למעלה, ואד"ש הגיע מביתו אחרי 10. חיכיתי לקבל פניו בחוץ, ליד דלת הכניסה ל-770. כשהגיע, נכנסתי פנימה, והוא נכנס ויצא אחר-כך, וחילק צדקה לילדים. [...] אד"ש נסע לאוהל, וחזר מאוחר; אחרי 7. התפללנו עם אד"ש מנחה למטה וגם ערבית.

בערב סוכות, לאחר המקווה, למדתי עם האורחים, ובשעה 9 הכנסתי הדסים עם פתק שלי ושל המאירי למוזכירות. לאחר שהתפללתי, חיכינו למעלה.

אד"ש הגיע, וכעבור זמן קראו לקבל הד' מינים. בתחילה לא הקריא לייבל גרונר את צפת, אולם אחר-כך נכנס לג"ע התחתון ויצא, והקריא "צפת". אני נכנסתי ללא הגרלה, וכן לייכטר, הענדל, אלי כהן. הגרלנו את המינים, ולי יצא לולב. היינו אחרונים, וחסר אתרוג, וחיכינו. אד"ש שאל מי אנחנו, וענינו "צפת", ושאל שוב ושוב ענו. לייבל גרונר יצא והחל לחפש אלה שקיבלו, ואד"ש חיכה ליד דלתו. אחר-כך הניע ידו בתנועת ביטול וחזר לחדרו, ואז הגיע לייבל עם אתרוג ומסר ללייכטר. עברנו על פני אד"ש, ובירך "מ'זאל ממשיך זיין אלע המשכות".

לקחתי את ד' המינים, וכשסידרתים בסוכה, ראיתי את אד"ש יוצא לסוכתו לסידור ד' המינים.

למנחה לא יצא. למעריב, כשיצא, שרו, ואד"ש - כשהגיע למקומו, הסתובב והרקיד. בשיחה עמדתי מול ארון הקודש, ונלחצתי היטב. אחרי השיחה סימן אד"ש לזושא להתחיל, או שהחל ניגון אביו. בכל יום סימן לזושא להתחיל ניגון. ביום השני בשיחה במעריב, וכן בשבת, תפסתי מקום ישיבה מול אד"ש, כך

שיצא שעמדתי קרוב ושמעתי היטב. ביום א' נסעתי למסצ'וזס לשמחת־בית־השואבה. בכל הימים רקדו עד מאוחר, וישנתי מעט מאוד. ביום ב' בחול־המועד, במנחה, כשאד"ש עלה למקומו, סימן לייבל גרונר שאין מי שייגש למנחה, וניגשתי.

בליל שמיני־עצרת התפללתי עם אד"ש. הלכתי ל[...], ותפסתי מקום שבו עמדתי בשנים קודמות. הדוחק היה רב. אד"ש נכנס לערך ב־9, והתנועות שבידיו היו בצורה נפלאה, והרקיד עד כלות הכוחות.

בהקפה ה', שהייתה לרבנים, משפיעים וכו' - נכנסתי, ושרו "ווי וואנט משיח נאו". בהקפה ג', כמדומה, שרו "חיילי אדוננו", ואד"ש, בהקפה זו, הרקיד חזק מאוד. בהקפה ה' הרקיד ואחר־כך סקר את הקהל משך זמן רב, תוך כדי השירה, ללא תנועות מצידו, ופניו הק' היו נראות עסוקות מאוד (אחר־כך הסביר בהתוועדות דשמחת־תורה שרצה לפעול את עניין הגאולה בשמיני־עצרת, ולכן הקדים השמחה הגדולה לשמיני־עצרת במקום שמחת־תורה).

ר' ישראל לייבוב לא הרגיש טוב לפני שאד"ש נכנס, ואד"ש לא הסכים שייקחוהו לבית־הרפואה. כשהגיע - חיפשו, והביאוהו על כיסא גלגלים.

לאחר ההקפות אמר לטלישבסקי לנגן "עלינו" [...].

למוחרת בבוקר הרקיד אד"ש כשנכנס, וגם עוד פעם הרקיד בחג הסוכות, אבל איני זוכר באיזה יום. הלכתי לבית־כנסת; מרחק של כ־30 דקות, וחזרתי לערך ב־21:30. ההתוועדות החלה ב־9. דובר בעניין "אתה בחרתנו", שנוסף מדי שנה בבחירה, וכמה דרגות בבחירה. [...]

הקפות - לערך חצי שעה אחר ההתוועדות. עמדתי בתוך השורה כשאד"ש עבר. נכנסתי מתחת לשולחן, ונישקתי הס"ת שלו. הקפה ג' לשלוחים; לקחתי ס"ת. שרו "חיילי אדוננו" והסתכל הרבה זמן עלינו ועל כל הקהל. הקפה ד' - נשאר ס"ת בתוך השורה, ואד"ש סימן שייקחוהו פנימה. לא היה מי שייקח, ולקחתי. הקפה ז' כנ"ל, אך ראיתי מעט מאוד.

בבוקר הגעתי בזמן, ואד"ש הרקיד. להקפות מצאתי מקום בפירימדה בצפון, וראיתי היטב, בהתוועדות, הסביר אד"ש את עניין השמחה שהייתה בשמיני־עצרת - בדוגמת אדמו"ר הזקן, שניצח את תלמידי המגיד והבעש"ט בכך שהקדים תקיעת־שופר; שתקע קודם התפילה. וכך אד"ש הקדים שמחת־תורה בשמיני־עצרת; כדי לנסות לפעול עניין הגאולה. אף שהרבי הרי"צ היה ברצינות בשמיני־עצרת.

אחרי ההתוועדות - קבלת־שבת, ואד"ש אמר קדיש במשך השבת. אחרי התפילה - ג' פעמים "גוט־שבת", וכן היה ביום־טוב. בבוקר, חותני תפס לי מקום. למפטיר הלכתי לשמוע, ואמר גם הפטרת האשכנזים. בהתוועדות עשה קידוש.

שיחה א' - בעניין שבת־מברכים ו"בראשית", מה קודם; דשבת־מברכים "תדיר", ושבת "בראשית" "אינו תדיר" לאלו שקראו אחת לג' או ג' וחצי שנים. אבל שבת "בראשית" "חביב", שהרי ווי מ'שטעלט זיך ש"ב כך ממשיך כל השנה (עניין "בראשית ברא" וכו'). וכדי לא להעדיף - יתחיל מא' מהם, וכ"א יחליט מה קודם. על־דרך רש"י שמביא שיש ב' פירושים.³⁰

רש"י: "אמור ר"י לא היה צריך"; לכאורה, מה קשה לבן 5? ובסיום הפרשה: "ונח מצא חן" - למה? יש כמה מפרשים, ואילו רש"י לא פירש. ואין לומר - משום שסמך על הפרשה הבאה, שהרי זה הפסק פרשה, ועוד - רש"י מסביר שזה שמוזכר שנח צדיק הוא דרך־אגב; כיוון שהזכירו, ואם כן אין זה מיד אחר־כך.

זוהר: [...] "רבי שמעון וכל חבריא... חדי שאר חבריא". ומסביר בלקוטי לוי"צ, ד"שאר" הוא עניין "משים עצמו כשיריים". ולכאורה, למה זה מוזכר ב"חדי"? והביאור - כשיש שמחה, יכולה להיות יניקה לפלשתים, ולכן זה שייך רק למי שמשים עצמו כשיריים.

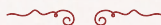
כ"ד תשרי תשד"מ. בכוס של ברכה

לבן⁵ למקרא קשה; שהרי מצוות הוא מקיים מיד כשהוא קטן, קודם שלומד, ואומרים לו שזה כתוב בתורה, וכשבא ללמוד - מחכה לעניין המצוות. אלא - משום "כוח מעשיו", שגם הוא צריך לדעת.

והנה, רש"י הזכיר לעיל שמאז נח - הפסיקה הארץ להוציא קוצים מקללתו של אדם הראשון והקללה מהחטא. והתיקון - כי הוא "צדיק". וכן לגבי שהוליד בן 500. וכן הפירוש הראשון ב"איש צדיק" - "לשבח". ו"ניחא לעליונים ולתחתונים"³¹.

"בראשית" - ארוך בזמן.

מאמר בניגון שיחה.

31. להשלמת העניין ראה שיחו"ק תשד"מ חלק א עמ' 449 ואילך.

ח"י תשרי תשמ"ו

הגעתי ל-770 ביום א', בסביבות 10. הכנסתי הדסים למזכירות. רצתי למקווה ביוניון, וכשחזרתי, סופר שאמרו שמצפת ייכנסו 3'2. יצאו בגורל יצחק, אליהו פרידמן, לייכטר. נכנסנו ארבעה. בהגרה יצא לי לקחת ערבות. נוסף לכך, לקח כל אחד גם הדס 1. כשעברנו ליד אד"ש, אמר גרונר שאלו מצפת, ואד"ש אמר: "מ'זאל ממשיך זיין אלע המשכות".

שלמה

ח"י תשרי תשמ"ו

ליל שמיני-עצרת: כשנכנס לתפילה החל ניגון אביו בחוזק עצום ורב. אחר-כך (ג"פ "גוט'יום טוב"?) הלכתי לקידוש של רסקין. "אתה הראית" - עמדתי ליד שרשרת והתרוממתי לראות, וכן בהקפות, וראיתי היטב; אך בסוף כמעט התעלפתי, ושמואלי לקחני לעמוד על השולחן, והתאוששתי. התנועות של אד"ש היו בכוח רב ושמחה עצומה.

ליל שמחת-תורה: תפסתי מקום להתוועדות מבעוד-יום, על הבימה של הריקודים. ראיתי היטב, אך לא שמעתי הכול. אמר לקחת כוסות "ווי עס פאסט פאר א שנה תמימה", ולקחתי כוס מלאה. אחר-כך שיחה על השלוחים, ו-10 כוחות - משיח. ונשיא הדור משיח. אמר לקחת כוסות מלאים, והזריו "הרי זה משובח". אחר-כך הפך את כוסו ברצינות עצומה והראה לכולם כך משך זמן רב. בהקפות, ב"אתה הראית" - על בימת הריקודים. בהקפות - בראשונה על קופסה, ובאחרונה על קופסה על בימת הצרפתים, מאחרו. זה נגמר לערך ב-3.

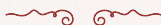
יום שמחת-תורה" לא היה צפוף, ולקחתי מקום בפירמידות וראיתי די טוב. שרו, כמדומה, "האדרת" הצרפתי בתפילה. הגעתי לפני שאד"ש נכנס והריקיד. בעת ה"אתה הראית" מישהו עלה לבימה ועמד על ראשו, ועשה ברגליו כנוסע על אופניים. לפני זה מישהו ניסה להרחיקו, ואד"ש רמוז לו לזוז ולא להפריעו. היה נראה שאד"ש נהנה. להתוועדות תפסתי מקום בשורה השנייה,

וראיתי ושמעתי היטב. מוצאי־שמחת־תורה - אד"ש בירך והבדיל, וחילק כוס של ברכה עד 2:50. כשיצא - שרו "כי בשמחה".

יום ד' בוקר: ירד לקדישים. לפני שיצא, אמר - "היינט איז דאך אסרו חג, זאל זיין "ושמחת", והחלו לשיר "ושמחת". נסע לאוהל. מנחה לערך ב' 19:30 (הדלקת הנרות - 18:15) או יותר מאוחר, ומיד אחר־כך מעריב. אחר־כך הייתי מעט בכנס מחנכים [...].

יום ה' בוקר: ירד לקריאת־התורה, ועשה בידי לשירה כשיצא. למנחה חיכו, ולבסוף לא בא. נסעתי לאוהל.

יום ה' לילה: יחידות ב' 8. נכנסתי [...]

סוכות תשמ"ח

נסעתי ביום ב', י"ב תשרי, טיסת חצות. הגעתי בבוקר יום ג' מוקדם. [...]

בערב סוכות נכנסתי עם כמה מאנ"ש דצפת לחלוקת ד' מינים. אני לקחתי אתרוג, כמדומה. וכן נכנס קופצ'יק, [...] לייכטר, גירא וולף. אמר כמה פעמים "מ'זאל ממשיך זיין אלע המשכות". ביקשתי עבור אלי' וענה "ס'זאל זיין בשורות טובות". ניסיתי לבקש גם עבור זוגתו, אך אד"ש ענה שאין עתה זמן לעניינים פרטיים.

כל לילה שיחה. ובסוכה היה בלילה הראשון, אך לא עמדתי קרוב. אד"ש נתקל בקופסה וכמעט מעד (לא היה שם מסודר). ריקודים בכל לילה.

ביום הראשון שמתי לב שמחבר האתרוג ללולב בכל ההלל, ואכן דיבר על כך בשיחה - שעשה זאת למרות שכ"ק האדמו"ר הריי"צ לא נהג כן; כדי להדגיש ה'הקהל'.

בא' הלילות התוועדנו עם הבחורים דצפת; אהרון אליעזר צייטלין, אני ולנדא.

בשיחה לילדים, שהתקיימה ביום ב' כמדומה, נכנסתי פנימה עם בן דודי. והיות שאמור הייתי לנסוע למקום ל"ופרצת", יצאתי, ולא מצאתי הנוסעים, ונכנסתי שוב. אד"ש 'נתן על הראש' לילדים ולמדריכים וכו' על אי'הסדר וכו'.

חלוקת לעקאח החלה לפני ערבית דהושענא'רבה, ואז לקחתי די בהתחלה. נסעתי עם בנימין באראס לשמח יהודים, וכשחזרנו הייתה השיחה באמצעה. אחר־כך רקדו קצת וכו', אמירת תהלים עם אד"ש.

למוחרת הצלחתי לקחת ס"ת להושענות. הסדר היה, שכבר להושענות היה החלק הסגור עם הבימה הקטנה; כבשמיני־עצרת ושמחת־תורה, וכשהגעתי לשם ביקשוהו ממני ונתתי, אך עמדתי בפנים וראיתי אד"ש בהקפות. אחר־כך סובבתי עם ד' מינים סביב ס"ת, והמשכתי עם הושענות עם המניין. אחר־כך קיבלתי הס"ת

ל"ד תשרי תשמ"ח. מקבל ד' מינים כנציג קריית חב"ד צפת

להחזירו, וראיתי הוושענות דאד"ש. ד' פעמים הכאות רגילות, והחמישית הייתה יותר בכוח.

בליל שמיני'עצרת הייתי למטה. הייתה קבוצה אוסטרלית שדאגו להם בספסל, ועליתי גם אני. בהקפה א' ראיתי שם, ובהקפה ז' קפצתי מהרצפה די גבוה, ונפגשתי במבט אד"ש. רקד לבד עם הס"ת; יד אחת בע"ח למטה, והשנייה בכיסוי למעלה. הסתבב פעמים רבות וסקר הקהל ממעלמ"ט וממטלמ"ע. הרקיד בין ה"אתה הראית" וכו'.

ביום שמיני'עצרת הלכתי לבית-כנסת, ועשינו שמח, וכשחזרתי היה אמצע ההתוועדות. כנסתי ליד המקום של הרש"ג (הוא, כמדומה, לא היה).

אחר-כך בהקפות, הצלחתי להידחק בספסל הראשון שליד הבימה של ההתוועדות; ממזרח הבימה, וראיתי היטב. גם שלומק'ה ראה (בלילה הראשון גם הרכבתי על גבי, כמדומה, וגם אני רכבתי על מישוה). כשחזר אד"ש למקומו, עשה שוב סיבובים עם הס"ת על בימתו. היו שם למטה הרוסים החדשים, והיה בשמחה עצומה.

למוחרת בבוקר באתי בזמן, וראיתי בעת שאד"ש הרקידנו, ועמדתי על הפירמידות בדרום, וראיתי היטב. כמדומה, עד כמה שאני זוכר. בעת הוצאת הס"ת לקריאת-התורה, שר החזן דוכמן "הרבי שליט"א, אין כמוך בעולם", וכשהגיע לקטע של המנגינה, עודד אד"ש, והיה כל זה בהתלהבות הקהל עד למאוד.

בהתוועדות לקראת מוצאי שמח"ת וערב־שבת, תפסתי מקום במזרח־צפון, אך כמעט ולא שמעתי. תפילות אד"ש לאחרי התוועדות מתקיימות במקום, על הבימה, ואד"ש נראה עיף [...].

שבת בבוקר באתי מוקדם, ליקח מקום קרוב ממערב אד"ש, אך כבר תפסו מקומות ב־4 בבוקר. לקחתי מקום קרוב ממזרח. ב־9:10 הגיע הבר והשתויתי איתו, ובסוף עמדתי וראיתי נהדר ושמעתי היטב. כוס של ברכה - לקחתי בשביל הישיבה ודוב"ב³², ואמר "בהצלחה רבה".

יום א' - דולרים, וכן יום ב': "ברכה והצלחה". וגם לפני־זה, כמצוין אצלי בדולרים.

יחידות - באתי מעט מאוחר מבחינת מקום, אך הצלחתי להגיע כמעט מול אד"ש, וראיתי עלידי שנעמדתי בתומך של השולחן מלמטה; כלפני שנתיים. גם חילקתי מקומי לזמן קצר עם עוד א', לזכותו בראיית אד"ש.

קודם הנסיעה, ביום ג' - כ"ז תשרי, עמדתי עם עוד הרבה אחרי מנחה למטה, ובירך בנסיעה טובה וכו'. המשיך לברך כשהלך בין השורות. לפועל עוד ראיתי אחרי מעריב, כשבירך הנוסעים למטה.

י"א אדר תשמ"ח

במוצש"ק דש"פ "משפטים", פ' "שקלים", כ"ה שבת, החלטתי שאסע לכ"ק אד"ש. הזמנתי מקום למחר. אחרי השיעורים בישיבה, אחר־הצהריים, התארגנתי לנסיעה. נסענו במכונית של ר' לייבל קפלן, גם משה אורנשטיין ושלמה קפלן. האחרון נסע ביום ב' בבוקר, ואנו נסענו בטיסת חצות. הגענו ביום ב' בבוקר.

כשהגענו ל־770 פגשתי בקופצ"ק בצלאל ור' משה יוסף פרידמן. הלכתי למקווה, והלכנו לחכות בתור להיכנס לבית אד"ש. נכנסנו לתפילה. אחר התפילה עברנו לנחם. אד"ש הסתכל בפני כ"א, ופניו היו מלאים צער. עיניו אדומות ובלוטות. שאר התפילות שמענו ב־770, והתפללנו עם המניין דאד"ש.

יום ג' בבוקר - שמענו בשידור הסדר, כשכ"ק קם מהשבעה. בערב, לפני ערבית, חילק אד"ש דולרים. עברתי, ואמר בשקט "ברכה והצלחה". באו המונים, ואד"ש המשיך החלוקה ביום ד' בבוקר. אחרי ערבית ליל ד', נתן אד"ש 100 דולר להתוועדות, מתחיל באותו ערב בבית אד"ש. הייתי שם, וכשהיה דוחק יצאתי כדי לאפשר לאחרים להיכנס, ושמעתי ב־770. אחר־כך נסע למקווה, ובשעה 1 - כך שמעתי, נסע לאוהל. כשחזר - מנחה, ערבית ושיחה, וחלוקת דולרים.

32. מושב בגליל, בו פועל הרב לבקיבקר בשליחות הרבי מאז שנת תשמ"ו.

ב'21:30 הייתה התוועדות ב'770; המשך להתוועדות דאתמול. יום ה' - תפילות עם אד"ש. יום ו' - כתבתי לפני מנחה מכתב לאד"ש. ניסיתי להיכנס, אולם איחרתי, ורק מסרתי המכתב על אודות דוב"ב וקרן גמ"ח שם.

ליל שבת - ניסתי להיכנס, אך הלכתי כנראה מאוחר מדי. שבת בבוקר, הכניסה מיועדת לחתנים ולקרובים ב'ראשון' בלבד. לפני קריאת התורה הלכתי דרך כניסת המטבח, ושם הכניסני [...]. שמעתי הפטרה. הקריאה הייתה רגילה מלבד שינויי ניקוד - קמץ ופתח, בג' מקומות. אד"ש עולה המדרגות בלא שמחזיק, וכן יורד ללא שנסמך, אם כי היד כמעט מחזיקה במעקה.

מנחת שבת - נכנסתי והתפללתי עם אד"ש. ביום זה אני שם לב שפני אד"ש כאילו חזרו לקדמותם. אחרי מנחה הוציאוני. התפללתי עם מניין אד"ש דרך החלון. אחרי הבדלה, נודע שתהיה שיחה. אד"ש עלה והבדיל בעצמו, וירד לשיחה. נסעתי ל'770 עם

כ' תשרי תשמ"ח. בתור לחלוקת לעקאח

לנדא. השיחה הייתה מאוימת. אמנם אד"ש אמר שזה יוסיף באריכות ימים ושנים טובות, ואחר־כך חילק דולרים. בחלוקה זאת, כמדומה, גם־כן ראיתי שדיבר עם כמה.

יום א' בבוקר - שוב נכנסתי לתפילה, וראיתי היטב פני אד"ש על־ידי הראי.

ב"תשבחות" נישק ג' פעמים הציצית.

כשמנשק תפילין לאחר שמישמש בשל־ראש - מניח ב' אצבעותיו בעיניו, והאצבע כפופה כאילו על אפו; מעין משולש, ואחר־כך מנשק.

נישק בציצית פ"א כל פעם, ונישק סך־הכול ד' פעמים - הן ב"אמת" דיחיד, והן דחזן. ב"לעד קיימת" - כמדומה שנישק ב' פעמים.

לאחר "גאל ישראל", הפסיעות לאחוריו, ולוקח זמן עד שחזר, והחל התפילה בלחש. בג' מקומות התאמץ כאילו לא לטעות. איני זוכר היכן.

לקראת סוף "ובא לציון", נישק התפילין.

אחר התפילה עלה אד"ש למעלה, והודיעו שתהיה חלוקת דולרים. הנחתי ר"ת בחדר הסמוך לחדר הגדול, ולפתע הודיעו שאד"ש יורד. מיהרתי להיכנס, ואד"ש כבר היה ליד השולחן בו חילק. קיבלתי הדולר, ואד"ש בירך "ברכה והצלחה". דיבר לפני כן עם כמה, וגם אחר־כך, ופניו - לדעתי, היו רגילות. אחר־כך, בסביבות 1, נסע לאוהל.

[נסעתי עם משה יוסף פרידמן ומשה אורנשטיין, ביום ג' בבוקר, לאוהל - לפני הקמת המציבה.]

בסביבות 17:30 יצאנו לשדה התעופה שלושתנו, עם בן אחיו של משה יוסף פרידמן.

במשך התקופה, יצא לי לדבר עם כמה בחורים ב־770, לטפל ב[...]. ללמוד לקו"ש חיי"ג - המכתבים, עד י"ב תמוז ועד בכלל. לע"נ הרבנית (זה לאחר השבעה), ולהשלים משניות עירובין [...]. לפני תום השבעה. [...]

בית אד"ש ללא שטיחים ופרטי ריהוט פשוטים, מקרר וגז פשוטים וישנים וכו'.

כ"ט תשרי תשמ"ט

הגעתי ל-770 ביום ה' - י"א תשרי, בערב. מנחה התפללתי לפניכן, באנגליה, אמנם אד"ש היה באוהל והגענו לפני מנחה. מעריב עם אד"ש, שהוא החזן.

למוחרת - יום ו', התפילות עם אד"ש. כנ"ל ליל שבת. בשבת בבוקר שמעתי הפטרה. בהתוועדות עמדתי וכולל על הברכיים במקום של החוזרים; שמעתי, אך כמעט לא ראיתי. מוצש"ק - מעריב עם אד"ש.

יום א' בבוקר - שחרית עם אד"ש. נכנסנו לזאל למעלה, ולייבל גרונר קרא להיכנס לד' מינים. אמנם אד"ש לא נכה, אלא לאחר שגמרו - נכנסו כפ"ח, ואד"ש יצא ובירך. עמדתי בקרבת מקום.

מפי השמועה: כל שנה סידר ר' דוד רסקין הלולב לרבנית עם ח"י הדסים; השנה, אמר לו אד"ש לסדר ג' לולבים - 1 עם ח"י וב' - כל אחד עם ל"ו.

תפסתי מקום לשמיעת השיחה. שמעתי היטב בליל סוכות. למוחרת שמעתי ההפטרה וכן כולם, כולל שבת "בראשית". בליל ב' - תפסתי מקום טוב, וכמדומה הסתכל אד"ש לעבר המקום בו הייתי, [...] כנ"ל היה גם בשמחת-תורה אחר-הצוהריים, וקצת פחות בשבת "בראשית".

ביום א' דחול-המועד חילק אד"ש דולרים לאחר השיחה, אלא שנסעתי ל'עיר שדה' ולא נכחתי אז.

תמיד הספקתי לברך על הלולב לפני התפילה. [...] לקחתי לעקאח ביום ו' ואמר - כמדומה - "א זיס יאר".

י"ט תשרי תשמ"ט. בחלוקת לעקאח

כ"ג תשרי תשמ"ט. בכוס של ברכה

מוצאי חג הסוכות תש"ג

נחתנו אחר-הצוהריים. [...] הגעתי ל-770 אחרי מעריב, ומיד הייתה שיחה דליל י"ג תשרי. בין היתר דיבר ב"לכתחילה אריבער" - שיהודי עושה רצון ה' בפשיטות; אפילו זהו עניין של סכנה.

למוחרת - יום ה', התפללתי עם אד"ש. בתפילות עלה לתורה. ליל י"ד - שיחה, ויצא שעמדתי במקום שכאלו אד"ש מסתכל אליי. הכנסתי פתקה למזכירות אחר-הצוהריים ביום ה', ואד"ש נסע לאוהל. בליל י"ג לקחתי דולר, אך לא בליל י"ד. [...]

ביום י"ד בבוקר נכנסנו לד' מינים. אד"ש עמד בפתח חדרו. זכיתי ליקח הדסים; לקחתי 4. אד"ש אמר לאיצ'ה "שנה טובה". לי אמר "ממשיך זיין כל ההמשכות לכל השנה כולה". אחר-כך נשארנו ב'הול', כשבירך במסירת האתרוגים דכפ"ח. אחר-כך נסע למקווה, ולפני-כן חילק דולרים. לקחתי, ואמר "א גוט-ימים טוב". מנחה התפללתי עם אד"ש בזאל הקטן. השיחה לא שמעתי, אם כי נדחקתי כדבעי. ועד"ז לא שמעתי הברכות והשיחה בסוכה.

תפילות עם אד"ש. לשיחה - ליל ב', נעמדתי במקום של הבחורים; מול אד"ש, ושמעתי. ניגון ניגון [...], והיו ריקודים בזאל כדבעי. אחר-כך רקדתי, די מאוחר, ברחוב.

בירכתי היום בבוקר על הלולב ב-9:20. תפילה עם אד"ש. הריל"ג הביא הד' מינים באמצע חזרת הש"ץ. אמנם אד"ש רק הסתכל פעמיים באתרוג, ואילו את הלולב סידר אחרי חזרת הש"ץ. נענעוים והחזקת האתרוג - כרגיל. אמנם כשהחזן שר "אודך כי עניתני" נענע אד"ש דרום צפון, והקהל עשה שקט לחזן, ואז אד"ש הפסיק. לא עזר לחזן. וב"אנא" התחיל הכול מחדש.

מנחה - ב"אתה בחרתנו" עשה עם היד, ועשה לילדים שלידו, וכן לקהל שמצידו ומעט מאחוריו; הסתובב קצת ועשה בידו הק'. שיחה היום - באותו מקום ושמענו. שלומק'ה עמד ביומיים יחד איתי. אתמול דיבר ששמע שהרחוב לא רקד וכו', ועודד מאוד לריקודים, בעוד שהיום דיבר על לשמח במקומות אחרים.

ג' דחול-המועד סוכות תש"ג

יום ב' - בירכתי, ובאתי לאחר שאד"ש נכנס לתפילה. מנחה לא הייתי. מעריב, שיחה, דולרים. אתמול, כמדומה בבוקר בעת הנענועים, עשה אד"ש פעמיים לאחור לפני למעלה, וחזר למעלה והמשיך כרגיל. לא הפסיק בין "אנא" ל"אנא" אלא המשיך בנענועים.

מנחה עם אד"ש. שיחה - "צמח צמח צמח" (בקטע הזה הסתכל לכיווני). היום בבוקר, בין "אנא" ל"אנא", רק הסתכל על האתרוג ולא הורידו. לקח זמן רב עד שהוריד ג' הטבעות, כי בעת שמקבלו מהריל"ג - הטבעות מורמות. מנחה עם אד"ש, אתמול היה בלי. וראיתי בוידאו - דיבר על ש(המוח) הראש שולט באיברים. אתמול בצוהריים, לפני מנחה, לקחו את הר' חודקוב, ישלח לו השי"ת רפו"ש ואריכות יוש"ט, לבית הרפואה.

היום נסעתי לבית-כנסת בבורג-פארק, ודיברתי על יום-טוב ושמחת-בית-השואבה.

הגעתי לדולר ואחרי-כך היה לעקאח, ואמר "א זיס יאר", אך לא הצלחתי לשמוע ברור, אבל כך סיפרו.

ד' דחול-המועד סוכות תש"ג

היום, כשנכנסתי לשחרית, אד"ש כבר היה. בנענועים, ב"אנא ד" הראשון, נראה שלא נענע לאחור. מנחה - לא הספקתי עם אד"ש. בעת רוב השיחה שלאחר מעריב הסתכל לכיווני.

בחלוקת הדולר, הסתכל לעברי זמן ממושך. נסיתי ליקח הדולר וכאילו החליק ממני (ייתכן שאד"ש החזיק יותר חזק), בעוד שאני בתנופת הליכה מאד"ש - הושטתי ידי שוב במהירות ונגעתי ביד כ"ק אד"ש כשלקחתי הדולר. קודם לכן חשבתי על [...], ועל מציאת פתק שנאבד (הפתק נמצא לבסוף בין ניירותיי).

בעת שחזרתי מהירקודים דשמחת-בית-השואבה, נזכרתי שאתמול קראתי בספר השיחות דכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, שאדמו"ר הזקן התעלף, והצמח-צדק היה קטן, ואמר לאדמו"ר הזקן שיחזיק בידו ויריס אותוף ואדמו"ר הזקן לקח ידו ואמר "הב לי ידך ואוקמיה", והוסיף "זה ינחמנו".

תהלים עם אד"ש - הוא אמר לאט יותר, ויצא כשהקהל גמור. היום ואתמול לא רמז לשירה ב"הושיעה את עמך", בסוף ההושענות.

הושענא-רבה: הספקתי לפני שאד"ש נכנס. עמדתי על שולחן וראיתי היטב. בהקפה ז' הלך עם משקפיים. מנחה ב' 15:15 למעלה, אחרי-כך שוב חילק לעקאח למי שלא קיבל, וכן חילק דולרים.

[...] מוצאיי שמחת תורה: חילק כוס של ברכה. ביקשתי גם עבור דוב"ב, ונתן בקבוק 'משקה' ואמר "לחיים".

יום ב' בבוקר - התפללתי עם אד"ש. נכנסתי לאחר שנכנס, אמנם הצלחתי לעמוד קרוב מאוד, ממש ליד בימת הקריאה, שעמדה ליד ארון הקודש; כך ששמעתי וראיתי היטב. אמר קדיש [...], ונסע לאוהל.

הכנסתי פתק דרך לייבל, אבל היה זה לאחר שנסע. כשחזר - אמר לי לייבל לעמוד ליד המעליית למטה. אף אחד מהנוסעים לא היה שם. לייבל אמר לאד"ש שאני נוסע (לדרום אמריקה), ואד"ש אמר "פאר געזונטערהייט, ס'זאל זיין בשורות טובות".

מנחה - אמר קדישים. מעריב. שיחה וחלוקת 2 דולרים. הספקתי לקחת 2 דולר. [...]

כ"ד תשרי תש"נ

[...] הכנסתי פתק בערב החג דרך בנימין ולא קיבלתי תשובה. אתמול אמר לי וילשנסקי שהוא נכנס מעט לרבי שליט"א ולכן כדאי דרך לייבל, אבל לא הספקתי להכניס לפני שהרבי נסע למקווה; כך שאין לי סיכוי רב לקבל תשובה לפני הנסיעה, כי אד"ש נסע לאוהל. אני מקווה לעמוד בערב כשאד"ש יעבור, כדי לקבל ברכת "נסיעה טובה". [...]

קניתי משקפיים, כי כבר ביום הראשון של סוכות, בדוחק, התעקמו לי [...].

הבוקר התפללתי עם אד"ש. עלה לתורה, הייתי קרוב מאוד, ואמר קדיש. בהתועדויות ב"ה הצלחתי להיות (עם שלומק'ה ויצחק) במקום שאפשר לחוות ולשמוע כמעט הכול. בכוס של ברכה ביקשתי גם עבור דוב"ב. את ההבדלה שמעתי היטב.

בהקפות עמדתי קרוב ליד אד"ש, על ספסל, וזה היה נהדר (לא במקום שרוקדים, עשו זאת גבוה מאוד; במה ע"ג במה). הקפה ראשונה - בשני הלילות ראיתי חלקית, אבל שביעית - בשניהם ראיתי הכול.

לליל שמח"ת עשו בימה גבוהה, במקום שאד"ש רוקד. עד עכשיו הוא לא הרשה, אבל כנראה בגלל הדוחק הגדול שהיה בלילה הראשון - הוא הסכים. ביום שמח"ת עמדנו, יצחק ואני, קרוב מאוד לבימה שאד"ש רוקד, וזכיתי לראות איך שהוא מסתכל לי לתוך העיניים לפחות פעמיים. זה ידוע שאד"ש מסתכל על כ"א, אבל מרחוק קשה לדעת מתי מסתכל עליי. בקיצור - בגלל זה היה כדאי; כל הנסיעה.

ביום שמע"צ יצא לי לעמוד קרוב, ושמעתי מאד"ש את המפטיר די טוב. לעקאח קיבלתי ביום ד' בלילה. לפניכן הייתי בבית הכנסת בבוררפארק, לדבר מעניין שמחת החג, והגעתי אחרי השיחה, לפני חלוקת הדולרים.

כ"ג תשרי תש"נ. בתור לכוס של ברכה

כל הימים הספקתי לברך על הלולב של אד"ש לפני התפילה. בהושע"ר, בהקפה השביעית, הלך אד"ש עם המשקפיים. אתמול, בהקפות שמח"ת ביום, הטלית של אד"ש החלה קצת ליפול, ואד"ש רמז למזכיר לסדר לו, ואז המשיך בריקודים.

בהושע"ר התפללתי מנחה עם אד"ש למעלה ולפתע חילק דולרים. הייתי קרוב ולא ידעתי; פתאום אומרים לי שיש דולרים. זה היה זמן קצר. הספקתי לקבל. בלילות החג חולה המועד כמובן רקדנו ברחוב עד 3² וכו'. [...]

ב'הכנסת אורחים' היה האוכל מסודר יותר מתמיד. [...]

להתראות בקרוב בע"ה מותך שמחה וטוב לבב [...]

כ"ד מרחשוון תש"נ

הגעתי ביום ו', י"ט מרחשוון, מוקדם. הלכתי למקווה וכו', אחר־כך התפללתי עם אד"ש בביתו. כריכות התפילין היו 7, תש"י - הבית היה מופנה כאילו כלפי חוץ. כשיצא, שרו "הי' תהיה שנת משיח", ועודד השירה.

מנחה עם אד"ש בביתו. כשיצא, שרו "בי' תהיה" וכו', ועודד השירה.

ערבית ליל־שבת: אד"ש היה על הבימה בבית־הכנסת (כשנכנס, עודד השירה והסתובב לקהל). עודד את השירה ב"לכה דודי" חזק מאוד, וגם כשגמרו - המשיך לעודד.

תפסתי מקום בשעה 6+ ושמעתי חלק גדול (שמעתי חלק מההפטרה). השיחות נגמרו ב־3; אד"ש עשה קידוש כשנכנס. מנחה - במקום ההתוועדות. ערבית - למעלה עם אד"ש.

שחרית כ"א מרחשוון - עם אד"ש למטה, על הבימה. קודם שגמרו, חלצתי התפילין ועמדתי בתור לדולרים. ביקשתי ברכה לרפו"ש עבורי ועבור שלומקה ואמר פעמיים "בשורות טובות". רציתי לבקש [...], אך לייבל משכני.

ב־13:30 חזרתי מנסיעה מבורר־פארק וראיתי אד"ש חוזר מהמקווה, אחר־כך דיברתי עם בחור מצפת, ויצאתי לדרך.

ט"ו טבת תנש"א

הגעתי השנה ל־770 ביום ד', ערב סוכות, והכנסתי הדסים ופתק על כך דרך ר' בנימין. לאחר התפילה עם אד"ש, עלינו לקבל הד' מינים. בהגרלה יצא לי הדסים, וכן לקחתי אתרוג ונתתי לוילשנסקי. לכל אחד כשיצא, בירך להמשיך ההמשכות וכו'.

אחר־כך בסוכה, ראיתי איך שר' דוד רסקין אוגד [...] לשיחה תפסתי מקום טוב, אבל בסוכה לא שמעתי וכמעט גם לא ראיתי. תפילות עם אד"ש, ובשיחה כרגיל, וכן בכל הלילות, למעט פעם אחת ביום שני, נסעתי לשמח בסוכה (ליד בוסטון, כמדומה).

יום א' - דולרים. ביקשתי ברכת רפואה וכו', ונתן לי דולר נוסף לתיתו ביום וכו'. ובירך בהצלחה.

אחרי השיחה - שוב דולרים. בליל הושענא־רבה אחרי השיחה - דולרים, ואחר־כך חילק לעקאח בסוכה ליד חדרו - הסוכה אינה נראית מבחוץ - ובירך "א זיס יאר".

ביום א' הזמינוני לדבר בכנס צא"ח, ודיברתי מעט על פעילות הבחורים במבצעים.

הושענות - בימים ראשון ושני, הסתכל לקהל זמן רב, ואחר־כך הכניסו הספר ולא ניגנו "הושיעה". ביום ב' דיברתי עם הגבאי שהחזן, כשיכניסו הספר, יתחיל "אני והו הושיעה נא" בקול, וכן דיברתי על זה עם החזן, ובפועל שרו "הושיעה". בהושענות היה קל לראות את אד"ש.

בליל שמחת־תורה עמדתי ליד אד"ש, ואחר־כך טיפסתי להקפות על הבימה וראיתי מצוין. כן בלילה השני. למוחרת, עמדתי בפירמידות בצפון, ליד הבימה, והיה מצוין. התוועדות ליל שמיני־עצרת - ישבתי במקום הרגיל, ושמעתי די טוב. ביום שמחת־תורה לא הייתה התוועדות, ובשבת - שתיים, והיה מקום מצוין; שמעתי כמעט הכול. כוס של ברכה - לא חילק 'משקה'. בכניסתו לתהלים, בשבת בבוקר, היה מעין שמחת־תורה, בתנועות עידוד השירה.

כ"א תשרי תשנ"ב. בחלוקת דולרים

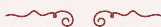
ביום ראשון, בדולרים, הודיע ר' לייבל שאני נוסע לדרום-אמריקה, ונתן לי עוד דולר. אחרי מעריב, כמדומה, נעמדתי לברכה לנסיעה.

ביום ד', י"ב מרחשוון, הגעתי מדרום-אמריקה ל-770. התפללתי ג' תפילות, ונעמדתי אחר א' התפילות לברכה לנסיעה, יחד עם עוד נוסעים.

ביום חמישי - כ"ז חשוון בבוקר, הגעתי ל-770 לכנס השלוחים. [...] התפללתי ג' תפילות עם אד"ש, ומסתובב לפני כל תפילה לקהל ומעודד וכו'.

תפסתי מקום נהדר להתוועדות; ע"י הענדל, ושמעתי מצוין. ואז פגו היסוסי בקשר לנסיעתי. [...]

ביום א' עברנו יחד לקבל הדולרים, ובאמצע התוועדות הבאנקעט - נסעתי. היו לי מעט ספקות אם לנסוע ביום א', והחלטתי שעליי לקבל איזה סימן מאד"ש. ואכן, נעמדתי אחרי מעריב עם עוד נוסעים, ובירך "פארט געזונטרהייט" וכו', וכשהגיע אליי התחיל שוב "פארט געזונטרהייט" וכו'.

Handwritten text in Hebrew, likely a continuation of the diary entry or a related note, written in cursive script.

הושענא-רבה תשנ"ב

הגעתי ביום ו' בבוקר. בירכתי על הלולב ללא תור, בגלל הכניסה והצום. צלצלתי הביתה ונכנסתי לאחר שכ"ק נכנס לתפילה. עליתי מלפנים על ספסל בעת קריאת-התורה והסתכל לעברי. מנחה למטה.

בליל שבת תפסתי מקום טוב ושמעתי היטב השיחה. התוכן - בעניין "הליכות" מביאים ל"הלכות" וכו', ודוגמאות מעלייה לירח (קידוש לבנה), גילוי אוסטרליה (טל ומטר), עלייה למעלה מהמזלות, שיש נ"מ לאדם שנוולד במזל מסוים.

למוחרת, בתפילה הייתי בצד. [...] מנחה - שוב עמדתי ליד ארון הקודש על ספסל, והסתכל. היה לי מקום טוב לשיחה. סיום הרמב"ם, ריקודים. תהלים עם אד"ש - עמדתי בצד.

היום הספקתי מוקדם לברך, וראיתי אד"ש כשעמדתי על פירמידה, מול מקום ההקפות לערך. אחר-כך לעקאה, לאחר-מכן דולרים. ביקשתי עבור אימא שתחי', ונתן דולר נוסף, ובירך "לשנה טובה ומתוקה". וגרונר אמר לי, לאחר הדולר שקיבלתי, שעל מכתבי ענה "אעה"צ".

[...] באתי בשמונה-עשרה. התפללתי מנחה ואחר-כך נכנסתי דרך הדלת החדשה. לא הצלחתי לראות את אד"ש. [...]

שמע"צ שמח"ת תשנ"ב

בהקפות יצא שבעומדנו לידו, פעם ממש עשה בידיו אליי, כי בסביבתי בדיוק לא הסתכלו עליו.

[נכתב ב"כ"א מרחשוון, ממה שעדיין זוכר:

שמע"צ: תפסתי מקום ליד אד"ש אצל האורחים. כשנכנס, הרקיד הקהל. ערבית. הכריזו לילך לעשות קידוש, ואמר אד"ש - "גבאי" ר"ת אבג"י³³, ולשמוע ולעשות קידוש.

תשנ"ב

33. "אנא בכוח גדולת ימינך". וראה תו"מ תשנ"ב חלק א עמ' 143 ואילך.

[...] אחר־כך חזרתי. כשנכנס אד"ש שוב הרקיד, וכן בין כל "אתר הראית". הפסוקים שמעתי היטב. בהקפה א' עליתי על מעקה הבימה, וכן בשאר הקפות אד"ש. בהקפה ג' הכרזי הגבאי "כל האורחים מארץ־הקודש". כמוֹבן שחשבתי לא לילך, אמנם אד"ש שלח הרבה, ובסוף גם אני הלכתי, ואד"ש הסתכל על כולם; כמעט ולא הרקיד. אחר־כך חזרתי מהר למקומי. הייתה גם הקפה לראשי־שיבות, משפיעים וכו', ואחר־כך - בהקפה ו' - לשלוחים. כמה צפתים היו שם, איצ'ה צייטלין וכו'. אחר־כך "עלינו" וכו'.

למוחרת הספקתי להגיע כשאד"ש נכנס כמדומה, והרקיד. עמדתי למטה מאחוריו וראיתי היטב. למפטיר שמעתי. במנחה הייתי במקום שתפסתי להתוועדות (ספסל לרוחב). אחר־כך הלכתי לבית־הכנסת "הדר התורה". שמעתי שיחה ראשונה [...]. אחר־כך סידרו השולחנו ותפסתי שוב מקום באורחים, ובהקפות אד"ש כדאמול. בהקפה ז' היו ג' ניגונים, ואד"ש הפסיק והחל וכו'.

אחר־כך, למוחרת, נכנסתי בזמן. בתחילה עמדתי בפירמידה שליד ההקפות, אחר־כך עברתי למקום דאמול (אי־אפשר כמעט לשמוע קריאת־התורה). הקפות - ראיתי ושמעתי. להתוועדות נכנסתי למקום שבו קצת שמעתי וקצת ראיתי. כוס של ברכה - [...] אחר־כך באתי. הבדלה שמעתי היטב.

ביום אסר־חג - תפילות עם אד"ש. ערבית - רק הספקתי להתפלל ורצתי למונית. אחר־כל הוברר שחילק דולרים.

הושענא-רבה תשנ"ג

לילי א' דסוכות - לא יצא. בבוקר הגיע לקריאת-התורה, ואחר מוסף פתחו החלון. עד"ז ליל ב' ויום ב'. יום ד' בלילה יצא, אבל נסעתי לשמחת-בית-השואבה. שבת בבוקר יצא, וכן למעריב מוצש"ק. רמז להבדלה ובסוך עשו על 'משקה'. ליל הושע"ר - לתהלים יצא, ובסוף התראה ועשה עם הראש לניגון. יום ה' בבוקר [...] ויצא לקריאת-התורה, ואחר התפילה התראה. יום ה' בלילה היו נשים, והתראה ורמז - מה עכשיו, וויינברג בירך.

ט"ז חשוון תשנ"ג

ליל שבת פרשת "לך". קיבלתי מקום בריבוע הראשון, מקום ראשון; ראיתי ברור. כ"ק אד"ש יצא למנחה ב'17:15 לערך, ואחר-כך קבלת-שבת. אחר התפילה יצא למרפסת. מנחת שבת - יצא לערך ב'13:13. באתי בקריאת-התורה והלכתי למקום הנ"ל. אחר-כך יצא למרפסת ושרו. ערבית - יצא למרפסת אחר התפילה והסתכל על הקהל, [...] וראיתי פני השכינה ממש. אחר-כך נסעתי לצפת.

כ"ח מרחשוון תשנ"ג

הגעתי ביום ו' בבוקר. נרשמתי ונכנסתי לדיונים, וכן נאמתי. בחזור הלכתי דרך 770 ונכנסתי לכץ, ולפתע הוא בא ואומר "מנחה". ב"ה התפללתי עם מלך המשיח שי', ערבית גם-כן. ניגנו "יחי". עמדתי בריבוע הראשון. שבת בבוקר לא יצא. מנחה - יצא מוקדם. התפללתי איתו, וכמובן אחר התפילה כנ"ל. וכן ערבית והבדלה.

יום א' בבוקר: תמונה³⁴, דיונים, גם-כן הבעתי דעתי בכ"3 דקות, ובאמצע - לפתע מנחה. כולנו רצנו והתפללנו עם אד"ש. היה זמן קצר מאוד, וייתכן כי היו שולחנות מקופלים על הרצפה,

והיה קצת מסוכן. ערבית התפלל לבד. יצא לבאענקעט ושרו בהתלהבות עצומה ונענע חזק מאוד.

יום ב': נסענו לאוהל. דיונים, ולפתע שוב מנחה. נענע מאוד חזק. ואחר־כך אמר ר' יודל שזוהי עתה שאל את אד"ש, והסכים שכל אחד מהשלוחים יעבור לפניו. נכנסו מהמשרד של גרונו. אד"ש ישב בפתח ג"ע העליון, לפניו שולחן קטן ועליו מפה לבנה, ועקב במבטו אחר כל אחד תוך כדי שעובר, ונענע בראשו הק'. מספרים שכמה אמרו "יחי המלך" ואד"ש ענה "אמן". דיונים - ולפתע מעריב. כשבאתי כבר אחזו אחרי קריאת־שמע. אחר התפילה שוב שירה, ונענע בראשו הק'.

בחזר מדרום־אמריקה, הגעתי ביום ו' - י' מרחשוון. אד"ש, כמדומה, לא יצא לקבלת־שבת ולא למנחת שבת. [...] בערבית והבדלה יצא. בהבדלה היו פניו הק' מאירים, וכמדומה שמעולם לא ראיתו בכזה יופי. נסעתי במוצש"ק לארץ־הקודש.

ז' מנחם־אב תשנ"ג

הגעתי ביום ו' ל־770. [...] צלצלו אליי ולא שמעתי, כי אד"ש יצא למנחה. שבת - קיבלתי עלייה למעלה; חמישי (דלת אד"ש הייתה פתוחה). מנחה - עמדתי מול אד"ש, וכשחשבתי על התמסרות לענייני משיח הסתכל עליי. וזה היה פעמיים.

בלילה עשיתי סיום על מסכת נדרים ב'770 והתוועדתי מעט. "שהחיינו" על פרי חדש.

יום ב' - היה ראלי. עמדתי ליד בימת התפילה של אד"ש; שרו ניגון של אביו לאחר התפילה, ורק אחרי משך זמן נענע קצת באצבעותיו; אבל כשהחלו "יחי" נענע בראשו מספר פעמים (אחר־כך הכנסתי פתק [...]).

הייתה יחידות לילדים, אבל לא לאורחים.

כשחזרתי מארגנטינה, ביום ד' - ב' דראש־חודש אלול, לא יצא. הכנסתי פתק.

י"ט תשרי תשנ"ד

הגעתי עם מענדי ביום ג', י"ג תשרי אחר־הצוהריים, וסיכמתי עם ר' בנימין שאביא ההדסים בתוך כלי מים בערב, וכן עשיתי [...]. בערב סוכות, לערך ב־11:30, נכנסתי עם עוד ג' מאנ"ש, ובחלקי נפל ליקח האתרוג. אחר־כך אגדנו. אחר־כך נכנסתי עם מענדי [...] לסוכת אד"ש הגדולה, שם אגד דוד רסקין הלולבים, וראיתי שמשמש בהדסים שאנו

הבאנו. עזרתי, וטענתי שיש לחתוך אורך ההדסים. [הוא] חשש לעשות כן, ושלחנו לשאול ללייבל, אך הוא היה אצל אד"ש. אחר־כך הוא שאלו, וקיבל אישור לכך.

מנחה עם אד"ש וכן ליל יום־טוב, ומאז - כל תפילה עם אד"ש. [אד"ש] הסתכל עליי היום בבוקר, וכן על מענדי. התפילה הייתה מוקדם. הלכתי למקווה אחר קריאת־התורה וחזרתי באמצע חזרת הש"ץ. אד"ש מתפלל מאוד באריכות. מענדי נכנס בליל יום־טוב ב' וביום, ובליל שבת וביום, לאד"ש - ליחידות, עם הילדים. בליל - אמר "גוט־יום־טוב" ו"גוט־שבת", וביום - אמר "יחי".

ביחידות היום, אחר מנחה, שהייתה בערך ב'14:15; יחידות שלנו לערך ב'3 - הסתכל עליי זמן רב. כשהתקרבתי אמרתי "יחי מה"מ" וכן מענדי הצטרף אליי, וכמדומה שנענע בראשו וענה "אמן" בשפתיו.

מעריב - היו תנועות של כאב, אמנם עודד זמן רב. [...]

אתמול נאמתי בכנס צא"ח. סיפרתי על התעודות למלך המשיח ופעילות המתפשטת בכל האזור עלידי הת'. [...]

אחרי ערבית אתמול, נסענו לשמחת־בית־השואבה בנ. ג'רזי.

ביום ג' בבוקר הייתה התפילה מוקדם, אך אד"ש לא יצא למרפסת. מנחה עם אד"ש. בראלי לילדים, עמדתי מאחור וראיתי, אך מענדי - בגלל שלא היה לו סידור, לא ראה. מעריב עם אד"ש. לתהלים לא יצא.

היום, יום ד', לא יצא אד"ש לשחרית.

ג' סיוון תש"ל³⁵

ידידי שלמה זלמן שי'

שלום וברכה וכל טוב

מה נשמע אצלך ואיך הלימודים, יש עבודה עם הצעירים?!
אצלנו ב"ה הכול כרגיל... הרבה אורחים מגיעים לשבועות ויש
כאן "באלאגאן" גדול. הצ'ארטר מאנגליה הגיע מיד אחרי ל"ג-
בעומר ומאז מגיעים כל יום עוד אורחים.

בל"ג-בעומר נערך כאן, כפי שבטח שמעת, מצעד גדול של
ילדים, פאראד, וכמו שקראו לזה - 'מצעד הזדהות עם היהדות'.
המצעד עבר בהצלחה גדולה והשתתפו בערך 10,000 ילדים.
עוד בשעה מוקדמת בבוקר שמה המשטרה מחסומים באזור
וסגרה את איסטערן פארקוויי מתנועה. רמקולים הוצבו בכל
פינות הרחוב, ואלפי חוזים תפסו מקומות תצפית כמה שעות לפי
התחלת המצעד.

הילדים נשאו כרזות ופלקטים עם תמונות לשמירת שבת,
קיום מצוות מעשיות ועוד. היו גם מכונות חיות [...] שסיפרו על
קדושת שבת, הנחת תפילין ועוד.

כ"ק אד"ש יצא במיוחד לכבוד המאורע ודיבר לפני הילדים,
השיחה תורגמה מיד לאנגלית. אחרי-כך עוברים ילדים לפני
הרבי, והרבי מביט על כל אחד ואחד לחוד ומחייך להם; לפעמים
הרבי מוחא כף, וכשעוברים ילדים קטנים - עושה להם הרבי
בידיו לשלום.

על בימת הכבוד ניצבו בשורה ליד הרבי אנשי חינוך ידועים,
חברי ממשלת ניו-יורק והרב גוטניק - הרב הראשי לצבא
אוסטרליה, שעומד כל הזמן עם המדים שלו. [...] 12 להקות
ילדים מתופפות עוברות, לקול תזמורת שמשמיעה ניגונים
חסידיים שמחים.

הילדים עוברים לפני הרבי במשך כשעתיים וצועדים קבוצות-
קבוצות, כשבראש כל קבוצה שלט הזיהוי שלה, לעבר האיצטדיון

נספחים

- שנמצא במרחק 20 דקות הליכה מכאן. לפני הכניסה לפארק הם נוטלים ידיים, ויש ילדים רבים שזו להם הפעם הראשונה בחייהם! ומברכים ברכת "על נטילת ידיים". אחר כך - תחרויות, פרסים, ותוכנית מיוחדת בשביל הילדים בהשתתפות [...], קרקס. טנק גדול של חברת קוקה־קולה סיפק 20,000 כוסות משקה קל, ואחרי־זה מברכים ברכת המזון עשרת אלפים ילדים ביחד - מילה במילה.

כ"ק אד"ש, שיקר לו כל ילד יהודי, בא לפארק לראות איך הילדים נוטלים את הידיים, ועמד לצד הילדים כ־10 דקות, והתבונן בהם מבלי שאף אחד הרגיש בו. אחרי־זה נכנס למכונית, ציווה לנהג להיכנס לתוך האי־צטדיון, ונסע שם לאורך ולרוחב סביב־סביב, כשבדין חבילות של פדיונות והוא בדרכו אל האוהל. 6 שעות היה אז הרבי על הציון, וכשחזר - הנה מיד אחרי תפילת מנחה הייתה התוועדות; היה המאמר ד"ה "להבין עניין הילולא דרשב"י" ודיבר דברים נוראים בקשר ל'מיהו־יהודי' (השיחה כבר יצאה לאור).

היום הזה היה בשבילנו יום של עבודה מפרכת, אבל הסיפוק שהיה מזה לא יתואר במילים. כשרואים ילדים צועדים ברחובות ניו יורק עם שלטים לקיום התורה והמצוות, ומתגאים ביהדותם לעיני כל הגויים, וקורת הרוח שהייתה נסוכה על פני כ"ק אד"ש והשמחה שהיה שרוי בה ומחיא את הכפיים - לא יישכחו, מאיתנו ומהילדים, לעולם.

הערב היו משלחות של רבנים מ'יאנג זירעאל' אצל כ"ק אד"ש, לאחר שהוא קרא להם, לשיחה בקשר ל'מיהו יהודי'. הם היו ביחידות בערך 3 שעות. השיחה שדיבר כ"ק אד"ש לפני הקאנווענשין של נשי ובנות חב"ד ביום ראשון העבר הייתה גם היא כולה מוקדשת לזה. אתמול הגיה אותה כ"ק אד"ש אחרי שהיא יצאה כבר בהנחת הת' בלתי מוגה, אני חושב שהיא תצא בהוצאה שנייה ותגיע אליכם בקרוב.

כ"ק אד"ש מרעיב מאוד בקשר ל'מיהו יהודי', בכל פעם שמתוועד כ"ק אד"ש או מדבר ברבים הוא מדבר על זה, והורה שכל אשר בשם ישראל יכונה יעשה כל מה שבכוחו לביטול הגזירה, וציווה שבחג השבועות יעורר על דבר זה בכל תפוצות ישראל.

אכתוב לך עוד מילה מההתוועדות האחרונה (ש"פ במדבר), שדיבר בקשר לתלמידי תומכי תמימים (בקשר עם חנוכת הבית של אושן פארקוויי):

... ואלה שעומדים על גביהם (של התלמידים), אפילו אם הם לא ממלאים את תפקידם כמו שצריך, מכל מקום לא צריכים לבוא בטענות עליהם, ויקוים "אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו" וכדרכת רז"ל בזה.

וצריכים לדעת, אז דער עיקר גיבוי פון דער ישיבה זיינען די תלמידים, והם נותנים להישיבה את דמותה.

ויקוים מה שאמרו רז"ל "אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף", ויש פירוש ש"בגוף" קאי על אוצר הנשמות שלמעלה, אבל יש עוד פירוש - שהכוונה היא כפשוטו: בגוף דלמטה, שהנשמות המלוּבשות בגוף יגיעו לכלות הנפש לאלוקות, וזה נעשה בישיבת

תומכי תמימים בה מחנכים את התלמידים ללמוד תורה באהבה ויראה (וחזר כמה פעמים על העניין של אהבה ויראה).

המכתב התעכב עד אחרי שבועות, וברגע האחרון! בסעודת יום ב' דחג השבועות, נולד ניגון חדש - והוא על המילים "כי אלוקים יושיע ציון, ויבנה ערי יהודה, וישבו שם וירשוה, וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו - ישכנו בה" (המנגינה - של "דיינו"). גוטניק ניגן את זה אצל כ"ק אד"ש ואד"ש שאל של מי זה, והוא אמר - של הבחורים, וביקש רחמים מ"כ אד"ש שיקבל את זה כיוון שזה על הקאפיטל שלו וכו', וכ"ק קיבל את זה, וניגנו את זה הרבה מאוד ורקדו עם זה אחרי מנחה ובהתוועדות הרבה מאוד.

כ"ב סיוון תש"ל³⁶

לאחי היקר שלמה שי' שלום וברכה

אחדשה"ט. מכתבך קיבלתי אתמול והכנסתי את שתי הפתקאות. הרבי עשה עיגול מסביב המילים שלפחות שנה אלמד בישיבה עד וכו' - עפ"ז יתעניין (אולי על תנאי זה). [...]

אתמול הרבי דיבר לפני הסמינר:

פותחים בדבר תורה: "שלח לך אנשים" - זה דווקא בני ישראל ביקשו, אבל הנשים היו מחבקות את ארץ ישראל אף על פי שלא היו שם. ולמה חיבבו, זאת אומרת מפני מה חיבבו את ארץ ישראל דווקא - כי "עיני ה' אלוךך בה" וכו' כל השנה.

ולכאורה, על פי ההשגחה הפרטית של הבעש"ט, הרי גם בחוץ לארץ [ישנה השגח"פ]. והביאור - בחו"ל מקבלים חיות על ידי מלאך, ולכן "דינא דמלכותא דינא", כל זמן שזה לא נוגע לקיום התורה והמצוות. ומלאך, פירושו שליח; שהוא בא מכוח המשלח, אבל אפשר לטעות שהוא בא מצד עצמו. משא"כ בארץ ישראל לא מקבלים על ידי ממוצעים. אבל בכל אופן שייך לטעות; כשהיצר הרע מתגבר, או כשמפתים אותו.

עוד דיבר בעניין מידה כנגד מידה; כשרוצים כסף - נותנים צדקה והקב"ה נותן, וכן כשזקוקים לרפואה - מבקרים חולים וכו' ומתרפאים. וכן צריכים לפעול בבית ובמשפחה. [השיחה ארכה] כ-25 דקות; התחיל ב-8.

בימים שלישי ורביעי הרבי נכנס למנחה ברבע ל-4, וביום שלישי - בגלל היחידות של גוטניק. שמעתי נקודה אחת - ללא אחריות - הרבי מחכה לסיום הוועדה של [...].

באם לא יהיו תוצאות טובות (בנוגע ל'מיהו יהודי') הוא ישאל את חותנו מה לעשות

36. מכתב שכתב ר' יצחק שי' לבקיבקר, דודרוקנו של החתן, לאחיו, סב החתן.

ואם להתחיל לפעול באופן [...] בנוגע לכל העניינים; בתש"ז האדמו"ר הקודם לא רצה להתחיל, כי יכול לפעול בצורה הפוכה גם כן, משא"כ עכשיו אין ברירה (בערך כך). [...]

עלה והצלח, אחיך יוסף יצחק

ע"ז אדר א' תשנ"ב³⁷

[...]בסיום התוועדות שבת פרשת בהעלותך שרו "כי אלוקים", אד"ש לקח את הסידור בידו והתחיל לרקוד כשידו השנייה קמוצה.

החלטתי לשוב ולכתוב על הנעשה כאן בכלל, ואיתי בפרט, ובתקווה שבאם ח"ו לא יגיע משיח עד קבלת המכתב, אקבל מכם תשובה - ולו גם קצרה...אשמח לדעת... וגם מפעולותיכם בקירוב ישראל לאביהם שבשמיים, ולמשה רבינו שבדורנו, הלוא הוא הרבי שליט"א.

הרבי שליט"א התחיל לומר לאחרונה שיחות קודש כמעט מדי לילה. על הבימה שעליה הוא מתפלל נמצא בקביעות סטענדר נוסף, ולצידו מונח גם רמקול, וברגע שהרבי מסתובב בסיבוב חד על מקומו (בין ה'קדיש יתום' ל'קדיש דרבנן' שלאחרי "עלינו" של מעריב, ולפעמים גם מנחה) ומביט על הרמקול או הסטענדר - יודעים כולם שהנה מתחיל הרבי לומר שיחה, ואז מגיעים המזכירים ומכינים את הסטענדר והרמקול לקראתה.

בימים האחרונים, הצביע הרבי בשיחה על כך שהשנה ישנם שני חודשי אדר הכוללים 60 יום (אם מחשיבים גם את ל' שבט שהוא יום א' דראש חודש אדר), ובהם מתבטלת הגלות - הרע שבגלות, ומיד נכנסים לחודש ניסן, "שבניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל". אלא שהרבי אמר כמה וכמה פעמים, וגם בשיחה אתמול בלילה, שכשאומרים "לשנה הבאה בירושלים", ועד"ז גם "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל" - אין הפירוש בזה הוא שצריכים לחכות עד חודש ניסן; אלא הכוונה היא שכשמגיע חודש ניסן - אנחנו נמצאים כבר בירושלים והגאולה כבר התחילה.

בכלל, מונח אצלי ואצל הרבה מהבחורים פה, ואקווה שגם אצלכם, שהשנה הזאת, יהיה מה שיהיה, ובפרטיות יותר עד י"א ניסן-פסח - תהיה התגלות המשיח לעיני כל ישראל, ובמיוחד כשמדובר בשנת התשעים, וישנן הוכחות וראיות מהמדרש שהגואל יהיה מבוגר ממשה רבינו - גואל ראשון (שהיה בזמן גאולת מצרים בן שמונים שנה) - בעשר שנים.

הייתה לאחרונה תקופה, שהרבי דיבר בה שאנו רק צריכים לפקוח את העיניים, וזה נמשך כחודש וחצי, והסתיים בכ"ח טבת - שאז היה ה"שטורעם" במלווה-מלכה לקבלת

37. מכתב שכתב ר' שלום ש"י לבקיבקר, דוד החתן, לאביו, סב החתן.

פני משיח, ואחר־כך גם התעוררו הרבנים (!) (לא דוד נחשון וחבריו) והחליטו שכולם צריכים לחתום על טפסים של קבלת עול מלכות משיח צדקנו על צווארנו, והגישו זאת לרבי שליט"א. מאז לא הזכיר הרבי שצריך לפקוח את העיניים - וזו, אם כן, הוכחה לכך שאכן כבר פקחנו את עינינו!

הרבי גם הגיה התוועדויות, שבהן נכתב במפורש שהוא הוא. ולשם דוגמה בלבד - אתן את ה"משיחות ש"פ משפטים תשנ"ב, שבהערה האחרונה שם נכתב שראשי התיבות של "מיד" מרמזים על "משיח (מנחם שמו), יוסף, דובער".

אין פלא, אם כן, שהאווירה הקיימת פה שונה לגמרי מזו שקיימת בארץ.

אף־על־פי־כן, את הפעילות בשטח קשה לראות פה, למרות שלא חסרה פעילות בקראון הייטס וסביבותיה - המלאות בישראלים. ואולי אני טועה בהערכה משום שכשנמצאים בקרבת ה"מאור", קשה לתת ערך ל"אור". אבל מכל מקום, מכאן ניתנות הפקודות, מכאן מפיצים את השיחות, התוועדויות, הוראות וכו'. לכאן מגיעים אנשים מכל קצות העולם, כדי לשאוב מים חיים ולהפיץ אותם אחר־כך בסביבתם. אפשר לראות פה גם את ה"סוף מעשה". אנשים שהתקרבו על ידי שליחים מגיעים לכאן, ומקבלים את ה"מכה בפטיש".

אנחנו, תלמידי ה'קבוצה', צריכים להתרגל למסגרת שונה מזו שהייתה לנו בארץ. בארץ, למדנו ותוך כדי לימוד גם עשינו. יצאנו הרבי יותר - מבצעים וכו'. כאן, עיקר מטרתנו הוא לשהות בד' אמות של אד"ש; אנחנו גוהרים ועושים מאמץ להגיע לכל תפילה, שיחה והתוועדות. כך שהזמן הפנוי הוא ביום שישי, כמה שעות מוקצבות. אמנם, הפעילות הזו בימי שישי היא פנימית יותר לעומת הפעילות ה"חיצונית" שעשינו בארץ, כי אנחנו קושרים קשר אישי עם כל אחד ואחד מבעלי ועובדי החנויות אליהן אנחנו הולכים. בכל אופן, כך נראה הדבר מראות עיניי, ושוב - אולי אני טועה, כי כשנמצאים ליד ה"מאור" לא שמים לב אל ה"אור".

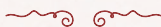
ה'קבוצה' שלנו זכתה עד עכשיו להרבה גילויים, ביחס לשנים הקודמות: שיחות בימי החול, שהיו עד עתה נדירות, נעשו לתדירות. 7 חלוקות מיוחדות, של קונטרסים ודמי־חנוכה שקיבלנו מידו הק' של הרבי, וב"ה עוד היד נטויה.

אפשר להצביע גם על יציאת הרבי ללוות ארבעה נפטרים בחודשיים האחרונים (וכל הלוויות נערכו בימי שישי). כפי הידוע לא יצא הרבי ללוות לוויות, גם כשהנפטר היה. הייתה מיוחדת, ורק במקרים בודדים מאוד בשנים האחרונות יצא הרבי ללוויה. השנה ליווה הרבי את: א. קרובה רחוקה - אחותו של ר' ברוך שמעון שי' שניאורסאהן. ב. הר' משה יצחק העכט. ג. הרבנית רייזל גוטניק. ד. אישה תושבת השכונה שנרצחה ל"ע על קידוש ה'. המשטרה תפסה ב"ה את הרוצח לאחר כמה הפגנות שערכו התושבים והבחורים. הפוגרום שהיה בסוף הקיץ האחרון לא חוזר על עצמו ת"ל, אבל כל אחד מאיתנו נדרש להשגיח על עצמו וסביבתו בתשומת־לב.

בחצר 770 מוסיפים וממשיכים בבניית בית הכנסת, על ידי יציקות בטון של היסודות והמשך החפירות, וכבר כחודש וחצי שהטרקטור והפועלים עובדים שם מדי יום ביומו (לאחרי כמה וכמה חודשים של הפסקה) - למעט שבת וימי ראשון.

ואסיים, בברכת הגאולה האמיתית והשלימה - לה נזכה כולנו, ותכף ומיד ממש, בלי פירושים!

הזכרה

מאמר שכתב החתן
בעניין הוכחת עליונותו של הקב"ה על גדרי השכל,
ובהשלכותיה

א

הקב"ה הוא "נמנע הנמנעות" - כלומר, גבוה משכלנו; זאת יודע כל ילד.

מנין לנו?

אז ראשית כול - מפני שכך לימדתנו תורה. אולם מלבד זאת, יודעים רבים, קיים טיעון פשוט שמוכיח שהקב"ה אינו מוגבל בשכל האנושי. בהדרן על הרמב"ם משנת תשמ"ו מנוסח טיעון זה באופן בהיר ביותר:

"כל גדרי השכל נבראו ממנו ית', הרי מזה מובן בפשטות שהוא ית' שברא את הגדרים אינו מוגדר בהם ח"ו".¹

ב

שבריריותה של השפה אורבת לפתחו של כל דיון. כלישכן בנושאים עדינים, כשלתחילה מושגים במרחב הנדון לוקים בערפול. לפיכך, בראש ובראשונה יש להבהיר את הכוונה העומדת מאחורי הצירוף "גדרי השכל".

הסברה שלפיה "המוציא מחברו - עליו הראיה", איננה ראויה להיקרא "גדר שכלי". כמוה גם כל סברה שמנקה דיין לפסוק כאחד הצדדים שלפניו. הסיבה לכך היא, שכנגד כל אחת משתי הסברות הללו, הגיוניות וסבירות ככל שיהיו - קיימת גם הסברה שהפוכה להן. וגם כאשר הסברה ההפוכה איננה נשמעת הגיונית מספיק, אין זה פוסל אותה מלהימצא בשטח ההיגיון.

כשאנו אומרים "גדר שכלי", כוונתנו לכל מה שהשכל לא מסוגל לחשוב את הפכו.

למשל, ניתן לחשוב על הקביעה הבאה: "כל עובדה היא או נכונה או לא נכונה". קביעה זו איננה רק סבירה יותר מזו ההפוכה לה; המוח האנושי אינו מאפשר לנו לחשוב על ההיפך ממנה. ברור לכל בר־דעת שעובדה שהיא גם נכונה וגם לא נכונה בעת ובעונה אחת - איננה משהו שביכולתו לחשוב על אודותיו. נמצא, שהקביעה האמורה תוחמת את גבולות ההיגיון; לא נמצאת בתוכו. זהו, אפוא, "גדר שכלי".

1. לקו"ש חלק כז עמ' 252.

בחזרה לטיעון. אמרנו, שהבסיס לעליונותו של הקב"ה על גדרי השכל הוא - שהיות שהוא ברא אותם, לא ייתכן שהוא מוגבל בהם.

כדי להקל על הדיון, נוכל לנסח זאת כך:

טענה א: הקב"ה יצר את גדרי השכל.

טענה ב: לא ייתכן שמגבלה תיווצר בידי מי שמוגבל בה.

- **מסקנה:** הקב"ה אינו מוגבל בגדרי השכל.

ההיגיון שבטענה ב הוא, שלא ייתכן שהגבלות כלשהן ייווצרו על ידי מי שמוגבל בהן בעצמו; תוצריו של יוצר מוגבל בהכרח יהיו תחומות בתחום מגבלותיו. ברור, אם כן, שיוצר מוגבל זה לא יוכל ליצור את המגבלות שלו עצמו.² מכאן, שבריאת גבולות השכל בידי הקב"ה מצביעה על כך שהוא אינו נתון במסגרתם.

אלא, שטיעון זה עשוי להעלות שאלה.

מסקנת הטיעון היא, שהקב"ה אינו כפוף לגבולות השכל. בהתאם למסקנה זו - ברור שלא ניתן להשתמש בשכל על-מנת להבין את הקב"ה. נמצא, שמסקנת הטיעון שומטת את בסיס מהלכו; אם הקב"ה גבוה מההיגיון - אין בכוחו של ההיגיון להוכיח האם הקב"ה גבוה ממנו או לא.

או, אם נעסוק במבנה הטיעון כפי שהוצג לעיל - הבעייתיות הקיימת בו היא היעדר הנחת היסוד שנדרשת בתחילתו של כל טיעון; זו הקובעת שההיגיון הוא מאן דאמר בנושא המדובר ושכוחו לפסוק בעניינו. השלמת המבנה שהוצג תחשוף את בעייתיותו:

2. ליתר-דיוק, "ישות שבוראת את מגבלותיה" - בהנחה שכוונתנו בביטוי "יוצר" למוכנו המוחלט, ובביטוי "מגבלות" למוכנו המוחלט - זהו משפט נטול-פשר.

כדי שמשפט זה יהיה בעל מובן, יהא עלינו לוותר על החלטיותו של אחד הביטויים שבו. כך, למשל, יכול אדם להחליט לפצוע את גופו ר"ל, ובכך הוא אכן יוצר את מגבלתו - אולם אליבא דאמת, החלטתו איננה הגורם הבלעדי למגבלה שבפציעתו; כדי להיווצר, היא זקוקה לחוקי הטבע הקבועים. במידה דומה, אדם שמרצונו החופשי יאסור את עצמו בחדר - מגבלת השטח שהציב לעצמו איננה מגבילה אותו באמת, שכן ביכולתו לחזור-בו בכל רגע נתון.

הנחה: בכוחו של השכל להוכיח או להפריך טענות הנוגעות לקב"ה.
טענה א: הקב"ה יצר את גדרי השכל.
טענה ב: לא ייתכן שמגבלה תיווצר בידי מי שמוגבל בה.
- מסקנה: הקב"ה אינו מוגבל בגדרי השכל.

ניתן לראות כיצד מסקנת הטיעון עוקרת את ההנחה המאפשרת אותו, וממילא גם את עצמה.

בהתאם לכך, ייבצר מאיתנו לעשות שימוש בטיעון; מרגע שמקור הסמכות שלו - ההיגיון, איבד רלוונטיות, הוא אינו מסוגל להוכיח מאום. ואם לא נוכל עוד לעשות שימוש בטיעון - אזי, בהתאם, לא נוכל עוד גם להחזיק במסקנתו. או, לפחות, לא נוכל עוד לטעון שבידינו לבסס אותה.

לאידך - כאמור, הטיעון המדובר מובא עלידי הרבי. יש לברר, אפוא, מהו הפירוש הנכון בהבנתו.

פרדוקסים מפורסמים כתעתועי מחשבה טורדניים, זאת על־אף שאליבא דאמת הם אינם מביעים דבר; וכפי שיורחב להלן. אחד הפופולריים שבהם, מכונה "פרדוקס השקרן". דרך אחת לנסח אותו היא זו:

משפט זה הוא שקר.

אם המשפט שבפסקה הקודמת אמיתי - מכאן שהוא שקרי. אם הוא שקרי - מכאן שהוא אמיתי. נראה שאין אפשרות לאמץ עמדה כלשהי ביחס לגביו, שכן כל עמדה מאלצת אותנו לאמץ את היפוכה.

חשוב להדגיש, שהקושי שבטיעון שהעלינו קודם שונה מהקושי שבפרדוקס. משפט פרדוקסאלי אינו יכול להיות אמיתי מפני שאמיתותו מכילה מיניה־זביה את שקריותו. בטיעון לא קיימת בעייתיות כזו. אנו בהחלט יכולים לסבור שמסקנתו אמיתית; קרי - שהקב"ה גבוה מן השכל, ולדבוק בה בעקביות, מבלי שניתקל בסתירה שנובעת ממנה עצמה. אין זאת אלא שהדרך להשגת המסקנה, כלומר - הטיעון, הוא שטיבו טעון בירור.

ייתכן ליישב את הקושי שבטיעון באמצעות ויתור על הנושא שבו הוא עוסק. כדי להבין זאת טוב יותר, יש לעסוק קודם בסיבה לכך שפרדוקסים, כפי שנכתב, אינם מביעים דבר - ולשם כך, יש להקדים ולעסוק בהגדרתה של השפה שבה אנו משתמשים כדי לומר, בין השאר, את המשפטים שעליהם אנו קובעים כי אין בהם דבר.

בשפה, כמו בכל דבר, קיימות מגרעות לרוב. מגרעת אחת היא החוסרים שבה; לכל שפה יהיו אי־אלו עצמים, תופעות או פעלים, שאין בהיצע המילים שלה כדי לתארם. מגרעת נוספת היא היכולת לחבר מילים לכדי משפט שאינו מביע דבר; כזה שאין בהיצע המשמעות כדי לתת לו תוקף.

פירוש הדברים:

בכוחם של מיתרי הקול לחולל רעשים. בכל זאת, ברור לכול שקיים הבדל בין רעש שאנו מחוללים סתם, לבין רעש שנחולל שהוא נחשב למילים בשפה. מה עושה את ההבדל ביניהם?

מקובל לטעון, שההבדל נקבע בהתאם לתוכן המחשבתי הנלווה לרעש.

כל מילה שאותה אנו אומרים, תיתכן להיות ברת־תוקף הודות לדבר הקיים המובע באמצעותה, שנמצא במחשבתנו בעת אמירתה. כך, כשאנו מצביעים על שולחן ואומרים "שולחן" - העצם המכונה "שולחן", זה שעליו אנו חושבים בשעת אמירת המילה ושעליו הצבענו, הוא שעשה את המילה המתארת אותו לבעלת משמעות. לכן, אם נצביע על השולחן שלפנינו ונשמיע "פֿ" - כל עוד לא סוכם מראש שצליל זה הוא מילה נרדפת ל"שולחן" - אין בפינו ולא כלום.

אלא שלא מעט פעמים, רעשים שהם אינם אלא צלילים מתחזים למילים בעלות משמעות.

דוגמה טובה לכך היא צמד המילים "עיגול מרובע". כאן, בניגוד ל"פֿ", נוצרת האשליה שקיימת משמעות. נראה כאילו אין מדובר בצלילים גרידא, אלא במילים של ממש. אולם מעיון קצר עולה בבירור שכשם שב"פֿ" אין שום דבר מעבר לסאונד, כך גם בצמד "עיגול מרובע".

נוכל להבין זאת לאחר שנשוב שנית על שנכתב קודם. כאמור, מילים מקבלות את משמעותן ממה שמובע באמצעותן. כך, המילה "עיגול" מקבלת את משמעותה מהצורה שאותה אנו מכנים בשם זה, וכמותה גם המילה "מרובע". מרגע שאנו מדברים על "עיגול" שהוא "מרובע" - נמצינו מרוקנים את המילה "עיגול" ממשמעותה המקורית,

ונותרים עם שתי הברות כשהן אינן מביעות מאומה; או, במקביל, מרוקנים את המילה "מרובע" ממשמעותה ונותרים עם שתי הברותיה בלבד.

דוגמה נוספת לצלילים בתחפושת היא השאלה הקנטרנית עתיקת־הימין: "האם הקב"ה יכול לברוא אבן שהוא לא יכול להרים". תחילה, עשויה שאלה זו להיראות כמלכודת בלתי־פתירה; אולם לאמיתו של דבר, היא מתעתעת בנו לחינם. זאת משום שאין זה נכון לומר שהקב"ה יכול לברוא אבן כזו, ואין זה נכון לומר שהוא אינו יכול; המילים "אבן שהקב"ה לא יכול להרים" - הן מילים ריקות. עיון קצר יעלה זאת בבירור:

מרגע שעלה על דל־שפתנו הביטוי "הקב"ה" - מה שעושה אותו לבר־תוקף, בין השאר, זו העובדה שהוא מביע ישות שמסוגלת לכול. ומשאנו מעלים על דל־שפתנו את הביטוי "אבן שהקב"ה לא יכול להרים" - ניאלץ לוותר על התיקוף שהענקנו לביטוי "הקב"ה" (שכן מעתה זוהי ישות שאיננה מסוגלת לכול), ולהפכו לרצף צלילי שאינו מביע דבר; או, במקביל, לוותר על התיקוף שהענקנו לביטוי "אבן (ש)הקב"ה) לא יכול להרים" ולהפכו לרצף צלילי שאינו מביע דבר.

אדם ששואל האם הקב"ה יכול לברוא אבן שהוא לא יכול להרים דומה, למעשה, למי שייטול שופר בידו, ישאל "האם הקב"ה יכול לברוא" - ומיד ישמיע קול תקיעה רמה. כל עוד שבתקיעת השופר לא התכוון השואל לדבר־מה מובן - אין כאן יותר מבְּליל של צלילי קרן איל, ואין משמעות לשאלה האם יכול הקב"ה לבוראו.

מסיבה זו נכתב קודם שפרדוקסים אינם מבטאים דבר; היות שאין אפשרות ליצוק משמעות למשפט פרדוקסאלי - הוא אינו עולה על אסופת צלילים; שאף שיש בה כדי להערים על מחשבתנו ולבלבלה כהלכה - אין בה תוכן ממשי.

בדרך זו, ייתכן שוויתור על נושא הטיעון יעשה אותו למובן. שנבוא ונאמר, שאין בכוננתנו להוכיח דבר־מה באשר לקב"ה עצמו, אלא רק להוכיח שמשפט מסוים באשר לקב"ה, שעלול להיראות כמשפט בר־תוקף - הוא למעשה משפט נְטוֹל־תוקף. כך שנושא הטיעון הוא לא הקב"ה, אלא גבולות המחשבה האפשרית.

אם נשתמש במבנה שהובא לעיל, נוכל להציג זאת כך:

טענה א: הקב"ה ברא את גדרי השכל.

טענה ב: לא ייתכן שמגבלה תיווצר בידי מי שמוגבל בה.

טענה ג: בהתאם לטענות א'ב, לא ייתכן שהקב"ה מוגבל בגדרי השכל.

טענה ד: כדי שטענה ג תהיה נכונה, מוכרחים לומר שהקב"ה מוגבל בגדרי השכל.

- **מסקנה א:** אין ביכולתנו לומר שהקב"ה מוגבל בכללי השכל.

- מסקנה ב: ביכולתנו לומר שהקב"ה אינו מוגבל בכללי השכל.

כפי שטענו קודם, מילים מקבלות את משמעותן מהדברים המובעים עליהן. מכאן, שאם אנו אומרים שהקב"ה מוגדר בגדרי השכל - אנו, למעשה, אומרים דבר והיפוכו; בדיוק כמו בפרדוקס השקרן, אמיתיות הטענה מוכיחה את שקריותה. והיות שמשפט שמכיל דבר והיפוכו הוא לא יותר מאוסף צלילים, אין באפשרותנו לאומרו. זהו פירושה של מסקנה א.

מכך יוצא, שהמשפט היחידי בהקשר לדיוננו שנוכל לומר על הקב"ה - מבלי שנאמר מילים ריקות ממשמעות, הוא המשפט שלפיו הקב"ה אינו מוגדר בגדרי השכל.

יש להדגיש: בהתאם לפירוש זה בטיעון, אין בידינו שום הוכחה באשר למציאותו של הקב"ה עצמו. כול שאנו אומרים הוא, שבתור בני אדם, שיכולתם לומר משפטים ברי־תוקף מוגבלת אך ורק למשפטים שקיימת משמעות בתוכם - אין לנו הרשות לומר שהקב"ה מוגדר בגדרי השכל; משום שאם נעשה זאת - נימצא משמיעים מפינו הברות נעדרות ממשמעות. מה שמותיר בידינו אך ורק את האפשרות היחידה הקיימת - שהקב"ה גבוה מגדרי השכל.

אלא, שנראה כי הנחת־היסוד שהועמדה לעיל - איננה נכונה. זאת משום שהיא אינה עולה בקנה אחד עם מראי־מקומות רבים מספור - החל מחז"ל וכלה בתורת הרבי, שבהם מיוחסת לקב"ה עשיית דברים והיפוכם; מה שלפי האמור אין בו יותר מסתם הברות חסרות פשר.

כדוגמה שפשוט יהיה לעסוק בה, נוכל לדבר על שיחה מפורסמת לפרשת חיי־שרה, שנדפסה בלקוטי־שיחות חלק טו.³ הרבי שואל שם מספר שאלות בקשר להתרחשותו של נס פך השמן, ומסיק שנס זה היה מכוח "נמנע הנמנעות": השמן כלה ולא־כלה ברזמנית. אם נניח את שאמרנו קודם, ביאור זה לא ייתכן; המילה "כלה" היא מילה משמעותית ולא צליל אך ורק מכוח פעולת הכיליון המובעת בה. אם השמן כלה, וגם לא כלה - הופכת המילה "כלה" לצליל גרידא.

נותר עלינו לברר, אם כן, כיצד, והאם ניתן בכלל, לדחות את ההנחה האמורה - זו הקובעת שמילים הן בנות־תוקף בזכות מה שהן מביעות.

נראה, שהטעות שנעשתה עד כה הייתה בהצבת לשון־הקודש לצד השפות כולן, בקטגוריה משותפת.

לשון־הקודש, כידוע, שונה משאר השפות. את התנהלותה של שפה רגילה נוכל לתאר היטב באמצעות התיאור שסופק קודם; היא תלויה תלות מוחלטת במשמעויות המוענקות לה בידי בני אדם. לשון־הקודש, לעומת־זאת, היא שפה שהמילים בה הן בנות־משמעות אמיתית (ויהא הפירוש בכך אשר יהא); גם מבלי שאי־מי מודע לפירושו. מיסוד זה, נלמדים שני עקרונות:

ראשית - שהעובדה שאנו איננו יודעים לצקת תוכן בעל משמעות למשפט בלשון־הקודש - אין בה כדי לקבוע שמשפט זה הוא חסר מובן.

שנית - שלנו עצמנו אין את היכולת ליצור משפטים; גם בלשון־הקודש, שאיננו יודעים לצקת בהם תוכן; שהרי אין מי שערב לנו בעד נכונותם.

מורם מכאן, שכשבתורה נכתב על דבר והיפוכו שחולל הקב"ה - ברור שאין חשיבות לכך שאנו איננו מסוגלים להבין זאת, ושהנכתב הוא בעל משמעות מבלי כל קשר ליכולתנו לתופסו. אולם מן הצד השני - ברור שלא נוכל להמציא בעצמנו, יש מאין, משפטים בדבר יכולתו זו של הקב"ה, ושהשמעתם לא תיבדל מקול תקיעת השופר.⁴

הנחת־היסוד בדבר הגדרתה של שפה הייתה, אפוא, נכונה למחצה.

לפי כל זה, ניתן בהחלט לפרש את הטיעון בדרך שהובאה קודם. כי כשנדון בתחום ההיגיון בלבד - נוכל להוכיח שלא ייתכן לומר שהקב"ה מוגבל בשכל; שהרי לאמירה זו אין משמעות, ויכולנו לאומרה אך־זרק אם היה בידינו מקור תורני לכך שהיא נכונה. ומכך יוכח גם לאידך - שניתן לומר שהקב"ה אינו מוגבל בשכל; שהרי לאמירה זו יש משמעות, ואין היא זוקקת מקור תורני לשם אמירתה.

4. ייתכן לקשר זאת למכתב אלול תש"ח (לקו"ש חלק יא עמ' 319).

עוד יש להעיר משיח"ק תש"מ חלק ג עמ' 956 (וכן עד"ז במקומות נוספים). ועל־פי גוף הדברים יתורצו קושיות ותעיות שאכ"מ.

לע"נ הרה"ח נטע שלמה
בן הרב משה אהרן שי'
וילהלם

לע"נ מרת איילה
בת הרב יעקב ז"ל
לבקיבקר

לזכות החתן התמים לוי יצחק
והכלה מרת פריידא רבקה שיחיו

וילהלם

לרגל נישואיהם
בשעה טובה ומוצלחת

כ"ח תשרי ה'תשפ"ה

ליל
ליל